

TYÖURA JA PARISUHDE – ERILLISET YHDESSÄ?
Työn ja muun elämän yhteensovittaminen
kahden uran pariskunnilla

Marja Känsälä

Sarja/Series A-7:2012

Turun kauppakorkeakoulu
Turku School of Economics

Kustos: Akatemiaprofessori Anne Kovalainen
Turun yliopiston kauppakorkeakoulu

Ohjaajat: Akatemiaprofessori Anne Kovalainen
Turun yliopiston kauppakorkeakoulu

Yliopistonlehtori Anni Paalumäki
Turun yliopiston kauppakorkeakoulu

Esitarkastajat: Professori Iiris Aaltio
Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu

Dosentti Anna-Maija Castrén
Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä: Professori Iiris Aaltio
Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu

Copyright Marja Känsälä & Turun yliopiston kauppakorkeakoulu

ISBN 978-952-249-211-1 (nid.) 978-952-249-212-8 (PDF)
ISSN 0357-4652 (nid.) 1459-4870 (PDF)

Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A

Uniprint, Turku 2012

Edesmenneille isovanhemmilleni

TIIVISTELMÄ

Työn ja muun elämän yhteensovittaminen on useimpia ihmisiä koskettava aihe. Suomessa kahden uran pariskunnat, joiden molemmilla puolisoilla on vaativa työura, ovat suhteellisen yleisiä. Tutkimusongelmanani olen tarkastellut, millaista on kahden uran pariskuntien työn ja muun elämän yhteensovittaminen. Ensimmäinen alatutkimusongelmani käsittelee sitä, millaisia ovat muun elämän – kotitöiden, hoivan ja vapaa-ajan jaot – ja sukupuolen merkitys niille. Toinen alatutkimusongelmani on, miten kahden uran parit sovittavat uriaan yhteen sekä mikä on puolison merkitys ja tuki työuralle. Kolmantena alatutkimusongelmana pohdin, miten työtä ja muuta elämää pidetään yhtäältä erillisinä ja toisaalta yhdistyneinä.

Teoreettisessa viitekehyksessä muun elämän jakojen suhteen tärkein on kotitöiden jaon symbolisiin merkityksiin ja lopputuloksen arviointiin kiinnittyvä teoriaperinne. Tärkeä teoreettinen käsite ja menetelmällinen työkalu on ambivalenssi, joka viittaa samanaikaisiin myönteisiin ja kielteisiin tunteisiin, esimerkiksi hoivan antamista kohtaan. Kahden uran yhteensovittamisen tarkastelussa erityisen tärkeä on puolison merkitystä ja tukea työuralle tarkasteleva tutkimus. Työn ja muun elämän erillään pitämistä ja yhteen kietoutumista koskeva kirjallisuus on kolmannen tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisin. Tutkimuksen kohdeyrymänä on 10 pariskuntaa, joita on haastateltu yhdessä ja erikseen. Tutkimusaineiston muodostavat siis 20 yksilö- ja 10 parihaastattelua eli yhteensä 30 haastattelua. Haastattelut ovat olleet puolistrukturoituja / teemoiteltuja. Menetelmällinen lähestymistapa tutkimuksessa on ollut konstruktionistinen. Tällä tarkoitetaan, että sosiaalista todellisuutta rakennetaan kielen kautta. Aineistoa on analysoitu ensinnäkin sisällöllisten teemojen kautta diskursiivisen lähiluvun menetelmällä. Toiseksi on analysoitu haastattelutilanteessa syntyvää vuorovaikutusta.

Kotitöiden, hoivan ja vapaa-ajan jakojen teemasta aineistosta on tunnistettavissa tasa-arvoistavia ja sukupuolittuneita puhetapoja sekä näiden kahden keskinäisen ristiriidan ja samanaikaisen läsnäolon synnyttämää ambivalenssia. Urien yhteensovittamispuheessa korostuu ristiriidattomuus kotityöpuheeseen verrattuna. Työ ja muu elämä rakentuvat puheessa yhtäältä erillisinä, toisaalta yhdistyneinä. Ansiotyön ensisijaisuus muihin elämäalueisiin nähden korostuu, mutta myös aikaa parisuhteelle priorisoidaan. Tasa-arvoisuus ei puheessa tarkoita välttämättä tasajakoa vaan suhteellisen tasa-arvoista työnjakoa muihin pariskuntiin verrattuna. Sukupuoli toisinaan näyttäytyy, toisinaan piiloutuu puheessa. Naispuolison aktiivisuus pariskunnan sosiaalisten aktiviteettien suhteen korostuu. Työn ja muun elämän tasapaino on yhteydessä puolisoitten väliseen emotionaaliseen siteeseen. Erillisyyden ja yhteisyyden tasapaino puolisoitten välillä liittyy puolisoitten väliseen koheesioon.

Asiasanat: haastattelut, parisuhde, sukupuoli, Suomi, työura

ESIPUHE

Väitöskirja ei synny ilman apua useilta tahoilta matkan varrella. Ensimmäiseksi haluan kiittää esitarkastajiani Professori Iris Aaltiota Jyväskylän yliopistosta ja Dosentti Anna-Maija Castrénia Helsingin yliopistosta. Aaltio kiinnitti huomiotani tarkemmin tutkimukseni linkitykseen omalle tieteenalallemme ja yleisempään merkitykseen. Castrénia kiitän yksityiskohtaisista ja terävistä huomioista kirjallisen ilmaisun suhteen; kommentit terävöittivät väitöskirjaa myös sisällöllisesti. Toiseksi kiitän ohjaajiani Akatemiaprofessori Anne Kovalaista ja Yliopistonlehtori Anni Paalumäkeä. Annea kiitän kunnianhimoisesta ja tavoitteellisesta ohjauksesta sekä osuvista huomioista niin substanssi- kuin menetelmäkysymysten suhteen. Kiitän Annia pohtivista kysymyksistä ja itsestäänselvyyksien kyseenalaistamisesta, kollegiaalisesta ja rohkaisevasta otteesta sekä Espoon ja Turun välisistä matkoista.

Haluan kiittää KATAJAn GRAMIS-tutkijakoulua, Kaupallisten ja teknillisten tieteiden tukisäätiötä KAUTEa, Liikesivistysrahastoa, Turun Ekonomipäivien 1954 opinto- ja koulutusrahastoa, Turun kauppakorkeakoulua ja sen tukisäätiötä, Turun Kauppaopetussäätiötä, Turun yliopistoa ja sen stipendirahastoa, Työsuojelurahastoa ja Wallenbergin Liiketaloudellista Tutkimussäätiötä väitöskirjatyon taloudellisesta tukemisesta – erityisesti työmatkojen kodin ja työpaikan välillä sekä ulkomaanjakson mahdollistamisesta. Väitöskirja liittyy Suomen Akatemian Minna Canth Akatemiaprofessori Anne Kovalaisen johtamaan tutkimushankkeeseen (nro 263829). Jag vill rikta ett varmt tack till Sociologiska institutionen vid Stockholms universitet för den fina möjligheten att verka som gästande forskare vid institutionen. I wish to thank Professor Barbara Hobson for her hospitality and kindness during my stay. Johtavassa asemassa olevien naisten yhteistyöverkostoa Gaia Network Association ry:tä ja sen silloista puheenjohtajaa Riitta Kalinia sekä Suomen Ekonomiliitto SEFE ry:tä ja sen kehitysjohtaja Anja Uljasta haluan kiittää haastateltavista. Suurin kiitos tutkimuksen onnistumisesta kuuluu kymmenelle pariskunnalle, jotka antoivat aikaansa ja jakoivat elämäänsä minulle.

Kotipesän tutkimuksenteolle ovat tarjonneet Turun kauppakorkeakoulun Johtamisen laitos ja etenkin johtamisen ja organisoinnin aineen kollegat sekä rento ja inspiroiva ilmapiiri. Kiitän Turun kauppakorkeakoulua ja sen johtajaa Markus Granlundia. Erityisesti kiitän Maarit Laihoa, paitsi työtoveruudesta myös ystävyydestä. Eila Wilkman-Korkiamäkeä kiitän avusta hallintoasioiden, Birgit Haanmäkeä karonkkajärjestelyjen ja Mari Jaakkolaa molempien kanssa. Elisabeth Nymania ja Ville Virsua kiitän avusta kielenhuollon, Teele Lugaa lähteiden

ja Timo Leinoa tekstinkäsittelyohjelman kanssa. Tutkimusaiheen kannalta ovat tärkeitä myös työn ja muun elämän yhteensovittamisen tutkijat muualta Suomesta. Kiitos siis erityisesti Lotta Niemistö Hankenilta, Kirsi Eräranta Helsingin yliopistosta, Mia Tammelin Jyväskylän ammattikorkeakoulusta, Tomi Oinas ja Johanna Rantanen Jyväskylän yliopistosta, Minna Toivanen Työterveyslaitokselta ja Liisa Mäkelä Vaasan yliopistosta. Kiitos Kirsi Pihalle mielenkiintoisista keskusteluista aiheen tiimoilta!

Tutkimusaiheeni mukaisesti toinen puoli tuesta on tullut muualta kuin työstä, perheeltä, suvulta ja ystäviltä. Kiitos rakkaat ystävät vastapainosta työlle! Ani, olet todella ihana ja empaattinen ystävä. Ellu ja Noora, kiitos pitkästä ystävyystä ja hyvistä hetkistä Laajuskissa lapsuuden ja nuoruuden, Turussa opiskelujen aikana ja Lepuskissa illallisten äärellä. Jatta, paljon olemme tehneet ja kokeneet yhdessä, koskaan ole ollut tylsää ja monet syvälliset hetket on keskusteluja käyden vietetty. Minna, olet fiksu ja filmaattinen mimmi ja hyvä ystävä. Outi, sinulla on ehkä maailman suurin sydän, ja sydäntä onkin purettu puolin ja toisin ja hauskaa pidetty. Serkkuni Hanna ja Tiina, olette kuin siskoja – miten kolme niin erilaista ihmistä voikin olla niin samanlaisia – ja opettaneet minulle elämästä nauttimisen jaloa taitoa. Vanhempani Kari ja Sirkku, kiitän paitsi rakkaudesta ja tuesta myös esikuvana olemisesta niin työssä kuin muussa elämässä. Rakkaat veljeni Juho ja Mikko, en olisi sama ihminen kuin olen nyt, ellen olisi saanut olla siskonne. Kummitätsy Sinikka, olet upea esimerkki itsenäisestä naisesta ja kulkenut aina rinnalla. Väitöskirjani omistan edesmenneille isovanhemmilleni, jotka ovat yhteensovittaneet työtä ja muuta elämää ydin-, yksinhuoltaja- ja suurperheissä maalla ja kaupungissa. Jukan lapsuudenperhettä haluan kiittää kannustavasta ja kiinnostuneesta suhtautumisesta väitöskirjaa kohtaan ja minun lämpimästä vastaanottamisestani. Viimeinen kiitos menee rakkaalle puolisololleni Jukalle, jonka kanssa saan sovittaa yhteen työtä ja muuta elämää lähes päivittäin – ennen kaikkea rakkaudesta.

Havanna 15.7.2012,

Marja Känsälä

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	5
ESIPUHE	7
1 JOHDANTO	13
1.1 Tutkimusilmiön ajankohtaisuus ja tärkeys	13
1.2 Tutkimuskysymykset	16
1.3 Tutkimuksen käytännöllinen merkitys	17
1.4 Tutkimuksellinen lähtökohta	18
1.5 Keskeiset käsitteet	20
1.5.1 Työuran, kahden uran ja pariskunnan täsmennykset	20
1.5.2 Muun elämän määritelmä	22
1.5.3 Yhteensovittamisen termi	24
1.5.4 Sukupuolen käsite	25
2 KATSAUS TYÖN JA MUUN ELÄMÄN TUTKIMUKSEEN	27
2.1 Kotityön ja hoivan merkitykset	27
2.1.1 Sukupuolen rakenteelliset tekijät ja ideologiat	28
2.1.2 Vuorovaikutus ja merkitykset mikrotasolla	34
2.2 Kahden uran yhteensovittaminen	41
2.2.1 Kaksi uraa	42
2.2.2 Puolison merkitys uralle	46
2.3 Työ ja muu elämä yhdessä ja erillään	54
2.3.1 Moniroolisuus ja yhteensovittaminen	54
2.3.2 Työ- ja vapaa-aikakysymykset	59
3 AINEISTON JA AINEISTONKERUUN KUVAUS	65
3.1 Tutkimuksen kohdejoukko	66
3.1.1 Tutkimuksen kohdejoukon kontaktointi	66
3.1.2 Tutkimuksen kohdejoukon kuvaus	67
3.2 Haastattelut	71
3.2.1 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	71
3.2.2 Haastattelu vuorovaikutustilanteena	75
4 ANALYYSIMENETELMÄT JA ANALYYSIN KUVAUS	83
4.1 Analyysimenetelmät	83
4.1.1 Aineiston alustava analyysi	83
4.1.2 Aineiston analyysi tietokoneohjelman avulla	85
4.1.3 Aineiston lähiluku	87
4.1.4 Diskursiivinen lähestymistapa	88
4.1.5 Vuorovaikutuksellinen lähestymistapa	90

4.2	Tieteenfilosofinen ja tutkimusotteen asemointi	94
4.3	Tutkimuksen arviointi, luotettavuus ja etiikka	95
5	MUUN ELÄMÄN KEHYKSET	103
5.1	Lukuohje	103
5.2	Johdanto muun elämän kehyksiin	105
5.3	Tasavertaista jakamista	106
5.3.1	Välttämätön paha	108
5.3.2	Muiden tarjoama	110
5.3.3	Omaehtoiset jaot	112
5.3.4	Yhteenveto	119
5.4	Sukupuoleen kiinnittyminen	120
5.4.1	Kiinteää työnjakoa	121
5.4.2	Pakot ja vapaudet jaossa	127
5.4.3	Yhteenveto	137
5.5	Säröjä ja neuvotteluja	138
5.5.1	Harmoniaa ja konfrontaatiota	138
5.5.2	Kotityönjaon lopputulosten arviointia	146
5.5.3	Yhteenveto	155
5.6	Pohdinta	156
6	KAKSI OMILLA URILLAAN	159
6.1	Sopimista ja ajautumista, toiveita ja kiistoja	160
6.1.1	Jatkuvaa sovittelua	160
6.1.2	Sanaton sopimus	163
6.1.3	Kaksi uraa – joskus eripuraa	168
6.1.4	Puolustelevaa retoriikkaa	172
6.1.5	Yhteenveto	175
6.2	Tasapuolisesti ja joustuen	176
6.2.1	Kaksi uraa – kaksi erillistä elämää?	177
6.2.2	Vastavuoroista tukemista	186
6.2.3	Yhteenveto	193
6.3	Pohdinta	195
7	TYÖN JA MUUN ELÄMÄN RAJOILLA	199
7.1	Elämäalueiden rajapinnoilla	200
7.1.1	Yhteisyyden tuottaminen	200
7.1.2	Työn ja muun elämän rajat	204
7.1.3	Työn ja muun elämän rajattomuus	209
7.1.4	Yhteenveto	216
7.2	Parisuhde ja ajan merkitykset	218
7.2.1	Työajan merkitykset ja perheajan tärkeys	218

7.2.2	Parisuhdeajan suojaaminen.....	224
7.2.3	Vapaa-aika, sosiaalinen kanssakäynti ja oma aika	228
7.2.4	Yhteenveto	233
7.3	Pohdinta.....	234
8	YHTEENVETO JA POHDINTA	237
8.1	Tasa-arvo ja sukupuoli, harmonia ja jännite	237
8.2	Millaisia merkityksiä tasa-arvo saa – Sukupuolen konstruointi puheessa.....	239
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	243
9.1	Tasapaino ja koheesio, yhteisyys ja erillisyys.....	243
9.2	Puhe liikkeessä – Merkityksenanto kulttuurisesti jaettuna toimintana.....	248
	SUMMARY	253
	LÄHTEET	255
	LIITTEET	281
	Liite 1: Kohdehenkilöiden kontaktointi käytännössä	281
	Liite 2: Kontaktikirjemalli	282
	Liite 3: Kontaktisähköposti.....	283
	Liite 4: Esitietolomake	284
	Liite 5: Yksilöhaastattelun teema-alueet.....	285
	Liite 6: Yhteishaastattelun teema-alueet	289
	Liite 7: Haastattelujen käytännöllinen suorittaminen	292
	Liite 8: Ajankäyttöpäiväkirjojen keruun kuvaus.....	293
	Liite 9: Ote ajankäyttöpäiväkirjasta	294
	Liite 10: Esimerkit sukupuolittuneista vuorovaikutustavoista.....	295

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusilmion ajankohtaisuus ja tärkeys

Työn ja muun elämän yhteensovittaminen on monille ihmisille tärkeä asia. Kahden ansaitsijan pariskunnat ovat Suomessa yleisiä; molemmat osapuolet ovat kokopäiväisesti ansiotyössä ja keskenään parisuhteessa (Kivimäki 2009; Tammelin 2009). Kahden ansaitsijan pariskunnat käyttävät usein päivähoitoa, jos heillä on lapsia. Naisten kokopäiväisen työssäkäynnin ja korkean koulutuksen ansiosta myös kahden uran pariskunnat, joiden molemmilla puolisoilla on vaativa työura, ovat suhteellisen yleisiä Suomessa. Kahden uran pariskuntien työn ja muun elämän yhteensovittamiseen onkin kiinnitetty tutkimuksessa enenevässä määrin huomiota. Työssäkäyviä pariskuntia on mielekästä tarkastella, sillä puolison kautta intiimielämä kulkeutuu myös työelämään. Yksilön työuraa ei ole mielekästä käsitellä erillään henkilön kytköksestä muuhun yhteisöön, suhteista muihin ihmisiin ja henkilökohtaisista tarpeista (Peiperl, Arthur, Goffee & Morris 2000).

Kahden uran pariskuntien tutkimuksessa merkityksellistä niin työssä kuin muussakin elämässä on sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulma, erityisesti naisten asema työmarkkinoilla ja miesten asema perheessä. Sukupuolella on käytännöllisiä ja materiaalisia seurauksia sekä naisille että miehille (Aaltio & Kovalainen 2003). Yksi syy siihen, että työn ja perheen yhteensovittamisesta on tullut tärkeä ja ajankohtainen aihe, on ajallisesti epätasa-arvoisesti jakautunut kotitöiden ja lastenhoidon jako sukupuolten välillä. Kotityöt ovat enemmän naisten vastuulla, vaikka miesten osallistuminen on lisääntymässä. Se, että naiset ovat Suomessa päävastuussa kotitöistä kokopäivätyön ohella, tekee kahden uran pariskunnista Suomessa erityisen mielenkiintoisen tarkastelukohteen. Stereotyyppiset sukupuoliroolit ovat rajoittaneet miesten hoivaroolia. Miehet käyttävät usein muutaman viikon mittaisen vapaan mutta paljon harvemmin pitempiä vanhempainvapaajaksoja. Syyt vanhempainvapaan epätasaiselle jakaumalle perheissä ovat pitkälti asenteisiin liittyviä (Salmi, Lammi-Taskula & Närvi 2009). Miesten aktiivisemmän vanhemmuuden toteutuminen edellyttäisi muutoksia perheiden jokapäiväisen elämän käytännöissä.

Verrattaessa naisten ja miesten työurakokemusten välisiä eroja erilaisissa suomalaisissa ja kansainvälisissä empiirisissä tutkimuksissa on havaittu, että perheellä on suurempi vaikutus naisten kuin miesten uraan: naiset muokkaavat miehiä todennäköisemmin työelämäänsä perheen vaatimusten mukaisesti (Vohlída-

lová 2007; Valcour & Tolbert 2003). Edelleen on havaittu, että naiset kokevat jännitteitä ja käyttävät sopeutumisstrategioita työn ja perheen yhteensovittamisessa enemmän. Miehillä puolestaan on enemmän valinnanvapautta, ja heidän on helpompi tehdä vaihtokauppaa työn ja perheen välillä (Bekkengen 2002; Tyrkkö 2002). Naisten rooli on muuttunut työkeskeisempään ja miesten perhekeskeisempään suuntaan, mutta jälkimmäinen on prosesseista hitaampi. Tilanne ei ole välttämättä tasa-arvoinen kahden uran pariskunnillakaan.

Kahden uran pariskunnille tyypillinen korkea koulutus lisää yleensä tasa-arvoisuutta kotitöihin ja lastenhoitoon liittyvissä asenteissa ja jakamisessa. Isien ja äitien välinen ero on kapeampi, kun tarkastellaan vain sellaisia pariskuntia, joiden molemmat vanhemmat käyvät kokopäivätyössä (Lehto & Sutela 2008). Suomalaisuutkimuksen mukaan korkeasti koulutetut miehet osallistuvat enemmän kotitöihin (Raijas & Varjonen 2007). Kokopäiväisesti työskentelevät puoliset voivat vaatia professionaalilta miehiltään kotitöihin osallistumista (Plantin 2007). Naisten asema ja koulutus vaikuttavat myös miesten perhevapaiden käyttöön: professionaalisten ja koulutettujen naisten puoliset pitävät enemmän perhevapaita kuin muiden naisten puoliset (Salmi & Lammi-Taskula 2004).

Lasten kanssa kotiin jääminen ei ole luonnollinen vaihtoehto kaikille koulutetuille naisille, eivätkä mieheltäkään välttämättä halua antaa vastuuta kodista ja lastenkasvatuksesta kokonaan naisille. Tutkijat arvelevat korkeimmissa sosioekonomisissa asemassa olevien puolisoitten alkaneen neuvotella perinteistä sukupuolten välistä työnjakoa uudelleen naisten vahvan työmarkkina-aseman ja tasa-arvovaatimuksen myötä (Javefors Grauers 2002; Tyrkkö 2002). Professionaalisuus saattaa muuttaa perheen sukupuolijakoa ja samalla kotityönjakoa siten, että kaksi uraa voi olla jopa tie tasa-arvoon. Tasa-arvon perhesuhteissa ja kotitöiden jaossa, jaetun päätöksenteon sekä sukupuolineutraalien käsitysten on katsottu kuvastavan uutta perhemallia (Aryee, Srinivas & Tan 2005). Jaetun vanhemmuuden diskurssi on nostanut esille perheen sisäisen tasa-arvon ja miesten toimijuuden (Repo 2004).

Kahden uran pariskuntien työn ja muun elämän yhteensovittamisen tutkiminen valaisee myös ajankäytön haasteellisuutta. Aiheen ajankohtaistumisen taustalla voidaan nähdä viimeaikaiset työelämää koskevat muutokset, kuten työelämän kiristyneet vaatimukset ja uudet työaikajärjestelyt sekä työn ensisijaistuminen perheeseen nähden. Työssäkäyvät pariskunnat joutuvat sopeutumaan uuteen tilanteeseen työmarkkinoilla uusien organisoitumistapojen myötä (Iellatchitch, Mayrhofer & Meyer 2003). Suomessa kahden ansaitsijan malli, kokopäivätyö ja se, että pariskunnat tekevät pitkää työviikkoa, saavat aikaan perheiden aikapaineen kansainvälisessä vertailussa (Calás & Smircich 2006). Erityisesti uran sovittaminen yhteen muun elämän kanssa voi aiheuttaa ristiriitoja: työpaineet, työn intensiivinen luonne ja pitkät työpäivät saattavat horjuttaa eri elämänalueiden tasapainoa (Toivanen & Kauppinen 2006). Gershuny (2000) on arvioinut, että

perheen aikapaineet ovat kovimmillaan, kun molemmilla on vaativa työ. Kahden uran tapauksessa professionaaliin uriin investoidaan usein paljon (Gils 2007).

Ajallisen tasa-arvon kannalta kokopäiväisesti työskentelevät pariskunnat ovat toivottavia, koska työtunnit jakautuvat tasaisemmin miehen ja naisen välillä (Gils 2007). Mayhew (2006) on todennut, että kahden uran pariskunnat voivat osallistua työmarkkinoille joustavasti taloudellisten ja sosiaalisten resurssien ansiosta. Kahden vanhemman perheissä vanhemmilla on mahdollisuus vuorotella lasten hoidossa ja taloudellinen asema on yleensä hyvä suhteessa muihin perhetyyppeihin (Hakovirta 2007; Ritakallio 2007). Perhenäkökulmasta kahden uran pariskuntia voidaan toisaalta kritisoida siitä, että puolisoilla voi olla vähemmän aikaa toisilleen, perheelle ja sosiaaliselle osallistumiselle (Gils 2007). Työtahdin kiristyminen sekä tietotyöläisten ja lapsiperheiden kiireisyys ovat aiheuttaneet huolen perheajan kaventumisesta (Julkunen, Nätti & Anttila 2004; Takala 2004; Kivimäki 2003). Pienten lasten luoma perhekonflikti voi nostaa kummankin kahden uran pariskunnan puolison stressiä sekä luoda haasteita parisuhteelle (Malinen, Rönkä & Sevón 2010).

Työn ja perheen yhteensovittamisen diskurssin on todettu ylläpitävän ajatusta työn ensisijaisuudesta ja naisen päävastuusta perheessä, ja huomio onkin yleensä naisten työpanoksessa miesten perhepanoksen sijaan (Runté & Mills 2004). Suomalaisen empiiristen tutkimusten tekijät ovat todenneet naisten ja miesten kokemuksia vertaillen, että työn ja perheen yhteensovittamisen kysymykset eivät Suomessa kosketa vain naisia, vaan ongelmia kokevat yhtä lailla miehet (Mauno & Pyykkö 2004). Tasa-arvoistumiskehitys on näyttäytynyt esimerkiksi stressitasoissa, kun miehet ovat kärsineet perheeseen liittyvästä stressistä aiempaa enemmän (Aaltio & Kovalainen 2003). Kahden uran pariskuntien kautta voidaan tutkia sekä naisten ura- että miesten hoivamahdollisuuksia sekä kotitöiden jakautumista. Sukupuoleen painottuvien tekijöiden avulla voidaan havaita muutoksen esteitä mutta myös mahdollisuuksia työn ja muun elämän yhteensovittamisessa (Kivimäki 2009).

Edellä kuvatut ajankohtaiset ilmiöt luovat pohjaa sille, että kahden uran pariskuntien työn ja muun elämän yhteensovittaminen on tärkeä tutkimuskohde. Tässä tutkimuksessa haluan antaa sijaa moninaisille ja jopa ristiriitaisille naisten ja miesten kokemuksille aktiivisina mikrotason valintoja tekevinä yksilöinä eikä luonnollistettuina naisten ja miesten kategorioina. Työuran ja muun elämän yhteensovittaminen näyttäytyy toisinaan rikastuttavana, toisinaan kuormittavana kahden uran pariskuntien omissa kokemuksissa. Tässä esimerkissä eräs haastateltavani kuvaa työn ja muun elämän yhteensovittamista metaforisesti.

Haastattelija: Eli minkälaista kielteistä vuorovaikutusta on työllä ja muulla elämällä eli aiheuttaako ne toisiinsa ristiriitoja? [...]

Haastateltava: ...et en mä osaa, en mä osaa erottaa sillai, et mikä vaikuttaa mihin. Se on semmonen jokapäiväinen soppa, mis on eri-

laisii sattumii sitte, minkä kanssa vaan koitetaan sit jotenki niin ku pärjätä.

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat yksilö puolisona ja pariskunnan taso. Esimerkiksi Gils (2007) on arvioinut, että työmarkkinamuutosten kontekstissa merkittävimmät muutokset tapahtuvat kotitalouksissa. Tarkastelen henkilökohtaisia kokemuksia ja arkipäivän jäsentymistä mikrotasolla. Mikrotasoinen tarkastelu ja analyysi ovat omiaan lisäämään syvällistä ymmärrystä siitä, miten yhteensovittaminen käytännössä toteutuu työelämän ja yhteiskunnan luomassa kontekstissa. Edelleen on tärkeää tarkastella kysymystä paitsi yksilön myös pariskunnan näkökulmasta, sillä työn ja muun elämän yhteensovittamisen jokapäiväiset käytännöt syntyvät pitkälti pariskunnan neuvottelujen tuloksena.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat puolisoitten ja pariskuntien kokemukset. Kokemuksellisuudessa piilee mahdollisuus yleisempään kontribuutioon. Työuran, muun elämän ja yksilöllisen oman maailman jatkumo perustelee tutkimuksen tärkeyttä. Asettamani tutkimuskysymys on: Millaista on työn ja muun elämän yhteensovittaminen kahden uran pariskunnilla?

Alatutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia ovat puolisoitten kotitöiden, hoivan ja vapaa-ajan jaot sekä sukupuolen merkitys niille?
2. Millaista on puolisoitten työurien yhteensovittaminen ja mikä on puolison merkitys työuralle?
3. Miten työ ja muu elämä kietoutuvat yhteen tai ovat erillään arjessa?

Ensimmäisenä näkökulmana ovat siis kahden uran pariskuntien kotitöiden, hoivan ja vapaa-ajan jaot sekä sukupuolen merkitys niille. Jaolla monikkomuodossa tarkoitan dynaamisia ja limittäisiä yhteensovittamisia, vastuita ja velvollisuuksia – enkä yksikkömuodossa jakoa, joka tapahtuu konkreettisesti ja mitattavasti. Sukupuolinäkökulmalla en viittaa miehiin ja naisiin universaalina kategoriana vaan sukupuoleen teoreettisempaan käsitteeseen. Tutkimustehtävänä on tarkastella, miten ja millainen kotityön, hoivan ja vapaa-ajan jako kehystää kahden uran pariskuntien työurakokemuksia. Kahden uran pariskuntien puoliset rakentavat käsitystä kahden uran pariskuntana elämisestä ensinnäkin muun kuin työuran eli kotitöiden, hoivan ja vapaa-ajan sekä sukupuolen kautta. Puolisot merkityksellistävät työn ulkopuolista elämää työurien kontekstissa. Kahden uran pariskunnat sovittavat yhteen työuransa lisäksi työnjaon kotona, ja tarkasteluni kohteena ovat myös haasteet ja mahdollisuudet muussa elämässä. Tässä yhteydessä

sisällytän muuhun elämään kotityön, lastenhoidon ja vapaa-ajan jaot sukupuolinäkökulmasta.

Toinen tutkimusnäkökulma on kahden uran yhteensovittaminen. Tutkimustehtävänä on tarkastella, miten kahden uran pariskunnat yhteensovittavat uriaan ja millainen on puolison merkitys työuralle. Tähän liittyy puolisoitten ammatillisten roolien yhteensovittaminen toisiinsa. Kysyn, millainen merkitys muulla elämällä, puolisoilla ja sukupuolella on yksilön uralle sekä erityisesti, millaista on puolison tuki uralle. Puolisot rakentavat käsitystä kahden uran pariskunnasta toiseksi työuran kautta sekä merkityksellistävät uraa työn ja muun elämän yhteensovittamisen kontekstissa. Tarkastelen haasteita ja mahdollisuuksia kahden uran yhteensovittamisessa. Työura voi näyttäytyä eri tavoin siitä yhdessä ja erikseen puhuttaessa. Mielenkiinnon kohteenani on työuran rakentuminen kahden uran pariskunnilla; se, miten muuhun elämään ja puolisoon liittyvät tekijät ovat yhteydessä työuraan sekä yksilöllisyyden ja parisuhteen suhde työuran kontekstissa.

Kolmas tutkimuksen näkökulma on, miten työ ja muu elämä kietoutuvat yhteen tai ovat erillään arjessa. Tutkimustehtävänä on tarkastella, miten puolisot pyrkivät pitämään työtä ja muuta elämää erillään tai kietomaan niitä yhteen. Tarkastelen yhteensovittamista jatkuvan sovittelun kautta, jota en tarkoita täsmälliseksi tai samana pysyväksi. Mielenkiinnon kohteenani on työhön liittyvien ja työhön liittymättömien elämänalueiden rajapinta. Tavoitteenani on tarkastella toiveita liittyen elämänpiirien yhdistämiseen tai erillään pitämiseen. Parit tekevät rajanvetoa urien, perheen ja oman ajan välillä sekä rakentavat käsitystä elämänalueiden yhteensovittamisesta ja tasapainosta. Toisen puolison orientaatio voi vaikuttaa toiseen, ja puolisoitten orientaatiot voivat olla samanlaiset tai erilaiset. Tutkin, millaisena puolisoitten orientaatioiden erilaisuus tai samanlaisuus näytetään.

1.3 Tutkimuksen käytännöllinen merkitys

Kohderyhmänä kahden uran pariskunnat on otollinen kertomaan myös yleisemmin työn ja muun elämän vuorovaikutuksesta, sillä molemmat puolisot ovat intensiivisesti kiinni työelämässä ja parisuhteessa. Tutkimuksellani ajattelen olevan merkitystä kahden uran pariskunnille, vaikka haastateltavien kokemukset eivät vastaisikaan kaikkien kahden uran pariskuntien kokemuksia. Gils (2007) toteaa, että kahden uran asetelma ja asenteet ovat ajan myötä levinneet laajemmalle eri koulutusryhmiin: vaikka työntekijäpareilla on samantyyppisiä ongelmia, niiden on nähty olevan akuutimpia professionaaleilla pareilla. Tutkimuksen kohdejoukko on siis erityisen hyvä tuottamaan tuloksia, jotka kiinnostavat myös muita pariskuntia kuin niitä, joiden molemmilla puolisoilla on vaativa työura.

Tutkimuksellani uskon olevan merkitystä puolisoitten ja pariskuntien hyvinvoinnille, uratietoisuudelle ja elämänhallinnalle. Tämän tutkimuksen implikaatiot kotitöiden ja hoivan jaon suhteen ovat pitkälti yksityisiä, pariskunnan sisäisiä. Analyysi tekijöistä, jotka saavat puoliset tarjoamaan tukea puolisolleen, mahdollistaa vuorovaikutuksen prosessin ja käytännöllisten tapojen identifioimisen. Tämä voi myötävaikuttaa yksilöllisten strategioiden tukemista ja siten edistää positiivisia vaikutuksia ja vähentää negatiivisia vaikutuksia yksilön hyvinvointiin työssä ja muussa elämässä (Still & Timms 1998). Kahden uran pariskuntien puoliset ovat usein avaintyöntekijöitä, ja työn ja muun elämän yhteensovittamisen onnistuminen on tärkeää heidän työpanoksensa kannalta. Itsereflektoinnin kautta – kuten tutkittavien saatekirjeessä (liite 1) mainitsen – voi syntyä ajatuksia siitä, miten työyhteisön yrityskulttuuria voisi edistää puolisoitten elämänhallintaa tukevaksi. Tutkimuksella voi lisäksi olla implikaatioita organisaatioiden kahden uran käytännöille. Tutkimukseni rikastaa kuvaa kahden uran pariskunnista ja tuo esiin erilaisia näkökulmia, joita tulisi ottaa huomioon heidän tilanteensa tulkittamiseksi ja heitä tukevien keinojen pohtimiseksi. Kuten saatekirjeessä mainitsen, uskon tutkimuksen myös lisäävän ymmärrystä elämänkokonaisuudesta ja ajankäytöstä.

Merkitysten tunnistamisella haastateltavien puheesta en tarkoita, että miehet tai naiset todellisuudessa käyttäytyisivät kuten puheessa (vrt. Martin 2001). Martinin (2001) mukaan tutkimus voi kuitenkin tuoda esiin sukupuolittumisen dynamiikkaa, josta ihmiset ovat vain rajallisesti tietoisia: jos miehet ja naiset olisivat tietoisempia toistensa kertomuksista, he voisivat tulla refleksiivisemmiksi oman käyttäytymisensä suhteen. Sullivanin (2004) mukaan tietoisuutta – esimerkiksi ymmärrystä naisten pyrkimyksestä muutokseen – voidaan käyttää kuvailemaan potentiaalista muutosta kodin piirissä sekä uusia intiimiyden ja tasa-arvoisuuden diskursseja henkilökohtaisissa suhteissa. Muutoksia sukupuolittietoisuudessa voidaan pitää myös ”viimeisenä rintamana” sukupuolen tasa-arvolle työelämässä (Loscocco 1997).

1.4 Tutkimuksellinen lähtökohta

Useiden tutkijoiden mielestä olisi tarve erityiselle tiedolle työn ja muun elämän tasapainosta, esimerkiksi erilaisille uranäkökuville. Tässä tutkimuksessa pariskuntien puolisoitten työmarkkina-asema on useimmiten objektiivisesti suhteellisen samantasoinen. Tämän yhteyttä sukupuoli- ja perhekäsityksiin sekä heijastumista muun elämän kokemuksiin on mielenkiintoista tarkastella. Puolison vaikutusta tarkastelevat tutkimukset lisäävät ymmärrystä siitä, millaisessa kontekstissa yksilöt elävät ja tekevät valintoja ja päätöksiä oman työnsä ja työuransa suhteen. Kyseisen aiheen tutkimus on usein keskittynyt jommankumman puolison

tukeen, kun taas tässä tutkimuksessa huomioidaan tuen vastavuoroisuus, puolisoiden urien yhteydet toisiinsa. Halusin ottaa tutkimukseni pääelementeiksi kahden uran pariskuntien työuran ja parisuhteen. Kun kahden uran pariskunnat ovat yhä yleistyneet, on esitetty, että puolisoiden uria tulisi tutkia yhtä aikaa (Santos & Gabral-Cardoso 2007). Usein silloinkin, kun molemmat sukupuolet on otettu tutkimuksissa huomioon, he eivät ole olleet puolisoita keskenään. Koska tutkittavat ovat tässä tutkimuksessa samaa pariskuntaa, voidaan tarkastella kokemuksia sekä molempien puolisoiden että pariskunnan tasolla.

Työn ja perheen yhteensovittamista on useimmiten tutkittu naisten näkökulmasta. Feministisessä tutkimuksessa on esitetty kritiikkiä marginaalisten ryhmien, kuten naisten, jättämisestä tutkimusten ulkopuolelle (Parker 1999); työn ja perheen yhteensovittamisen suhteen marginaalisessa asemassa ovatkin ehkä olleet miehet. Feministinen tutkimus ei ole aina lähtökohdaltaan keskittynyt pariskuntayksikköön vaan esimerkiksi naisten ja miesten erityisiin tilanteisiin, joskin myös niiden liitännöihin. Tässä tutkimuksessa huomioin molemmat sukupuolet. Naisille kysymys perheen ja yritystoiminnan yhteensovittamisesta esitetään useammin kuin miehille (Hytti 2003), ja onkin pohdittu, miksei miehiltä kysytä perheen ja uran yhteensovittamisesta (Piha 2006). Eräässä tutkimuksessa¹ miesjohtajat kertoivat perheestä kysyttäessä mielellään myös muusta vapaa-ajastaan. Työn ja vapaa-ajan tutkimuksessa onkin usein tarkasteltu miehiä (Heinonen 2004). Oma kiinnostuksen kohteeni on pariskunnan välinen dynamiikka.

Feministisessä tutkimusperinteessä on tuotu esiin, että on hyvä huomioida sukupuolen lisäksi iän, sosioekonomisen aseman, etnisyyden tai seksuaalisen suuntautumisen vaikutus uramahdollisuuksiin (Magdalenic 2004; Perry-Jenkins, Repetti & Crouter 2000). Tutkittavani ovat iältään laajasti työikäisiä. He ovat verrattain homogeenisiä suhteessa sosioekonomiseen asemaan, lähinnä keski-luokkaisia tai ylempiä toimihenkilöitä, mikä johtuu tutkimuksen lähtökohtaisesta rajauksesta kahteen uraan. Etnisyyteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvää aineistollista rajoitetta käsittelen aineiston kuvauksen yhteydessä. Tämä tutkimus on lähtökohtaisesti rajattu pariskuntiin muttei lapsiperheisiin. Suomessa Kivimäen (2009) mukaan keskustelu on homogenisoitu, koska ainoa tunnistettava muoto on vallitseva kahden elättäjän perhe. Tammelinin (2009) mukaan kahden ansaitsijan heteroseksuaaliset ydinperheet tulee kuitenkin nähdä yhtenä perhe-muotona moninaistuvien perhemuotojen joukossa jatkossakin.

¹ Alkuperäinen lähde: Evans, P. – Bartolomé, F. (1983) *Menestyksen hinta*. Helsinki: Rastor.

1.5 Keskeiset käsitteet

Työn ja perheen tai muun elämän yhteensovittamiseen liittyvä käsitteistö on omaksuttu vasta viimeisten 20 vuoden aikana, vaikka itse ilmiö on paljon vanhempi (Silvennoinen, Paalumäki & Keskinen 2009). Moenin (2009) mukaan tutkimuskentän haasteena on vanhanaikaisten käsitteiden ja kategorioiden päivittäminen. Feministinen kirjallisuus on haastanut työn ja perheen rajalliset ja staattiset termit monin tavoin, mutta suurin osa kirjallisuudesta on viitannut perinteisiin määritelmiin. Perry-Jenkins ja kumppanit (2000) ehdottavatkin huomiota työn ja perheen termien sosiaalisen rakentumisen tutkimiseen. Tutkimusteemaan liittyvän käsitteistön kirjavuuden ja erilaisten käsitteistöjen yhtäaikaisen käytön vuoksi käsitteet on tarkoituksenmukaista käydä läpi ennen muita teoreettisia näkökulmia. Viitataan lähinnä itse käyttämiini termeihin. Puran seuraavia keskeisiä käsitteitä: työura, kaksi uraa, pariskunta sekä muu elämä, yhteensovittaminen ja sukupuoli.

1.5.1 *Työuran, kahden uran ja pariskunnan täsmennykset*

Käsitteistä äkkiseltään yksiselitteisimmältä vaikuttava 'työ' viittaa yleensä ansiotyöhön. Tässäkin tutkimuksessa työllä tarkoitan ansiotyötä erotuksena esimerkiksi koti- ja hoivatyöstä. Organisaatiotutkimuksessa työn ja uran käsitteet viittaavat usein lähinnä palkkatyöhön. Tämä rajaa tarkastelun kohteesta pois esimerkiksi yrittäjät, omistajat ja johtajat. Tässä tutkimuksessa työksi määritellään myös yrittäjäyys. Organisaatiotutkimuksessa työ käsitetään usein perheeseen nähden ensisijaisena ja suhteellisen epäproblemaattisena asiana, jolloin ongelmalliseksi konstruoidut perhe ja lapset. (Eräranta & Käsälä 2007b.) Kahden uran pariskuntien tutkimus voikin olla erityisen sovelias paljastamaan organisaatiotutkimuksen kannalta oleellisia asioita. Käsitteen 'työ' ohella organisaatiotutkimuksessa käytetään usein käsitettä 'ura'. Tarkastelen tässä, miten uran käsitettä on laajennettu tälle tutkimukselle relevantilla tavalla. Urat on perinteisesti määritelty järjestykseksi ylennyksiä töissä, joihin liittyy muutos vastuussa, statuksessa ja auktoriteetissa (Leicht & Fennell 2001). Organisaatiot eivät kuitenkaan usein enää tarjoa uria, jotka rakentuvat suhteellisen tarkasti määriteltyyn ja ennustettavaan lineaariseen nousuun suhteessa organisaatiossa toimimisaikaan (De Vos, Dewettinck & Buyens 2006).

Tältä pohjalta on argumentoitu, että uratutkimuksessa olisi tarkoituksenmukaisempi kokonaisvaltaisempi uranäkemyks, jossa otetaan mukaan työhön liittymättömiä elementtejä. Näin teen tässä tutkimuksessa. Uran käsite on laajennettu käsittämään myös yksityiselämään ja yhteisöön liittyviä elementtejä, jotka ovat yhteydessä urakehitykseen tai vaikuttavat välillisesti siihen (Arnold 1997). Ura

voidaan määritellä ihmisen elämänsä aikana tekemiksi työtehtäviksi, jotka ovat kiinteässä yhteydessä muuhun elämään (Välimäki, Lämsä & Hiillos 2008). Valcourin ja Tolbertin (2003) mukaan uudet uran määritelmät painottavat autonomiaa, joustavuutta sekä työn ja muun elämän tasapainoa. Monilla uratutkijoilla onkin samantapainen näkemys tulevaisuuden urista: ne ovat yksilöllisiä ja henkilökohtaisia, tasapainossa perheen ja yhteisön kanssa. Perinteisessä uratutkimuksessa lähinnä sivutaan henkilökohtaista elämää: monet teoriat ovat asettaneet työn etualalle ja yksityiselämän taustalle (Arnold 1997). Tämän pohjalta on esitetty, että uramenestystä on arvioitava uudelleen ja katsottava kehitystarpeita koko elämän eikä vain työorganisaation kannalta (MacDermid, Lee, Buck & Williams 2001).

Yksi tapa ymmärtää ura on liittää se sosiaaliseen statukseen (Iellatchitch ym. 2003). Meritokraattinen ajatus, ettei sosiaalinen status määräydy syntyessä vaan voidaan myös saavuttaa omilla ponnistuksilla, on itse asiassa modernin uran käsitteen edellytys (Grint 1997). Rapoportin ja Rapoportin (1969; 1976) mukaan sosioekonominen asema – kaksi uraa – on yhtä merkityksellinen kuin perherakenne – kaksi ansaitsijaa. Puolisoilla on useita mahdollisuuksia tukea toisen työtä tai uraa: yksi on tehdä ansiotyötä ja toinen luoda työuraa (Edlund, Ahltoorp, Andersson & Kleppesø 1990). Tässä tutkimuksessa haluan erottaa vastaavasti kahden ansaitsijan (*dual earner couple*) ja kahden uran (*dual career couple*) pariskunnat toisistaan. Tosin viittaan myös ansaitsijaan, jos tarkoitan koko ryhmää (kaksi ansaitsijaa mukaan lukien kaksi uraa) tai viittaamassani lähteessä tehdään niin. Toisinaan tutkimuksissa käytetään kahden ansaitsijan tai uran pariskunnan käsitteitä myös synonyymisesti. Rapoport ja Rapoport (1969; 1976) esittelivät alun perin kahden uran pariskunnan käsitteen. Se merkitsi perherakennetta, jossa sekä mies että nainen pyrkivät aktiiviseen ja täyteen uraan ja perhe-elämään. Tämä ymmärrys on oman tutkimukseni kannalta merkityksellinen siten, että kahden uran pariskuntia tutkimalla voin tarkastella työuran ja parisuhteen välistä suhdetta.

Ero kahden uran pariskuntien ja muiden kahden ansaitsijan pariskuntien välille tehdään usein uran määritelmän perusteella. Näitä määritelmiä ovat sekä subjektiivista että objektiivista uraa kuvaavat määritelmät. Kahden uran pariskuntia on katsottu kuvaavan molempien puolisoitten orientaatio työhön, professionaalinen ammatti itsensä toteuttamisen pääasiallisena lähteenä ja vahva panostaminen professionaalisiin uriin (Bird & Schnurman-Crook 2005; Rapoport & Rapoport 1969; 1976). Operationalisoimalla uran sosioekonomiseksi asemaksi olen pyrkinyt siihen, että valitsemieni pariskuntien uralla olisi sekä objektiivisen että subjektiivisen uran asematasoiseen nousuun, sisällölliseen kehitykseen ja psyykkiseen sitoutumiseen liittyviä piirteitä. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan analysoi ulkoisen ja sisäisen, objektiivisen ja subjektiivisen uran tuottamista puheessa. Tutkimieni pariskuntien molemmilla puolisoilla on asiantuntija-, johtaja- tai

yrittäjäura yksityisellä sektorilla. Repoa (2005) mukaillen he ovat usein vahvasti työhönsä sitoutuneita, vakituksessa työsuhhteessa sekä johtavassa tai korkeaa koulutusta vaativassa ammattiasemassa.

Yksi pariskunnan² määritelmä on, että puoliset ovat seksuaalisuhteessa, asuvat yhdessä, jakavat kotitalouden ja talouden (Rabe 2001). Perheen käsitteen mahdolliseen lapsiperheeseen viittaavan konnotaation takia olen valinnut käyttää määritelmää kahden uran pariskunta kahden uran perheen sijasta. Tässä työssä koen merkitykselliseksi tarkastella myös muita elämänvaiheita kuin pikkulapsivaihetta. Parisuhteen tyyppiä – avoliitto tai avioliitto – en ole rajoittanut, muuten kuin että pari asuu ainakin osittain yhdessä. Tässä tutkimuksessa mukana on myös pariskunta, jonka toinen puoliso on ulkomaankomennuksella, joten kyseessä on osittain kaukosuhde. Tällaiset pariskunnat ehkä asuisivat yhdessä, jos se olisi mahdollista, mutta asuvat eri paikassa ainakin suurimman osan viikkoa (yli neljä päivää), koska työpaikat sijaitsevat maantieteellisesti kaukana toisistaan. Ne ovat kahden uran pariskuntia siinä mielessä, että molemmat puoliset ovat sitoutuneet uraansa ja liittoonsa, naimisissa tai pitkässä suhteessa (Bird & Schnurman-Crook 2005; Elloy & Smith 2003). Tähän tutkimukseen sisältyy myös yrittäjäpariskuntia. Yhden määritelmän mukaan pariyrityksissä puoliset työskentelevät aktiivisesti samassa yrityksessä, jota vähintään toinen heistä omistaa, ja elävät yhdessä perheenomaisissa olosuhteissa (Javefors Grauers 2002).

1.5.2 Muun elämän määritelmä

Olen päättänyt käyttämään työ-termin vastineena suomeksi vakiintumatonta, joskin joissain yhteyksissä käytettyä termiä 'muu elämä'³. Yhtä toimivaa vastinetta englannin kielessä vakiintuneelle *life*-käsitteelle ei ole, suomeksi kuitenkin lähinnä 'muu elämä'. Olen valinnut termin, koska haluan ottaa huomioon myös ne toiminnot ja velvollisuudet, joita ihmisillä on elämässään hoivan ja perheen lisäksi (vrt. Dulk 2008). Tosin viittaaan toisinaan myös perheeseen silloin, kun tarkoitan rajautua muun elämän osalta siihen tai viittaamassani lähteessä tehdään niin. Ilmaus 'työ ja muu elämä' (*work - life*) on yleistynyt organisaatiotutkimuksessa erityisesti liberaaleissa anglosaksisissa maissa (Pälli & Rissanen 2006). Sen on arvioitu laajentavan kaksiulotteista keskustelua työstä ja perheestä moniulotteisempaan suuntaan. Suomenkielinen vastinpari 'muu elämä' ei sisällä ajatusta,

² Käytän englanninkielisen termin *couple* suomenkielisenä vastineena termiä pariskunta viittaamaan pariskuntaan ja heidän väliseensä sitoutumiseen. Termin *couple relationship* vastineena käytän termiä parisuhde, kun haluan viitata erityisesti puolisoitten väliseen suhteeseen tai sidokseen.

³ Alaluku perustuu suurelta osin yhteiskirjoitetun artikkelin (Eräranta & Käsälä 2007b) käsitte-tarkasteluun.

että työ ei olisi osa elämää. Verrattuna esimerkiksi termeihin henkilökohtainen elämä ja yksityiselämä siihen ei sisälly ajatusta yksityisen ja julkisen piirin jaosta, minkä takia päätin käyttää sitä.

Työn vastinparina on usein pidetty perhettä eikä muuta elämää laajemmin (Heinonen 2004). Termi 'perhe' otetaan usein annettuna eli sitä ei problematisoida tai edes välttämättä määritellä erikseen. Tutkimuskentässä ongelmallista on perheen ja muun elämän käyttäminen synonyymeina. Usein jää täsmentämättä, onko tutkimuksessa todella tarkoitus työn ulkopuolella rajautua perheeseen eikä muuhun elämään laajemmin ja jos on, miten määriteltynä. Käytännössä myös muun elämän eri konteksteissa saamat merkitykset liittyvät tyypillisesti naisiin, perheeseen ja vanhemmuuteen sekä palkattomaan hoivatyöhön (MacInnes 2006). Keskeinen jännite koskee sitä, ymmärretäänkö työn ja perheen yhteensovittaminen lähinnä lapsi(ydin)perheitä – ja erityisesti naisia ja äitejä – vai muitakin ihmisryhmiä koskevana kysymyksenä. Olen tutkimuksessani valinnut muun elämän termin perheen sijaan, koska haluan nähdä elämän työn ulkopuolella laajassa merkityksessä.

Muun elämän käsitettä on kritisoitu siitä, että se jää usein määrittelemättä tarkemmin suhteessa esimerkiksi hoivaan ja vapaa-aikaan (MacInnes 2006). Tässä tutkimuksessa lasken ne osaksi sitä. Yhdeksi muun elämän osa-alueeksi luen kotityön, joka voidaan määritellä tehtäviksi, jotka tehdään palkatta perheenjäsenten tarpeiden tyydyttämiseksi (Raijas & Varjonen 2007). Tässä tutkimuksessa erotan vielä hoivan muusta kotityöstä. Muun elämän yksi mahdollinen merkitys onkin materiaallinen hoivatyö. Lastenhoito on vakiintunut termi tarkasteltaessa lapsiin kohdistuvaa huolenpitoa; hoivalla tarkoitetaan yleisesti huolehtimista henkilöstä, joka ei itse pysty huolehtimaan itsestään (Repo 2005). Tässä tutkimuksessa käytän hoivan käsitettä, vaikka käytännössä tutkittavat viittaavat lähinnä lastenhoitoon, käsitteen seuraavien konnotaatioiden vuoksi: Esimerkiksi Daly ja Lewis (2000) määrittelevät hoivan toiminnoiksi ja suhteiksi, jotka liittyvät huollettavien aikuisten ja lasten fyysisten ja emotionaalisten tarpeiden tyydyttämiseen sekä niiksi kehyksiksi, joissa hoivatyöt jaetaan ja tehdään. Mikrotasolla hoivan käsite tuo puolestaan esiin hoivan jakautumisen naisten ja miesten kesken ja hoivaamisen olosuhteet, mikä on tämän tutkimuksen näkökulma – sekä yhteiskunnallinen konteksti, sikäli kun se näyttäytyy merkityksellisenä tutkittavien tulkinnoissa. Esimerkki toisentyyppisestä tavasta ymmärtää palkkatyön vastakohta on tarkastella sitä vapaa-aikana. Vapaa-aika erotetaan usein ikään kuin kolmanneksi kategoriaksi työelämän ja perhe-elämän rinnalle eikä niinkään ajatella, että vapaa-aika sisältäisi perhe-elämän. Toisinaan vapaa-aikaa pidetään vastineena työlle eli tavallaan synonyymina termille muu elämä, mutta tässä työssä vapaa-aika on osa muuta elämää.

Monet tutkijat ja käytännön toimijat ovat esittäneet, että tutkimusalan tulisi käsitellä laajemmin muitakin ei-ansiotyöhön liittyviä elämänalueita kuin perhettä

(Pitt-Catsouphees ym. 2006). Tällöin osoitettaisiin kiinnostusta myös niiden työsäkävien ihmisten kokemuksiin kohtaan, jotka eivät katso elävänsä perheessä. Heitä voivat olla esimerkiksi lapsettomat parit. Ystävyys-suhteiden ja muiden ihmissuhteiden asema tutkimuksissa on ollut lähes olematon pari- ja perhesuhteisiin nähden. Elämänalueiden tarkastelussa olen halunnut huomioida työn ja perheen lisäksi myös muun työn ulkopuolisen elämän, joka on jäänyt vähäisemmälle huomiolle tutkimuksessa. Olen kiinnostunut hoivavelvoitteiden, kotitöiden ja rutiinien lisäksi parisuhteesta, ystäväistä, harrastuksista, niin sanotusta omasta ajasta ja joutilaisuudesta. Muu elämä käsittää kaikki elämänalueet, jotka eivät liity ansiotyöhön. Muiden elämänalueiden toissijaisuus perhe-elämään nähden näkyy siinä, että ne mainitaan teksteissä usein vain lyhyesti perhe-elämän käsittelyn jälkeen. Monet tekstit alkavat lisäksi johdattelulla, jonka mukaan työ ja perhe ovat kaksi tärkeintä elämänaluetta suurimmalle osalle ihmisistä, mikä sulkee ulkopuolelle esimerkiksi perheettömät. Haluan haastaa perinteisen näkemyksen muun elämän käsittämisestä lähinnä perhe-elämän synonyymiksi.

1.5.3 Yhteensovittamisen termi

Vaikka perinteinen työn ja vapaa-ajan dikotomia voidaan myös kyseenalaistaa, esimerkiksi Valtosen (2005) tutkittavien kokemuksissa vapaa-aikaa pohdittaessa kuitenkin tärkeimmäksi nousee perinteinen työn ja vapaa-ajan jaottelu. Vaikuttaa siltä, että vaikka monien tutkimusten julkilausuttu tavoite on kyseenalaistaa liberaalia julkisen ja yksityisen välistä erottelua esimerkiksi elämäkokonaisuuden ajatuksen avulla, paradoksaalisesti itse termi 'työn ja perheen yhteensovittaminen' ja vastaavat termit pysyvät vahvasti tässä dikotomiassa kiinni (Eräranta & Känsälä 2007b). Tiukan dikotomian ja työn yksipuolisen dominoinnin sijaan Musson ja Tietze (2004) ehdottavatkin työn ja perheen vastavuoroista sopeutumista ja uudelleen määrittelyä. Tämä tutkimus kohdistuu yksilön ja parin omaan aktiiviseen elämämpiirien rajojen hallintaan. Yhteensovittaminen ja tasapainottaminen viittaavat niin elämänalueiden yhteen kietoutumiseen kuin erillään pitämiseen ja nämä mahdollistaviin käytänteisiin, mikä on yksi tämän tutkimuksen näkökulmista (luvut 2.3 ja 7).

Suomalaisia ja kansainvälisiä tutkimustietokantoja läpi käyneet Pälli ja Rissanen (2006) ovat selvittäneet sitä, miten asioita liitetään yhteen tutkimuksellisesti. Heidän mukaansa työn ja perheen suhde liittyy ajatusmallien ja toimintamuotojen siirtymiseen elämänalueelta toiselle ja rajojen liudentuminen vaikuttaa siihen, miten elämänalueista puhutaan työn ja perheen suhteen sekä vuorovaikutuksen kautta. 1990-luvulla keskusteluun tuotiin 'yhteensovittaminen'. Hakutulosten perusteella Suomeen näyttää vakiintuneen työn ja perheen yhteensovittamisen termi. Se on myös Manner-Eurooppaan vakiintunut käsite (Lewis & Cooper

2005). Käytän työn ja muun elämän suhteesta tai vuorovaikutuksesta yhteensovittamisen termiä, jolle ei ole yhtä selkeää käännoä, mutta lähinnä sitä on englannin *reconcile* (Pälli & Rissanen 2006). (Eräranta & Käsälä 2007b.) Yhteensovittamisella on tarkoitettu esimerkiksi yksilön mahdollisuutta osallistua sekä työhön että muuhun elämään itseä tyydyttävällä tavalla (Silvennoinen ym. 2009). Käytännössä yhteensovittamisen ja tasapainon termit ovat lähellä toisiaan, ja viittaa myös asioihin, joista on puhuttu tasapainon käsitteellä. Yhteensovittamisen konnotaatioista viittaaminen liiaksikin varsinaiseen sovitteluun sekä ymmärtäminen työn ja muun elämän erillään pitämisen ja vastakkaisuuden korostamisena eivät kuulu tapaan ymmärtää termiä.

1.5.4 Sukupuolen käsite

Hobson (2008) arvioi, että sukupuolinäkökulmasta on tärkeä miettiä uudelleen työn ja perheen termejä ja viitekehyksiä. Tässä tutkimuksessa sukupuolinäkökulmaa kuvaa sukupuolen tekemisen (*doing gender*) lähestymistapa ja pariskunnan vuorovaikutus sekä sukupuolen diskursiivinen ja konstruktiiivinen rakentuminen. Uskomukset siitä, mikä on maskuliinista ja mikä feminiinistä sekä se, miten puhutaan naisista ja miehistä (eikä niinkään, millaisia naiset ja miehet ovat) ovat merkityksellisiä: ne voivat muokata sukupuolten tasa-arvoa ja vaikuttaa sen tilaan (Cyrino 2011). Havaitut sukupuolierot käyttäytymisessä voivat johtua siitä, että ihmiset ovat oppineet ”tekemään” sukupuolta sen sijaan, että miesten ja naisten persoonallisuudet olisivat lähtökohtaisesti erilaisia (Aaltio-Marjosola & Kovalainen 2001). Haastateltavat toimivat sen mukaan, mitä heille merkitsee olla mies, nainen tai pariskunta tietyssä tilanteessa (Cameron 2001). Pariskunta on paikka, jossa kulttuurista sukupuolittumista ja sukupuolen asymmetrioita tuotetaan tai vastustetaan päivittäin (Magnusson 2006).

Wetherellin (1995) mukaan ihmiset käyttävät omaa elämäänsä peilattaessaan sosiaalisia skriptejä, yleisesti käytettyjä ja kulttuurisia selitysmalleja. Niissä kyseessä on käyttökelpoinen jaottelu arjessa ja rutiineissa, mutta niihin liittyy myös vallankäyttöä sukupuolten välisestä neuvotteluasemasta useiden ihmisten ajattelussa. Feminiinisyys ja maskuliinisuus ovat ideologisia käytäntöjä, jotka ovat tehokkaita siksi, että ne näyttävät olevan luonnollisia ja välttämättömiä biologian tai kokemuksen tuloksia. Ihmiset eivät välttämättä käytä skriptejä tietoisesti vaan elävät niiden sisällä. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta en myöskään tutkijana ole niiden ulkopuolella.

Esimerkiksi Scottin (1998) näkemyksen mukaan maskuliininen ja feminiininen eivät ole synnynnäisiä piirteitä vaan subjektiivisia konstruktioita, ja hän viittaa sukupuolen käsitteeseen sosiaalisten suhteiden organisoitumisena. Epätasavärisen biologisten sukupuolten välillä ja sosialisoinnin sukupuoliroolin ohella

sukupuoli voidaan nähdä muuttuvana, ei-stabiilina analyttisena kategoriana ja diskursiivisena käytäntönä (Calás & Smircich 1996). Yksi tapa hahmottaa sukupuoli on nähdä se käytäntönä, maskuliinisuuden ja feminiinisuuden tekemisenä. Sukupuolikysymys ei ole läsnä analyysissäni miesten ja naisten välisenä vertailuna vaan sukupuolen rakentumisessa puheessa. Aineistostani tarkastelen, mitä merkityksiä ja paikkoja sukupuolelle rakentuu.

Sukupuolen tekemisen teoriassa sukupuoli ymmärretään aktiivisena ja jatkuvana tuottamisena (Korvajärvi & Kinnunen 1996). Käsite mahdollistaa arkipäiväisten, konkreettisten tilanteiden ja käytäntöjen tutkimisen sukupuolen näkökulmasta. Kyse on useista eritasoisista mutta samanaikaisista prosesseista, joissa sukupuolta tuotetaan jokapäiväisissä käytännöissä (Rantalaiho & Heiskanen 1997). Sukupuolen tekeminen voidaan nähdä sekä sukupuolen muotoutumisena vuorovaikutuksessa että kielenä sukupuolen tekemisen käytännöissä (Korvajärvi 2010; Aaltio & Kovalainen 2003). Joskus sukupuolen tekemisen lähestymistavoista erotetaan jopa jokapäiväistä sukupuolen tekemistä vuorovaikutuksessa ja sukupuolen diskursiivista rakentumista tutkivat lähestymistavat (Henttonen 2010). Omaa lähestymistapaani kuvaa ensimmäinen siinä suhteessa, että tutkin sukupuolta vuorovaikutuksessa mutten eksplisiittisesti valtasuhteita tiedon tuottamisessa – jälkimmäinen lähestymistapa kuvaa omaani puolestaan siten, että tutkin sukupuolen diskursiivista tuottamista ja sukupuolen tekemisen kontekstia.

Deutschin (2007) mukaan – vaikka sukupuolen tekemisen teoriaan on lisätty muutoksia kritiikin jälkeen – alkuperäisen määritelmän oletus on epäsopiva muutoksen teorioiden kanssa ja vastarinta tehdään turhaksi. Tutkimus voi myös purkaa käsityksiä miesten ja naisten ryhmien välisistä perustavanlaatuisista eroavaisuuksista sekä siitä, että sukupuolijako muodostaisi sisäisesti yhtenäisiä ryhmiä (Korvajärvi 2010). Tarkoituksena on tällöin purkaa niitä syvään juurtuneita tapoja, joilla tuotetaan naisten ja miesten eroja ja jätetään huomioimatta niitä tilanteita, joissa nämä erot kyseenalaistuvat ja osoittautuvat paikkansapitämättömäksi. Sosiaaliskonstruktivistisen lähestymistavan mukaan tulisi tarkastella vastarintaa sukupuolittuneille sosiaalisille vuorovaikutuksille muutoksen lähteenä (Deutsch 2007). Sukupuolen kautta voidaan tarkastella, mitä asioita otetaan itsestäänselvyyksinä ja mitä roolia sukupuoli näyttää symbolisesti (vrt. Calás & Smircich 2006). Tässä tutkimuksessa sukupuolisensitiivinen näkökulma rakennetaan diskursseissa.

2 KATSAUS TYÖN JA MUUN ELÄMÄN TUTKIMUKSEEN

Työn ja muun elämän yhteensovittamisen aihepiiriä on lähestytty monitieteisesti, ja se on usein tietynlaista käytännön sovellettavuutta etsivä aihe. Keskityn muutamaan vahvaan tutkimustraditioon, jotka tässä tapauksessa edustavat liiketaloustieteellistä johtamis- ja organisaatio- sekä yhteiskuntatieteellistä sosiologista, sosiaalipoliittista ja psykologista tutkimusta. Tutkimukseni kannalta tärkeitä ovat organisaatiotutkimuksen eri työntekijäryhmistä lähtevät laadulliset tutkimukset. Liiketaloustieteellisen johtamis- ja organisaatiotutkimuksen mielenkiinto on kohdistunut erityisesti asiantuntija- ja johtajatasen palkkatyöntekijöiden uriin. Tutkimukseni kannalta tärkeä on myös yhteiskuntatieteiden kulttuurinen ulottuvuus, joka kiinnittyy yksilöllisiin kokemuksiin. (Eräranta & Käsälä 2007a; 2007b). Nämä tutkimusperinteet kiinnittyvät usein yksilöön tai perheeseen, ja kuvaan niitä omalle pariskuntanäkökulmalleni relevanttina taustana. Omassa tutkimuksessaanikin yksilönäkökulma on osa pariskuntanäkökulmaa: tarkastelen yksilöä puolisona ja pariskunnan osana. Tutkimukseni kiinnittyy kirjallisuuteen, joka pyrkii huomioimaan puolison merkityksen uralle ja muulle elämälle sekä pariskunnan kokemusmaailman, dynamiikan ja sisäiset ratkaisut. Teoreettisessa viitekehyksessä tärkeimmät ovat kotitöihin, hoivaan ja sukupuoleen liittyvä tutkimus, ura- ja yrittäjyystutkimus sekä työn ja muun elämän yhteensovittamisen teoriat.

2.1 Kotityön ja hoivan merkitykset

Tässä luvussa käsittelen työuran ja muun elämän yhteensovittamista erityisesti muun elämän näkökulmasta eli sitä, miten kummankin puolison muun elämän vaatimukset suhtautuvat toisiinsa. Muuhun elämään kuuluvat käytännöt, rutiinit ja tavat sekä merkitys, joka käytännöille annetaan (Holmberg 1993). Koti on tärkeä paikka toimintojen vuorovaikutukselle ja merkitysten neuvottelulle kotitalouden jäsenten kesken (Mårtensson 2008). Työmarkkinoilla tasa-arvon toteuttaminen on epäkohdista huolimatta pidemmällä, mutta hoiva ja kotityöt ovat edelleen sukupuolittuneita, joten useat tutkijat ovat vaatineet kiinnittämään enemmän huomiota niihin (Hobson 2008; Montanari 2008; Haas 2005). Leira (2002) on arvioinut, että yleiset asenteet liittyen sukupuolten tasa-arvoon ja yksilölliset hoivaideologiat ovat hyvin relevantteja työn ulkopuolisen ajankäytön kannalta, joten huomio tulisi kiinnittää kulttuuriin ja symbolisiin sukupuolen ja vanhemmuu-

den merkityksiin (Eräranta & Käsälä 2007b). Kansallisessa asetelmassa on tutkittu kulttuurisia käsityksiä hyvästä lastenhoidosta ja kotityöstä sekä rajoitteita ja mahdollisuuksia eri toimijoille (Gavanas 2008). Tarkastelen kotitöitä ja sen yhteydessä hoivaa. Useita kotityön teorioita voidaan soveltaa myös hoivaan, ja joissakin kotityön tutkimuksissa hoiva luetaan osaksi kotityötä. Tarkastelen hoivaa erikseen niissä tilanteissa, joissa siihen liittyy jotakin lisää suhteessa muuhun kotityöhön. Muun elämän osa-alueita käsittelen sukupuolinäkökulmasta. Vapaa-aika sukupuolinäkökulmasta jää vähemmälle huomiolle, mutta viittaa myös siihen. Käsittelen vapaa-aikaa laajemmin luvussa 2.3.

Kotityötä on tutkittu ajankäyttötutkimuksissa, taloustieteellisten selitysmalleilla ja lähinnä kvantitatiivisilla asetelmilla, ja niiden lähtökohtaoleusten ja kriittikin pohjalta on nähty tarvetta uudenlaisille lähestymistavoille. En käy tätä teoriaperinnettä laajasti läpi. Toisen ryhmän teorioita muodostavat sukupuoliroolit, asenteet ja sosiaaliset normit, hoiva- ja elättäjäroolin ideologiat sekä sukupuolelle ja kotityölle annetut subjektiiviset merkitykset (Crompton 2002; Harvey 1995). Näitä viitekehyksiä on tutkittu pääasiassa kvalitatiivisten asetelmien kautta, tosin sukupuoliasenteita ja sukupuolen tekemisen teoriaa on tutkittu myös kvantitatiivisesti. Kotityön jakoa on tutkittu kotityölle annettujen symbolisten ja suhteellisten merkitysten, sukupuoli-ideologian sekä lopputulosten subjektiivisen arvioinnin ja arvon, muihin vertaamisen ja oikeudenmukaisuuden kautta (Nordenmark & Nyman 2003). Kyseinen tutkimustraditio on tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisin.

2.1.1 Sukupuolen rakenteelliset tekijät ja ideologiat

Kaiken kaikkiaan sukupuolta on tarkasteltu sekä vuorovaikutuksellisella että rakenteellisella tasolla ja näiden yhdistelmänä. Yksi lähestymistapa sukupuoleen on sukupuolen tekemisen eli konstruktionistisen ja rakenteellisen lähestymistavan yhdistelmä: rakenteellinen ja institutionaalinen, vuorovaikutuksellinen ja symbolinen analyysin taso – laajempi diskursiivinen ja ideologinen viitekehys, materiaaliset ja suhteelliset resurssit, parisuhteen dialektinen prosessi (Sullivan 2004). Rakenteen ja prosessin välinen suhde on dialektinen, ja on tärkeää katsoa institutionaalisten rakenteiden lisäksi myös jokapäiväisiä mikrokäytäntöjä sukupuolen tasa-arvoa tutkittaessa. West ja Zimmerman (1987) huomioivat sekä instituutioiden että vuorovaikutuksen merkityksen. He kiinnittivät huomiota vuorovaikutuksen mikropolitiikkaan, jonka taloustieteilijät olivat jättäneet huomiotta. Karlsson Stider (2000) on arvioinut, että organisaatioteorian tulisi tehdä näkyväksi perinteisen maskuliinisen julkisen piirin ja feministisen yksityisen piirin suhde. Reed (1996) huomioi sen tärkeyden, että miehet ja naiset, maskuliinisuudet ja feminiinisyydet eivät ole ainoita, jotka näyttelevät osaansa tässä: Suhteet

maskuliinisuuden ja feminiinisuuden välillä tuotetaan uudelleen yksittäisten miesten ja naisten toiveiden ja toiminnan yläpuolella. Tietty sukupuolisopimus luo normeja ja yhteiskunnallisen asetelman sille, miten sukupuolijärjestelyt määritellään yhteiskunnassa laajemmin. On tutkimuksellisesti ongelmallista, jos puhutaan naisista ja miehistä ja oletetaan, että feminiinisyys ja maskuliinisuus kietoutuvat niihin yksiselitteisesti. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on feminiinisyys ja maskuliinisuus vuorovaikutuksessa.

Yhteiskuntatieteiden kulttuurisen käänteen jälkeen on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota työn ja perheen yhteensovittamisen kulttuurisiin jäsennyksiin ja yksilöllisiin kokemuksiin. Eri tieteenaloilla tehdyissä tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi eri ihmisryhmien kokemuksia työn ja perheen yhteensovittamisesta tai niitä kulttuurisia merkityksiä, joita he antavat jollekin siihen liittyvälle asialle. Näkökulma on ollut usein sukupuoli-, työasema- ja perhetilannesidonnainen: tutkimuksen kohteena on ollut työn ja perheen yhteensovittaminen ihmisten arjen ja kokemusmaailman näkökulmasta tietyillä ryhmillä, esimerkiksi urasuuntautuneiden äitien lastenhoidolle (Repo 2005) tai työssäkäyvien isien ajalle, työlle ja vanhemmuudelle antamat merkitykset (Dermott 2005). Teoreettisemmin suuntautuneen työn ja perheen yhteensovittamista koskevan tutkimuksen keskeinen kysymys on ollut, miten käsitteellistää ihmisten – erityisesti naisten – toimijuutta tiettyjen rakenteellisten, kulttuuristen tai diskursiivisten ehtojen kontekstissa. Varsinkin kvalitatiivisten menetelmien avulla on pyritty ymmärtämään ansiotyöhön, perhe-elämään ja sukupuoleen liittyviä hierarkioita. Näiden näkökulmien kautta on pyritty kiinnittämään huomiota siihen, miten ihmiset itse jokapäiväisessä elämässään muokkaavat arkielämän rakenteellisia tai kulttuurisia edellytyksiä eleyksi elämäksi (Salmi & Lammi-Taskula 2004). (Eräranta & Känsälä 2007a; 2007b.)

Sosioekonominen asema on merkityksellinen hoivan ja kotitöiden merkityksille kummallekin sukupuolelle ja jakautumiselle pariskunnan välillä. Plantinin (2007) tutkimuksessa korkeasti koulutetut isät näkivät isyyden elämänprojektina, joka muuttaa koko elämän. Christensenin ja Larsenin (2008) mukaan miehen sosioekonomisella asemalla on merkitystä käsitykselle itsestä isänä. Nyt on valalla vähentynyt maskuliinisten roolien dominanssi ja sukupuolten välinen työnjako. Maskuliiniset edut ja elättäjän rooli ovat vähentyneet. Keskiluokkaisilla miehillä on kuitenkin nähty olevan suhteellisen suuri neuvottelutila. Miesten vanhempainvapaiden alhainen käyttö viittaa silti hitaaseen muutokseen kulttuurisessa toimijuudessa universaaliin hoivamalliin nähden myös sosiaalisen hierarkian huipulla (Plantin 2007).

Korkeammin koulutetut miehet osallistuvat kotitöihin enemmän kuin vähemmän koulutetut miehet. Tämä voi liittyä korkeasti koulutetun naispuolison vaatimukseen, miehen sensitiivisyyteen puolison työmäärälle tai miehen omiin arvoihin, sillä miehen koulutuksen merkitys on kotityönjaon tutkimuksissa ollut nais-

ten koulutuksen merkitystä suurempi (esim. Oinas 2010). Christensen ja Larsen (2008) ovat arvelleet, että tietyt naiset ja miehet ovat sosiaalistuneempia ja paremmin varustautuneita refleksiivisyyteen ja muutosvaatimuksiin kuin toiset. On mahdollista, että erityisesti keskiluokkaiset miehet kohtaavat feministisiä odotuksia kotona osallistuvasta modernista miehestä (Plantin 2007). Ebyn, Casperin, Lockwoodin, Bordeaux'n ja Brinleyn (2005) katsauksessa kahden uran pareihin miehet olivat huolimatta psykologisesta sitoutumisestaan työhön taipuvaisia omaksuma perhevelvoitteita, kun vaimo oli vahvasti työhön sitoutunut.

Usein kirjallisuudessa uskotaan pariyrityksen tuovan tasapuolisuutta, jota voidaan verrata palkansaajien kahden uran perheisiin (Römer-Paakkanen 2002). Kuitenkin Smithin (2000) tutkimuksessa havaittiin, että yrittäjäparit ovat rooleissaan traditionalisempia kuin parit, joilla on erilliset työpaikat. Lisäksi palkansaajien kahden uran perheissä työt jaettiin tasaisemmin ja kykyjen mukaan. Römer-Paakkanen (2002) tutki perheyrittäjiä kotitalouden ja yrittäjyyden kompleksissa. Hänen mukaansa liiketoimintaympäristö ja perheen piirteet määrittävät työnjaon, joka seurasi perinteisiä sukupuolirooleja ollen kuitenkin rationaalinen ja tasa-arvoinen. Vaikka naisen rooli painottuikin kohti perheen yksityistä piiriä ja miehen yrityksen julkista, piirit eivät ole olleet niin erillisiä kuin palkansaajilla yleensä.

Esimerkiksi pohjoismaisissa tutkimuksissa on todettu, että korkea koulutus johtaa tasapuolisempaan kotitöiden jakoon. Myös kotitöihin liittyvät konfliktit ovat yleisempiä korkeammin koulutetuilla (Evertsson & Neramo 2004; 2007). Suomessa kahden uran pariskunnan naiset kohtaavat hyväksytyt, institutionalisoidun ja jopa odotetun kokopäivätyöllisyyden (vrt. Rueschemayer 1981 Itä-Euroopan maiden naisista). Jos kahden ansaitsijan pariskuntien miehet eivät tee kotitöitä enempää kuin ne, joilla on ei-professionaalit kotiäitivaimot, ja heidän vaimonsa käyttävät enemmän aikaa kotityöhön kuin he itse, epätasa-arvoisuuden tunne voi johtaa vaimon tyytymättömyyteen (Nordenmark & Nyman 2003). Vastuullista työtä tekevät miehet tekevät vähän kotitöitä ja vastuullista työtä tekevät naiset vähemmän kotitöitä kuin keskimäärin ja siirtävät niitä enemmän puolisolille (Suhonen & Salmi 2004). Toisin sanoen kahden uran pariskuntien molemmilla puolisoilla olisi tendenssi vähentää omaa kotityöntekoaan ja siirtää sitä toiselle. Onkin mielenkiintoista tarkastella, näyttävätkö tämä puolisoitten subjektiivisissa kokemuksissa.

Suhteellisten resurssien teorian mukaan puolisoitten valta riippuu resursseista, jotka puolisoit tuovat liittoon ja tarjoavat kumppaneilleen. Kotityöt ovat tylsiä, ja kumpikin pyrkii välttämään niitä. Kyseessä on implisiittinen keskustelu, jossa kumppanille tehdään myönnytyksiä, mikäli hyvinvoinnin arvellaan vähenevän enemmän erosta kuin myönnytyksistä (Oinas 2010). Tämän näkemyksen mukaan naisten työnteko lisää heidän tulojaan ja siten neuvotteluvoimaansa, minkä tulisi vähentää heidän kotitöihin käytettävissä olevaa aikaansa ja pakottaa heidän

kumppaninsa tekemään enemmän kotitöitä. Pitempien ansiotyötuntien perusteella kahden uran pariskuntien naiset voivat mahdollisesti neuvotella kotitöiden delegoimista miehilleen työsyihin vedoten. Käytettävissä oleva aika ja taloudellinen neuvotteluvoima eivät kuitenkaan ole tae sukupuolten tasa-arvon luomiselle (Björnberg 2004). Pariskunnan kotityölle asettamat laatustandardit ja säännöt voivat sekä helpottaa että rajoittaa kummankin puolison mahdollisuutta osallistua ansiotyöhön (Marshall & Barnett 1993). Laatustandardien osalta voi ajatella, että juuri työn vaativuus ja sitä kautta pitkät työpäivät vähentävät kotityöhön jäävää aikaa, mikä johtaa siihen, että standardeja voidaan joutua laskemaan.

Kansainvälinen tutkimus on paljastanut, että naiset voivat toteuttaa omia uriaan ja neuvotella niistä puolisoidensa kanssa lähinnä silloin, jos heidän on mahdollista ulkoistaa lastenhoivaa ja kotityötä (Rusconi & Solga 2008). Connidisin ja McMullinin (2002) mukaan naiset voivat panna enemmän painoa hoivalle tai ansiotyölle: esimerkiksi varakkaat naiset, jotka pitävät työtä tärkeänä identiteetilleen, voivat neuvotella pois hoivan antamisen vaatimuksia palkkaamalla apua. Kotityöpalvelujen käytön osalta on loogista olettaa, että kahden uran pariskunnilla on muita vähemmän työstä vapaata aikaa ja toisaalta enemmän taloudellisia resursseja eli he todennäköisesti käyttävät enemmän kotityön ostopalveluja kuin muut kahden ansaitsijan pariskunnat. Kotityöpalvelujen käytön on nähty edistävän työn ja muun elämän yhteensovittamista, arjen sujumista ja sukupuolten tasa-arvoa (Varjonen, Aalto & Leskinen 2005). Kotitöiden teettämisen palkatusti nähdään mahdollistavan keskeytyksettömän työuran (Barrère-Maurisson 2000). Veroalennukset hoiva- ja kotipalveluista voidaan usein nähdä naisten työssäkäyntiä helpottavana seikkana (Ristimäki, Meriläinen, Kylä-Setälä & Holmberg 2008). Vaikka ne sitä olisivatkin, vaarana on, että retoriikka suuntaa kodin naisten vastuulle (vrt. Castrén 2007). Naiset vaativammassa asemassa voivat myös vaatia, että tehtäviä jaetaan perheenjäsenten kesken, ja myös lapsilta saatetaan vaatia aktiivisempaa roolia kotitöiden jaossa (Barrère-Maurisson 2000).

Ideologioita sukupuolten välisessä kotityönjaossa tutkittaessa on keskusteltu siitä, johtuuko sukupuolten epätasa-arvo yksilöiden vapaista valinnoista vai rakenteiden tai instituutioiden asettamista pakoista (Eräranta & Käsälä 2007b). Turpeisen ja Toivasen (2008) mukaan toimija – useimmiten työntekijä – määrittää työn ja muun elämän yhteensovittamisen tutkimusten valossa jossain määrin ulkoa ohjautuvana, ympäristön vaatimuksiin ja realiteetteihin reagoivana. Kyseinen tutkimus on usein jäänyt irralliseksi perheiden käytännöistä. Tällöin ei huomioida subjektiivista kokemusta eri elämänalueista eikä niihin liittyviä toiveita ja tarpeita eikä laajempaa kulttuurista kontekstia, kuten yhteiskunnan normeja ja arvoja.

Ideologioista keskustelen tässä yhteydessä siten kuin niitä on tarkasteltu yksilöiden ja rakenteiden välisenä tutkimuksessa. Heteroseksuaalisten pariin muutokset sukupuolikäytännöissä on mahdollista tulkita sekä sopeutumiseksi

muutoksiin julkisessa piirissä että merkityksellisiksi muutoksiksi sukupuoli-ideologiassa ja -suhteissa yksityisessä piirissä (Sullivan 2004). Hobsonin (2008) mukaan eroa normien ja käytäntöjen välillä analysoimalla voidaan osoittaa keinoja muutokseen. Pariskunnat, sukulaiset ja ystävät luovat aktiivisesti uskomusjärjestelmiä jatkuvassa vuorovaikutuksessa, muokkaavat ja rajoittavat mahdollisuuksia toisilleen ja muille perheenjäsenille (Anderson, Bechhofer & Gershuny 1994). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että uskomusjärjestelmät siirtyisivät automaattisesti ihmisten omiksi ratkaisuuksi.

Julkisuudessa esitetyt kannanotot luovat toimijoille käsityksiä yleisesti hyväksytyistä ja mahdollisista toimintatavoista ja ovat pohjana käytäntöjen ja tapojen muutoksille (Jokinen 2005). Näiden syiden takia tässä on mielekästä kuvata lyhyesti yhteiskunnallista kontekstia, joka taustoittaa pariskuntien kokemuksia. Suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa on sekä naisten oikeutta palkkatyöhön korostavia että äitien palkatonta hoivatyötä painottavia ja naisten työssäkäynnille ehtoja asettavia piirteitä. Rosener (1997) on tunnistanut tutkimuksessaan vastaavia ristiriitaisia paineita: toisaalta painotetaan, että molemmat sukupuolet ovat vapaita valitsemaan urapolkunsa ja toisaalta puhutaan perinteisten arvojen palauttamisesta ja äitien kotiin jäämisen puolesta sillä perusteella, että perheet kärsisivät juuri naisten poissaolosta. Tasa-arvonäkökulma ja lapsen oikeus molempien vanhempien huolenpitoon unohtuvat keskustelussa lapsen parhaasta, kun lasten kärsimisen syyksi nostetaan juuri naisen työskentely. Miehet voivat hyötyä suuremmasta hoivan osuudesta samoin kuin naiset ovat hyötäneet suuremmasta markkinatyönteosta (Montanari 2008). Kahden ansaitsijan perheiden vähäinen aika lasten kanssa ja äitien työssäolon kielteiset vaikutukset ovat saaneet mediahuomiota, vaikka tutkimustulokset ovat olleet epäselvät ja ristiriitaiset (Poelmans, Beham & Sahibzada 2005). Tässä tutkimuksessa tarkastelen tutkittavien kokemuksia samanaikaisten tasa-arvon ja perhekeskeisyyden tendenssien vallitessa.

Molemmat sukupuolet kohtaavat jaetulle vanhemmuudelle vastakkaisia äidinhoivan ja familistisen äitiyden ihannoinnin ideaaleja. Vuori (2001) on todennut, että jaetun vanhemmuuden diskurssi kieltää absoluuttisen työnjaon naisten ja miesten hoivaroleissa ja antaa ymmärtää, että miesten pitäisi ottaa enemmän vastuuta myös hyvin pienistä lapsista ja heidän hoivastaan. Lammi-Taskulan (2007) mukaan äidin hoivan hegemonia on edelleen vahva Suomessa, mutta idea jaetusta hoivavastuusta on yleinen myös perheissä, joissa äiti ottaa koko vapaajakson. Yksilöiden ja pariskuntien taholla perhevapaata ei useinkaan linkitetä tasa-arvoon (Ahlberg, Roman & Duncan 2008). Heimon ja Nätkinin (2007) tutkimuksessa perhevapaalta työhön palaajista keskustelua leimasi kotiäiti/uraäiti-vastakkainasettelu. Keskustelussa asetetaan usein virheellisesti vastakkain perheenäidit ja ansiotyössä käyvät äidit, sillä suurin osa äideistä on mo-

lemmissä rooleissa – sekä työssä että perheessä – ja keskustelussa unohdetaan miehet.

Diskursiivinen jännite puheessa luo toimijoille tilan valintana, mahdollisuutena ja lapsen etuna päivähoidossa tai kotihoidossa pienten lasten hoivassa (Repo 2009). Meriläinen (2000) tulkitsi tutkimuksessaan naispankinjohtajien vastarepresentaation äitiydelle tapana vastustaa vallalla olevaa stereotyyppistä käsitystä äitiydestä suomalaisessa yhteiskunnassa, joka ei jätä tilaa tyydyttävälle uran ja perhe-elämän kombinaatiolle. Hänen mukaansa se oli myös keino reflektoida monia tapoja olla hyvä äiti ja siten mahdollisuus tehdä hyvää äitiyttä samalla ollen urainen. Ennemmin kuin pitämällä äitiyttä ja kokopäiväistä työntekoa sekä että -asiana stereotyyppiset representaatiot näkevät ne joko tai -asiana. Tutkimuksessa esimerkiksi perheenäidit ovat tulkinneet itseään sekä familistisesta että individualistisesta viitekehystä, mikä aktivoi erilaisia diskursseja (Suoninen 1997).

Hoivalle annettavien merkitysten taustalla ovat usein yhteiskunnalliset ideologiat. Revon (2004) tutkimat suomalaiset kahden ansaitsijan perheistä tulevat naiset perustelivat valintojaan nojaamalla samaan intensiivisen äitiyden ideologiaan. Äidit arvioivat jokapäiväisiä käytäntöjä myös jaetun vanhemmuuden näkökulmasta. Väitteet vanhemmuuden jakamisesta ja sitoutumisesta sukupuolten väliseen tasa-arvoon ovat yleisiä keskiluokkaisilla professionaaleilla. Naiset kahden ansaitsijan perheissä nojasivat diskurssiin hoivasta itseisarvona. Heille lapsen hoiva ei ollut vahvasti poliittinen epätasa-arvoisuuteen yhteiskunnassa yleensä liittyvä eikä feministinen asia. Päinvastoin hoiva nähtiin oikeutena ja professionaalisen työnä. Naiset yhdistivät useimmiten hoivan jokapäiväisiin käytäntöihin. Äidit neuvottelivat julkisen ja kotihoivan jännitteistä: lastenhoito oli intensiivistä äitiyttä uhkaava, siitä riippumaton tai sitä tukeva.

Magnussonin (2001; 2006) mukaan kotitöiden jako on merkittävää sukupuolten tasa-arvon kannalta, ja pohjoismainen tasa-arvodiskurssi puolustaa voimakkaasti tasa-arvoista kotityönjakoa. Hänen mukaansa kuitenkin toiveet tai pelot, että tasapuolinen jakaminen yhteiskunnallisena ideologiana johtaisi yksilöiden ideologiaan kääntymisiin tahdosta riippumatta, eivät ole perusteltuja. Ahlbergin ja kumppaneiden (2008) mukaan siinä missä pohjoismaisilla naisilla on suhteellisen suuri autonomia muodostaa itsenäisiä kotitalouksia, tämä on saavutettu suuremmilla odotuksilla siitä, että naiset mukautuvat miesten normeihin ja ansaintavelvollisuuksiin ilman vastaavaa miesten sopeutumista naisten hoivavelvoitteiden normeihin.

Tässä tutkimuksessa pyrin huomioimaan yksilöiden valintojen rakenteelliset ehdot. Sukupuoli muokkaa yksilöllistä toimijuutta (Hobson 2008). Odotukset sukupuolieroista vaikuttavat isän ja äidin toimijuuteen, isän mahdollisuuteen vaatia pitempää perhevapaata ja äidin mahdollisuuteen vaatia suurempaa ansiotyöosuutta perheessä. Vaikka tämän tutkimuksen näkökulma rajataankin yksilöiden

kokemuksiin, yhteiskunnallinen tutkimus tarjoaa heuristisen apuvälineen siihen, millaisten rakenteellisten ehtojen vallitessa yksilöt tekevät valintojaan. Vaikka empiirisessä tutkimuksessa ei tutkisikaan sosiaalipolitiikan vaikutusta pariskunnan tason yhteensovittamiseen ja sen käytäntöihin, on tärkeää ymmärtää sosiaalipolitiikan käytäntöjä sekä sen mahdollistavia ja rajoittavia tekijöitä (Tammelin 2009). Jos sosiaaliset instituutiot eivät ole responsiivisia perheiden erilaisia velvoitteita kohtaan, siitä tuloksena oleva epäsopevuus lisää työn ja perheen haasteita. Toisaalta politiikat ja institutionaaliset kontekstit voivat muuttaa käytäntöjä ja valtaistaa yksilöitä muuttamaan sukupuolittuneita käytäntöjä työssä ja perheessä jokapäiväisessä elämässä (Rusconi & Solga 2008). Työn ja muun elämän yhteensovittamisen prosesseja voidaan tarkastella eri tasoilla yhteiskunnan politiikan, organisaation käytäntöjen sekä yksilöiden kokemusten kautta, joista viimeinen on tämän tutkimuksen näkökulma.

2.1.2 Vuorovaikutus ja merkitykset mikrotasolla

Laajasti siteeratusta artikkelissaan *sukupuolen tekemisestä* West ja Zimmerman (1987) korostivat, että sukupuoli on jotain, mitä teemme, pikemminkin kuin jotain, mitä olemme. Heidän mukaansa toimijan sukupuolikategoria vaikuttaa lähes kaikkiin toimintoihin, vaikka yksilöllä on muitakin identiteettejä, kuten puoliso ja työntekijä. Sukupuolen tekeminen viittaa siihen, mitä yksittäiset naiset ja miehet kokevat ja strategioihin, joita he valitsevat päivittäisessä elämässään sekä valintoihin ja rajoitteisiin, joita he kohtaavat (Hobson 2008). Kaikki tämä kontribuoi teorian mukaan naisen alistaisuuteen. Sukupuolen tekemisen teorian mukaan kotityöt ovat areena, joka liittyy naiseen, ja sukupuolta tehdään symbolisesti vuorovaikutuksessa (Evertsson & Neramo 2004; 2007; Curran 2002).

Sukupuolen tekemisen teoriaa on kritisoitu sukupuolen pitämisestä aina läsnä olevana ja siitä, ettei se ota huomioon muutosta. Vaikka siinä mainitaan, että sukupuoliroolit ovat tilanteisia identiteettejä, sukupuolikategoriat ovat läsnä kaikissa tilanteissa. Deutsch (2007) on kritisoinut sitä, kuinka tutkijat käyttävät eksplisiittisesti sukupuolen tekemistä merkitsemään mukautumista perinteisiin sukupuolirooleihin. Hänen mukaansa sukupuolen tekemisestä on tullut epätasa-arvoisuuden sinnikkään väistämättömyyden teoria, joka jättää huomiotta linkin sosiaalisen vuorovaikutuksen ja rakenteellisen muutoksen välillä. Epätasa-arvoisuus ei varioi, eikä sen aste ole relevanttia. Myös Sullivanin (2004) mukaan – vaikka monet sukupuolen tekemisen lähestymistavat ovat tutkineet vaihtoehtojen mahdollisuutta ja sukupuolen konstruktioiden muutosta – pääasiallinen huomio on ollut siinä, kuinka sukupuolen tekeminen palvelee normatiivisten sukupuoli-konstruktioiden uudelleentuottamista. Esimerkkejä on myös onnistuneesta perinteisten sukupuoliroolien vastarinnasta (Deutsch 2007). On mielenkiintoista

tutkia suhteellisen hyvin resursoituja ja ammattiasemaltaan suhteellisen tasa-arvoisia pareja sekä millaisena kahden uran pariskunnan eläminen näyttäytyy parin sisäisessä dynamiikassa kotitöiden jaossa.

Holmbergin (1993) tutkimuksessa sosiaaliset mekanismit mikrotasolla liittyivät sukupuolijärjestelmään. Hänen tutkimuksessaan sukupuolen rakentuminen viittaa näkemyksiin naisellisesta ja miehisestä, kuinka puhutaan toisesta ja toiselle. Malisen ja kumppaneiden (2010) mukaan naiset on tutkimuksissa nähty aktiivisempina parisuhteen ylläpitäjinä, vaikka erot ovat olleet pieniä ja vastakkaisiakin tuloksia on saatu. Onkin tulkittu, että naiset havainnoivat suhdetta paremmin ja huomaavat paremmin puolison tekemiä parisuhdetta ylläpitäviä tekoja eräänlaisina ”parisuhdeasiantuntijoina”. Yhteisistä velvollisuuksista ja tehtävistä, kuten kotitöistä ja hoivasta, huolehtimista voidaan pitää myös parisuhteen ylläpitämiseen tähtäävänä toimintona. Kaikki parisuhteen eteen tehtävä työ ei kuitenkaan ole tietoista tai strategista. Suomalaisten asennetutkijoiden mukaan kotityöt ovat suuri parisuhteeseen vaikuttava tekijä ja pysyvä yhteensovittamisen kipukohta (Raijas & Varjonen 2007; Malinen, Härmä, Sevon & Kinnunen 2005). Ristiriitojen ratkaisemisen kielteisiä keinoja ovat huutaminen, mitätöinti ja torjunta (Malinen ym. 2005). Huumori, hyväksyntä ja toistensa täydentävyys sekä verbaaliset tavat ratkaista konflikteja näyttäytyvät myönteisinä puolisoon liittyvinä asioina (Malinen ym. 2010; 2005).

Perhetutkimuksessa on ehdotettu siirtymistä yksilöiden tutkimisesta perheen tutkimiseen eli perheiden prosessien, neuvottelujen ja jaettujen merkitysten nostamista etualalle perheen sisällä toimivien yksilöiden tutkimisen sijaan (Korvela & Rönkä 2008). Safilios-Rothschildin (1969) usein sitaattu klassinen kritiikki ”vaimojen perhesosiologiasta” viittaa siihen, että avioliittoa on lähestytty liiaksi naisia tutkimalla luottaen naisten ja miesten näkemysten samankaltaisuuteen. Myös Bernard (1973) on aikanaan tuonut esiin, että on aina olemassa miehen ja naisen (”*his and hers*”) avioliitto. Hobsonin (2008) mukaan perheen sosiologia on ollut sukupuolisokeaa: oletuksena on ollut, että kotitalouden sisällä intressit ovat jaettuja ja resurssit on jaettu tasaisesti, jolloin taloudellisia epätasa-arvoisuuksia perheessä ei ole otettu huomioon. Kriittinen perhetutkimus haastaa perheen harmoniset intressit (Lüscher & Pillemer 1998). Joissain tilanteissa tietyllä tavalla kriittisen perhetutkimuksen tapaan feministinen tutkimus on pyrkinyt eroon ajatuksesta pariskunnasta yksikkönä erotuksena taloustieteestä (ks. esim. Oppenheimerin 1994 feministinen kritiikki taloustieteestä). Toisaalta Calás ja Smircich (2006) arvioivat, että feministinen tutkimus on moninaista siinäkin suhteessa, että se tunnistaa vaikeuden pitää pelkkää naista keskustelujensa keskiössä.

Perheen ja miehen suhde on muuttunut tutkimuksessa ajan kuluessa. Perheen on ajateltu olevan miehelle rentoutumispaikka, suojapaikka työssä tapahtuvilta takaiskuilta sekä inspiraation ja energian lähde mielenkiintoisille työtehtäville

(Edlund ym. 1990). Sittemmin kuva on monipuolistunut, ja on alettu puhua uudesta isyydestä, jaetusta vanhemmuudesta, isän rikastuttavasta vaikutuksesta ja isän hoitoroolista sinänsä (Huttunen 1994). Kuitenkin tuoreemmassakin tutkimuksessa (Husu, Hearn, Lämsä & Vanhala 2011) jos miehet ottivat vastuuta perheen käytännön asioista, heitä pidettiin apulaisina ennemminkin kuin aktiivisina, jokapäiväisestä elämästä vastuullisina aikuisina. Maskuliinisuus muuttuu kulttuurisesti, kun miehet vanhempina ja johtajina kohtaavat muutoksen haasteita (Aaltio & Kovalainen 2003).

Lopputulosten arviointiin kotityönjaossa liittyvä tutkimus on johdonmukaisesti osoittanut, että tasaisempi jakaminen on yhteydessä positiivisiin lopputuloksiin sekä miehille että naisille, mutta tällaisten suhteiden saavuttamisesta on jääty kauaksi. Nämä tulokset ovat jo pitkään saaneet aikaan ihmettelyä naisten paradoksaalisesta huolettomuudesta työnjaon epätasa-arvoisuuden suhteen. Epätasa-arvo on sitkeää, vaikka muutoshalukkuutta olisi (Wiessman, Boeije, Doorne Huiskes & Dulk 2008). Tutkimuksissa enemmistö on ollut tyypillisesti kotitöiden jakoon tyytyväinen, tosin nuoret enemmän kuin vanhat (Ristimäki ym. 2008; Raijas & Varjonen 2007; Nordenmark & Nyman 2003). Kotitöiden jakoa arvioitaessa tyypillinen tulos on myös, että molemmat puoliset yliarvioivat oman osuutensa ja aliarvioivat puolison osuuden (Suhonen & Salmi 2004).

Jaetut oletukset tasa-arvosta ovat merkittäviä, mutta ne ovat olemassa yhtä aikaa epätasaisen kotitöiden jaon – sekä ennalta annettujen oletusten naisten ja miesten roolista – kanssa (Ahlberg ym. 2008). Meriläinen (2000) havaitsi, että näennäisesti ristiriitaiset tasa-arvoiset ja konservatiiviset diskurssit ylläpitävät pitkälti haastamatonta sukupuolijärjestystä. Ristiriitaisilta vaikuttavat diskurssit syöttävät toinen toistaan. Useat laadulliset tutkimukset ovat tarkastelleet sitä ristiriitaa, että parisuhde koetaan tasa-arvoiseksi mutta käytännön kokemukset ovat ristiriidassa tämän kanssa. Björnbergin (2004) tutkimuksessa työnjako oli melko epätasa-arvoista hyvistä aikeista huolimatta. Nyman (1999) on haastatellut puolisoita liittyen valtasuhteisiin sekä ajan allokontiin kotitöihin ja vapaa-aikaan. Hän toteaa, että sukupuolen tasa-arvo ja jakaminen teoriassa muuttuvat käytännössä perinteiseksi työnjaoksi ja epätasa-arvoksi. Tasa-arvoisten asenteiden ja sukupuolittuneiden käytäntöjen välillä on kulttuurinen viive (Deutsch 2007). Bäck-Wicklund ja Bergsten (1997) argumentoivat, että miesten perheorientaatio näkyy ensin diskurssissa ja vasta sitten käytännössä.

Vaikka naiset olisivatkin tietoisia epätasa-arvoisista lopputuloksista, he eivät välttämättä näe niitä ongelmallisina tai valtaan liittyvinä (Nyman 1999). Rosenbaumin ja Cohenin (1999) mukaan yllättäen naiset, jotka pitivät liittojaan tasa-arvoisina, eivät raportoineet sen enempää käytännöllistä tukea miehiltään kuin naiset perinteisissä liitoissa. Ilmeisesti uskomus, että perhevastuiden jakaminen ei perustu perinteisiin sukupuolirooleihin, ei liittynyt miesten tosiasialliseen osallistumiseen lastenhoivaan ja kotitöihin. Sosiaalisen tuen kirjallisuudessa onkin

paljon todisteita siitä, että havaitulla sosiaalisella tuella on merkittävämpi vaikutus yksilön hyvinvointiin kuin tosiasiallisella sosiaalisella tuella. Erilaistunut työnjako nähdään tasa-arvoisena. Nordenmark ja Nyman (2003) ovat tutkineet ajankäytön, yksilöllisten resurssien ja sukupuoli-ideologian vaikutusta kotitöiden jaon koettuun oikeudenmukaisuuteen ja sukupuolten tasa-arvoon. Työnjako oli useimmiten epätasa-arvoinen, mutta sitä pidettiin reiluna. Jos se koettiin epäreiluksi, sen koettiin olevan sitä erityisesti naista kohtaan, mikä lisää epätasa-arvoisuuden tunnetta. Havaittiin, että naiset, jotka tekevät enemmän kotitöitä, kokevat sen epäreiluksi. Rapoport ja Rapoport (1969; 1976) totesivat tutkimuksissaan, että joillekin kahden uran pareille tasa-arvon ideaali voi olla tärkeämpi kuin materiaaliset resurssit. Ajankäyttö kotitöihin selitti Nordenmarkin ja Nymanin (2003) tutkimuksessa koettua reiluutta paremmin kuin yksilölliset resurssit ja vapaa-ajan käyttö paremmin kuin ansiotyöhön käytetty aika.

Björnbergin ja Kollindin (1996) tutkimuksessa havaittiin, että isät itse määrittelivät perhevapaan ajan lastenhoivalle, ei kotitöille. Tutkijoiden mukaan uusien isien lapsi- ja hoivaorientaatio ja vähäinen intressi kotitöihin voikin nostaa konflikteja miesten ja naisten välille. Perheorientaatio tarkoittaa käytännössä lapsi-orientaatiota (Bekkengen 2002). Epätasa-arvoinen työnjako voi jäädä päälle lasten kasvettua vanhemmaksi. Magnusson (2001) on todennut, että vastuun ottamisella kotitöistä on seurausvaikutuksia pikkulapsiajan jälkeen, mitä hän kutsuu sukupuolen tasa-arvon muodonmuutoksen diskurssiksi. Bekkengenin (2002) mukaan miesten perhevapaan taustalla on heidän oma halunsa ja tarpeensa. Naiset osallistuvat miehelle suuremman valinnanvaran luomiseen. Pariskuntien mielestä isä ei tule pakottaa perhevapaalle. Miehet eivät ainoastaan voi vaan myös saavat valita. Miehen suuremmalla neuvotteluvaralla on seurauksia ydinperheessä. Nainen kantaa päävastuun vanhemmuudesta, kun taas mies voi valita osallistumisensa tason. Naisille on suuremmat vaatimukset joustavuuden suhteen. Naisten ansiotyöstä on tullut velvollisuus, kun taas miehen vanhemmuutta on koskenut suurempi vapaaehtoisuus, mutta tämä on nyt kyseenalaistettu. Miesten perhevapaata voidaan pitää osana myös naisten emansipaatiota. Perhevapaat ovat siis myös yksi tasaisemman työnjaon mahdollistaja.

Sukupuolittunut vapaa-aika on erityinen tekijä, joka sosiaalitieteiden olisi Warrenin (2004) mukaan huomioitava. Löfgren Nilssonin (2004) mukaan naiset mahdollistavat suuremman yksilöllisen vapaa-ajan miehille. Lundberg ja Frankenhaeuser (1999) havaitsivat, että miesten on helpompaa rauhoittua töiden jälkeen, kun taas naisten on vaikeampi rentoutua päivän tapahtumista, mahdollisesti suuremmasta kotityövastuusta johtuen. Toisaalta Christensen ja Larsen (2008) ovat arvioineet, että naiset pitävät yllä perheen sosiaalista verkkoa, joten miehet ovat haavoittuvampia sen menettämislle. Lisäksi on esitetty näkemys, jonka mukaan naisilla on paremmat selviytymiskeinot ja kompetenssit identiteetin so-

peuttamiseksi jokapäiväisen elämän symbolisessa järjestyksessä ja itsensä jäsentämisessä jokapäiväisen elämän rutiineja ylläpitämällä (Bech-Jørgensen 1994).

Tavat ja rutiinit ovat pysyviä ja niitä on vaikea muuttaa, kun ne on kerran vakiinnutettu (Mårtenson 2008). Wiessmanin ja kumppaneiden (2008) mukaan monet tutkijat ovat todenneet, että pareilla ja perheillä on enemmän neuvotte- lutilaa esimerkiksi kotitöiden tai lastenhoidon suhteen. He ovat argumentoineet, että muun muassa puolisoiden lisääntynyt itsenäisyys, jonka naisten lisääntynyt osallistuminen työmarkkinoille on saanut aikaan, on lisännyt puolisoiden eks- plisiittistä keskustelua työnjaosta. Empiiriset tulokset ovat kuitenkin ristiriitaisia. Toisaalta on todisteita suuremmasta keskustelusta ja konfliktista työnjaon suh- teen sekä muutoksen toiveesta, mutta toisissa tutkimuksissa on havaittu, että pa- rien välillä on vain vähän keskustelua. Harrisin (2003) tutkimuksessa havaittiin, että yhdenmielisyyttä ja tasa-arvoisuutta edistää liiton roolituksen suunnittelu etukäteen. Arjessa ei kuitenkaan haluta jatkuvasti neuvotella sukupuolesta (Jul- kunen 2010).

Miehet kokevat kotitöiden jaon sitä oikeudenmukaisemmaksi, mitä enemmän he tekevät tyypillisiä naisten kotitöitä. Naiset puolestaan kokevat kotitöiden jaon sitä epäoikeudenmukaisempana, mitä enemmän käyttävät aikaa naisille tyypilli- sesti kuuluviin taloustöihin (Malinen ym. 2005). Naisilla oikeudenmukaisuuden tunne lisääntyy miesten pienestäkin osallistumisesta perinteisiin naisten töihin: symbolinen arvo suurempi kuin todellinen määrä (Raijas & Varjonen 2007). Jo Rapoportin ja Rapoportin (1969; 1976) mukaan naisten odotettiin olevan kiitollis- sia pienistäkin myönnytyksistä. Malisen ja kumppaneiden (2005) mukaan mie- helle suuntautuu kotitöiden teosta enemmän arvostusta puolisoilta. Miesten saama puolison arvostus on suhteessa kotitöiden teon määrään, naisten ei (Malinen ym. 2005; Bekkengen 2002). Naisten usein kokema päävastuun tunne ei välttämättä ole yhteydessä kummankin puolison todellisiin kotitöihin käytettyihin tunteihin, vaan kyseessä on enemmän henkinen päävastuu (Raijas & Varjonen 2007; Mali- nen ym. 2005).

Tyytyväisyydellä kotitöidenjakoon ja sen oikeudenmukaisuuteen on yhteys parisuhdetyytyväisyyteen ja tasa-arvon kokemuksiin erityisesti naisilla (Malinen ym. 2005). Sukupuolisuhteita muokkaavat muuttuvat politiikat ja diskurssit, jotka tuottavat erilaisia lopputuloksia eri-ikäisille ja eri sosioekonomisen taustan omaa- ville miehille ja naisille sekä muokkaavat odotuksia sukupuolen, avioliiton ja tasa-arvon suhteen (Hobson 2008). Perry-Jenkins ja Folk (1994) havaitsivat, että puolisoiden sosioekonomisten asemien vuorovaikutus johtaa hyvin erilaisiin lop- putulemiin siinä, miten työnjako, käsitys sen tasavertaisuudesta ja arvio avioliit- tosta liittyvät toisiinsa. Keskiluokkaisten naisten käsityksellä oikeudenmukaisuu- desta oli vahvin yhteys aviokonfliktiin. Kotitöiden tasainen jako lisää puolisoiden välistä tukea ja vähentää erimielisyyttä (Sihvo 2002). Kaufman (2000) on tutkinut

sukupuoliasenteita ja ideologioita. Hän toteaa, että kahden uran pariskunnille tasa-arvoiset arvot voivat merkitä avio-onnea.

Maantieteellinen liikkuvuus vaikuttaa lähisuhteisiin (Budgeon & Roseneil 2004). Laitisen (2007) tutkimuksessa havaittiin, että puolisoistaan erillään asuvat uskoivat työnsä saavan puolisonsa onnettomammaksi yhdessä asuvia enemmän. Maantieteellinen liikkuvuus on haasteellista parisuhteen kannalta muttei välttämättä huononna arvioita itse parisuhteen laadusta. Lasten toisesta vanhemmasta erillään asumista pidetään erityistä huomiota vaativana tilanteena. Laitinen arvelee, että lasten ollessa mukana kuvioissa parisuhdekin joutunee kovemmalle koetukselle kuin lapsettomalla pariskunnalla. Tutkijat ovat todenneet vain viikonloppuisin yhdessä asuvista puolisoista, että tilanne ei ole ideaali, mutta siinä yritetään tehdä parhaansa – vaikka hammasta purren – tai tilanne voi johtaa eroon (Rabe 2001; Song-Chul 2001).

Merkityksistä kotityölle, kuten sen miellyttävyydestä ja ikävyydestä, on eri teorioiden oletuksissa esitetty erilaisia käsityksiä. Varjonen ja kumppanit (2005) huomioivat, että kotityöhön liittyvässä kirjallisuudessa ja keskustelussa huomio on sen välineellisyydessä. Kotityöt on kuvattu epämiellyttävänä pakkona, johon kuluvaan aikaan voitaisiin käyttää johonkin muuhun, mukavampaan ja tähdellisempään. Ne aiheuttavat aikapaineita ja stressiä etenkin pikkulapsiperheissä. Kotitöillä voi kuitenkin olla myös positiivisia merkityksiä tekijälleen (Takala 2005). Kotityön ostaminen ei ole kaikille mielekästä, ja henkilökohtaisia piirteitä sisältäviä töitä ei välttämättä mielellään ulkoisteta (Raijas & Varjonen 2007). Erityisesti taloustieteilijät ovat ehdottaneet, että kotityöt voivat olla tylsän toiminnon sijasta nautinnon lähde ja tuoneet esiin ajatuksen kotitöistä harrastuksena (Piekkola & Ruuskanen 2006; Takala 2005). Raijas ja Varjonen (2007) kysyvät, miksi kotityöt olisivat nimenomaan naisten harrastus. Piekkola ja Ruuskanen (2006) ovat tuoneet esiin, että jos kotityö käsittää esimerkiksi auton tai talon korjaamista tai puutarhanhoitoa, miehet voivat rinnastaa sen myös aktiiviseen vapaa-aikaan.

Puolisoiden välisen kotityönjaon perinteisyys ja tasa-arvoisuus ovat henkilökohtaisen miellyttävyyden ja ikävyyden lisäksi kotityöhön liitettäviä merkityksiä. Tutkimuksissa on havaittu erilaisia puhetapoja kotitöihin liittyen, joista yhtenä esimerkkinä Magnusson (2006; 2001) on haastatellut puolisoita merkitysten antamisesta kotitöiden jaolle. Hän käsitteli erilaisten kotitöiden jaon omaavien pariskuntien sukupuoliretoriikkaa, kuinka erilaisia jakamisia ja retoriikkoja voidaan ymmärtää ja mitä ne kertovat mahdollisista muutoksista sukupuolen suhteen. Hän tutki retorisen sukupuolittamisen diskursiivisia kokonaisuuksia ja löysi epätasa-arvoisen, välissä olevan ja tasa-arvoisen ryhmän. Epätasa-arvoiseen kotityön jaon diskurssiin liittyi seuraavia elementtejä: Sukupuolten välisiä eroja perusteltiin biologialla, geeneillä ja vaistoilla. Kullekin osoitetaan tietyt tehtävät, harmonisuus ja riitelyn poissaolo korostuvat ja sukupuolten tasa-arvo on toissijaista. Naiset ovat luonnostaan tai harjoituksen kautta kotiorientoituneempia, naisella on

erikoisosaamista ja matalampi kynnyks, nainen tietää ja on aloitteellinen luonnostaan. Perinteinen feminiinisyys liittyy täydentävyyteen ja tasapainottamiseen, naiset kestävät ja ovat hiljaa. Miehen osallistuminen on ansiotyöstä riippuvaista, ja kotitöistä pidättäytyminen ilman kasvojen menetystä tai perheen hyvinvoinnin uhkaamista on mahdollista.

Magnussonin (2001; 2006) tutkimuksessa perinteisen ja tasa-arvoisen välissä olevaa diskurssia kuvastivat konfliktien ja neuvottelujen olemassaolo. Siihen liittyi poikkeuksellisuus muihin pariskuntiin verrattuna, jakaminen ja kompensatio tekemättä jääneistä kotitöistä sekä uraorientaatio. Tyypillistä oli nojautuminen joko tasa-arvon tai epätasa-arvon suuntaan ja puolisoitten orientoituminen toisinaan keskenään vastakkaisiin suuntiin. Kuvaavaa olivat naisten kokonaisvastuu, ylempät laatustandardit, jonkinasteinen suurempi kyvykkyys sekä perinteisen feminiinisuuden alistuvuus ja sopeutuvuus. Tasa-arvoista diskurssia kuvasti perinteisten sukupuolimainintojen puuttuminen ja pitäminen vanhanaikaisena sekä etäisyyden ottaminen epätasa-arvoisiin. Siinä näyttäytyivät tarve yhdenmielisyyteen, sukupuolen tasa-arvon diskurssit, motivaatio jakamiseen ja perheen hyvinvointiin sekä strategiat asiantuntijan roolista pois pääsyyn naisilla.

Myös hoivalla on erilaisia merkityksiä. Suhosen ja Salmen (2004) tutkimuksessa ansiotyössä käyvät äidit kokivat saavansa työstä sisältöä elämään ja aikuiskontakteja. Ammatti on heille pääasiallinen itsensä toteuttamisen lähde. Meriläinen (2000) havaitsi, että linkittäessään äitiyttä uraansa naispankinjohtajat rakensivat itsestään kuvaa ensimmäiseksi ja ennen kaikkea professionaaleina ja vasta toissijaisesti pikkulasten äiteinä. Revon (2005) haastatteleminen suomalaisien urasuuntautuneiden äitien työssäkäynnin ja lastenhoidon kokemuksiin liittyi erityisesti vanhempien välinen työnjako. Naiset merkityksellistivät vanhempien itsensä tarjoaman läsnäolon sellaiseksi aktiiviseksi ja emotionaaliseksi läsnäoloiksi, jolle täytyy tehdä tilaa. Kun haastatellut äidit siirtyivät tarkastelemaan lastensa hoitoa vanhemmuuden tulkintakehyksessä, haastatteluissa tuotettiin näkemyksiä työajan rajoittamisesta ja työnäön kontrolloimisesta.

Monet tutkimukset ovat osoittaneet ambivalentin suhtautumisen epätasa-arvoiseen työnjakoon toisaalta hyvänä ja toisaalta pahana asiana. Useiden empiiristen tutkimusten mukaan naiset kohtaavat enemmän ambivalenssia yhdistäessään työtä ja perhettä. Feministiset teoriat ovat osoittaneet ristiriitoja naisten perhe-rooleissa (Lüscher & Pillemer 1998). Perinteinen naisen roolimalli voi tuottaa naisille sisäisen rooliristiriidan (Lähtenmäki 2003). Heidän valitsemansa käyttäytymisstrategiat pistävät heidät alempaan asemaan miehiin nähden, mutta tämä myös vahvistaa heitä naisina. Havainto siitä, että työ uhkaa työskentelevien naisten roolia äiteinä ja vaimoina, saa aikaan stressaantuneita reaktioita (Rothbard 2001; Rosenbaum & Cohen 1999). Magnussonin (2001; 2006) tutkimuksessa ilmeni ambivalenttisuutta tasa-arvoisten ja perinteisten arvojen välillä. Currinin (2002) mukaan työskennellessään hoivaajana naiset ja miehet ovat samoin si-

joittuneet sosiaaliseen verkkoon, mutta naiset joutuvat todennäköisemmin tilivelvollisiksi, jolleivät tarjoa hoivaa. Connidisin ja McMullinin (2002) mukaan naisilla on vähemmän vaihtoehtoja vastustaa hoivaamista huolimatta kilpailevista sitoumuksista, kuten työstä.

Toisaalta myös miehet, jotka valitsevat tarjoavansa hoivaa, kohtaavat ambivalenssia (Curran 2002). Christensen ja Larsen (2008) ovat esittäneet kysymyksen, mikä on realistinen vaihtoehto nykytilanteelle. He ovat esittäneet pelon, että työmarkkinoiden tehokkuus, perheen elättäminen ja käytännön työ ovat todellisuudessa rajoittavia kehitettäessä uutta suhdetta maskuliinisuuden ja hoivan välille. Christensen ja Larsen kysyvät, mitkä ovat mahdollisuudet eri miehille, potentiaali valita eri vaihtoehtoista, neuvotteluvara ja toimintatila perheessä. Paremman tasapainon sijaan on vaara, että miehet jäävät ambivalenttiin ajalliseen tilaan palkkatyön ja hoivavelvoitteiden välille. Ambivalenssin käsitettä on siis sovellettu hoivaan. Tässä tutkimuksessa tuon lapsen ja vanhemman välisen jännitteen tarkasteluun käytetyn käsitteen uuteen kontekstiin naisen ja miehen välille. Kotityöhön ja hoivaan liittyvään teoriaperinteeseen liittyen sovellan sukupolvien välisen hoivan teorioissa käytettyä ambivalenssia teoreettisena käsitteenä sukupuolten välisen kotityön ja hoivan välisessä tarkastelussa sekä työura- ja yhteensovittamisnäkökulmassa.

2.2 Kahden uran yhteensovittaminen

Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on tarkastella puolison tukea uralle sekä sitä, kuinka pariskunnat sovittavat uriaan yhteen. Kyseessä on miehen ammatillisen roolin ja naisen ammatillisen roolin yhteensovittaminen. Rusconin ja Solgan (2008) mukaan toisistaan riippuvat seuraavat kolme tasoa määrittävät kunkin puolison yksilöllisiä uramahdollisuuksia ja niiden tuloksena todennäköisyyttä saavuttaa kahden uran järjestely: 1) *yksilön* tasolla prosessit, jotka vaikuttavat kummankin puolison mahdollisuuksiin riippumatta kahden uran järjestelystä; 2) *pariskunnan ulkopuolisella* tasolla uria strukturoivat prosessit, jotka liittyvät puolison sitoutumiseen sekä 3) *pariskunnan sisäisellä* tasolla työn ja muun elämän yhteensovittaminen: prosessit liittyen koordinaatioon ja neuvotteluun työllisyydestä, urasta ja perheestä puolisoitten välillä.

Ensimmäisellä tasolla fokus on sukupuolittuneissa prosesseissa, jotka muokkaavat naisten ja miesten mahdollisuuksia työmarkkinoilla siitä riippumatta, ovatko he sitoutuneita kumppaniin vai eivät. Vaikka sukupuolittuneet mahdollisuudet vaikuttavat kahden uran pariskuntiin yksilötasolla, ne eivät ole tämän tutkimuksen fokuksessa. Tämän tason kysymyksiä tarkastelen siinä määrin, kun ne liittyvät muuhun elämään kahden uran taustatekijöinä. Otan ne huomioon vain eksplisiittisinä viittauksina ja yhteyksinä puolison tai pariskunnan sisäisiin jär-

jestelyihin ja työnjakoon. En kuitenkaan tarkastele yhtäältä naisiin ja toisaalta miehiin liittyviä työelämän sukupuolittavia käytäntöjä, koska tarkastelen parisuntaa ja yksilöä parisuhteessa, en yksilöllisiä tilanteita. Työelämän sukupuolittuneet käytännöt myös siitä näkökulmasta, miten sukupuoleen liittyvät tekijät ovat yhteydessä puolisoiden uriin muuten kuin muun elämän kautta, rajautuvat tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Ne kyllä vaikuttavat tämänkin tutkimuksen kumpaankin puolisoon, mutta tämän tutkimuksen kohteena ovat vain muuhun elämään liittyvät sukupuolittuneet tekijät.

Toisen tason fokus liittyy siihen, miten monet asiat muokkaavat yksilöllisiä uramahdollisuuksia siksi, että yksilöllä on puoliso ja perhe. Fokus on siinä, miten sitoutuminen kumppaniin muokkaa naisten ja miesten mahdollisuuksia työmarkkinoilla. Vaikuttavia asioita ovat esimerkiksi institutionalisoituneet sukupuolirooliuskomukset, perhesyistä syntyneet maantieteelliset sidokset ja pariskuntien yhteiseen työllisyyteen liittyvät säännöt. Viimeksi mainittuja ovat esimerkiksi työelämän kahden uran käytännöt, joihin viitataan tässä tutkimuksessa silloin, kun ne ovat merkityksellisiä puolison kannalta. Kahden uran käytäntöjä lukuun ottamatta työorganisaatioiden perheystävälliset käytännöt rajautuvat tämän tutkimuksen ulkopuolelle, sillä fokus on yksilöiden ja pariskuntien kokemuksissa. Pariskuntien sisäiset koordinaatiojärjestelyt eli se, kuinka pariskunnat selvittävät uran ja perheen usein ristiriitaiset vaatimukset, ovat seuraavan, kolmannen tason fokuksessa. Kyseinen taso on tämän tutkimuksen erityinen fokus.

2.2.1 *Kaksi uraa*

Työn ja muun elämän yhteensovittamisen organisaatiotutkimuksen keskeinen kysymys on koskenut sitä, pitäisikö muu elämä nähdä rasitteena vai resurssina palkkatyön, työsuorituksen ja lähinnä työnantajan näkökulmasta. Kritiikkinä tutkimusta kohtaan on esitetty, että se on keskittynyt vain vähän yhteensovittamisen käytäntöjen merkitykseen työntekijöille ja heidän perheelleen (Glass 2004). Tutkimuksissa on tarkasteltu etenkin 2000-luvun alkupuolelta alkaen naisten ja äitien rinnalla enemmän myös miehiä ja niitä, joilla ei ole huollettavia (Burke 2005; Kivimäki 2003). (Eräranta & Känsälä 2007a.) Miesten työssäolon seurauksia perheelle ei aiemmin usein ole tarkasteltu vaan on kiinnitytty naisten työskentelyn seurauksiin, jolloin perheeseen liittyvät ongelmat ovat konstruoituneet naisen työskentelyn seuraukseksi (Runté & Mills 2004). Tässä alaluvussa käsitelen kahden uran yhteensovittamisen strategioita, etuja ja haittoja sekä sukupuolittuneisuutta. Lisäksi pohdin kahden uran pariskuntien tässäkin tutkimuksessa edustettuna olevia erityistapauksia: ekspatriaatteja, pariyrittäjiä sekä kollegapuo-lisoita ja yritysten käytäntöjä kahden uran pariskunnille. Aloitan kuitenkin siitä,

miten sukupuolen, perheen ja kahden uran pariskuntien teema on näyttäytynyt johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa.

Johtamis- ja organisaatio- sekä uratutkimuksen piirissä on argumentoitu tarvittavan enemmän huomiota siihen, kuinka kahden uran asetelma, sukupuoli ja perhe ovat yhteydessä uraan (Bird & Schnurman-Crook 2005; Meriläinen, Tienari, Thomas & Davies 2004; Valcour & Tolbert 2003; Peiperl ym. 2000). Sekä miesten että naisten ammatilliset kokemukset vaikuttavat tutkimuksen mukaan merkittävästi heidän perherooleihinsa (Scott 1998). Välimäki, Lämsä ja Hiillos (2009) argumentoivat, että johtamis- ja organisaatiokirjallisuudessa on vallinnut yksioikoinen käsitys perheestä: ura ja muu elämä on nähty erillisinä elämänkokonaisuuksina. Meriläinen ja kumppanit (2004) puolestaan arvioivat, että perheen ja henkilökohtaisen elämän huomioimattomuuden taustalla on konservatiivinen sukupuolijärjestys ja historiallinen epätasapaino työn ja perheen välillä (Eräranta & Käsälä 2007b). Työtä ja perhettä yhdistävät tutkimukset kyseenalaistavat myytin erillisistä maailmoista (Kanter 1977). Myytin taustalla on taipumus erikoistua joko organisaatioiden tai perheiden tutkimiseen mutta ei niiden vuorovaikutukseen (Scott 1998). Acker (2000) toteaa, että feministisessä kirjallisuudessa on kritisoitu työn julkisen piirin ja perheen yksityisen piirin erottamisen vahvistamista dikotomisesti ja sukupuolineutraalisti, jolloin kielletään niiden yhteenkietoutuneisuus ja jaon tosiasiallinen sukupuolikietoutuneisuus: avioliitto ja lapset vaikuttavat enemmän naisten uraan kuin miesten. Esimerkiksi uratutkimuksessa tuotetaan usein luonnollistettuja miehen ja naisen paikkoja. Johtamis- ja organisaatioteorian kriittinen feministinen lukeminen (esim. Martin & Collinson 1999; Calás & Smircich 1997) paljastaa, että teorit ovat ristiriidassa useimpien naisten ja myös monien miesten kokemusten kanssa ja pitkälti sukupuolivaipaita.

Jo varhainen tutkimus kiinnittyi kahden ansaitsijan perheisiin, joissa molemmat puoliset ovat kokopäivätyössä (Eräranta & Käsälä 2007a; Voydanoff 1989). Kahden ansaitsijan pariskunnat ovat yhä laajemmalle levinnyt ryhmä pariskuntanäkökulmaa esiin tuovassa tutkimuksessa (Blossfeld & Drobnič 2001). Kahden uran ja keskiluokkaisista pariskunnista on kansainvälisesti ollut paljonkin tutkimusta (Breitkreuz, Williamson & Raine 2010; Smith 2000). Katsauksessaan työn ja muun elämän tutkimukseen Eby ja kumppanit (2005) kuitenkin huomasivat, että on vain vähän tutkimusta siitä, kuinka kahden ansaitsijan pariskunnat sovittavat yhteen työtä ja henkilökohtaista elämää. Suomalaisia kahden ansaitsijan pariskuntia ei myöskään ole tutkittu paljon (Tammelin 2009). Dynaamisia tutkimuksia kokopäivätyössä olevista pariskunnista ei ole juuri tehty (Gils 2007). Lisäksi on ehdotettu, että tarvittaisiin yksilöön kiinnittyvää tutkimusta, joka tarkastelee kahden ansaitsijan pariskuntien heterogeenisyyttä (Matias & Fontaine 2011). Feministinenkin tutkimus on Ackerin (2000) mukaan usein keski- tai yläluokkaisten valkoisten naisten tutkimusta. Kahden uran tutkimusta

naisista huippupaikoilla kritisoitiin aikanaan elitistiseksi ja keskiluokkaiseksi (Rapoport & Rapoport 1969; 1976). Johtamis- ja organisaatiotutkimuksen on puolestaan kuvattu usein olevan vastaavan miesryhmän tutkimusta. Tutkimusten fokus on edelleen ollut professionaalisissa pareissa (Rabe 2001; Song-Chul 2001).

Ura-asenteista keskustellaan useimmiten suhteessa kahden ansaitsijan työn ja perheen dilemmaan. Uraan liittyvät asenteet, kuten halukkuus uudelleen sijoittua, urasitoutuminen ja -keskeisyys, vaikuttavat todennäköisesti urapäätöksiin – esimerkiksi päätöksiin matkustamisesta ja uudelleensijoittumisesta sekä ajan investomisesta työrooliin – jotka puolestaan vaikuttavat perhe-elämään (Eby ym. 2005). Fava ja Genovese (1983) linjasivat tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa kahden uran liittoihin, kun keskitytään pariskuntiin analyysiyksikkönä. Näitä ovat puolison uravaiheiden tai -suunnitelmien samanlaisuus, täydentävyys tai ristiriitaisuus; perhejärjestelyjen ovat tasa-arvoisuus tai perinteisyys ja johdonmukaisuus kummankin puolison preferenssien kanssa sekä puolison ura- tai perhesitoutuneisuuden samanlaisuus tai erilaisuus. Harris (2003) on ehdottanut, että kahden uran elämäntyylin suunnittelu lisää tasa-arvoa. Tehokas selviytymistapa parisuhteen säilymiseen on eksplisiittinen keskustelu siitä, kuinka hallita kahden uran elämäntyyliä. Sen on nähty olevan suhteessa vähempään roolien väliseen konfliktiin ja suurempaan ongelmanratkaisutaitoon (Lundberg & Frankenhaeuser 1999). Kahden uran pariskuntien onnistumisen elementtinä ja kysymysten ratkaisuna tutkijat ovatkin nähneet neuvottelutaidot (Bartley, Judge & Judge 2007). Valtasuhteet puolison välillä, tulot, preferenssit ja tausta vaikuttavat uriin ja neuvotteluprosesseihin (Rabe 2001).

Bartley ja kumppanit (2007) totesivat tutkimuksessaan, että kahden uran työn ja muun elämän tasapainon elementit ovat onnellisuus parisuhteessa ja tyytyväisyys uraan. Rapportin ja Rapoportin (1969; 1976) klassikotutkimuksen mukaan kahden uran pariskuntien kautta voitiin aikanaan tutkia, kuinka nämä parit onnistuivat saavuttamaan vallitsevan ideaalin. Kahden uran tasa-arvoisuudesta ja epä-tasa-arvoisuudesta on ristiriitaisia näkemyksiä. Rusconi ja Solga (2008) arvioivat, että vaikka korkeasti koulutetuilla puolisoilla potentiaali kietoa yksilöllinen professionaalinen ura kahdeksi uraksi on korkea, sen saavuttaminen säilyy suurena haasteena ja useimmiten epäonnistuu naisen uran rajoitteiden takia. Toisaalta Gils (2007) arvioi, että samankaltaisuus lisää tasa-arvoisuutta ansio- ja kotityössä tasa-arvoisempien roolien ja arvojen ansiosta.

Kansainvälisissä empiirisissä tutkimuksissa miesten ja naisten urista on havaittu, että vaikka uria pidettäisiinkin objektiivisesti tasavahvoina, miehen ura priorisoidaan usein valintatilanteessa naisen uran edelle (Deutsch 2007). Vaikka naisen ura olisi priorisoitu, sukupuolittunut työnjako kodeissa on silti usein vallalla (Valcour & Tolbert 2003). Karambaya ja Reilly (1992) havaitsivat, että naiset uudelleenorganisoiivat työtä enemmän kuin miehet. Yksilöön ja pariskuntaan

liittyvät tekijät vaikuttavat elättäjyyden ja hoivaajuuden jakautumiseen sukupuolelle tyypillisellä tavalla (Rusconi & Solga 2008). Jotkut parit voivat päättää priorisoida miehen uraa, jolla on paremmat näkymät, ja ajaa alas tai panna tauolle naisen uran (Närvi 2011). Kahden asuva lapseton aviopari voi panostaa enemmän työhönsä, jolloin uraan on mahdollista panostaa enemmän (Salmi & Lammi-Taskula 2004).

Rusconin ja Solgan (2008) mukaan sitoutuminen puolisoon rajoittaa yksilön mahdollisuuksia rakentaa uraansa maantieteellisen liikkuvuuden kautta sekä vaikuttaa muutenkin ammatilliseen tilanteeseen ja uramahdollisuuksiin. Naisia tämä tuntuu koskevan enemmän kuin miehiä – mahdollisesti osittain johtuen urien yhteensovittamisen kokemuksiin liittyvästä kansainvälisessä tutkimuksessa havaitusta seikasta, että naiset ovat useammin miehiä enemmän huolissaan urien sekoittamisesta ja koordinoimisesta puolisonsa kanssa. Koska naiset useimmiten jäävät pääasialliseen pariskunnan asuntoon, heidän täytyy täyttää monia tehtäviä, jotka muuten tyypillisesti jaettaisiin miespuolison kanssa. Tilanteen sukupuolittunut luonne näyttäytyy naisen päävastuuna kotona ja miehen työuran priorisoimisena. Punnettin (1997) mukaan naispuolisot eivät usein odota työskentelevänsä miehensä komennusmaassa.

Loscocco (1997) lähestyi laadullisessa tutkimuksessaan kysymystä itsensä työllistävien miesten ja naisten työn ja perheen linkeistä. Miehet puhuivat erityisesti perheenelättäjänä olemisen tärkeydestä ja siitä, kuinka itsensä työllistäminen oli keino tähän, vaikka se veikin aikaa pois perheeltä. Sukupuoli on merkityksellinen elämäntarinoita tarkasteltaessa. Tutkimuksissa on havaittu, että naiset liittävät elämäntarinoihinsa enemmän muita ihmisiä ja miehet omia suorituksiaan (Eskola & Suoranta 1998). Hytti (2003) havaitsi nais- ja miesyrittäjien välillä eroa siinä, liittävätkö he perheen elämäntarinaansa vai eivät: siinä missä naiset automaattisesti liittävät perheen osaksi ammatillista uraansa, miehet voivat kokea sen hankalaksi kysyttäessäkin. Tämä voi johtua siitä, että naisten on kulttuurisesti sopivampaa puhua perheestä liiketoiminnan yhteydessä ja käytännöt toistavat myös kulttuuria. Yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamista onkin kuvattu lähinnä naisten yrittäjätarinoiden kautta (Baines & Wheelock 2000).

Työn ja perheen rajapintaan fokusoituen Moen ja Sweet (2002) vertasivat samassa organisaatiossa työskentelevien kahden uran pariskuntien kokemuksia perheestä ja urasta pariskuntiin, joiden osapuolet eivät työskennelleet samassa organisaatiossa. Yhdessä työskentelyn kokemukset erosivat miesten ja naisten välillä. Miehet havaitsivat positiivisempia uravaikutuksia yhdessä työskentelystä, kuten suurempaa työn arvostusta ja vähäisempää vaihtuvuutta. Naisten kohdalla työn arvostuksessa ei havaittu eroja ei-yhdessä työskenteleviin. Samassa työpaikassa työskenteleviin pariskuntiin liittyvien käytäntöjen on nähty yhtäältä edistävän, toisaalta haittaavan heidän uriaan ja yhteensovittamistaan. Rusconin ja Solgan (2008) mukaan vastakkaisena kahden uran käytännöille – jotka jossain mää-

rin tukevat, jolleivät jopa paranna kahden uran tavoittelua – on sääntöjä, jotka vakavasti rajoittavat pariskuntien uramahdollisuuksia. Ennen kaikkea antinepotismisäännöt, jotka kieltävät molempia puolisoita työskentelemästä samassa instituutiossa, ovat esimerkki siitä, kuinka sitoutumisella kumppaniin voi todellakin olla suora vaikutus yksilöiden työllisyyteen ja uramahdollisuuksiin. Rekrytointi- tai pikemminkin hylkäyskriteeri on nimittäin yksilön – erityisesti naisen – perhestatus. Samassa yrityksessä tai samalla alalla työskenteleville puolisoille on sääntöjä: puoliset eivät esimerkiksi saa työskennellä samassa yksikössä käskytytöskentelujen takia tai kilpailevissa yrityksissä avainasemissa (eturistiriidat). Salassapitosopimukset ovat myös osa näitä sääntöjä.

Meriläinen (2000) kiinnitti tutkimuksessaan erityistä huomiota uranaisten diskursiivisiin mahdollisuuksiin ja siihen, kuinka naiset menestyksekkäästi positioivat itsensä tavoilla, jotka muut kokevat legitimeiksi. Hän ehdottaa tutkimuksessaan, että nämä diskurssit riippuvat voimakkaasti kyseessä olevasta positioista; puhutaanko esimerkiksi ansaitsijan, äidin vai johtajan positioista. Hän tulkitsee, että puhuessaan ansaitsijan positioista hänen tutkimansa naiset ammentavat pääasiassa tasa-arvon diskursseista, kun taas ottaessaan äidin tai johtajan position he identifioituvat voimakkaasti erilaisuuden diskurssiin. Sen sijaan että vetäisivät tiukan kielteisen kontrastin identiteettien välille, uranaiset mieluummin yhdistelevät identiteettejä mielikuvituksellisesti, vaikka ne tuntuisivat kieltävän toisensa, ja rakentavat monipuolista sukupuoli-identiteettiä. Siliuksen (1992) tutkimuksessa naisasianajat puolestaan ottivat etäisyyttä ura-ajatteluun.

2.2.2 *Puolison merkitys uralle*

Tässä alaluvussa tarkastelen puolison tukea ja vaikutusta uralle sekä sukupuolen merkitystä puolison roolille. Huomioin myös tämän tutkimuksen erityistapauksia, ekspatriaatteja ja pariyrittäjiä. Pohdin myönteistä ja kielteistä, välineellistä ja tunnepohjaista tukea sekä käyttäytymiseen ja asenteisiin liittyvää vaikutusta uralle. Puolison tuki kotona, yksilölliset ja emotionaaliset selviytymismekanismit työn ja perheen tasapainottamiseksi tai ristiriitaan liittyen eivät tässä ole pääasiallisena mielenkiinnon kohteenani. Puolison tukea kotona olen tarkastellut luvussa 2.1, selviytymisstrategioita tarkastelen luvussa 2.3. Puolison asenteiden on todettu vaikuttavan uraan, tosin puolison vaikutuksia työlle ei tutkittu laajasti (Sihvo 2002; Singh, Greenhaus & Parasuraman 2002; Acker 2000). Uran, työn ja muun elämän yhteensovittamisen tutkimus on usein käsitteellistänyt uraa yksilön ja uran vuorovaikutuksena, vaikka todellisuudessa kyseessä olisivatkin usein pariskunnat (Moen 2009; Peiperl ym. 2000).

Yksilöiden tasolla mielenkiintoinen tarkastelukulma on puolison tuki uralle, jonka on nähty olevan tutkimusaukko työn ja muun elämän tutkimuksessa (Eby

ym. 2005; Magdalenic 2004). Välimäen ja kumppaneiden (2008) mukaan puoliso on merkittävä naisjohtajan uralle ja elämälle, ja sen huomiotta jättäminen olisi epämielekkästä naisten uria tutkittaessa. Heidän mukaansa on mielenkiintoista tutkia myös miesten kerrontaa naispuolisoista sekä vertailla naisia ja miehiä erityisesti kerronnan sukupuolittuneisuuden ja uran näkökulmista. Siinä missä puolison rooli työn ja muun elämän yhteensovittamisessa on tunnustettu, hienojakoisempi tarkastelu puolison roolista uran näkökulmasta on jäänyt vähemmälle. Näkemys, että puolisolilla olisi merkitystä uralle vain työn ja perheen yhteensovittamisen näkökulmasta, voidaan kyseenalaistaa. Kun on tutkittu naisten uria, perhevelvoitteet ja puolison ura ovat tulleet mukaan analyysiin, ja nämä ovat yhä tärkeämpiä myös miesten urien kannalta (Santos & Gabral-Cardoso 2007; Rabe 2001).

Puolison tuki kontekstualisoidaan usein yhden tyyppiseksi sosiaalisesti tueksi. Sosiaalinen tuki voidaan määrittellä laajasti apua tarjoavien ihmissuhteiden määräksi ja laaduksi (Kraimer, Wayne & Jaworski 2001). Puolison tuki on puolisoitten välistä vaihtoa, joka usein näyttäytyy emotionaalisenä, asenteellisenä ja fyysisenä (Suchet & Barling 1986). Puolison tukeen läheisesti liittyvä parisuhdetyytyväisyys voidaan määrittää resurssien vaihtamiseksi puolisoitten välillä, siten kuin tarjoaja ja vastaanottaja sen näkevät, ja sen tarkoituksena on lisätä vastaanottajan hyvinvointia (Shumaker & Brownell 1984). Malisen ja kumppaneiden (2010) mukaan parisuhdetta ylläpitäviä toimintoja ovat avoimuus, positiiivisuus, toisen itsevarmuuden ylläpitäminen, toisen täydentäminen, neuvojen antaminen ja konfliktien hallinta. Päivittäisellä käyttäytymisellä, rituaaleilla ja puheilla on merkitystä – samoin kuin kiintymyksen osoittamisella, omista kokemuksista ja havainnoista puhumisella sekä kuulumisten vaihtamisella.

Puolison rooli uran kannalta voi olla ensinnäkin positiivinen, rikastava ja mahdollistava eli tukeva. Useimmat tutkijat erottavat emotionaalisen ja välineellisen tuen (esim. Still & Timms 1998). Emotionaalinen tuki voi olla hiljaista tai eksplisiittistä. Käytännöllinen tuki voi kohdistua kotiin tai uraan (Friedman & Greenhaus 2000). Usein siteeratussa typologiassa puolison tarjoamista tuen tyypeistä erotetaan myös tiedollinen ja uran arviointiin liittyvä tuki (Harvey 1995). Kraimerin ja kumppaneiden (2001) mukaan puoliso voi olla tärkeä kaikissa kolmessa sosiaalisen tuen muodossa: avussa, kiintymyksessä ja vahvistamisessa. Emotionaalinen tuki voi siis olla ensinnäkin hiljaista, äänetöntä. Puoliso voi olla hiljainen taustatuki uralle ja välineellinen oman uran kannalta. Hiljainen tuki asettaa puolison taustatueksi ja turvalliseksi perustaksi rakentaa uraa (White, Cox & Cooper 1997). Ura- ja elämäntyyliä valinnat voivat tukea toisen korkean profiilin uraa, ja tasapainoinen parisuhde tukee uraa ja uraluottamusta (Ezzedeen & Rithcey 2008). Taloudellisen ja ihmisten välisen vaihdon on nähty painottuvan erityisesti työssäkäyvillä naisilla: puoliso tarjoaa luotetun ja turvallisen perustan uralle (Gordon & Whelan-Berry 2004).

Välimäki ja kumppanit (2008; 2009) ovat luoneet naisjohtajien puolison rooleista typologian, jota voi soveltaa myös kahden uran pariskuntiin ja puolison tukeen. On kuitenkin huomioitava, että tyypittelyssä on kyseessä vain naispuolison näkökulma ja empiirinen jaottelu ja luokittelu voivat näyttäytyä toisenlaisina omassa aineistossani miesnäkökulman tullessa mukaan. Välimäki ja kumppanit esittelivät tutkimuksessaan instrumentaalisen roolin, joka on kielteinen tarjoavan puolison mutta myönteinen vastaanottavan puolison uralle. Toinen puoliso on puolisoista dominoivampi. Tässä roolissa olevaa puolisoa toinen käyttää välineellisesti oman uransa tukemiseen. Hän on usein kiitollinen toisen puolison tarjoamista eduista omalle uralle. Instrumentaalinen tuki viittaa esimerkiksi statuksen parantamiseen. Minnotten, Stevensin, Minnotten ja Kigerin (2008) mukaan statuksen parantamista on esimerkiksi joustavuus puolison tehdessä ylitöitä, puolison työtovereiden kestitseminen illallisella ja myönnytysten tekeminen puolison uran kasvun eteen. Puoliso luo sosiaalista statusta, varmistaa taloudellisen turvallisuuden ja miellyttävän asuinympäristön.

Lisäksi puoliso voi tarjota emotionaalista tukea kiintymyksen lähteenä. Psykososiaalinen tuki yksilön tasolla voi olla rakkautta ja ihailua (Kraimer ym. 2001). Kiintymys merkitsee molemminpuolista ihastusta tuen antajan ja tuen hakijan välillä: hoivaa, huomiota, luottamusta ja empatiaa (Harvey 1995). Emotionaalinen tuki yksilön kannalta viittaa motivointiin sekä tasapainoisen mielen ylläpitämiseen (Kanter 1977). Toiseksi puoliso voi tarjota emotionaalista tukea eksplisiittisellä toisen kykyjen vahvistamisella. Psykososiaalinen tuki voi olla kannustamista, kehumista ja rohkaisua (Still & Timms 1998). Emotionaalinen tuki uran näkökulmasta viittaa ymmärtämiseen ja kuuntelemiseen (Friedman & Greenhaus 2000). Itsetunnon tuki viittaa ylpeyteen, arvostamiseen ja uskoon toisen työtä kohtaan (Ezzedeen & Rithcey 2008). Kraimerin ja kumppaneiden (2001) mukaan puoliso voi toimia kannustajana ja vakuuttaa toista tämän työhön liittyvistä kyvyistä ja tehtävän menestyksekkäästä suorittamisesta.

Emotionaalisen tuen lisäksi puoliso tarjoaa käytännöllistä tukea kotona ja uralle. Puoliso voi antaa epäsuoraa tukea uralle tekemällä tehtäviä, joita pitäisi muuten itse tehdä (Kanter 1977). Tuki liittyy perheen asioiden huomioimiseen (Välimäki ym. 2008). Apu kotitalouden suhteen viittaa laskujen maksuun ja halukkuuteen käyttää rahaa auttamiseen (Ezzedeen & Rithcey 2008). Esimerkiksi uudelleensijoittumistilanteessa puoliso voi tarjota tukea työhön sopeutumiseen auttamalla liikkumisessa ja vapauttamalla näin toiselle aikaa keskittyä työhön (Kraimer ym. 2001). Parisuhteessa puolisoit voivat tukea toisen työllisyyttä jakamalla kotiin ja lapsiin liittyviä velvollisuuksia (Schneider & Waite 2005). Välimäen ja kumppaneiden (2009) mukaan käytännöllinen tuki voi olla joustavaa tai kuminauhamaista. Kuminauhamaisuus tai joustavuus viittaa puolisoon, joka venyy ja sopeutuu toisen uran asettamiin vaatimuksiin ja tilanteisiin sekä ottaa päävastuun kotivelvoitteista. Toinen voi keskittyä työhön ja priorisoida sen; hänelle

työ on ykkönen ja perhe kakkonen. Puolison tukea kotona tarkastelin enemmän luvussa 2.1.

Käytännöllinen tuki voi kohdistua myös uraan, jolloin kyseessä on sparraava rooli sekä tiedon ja avun tarjoaminen (Kraimer ym. 2001). Käytännöllinen tuki viittaa fyysiseen eli välineelliseen apuun, kuten ajan, resurssien ja taitojen käyttöön, kun taas kognitiivinen tuki liittyy tiedollisen avun tarjoamiseen eli mielihiteisiin, neuvoihin, ongelmanratkaisuun ja faktatietoon sekä arvioinnin tukeen eli arvioon ja palautteeseen suorituksesta (Harvey 1995; Still & Timms 1998); tuetaan toisen uratoiveita, annetaan teknistä apua ja ammatillisia neuvoja (Ezzedeen & Rithcey 2008). Tiedollista tukea, joka mahdollistaa suuremmat urasäätökset, voidaan vaihtaa erityisesti sellaisten puolisoitten välillä, jotka ovat samalla toimialalla (White ym. 1997). Yleiseen ympäristöön liittyen puoliso voi etsiä tietoa, jota jakaa puolison kanssa (Välimäki ym. 2008). Apu voi liittyä puolison stressin vähentämiseen ja relevantin informaation tarjoamiseen puolisolle tämän työympäristön ymmärtämisessä (Friedman & Greenhaus 2000).

Välimäen ja kumppaneiden (2008; 2009) tyypittelyssä sparraava tai tukeva puoliso tukee uraa auttaen ja keskustellen sekä antaa uusia näkökulmia uraa koskevaan päätöksentekoon ja suunnitteluun. Puolison rooli on aktiivinen tukija, mutta hän ei ohjaa päätöksiä eikä tee niitä. Suhde on avoin ja tasavahva, ja molempien osapuolten vahvuudet tunnustetaan ja hyväksytään ja niitä arvostetaan. Sukupuolten väliset suhteet ja molempien puolisoitten rooli-dotukset ovat tasapainossa. Kumpikin tekee itse uraansa koskevat ratkaisut, mutta niistä keskustellaan yhdessä. Rusconin ja Solgan (2008) kirjallisuuskatsauksessa erotellaan kolme pariskunnan elämäntilanteen kietoutumisen koordinaatiotapaa. Yksi niistä – joskin katsauksen mukaan harvinainen – on tasa-arvoinen. Näissä pariskunnissa molemmat puolisoit antavat samanlaisen tärkeyden professionaalille uralle ja parisuhteelle, tekevät (tai ovat halukkaita tekemään) kompromisseja urallaan perheen tai molempien puolisoitten uramahdollisuuksien optimaalisen kombinaation hyväksi. Meriläisen ja kumppaneiden (2004) tutkimuksessa oli sankarillisia tarinoita siitä, kuinka tehdään myönnytyksiä perheen hyväksi. Pixley (2011) on tarkastellut perusteluita kahden uran pariskuntien urien priorisoinnille. Investoitu aika ja yksilölliset tekijät vaikuttivat priorisointiin jossain määrin, mutta sukupuoliroolit eivät eksplisiittisesti.

Toisaalta on havaittu, että puolison rooli uralle voi olla negatiivinen, hyväksikäyttävä, rajoittava tai ohjaava. Kielteinen merkitys uralle voi olla käyttäytymiseen liittyvää tai asenteellista. Ensinnäkin tämä kielteinen vaikutus voi olla käyttäytymiseen liittyvää, kun puolison ura rajoittaa toisen uraa. Puoliso voi ensinnäkin rajoittaa liikkuvuutta (White ym. 1997). Välimäen ja kumppaneiden (2008; 2009) mukaan veturi- tai määräävä puoliso kuvaa puolison ohjaavaa vaikutusta uraan: puolison ura, työpaikka ja tilanne ovat keskeisiä omiin urapäätöksiin vaikuttavia tekijöitä, mihin vaikuttavat perinteiset sukupuoliroolit. Puolison vaikutus

voi kohdistua opiskeluvalintoihin, paikkakunnanvaihdoksiin ja urakatkoksiin. Vaikutusta on puolison työn luonteella, kuten työmahdollisuuksilla ulkomailla, matkapäivillä ja kiireisellä työvaiheella. Uudella paikkakunnalla olevia uramahdollisuuksia on kuitenkin pohdittu perhekokonaisuuden kannalta. Toisen uraa koskevat ratkaisut ovat alisteiset vaikutusvaltaisemmalle tai toista hyödykseen käyttävälle osapuolelle, joka on kuitenkin kiitollinen tästä hyödystä. Pixleyn (2011) mukaan urien priorisointiin perustuva päätöksenteko on vinoutunut toisen uraa kohtaan. Hänen tutkimuksessaan miehet arvioivat tyypillisemmin urat tasa-arvoisemmiksi.

Rusconin ja Solgan (2008) mukaan toinen ja yleisin koordinaatiostrategia on hierarkkinen malli, jossa vain toisella puolisoilla – usein miehellä – on urarooli, kun taas toinen puoliso – usein nainen – tukee tätä johtavaa uraa päävastuulla perheasioista. Toinen puoliso saattaa joutua tekemään urauhrauksia ja hänen uransa jää johtavan uran varjoon (Punnett, Crocker & Stevens 1992). Itsensä toteuttavana ennusteena tämä koordinaatiostrategia tuottaa uudelleen professionaalisten urien sukupuolieroja ja vähentää naispuolison mahdollisuuksia työmarkkinoilla, koska näillä naisilla on useammin epäjatkua työhistoria ja vähemmän strategisia liikkeitä oman uransa edistämiseksi (Rusconi & Solga 2008). Ammatillinen sukupuolisegregaatio johtaa usein epätasa-arvoisiin uranäkymiin mies- ja naispuolisoilla joissain ura- ja perhevaiheissa, jotka ovat tai näyttävät olevan yhteensovittamattomia kahden uran ja perhe-elämän tavoittelun kanssa. Whiten ja kumppaneiden (1997) mukaan on ilmeistä, että miesten valinnat, kokemukset ja asiat vaikuttavat olosuhteisiin, joissa naiset arvioivat omia uriaan ja tavoitteitaan. Suurin osa kahden uran pariskunnan puolisoista Pixleyn (2011) tutkimuksessa piti tuloja tärkeimpänä urien priorisoinnin perusteena.

Toiseksi kielteinen vaikutus voi olla asenteellista, kun puoliso ei ymmärrä toisen uran vaatimuksia. Puoliso voi odottaa, että toinen seuraa hänen urapolkuaan (White ym. 1997). Tällöin puolison rooli voi olla hänen omaa uraansa hyödyttävä mutta mahdollisesti toisen uraa haittaava, hankaloittava, epärakentava tai estävä. Puolison valinnat, kokemukset ja huolenaiheet vaikuttavat toisen uran ja toiveiden arviointiin, ja puolisoilla vaikuttaa merkittävästi urapäätöksiin ja valintoihin (O’Neil & Bilimoria 2005). Kyseessä voi olla myös ymmärtämättömyys uran puitteita, kuten pitkiä työpäiviä, kohtaan (Välimäki ym. 2008; 2009). Tällöin puolison ura on yksi rajoittava tekijä elämänsuunnittelussa (Lähteenmäki 1995).

On myös tilanteita, joissa puolison vaikutus uralle on neutraali, mahdollistava. Kolmas puolisoitten sisäinen koordinaatiostrategia onkin individualistinen malli (Rusconi & Solga 2008). Tämä malli liitetään usein kaukosuhteisiin tai liikkuviin järjestelyihin, joiden tavoitteena on strukturoida optimaalisesti kummankin puolison uramahdollisuudet. Pariskunnan urien sopeuttamisen ratkaisuna saattaa olla maantieteellinen erossa olo, sillä molemmilla uskotaan olevan oikeus yhtäläiseen uraan (Rabe 2001; Polegato & Barras 1984). Tämä voi aiheuttaa henkilökohtaisia

psykkisiä ja sosiaalisia, työn ja uran sekä myös tilanteeseen liittyviä dilemmoja. Forster (2000) jopa argumentoi, että tämä uratyyppejä on liian haastava useimmille yksilöille ja heidän perheilleen. Erityisesti lapsen syntymä edustaa suurta estettä tälle individualistiselle mallille (Rusconi & Solga 2008).

Still ja Timms (1998) vertailivat erilaisia listauksia puolison tuesta. Niissä selvennetään kuvaukset käyttäytymismalleista, joita voidaan tarjota, ja vaihdon roolimalleista. Yhdenmielisyys tietyistä kategorioista ja tuen muodoista ei kuitenkaan ole selvä. Empiirinen työ, jossa rooleja pyritään erottamaan, on tuottanut ristiriitaisia tuloksia. Koska mikään yksittäinen kategorisointi ei ole saanut erityisen vahvaa empiiristä tukea, tutkijat ovat erottaneet omaan tutkimukseensa sopivat kategoriat. Joskus kategorioita on vaikea erottaa toisistaan. Useimmiten puhutaan puolison tuen muodoista eikä puolisoitten eri tyypeistä. Esimerkiksi Välimäen ja kumppaneiden (2009) tutkimuksessa lähes kaikilla puolisoilla on sekä hankaloittavia että tukevia piirteitä, jolloin mitään hankalan tai tukevan puolison arkkityyppiä on vaikea löytää ja siten puolisoitten tyypittely menettää merkityksensä. Tosin voidaan puhua puolison erilaisista rooleista. Puolison tuen ja vaikutuksen muotoja on yhdellä puolisoilla monia. Tässä tutkimuksessa päätin tarkastella puolison tuen muotoja enkä tyypitellä puolisoita.

Välimäen, Lämsän ja Hiilloksen (2009; 2010) mukaan puolison tuen muodot muuttuvat urapolulla, mikä saa aikaan ajallisen dimension. Puolison tuki ja rooli voi myös olla muutoksen kourissa kahtalaista: konfliktia tai tuen kehittymistä. Omillaan toimeen tuleville puolison tuki on periaatteessa tärkeää muttei käytännössä merkittävää, mikä voi aiheuttaa sekaannusta ja epävarmuutta. Rusconi ja Solga (2008) toteavat, että koordinaatiostrategioiden ei tarvitse olla joko tai -vaihtoehtoja, vaan pariskunnat voivat pikemminkin käyttää erilaisia strategioita eri ura- ja perhevaiheissa. Sitoutuneessa suhteessa olevien miesten ja naisten yhteen liittyneiden elämien ja töiden tutkiminen vaatii enemmän kuin yksittäisen puolison piirteiden tutkimista. Prosessit yksilöllisellä, parin ulkoisella ja parin sisäisellä tasolla eivät vain yksinkertaisesti ole olemassa rinnakkain vaan vaikuttavat pikemminkin vastavuoroisesti toisiinsa. Yksi perusoletus on, että epätasa-arvoisuus, mahdollisuudet ja rajoitukset yksilöllisellä ja parin ulkopuolisella tasolla määrittelevät mahdolliset rakenteet pariskunnille ja heidän koordinaatiostrategioilleen.

Puolison tuki vaikuttaa pääasiassa siten, että se vähentää roolien välistä konfliktia ja lisää sekä henkilökohtaista hyvinvointia että liiton toimivuutta. Stillin ja Timmsin (1998) mukaan erityisesti puolison tuki on tärkeä työtyytyväisyyteen ja parisuhdesopeutumiseen vaikuttava tekijä. Empiirinen tutkimus ympäristön vaikutuksista tukeen on kuitenkin pääasiassa fokuoitunut muuhun kuin perheeseen liittyviin tukiverkostoihin ja -instituutioihin, joiden puoleen käännetään stressaavina aikoina. Puolisoitten erimielisyydet sitoutumisesta työhön ja perheeseen suhteessa työhön vaikuttavat kielteisesti tuen tarjoajan parisuhdetyytyväisyyteen

sekä emotionaaliseen ja välineelliseen tukeen. Joissakin tilanteissa puolisoilla on hyvin tukeva rooli, kun taas toisissa tapauksissa puoliso ei kykene kestämaan toisen ammatillista menestystä (Välimäki ym. 2008). Stressitutkijat ovat johdonmukaisesti korostaneet puolison tuen tutkimista selviytymiskeinona yksilölle, joka käy läpi stressaavaa tilannetta työssä (Kraimer ym. 2001).

Whiten ja kumppaneiden (1997) tutkimuksessa uralla menestyneistä naisista perhe tuntui toimivan sosiaalisen tuen järjestelmänä. Vain paria poikkeusta lukuun ottamatta kaikki menestyksekkäiden naisten puoliset tukivat heidän uravoitteitaan. Pieni osa koki, että heidän perheellään oli kielteinen vaikutus heidän uraansa rajoitetun liikkuvuuden tai miehen uran seuraamisen takia. Perinteiset miehet voivat tarjota tuloja ja instrumentaalista tukea, kun taas ei-perinteiset miehet voivat tarjota lastenhoitoa ja tukea kotitöissä (Still & Timms 1998). Rosenbaum ja Cohen (1999) havaitsivat, että naiset kokivat työn ja perheen välillä pallottelun stressaavana vain, jos he eivät saaneet emotionaalista ja käytännöllistä tukea puolisoiltaan. Tasa-arvoisissa rooleja jakavissa liitoissa naiset eivät todennäköisesti tarvitse puolison tukea vahvistuksena roolilleen äitinä ja vaimona, kuten perinteisiin perherooleihin asettuvat naiset. Kuitenkin naisille, joilla on tasa-arvoiset arvot, puolison tuki voi silti olla tärkeä välittävä tekijä stressitekijöille, jotka tulevat muista lähteistä, kuten ongelmista työssä tai perheessä. Joustavien miespuolisoiden on nähty kohtaavan stereotypioita ja kielteistä suhtautumista, vaikka miehiin liitetään yhä useammin hoivaajan ja kodin rooleja. Välimäki ja kumppanit (2008) arvioivat, että uralla toissijainen, kodin ja perheestä huolehtijan rooli ei ole miespuolisolle helppo vaihtoehto. Perinteiset naiset, jotka työskentelevät, voivat tarjota kotitöiden tekoa ja tulojen instrumentaalista tukea (Still & Timms 1998). Vastaavasti ei-perinteiset vaimot voivat tarjota enemmän uratietoa ja vähemmän kotitöiden käytännöllistä tukea.

Oman sukupuolen ja kulttuurin hegemonisten sukupuolimallien yhdenmukaisuus voi olla yksilölle psyykkisesti vähemmän kuormittavaa kuin yhdenmukaisuus vastakkaiseen sukupuoleen (Toivanen, Väänänen, Ala-Mursula, Linna & Vahtera 2005). Puolisoiden välinen ammatillinen tai uravaiheen samanlaisuus, joka rikkoo jommankumman puolison perinteisiä tai ei-perinteisiä elättäjä-, perhe- tai sukupuolinormeja, voi vaikuttaa kielteisesti tarjottuun tukeen (Still & Timms 1998). Ajankäytön lisääminen yhdellä elämänalueella ei välttämättä näy roolikonfliktin lisääntymisessä, jos tunteja käytetään sukupuolelle sopivalla elämänalueella (Rothbard 2001; Rosenbaum & Cohen 1999). Päinvastaiseen tulokseen päädyttiin Wierda-Boerin, Gerrisin ja Wermulstin (2008) tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin kahta mahdollista selittäjää, sopeutumisstrategioita ja sukupuoli-ideologiaa kahden ansaitsijan pariskuntien työn ja perheen tasapainolle. Kodissa tapahtuvat strategiat työn hyväksi ovat haitallisempia miehille, koska he eivät kohtaa moderneja standardeja. Sopeuttaminen sillä elämänalueella, jolla

ajankäyttö on vähäistä, vähensi tasapainoa. Vastakkaiseen sukupuoleen liitettävät piirteet lisäsivät tasapainoa molemmilla sukupuolilla.

Harveyn (1995) mukaan kansainvälinen uudelleensijoittuminen merkitsee useita stressaavia tekijöitä, jotka vaikuttavat perheenjäseniin eri tavoin. Tämä on erityisen selvää ei-perinteisissä perhemuodostelmissa, kuten kahden uran pariskunnilla. Tässä tilanteessa kahden uran pariskunnan välinen sosiaalisen tuen tarjoaminen voi tarkoittaa merkittäviä emotionaalisia ja resurssivaatimuksia mutta voi myös olla palkitseva itsen vahvistamisen, tehokkuuden ja luottamuksen lähde. Yhdeksi ekspatriaattien korkeaan epäonnistumisasteeseen vaikuttavaksi tekijäksi on tunnustettu puolison liittyvät asiat. Puolison tarpeet tuntuvat vaihtelevan riippuen komennuksen elämänkaaresta. Pariyrytyksissä on havaittu esimerkiksi taipumusta aliarvioida naiskumppanin rooli yritystoiminnassa (Ram 2001). Yrittäjän puolison rooli on usein perheyriytyksen sosiaalista systeemiä tukeva (Laukkanen 1994). LaChapellen ja Barnesin (1998) tutkimuksessa naisen näkymätön rooli liittyi myös luottamuksellisen ilmapiirin luomiseen. Naiset ottavat usein luottamusta ylläpitävän roolin perheyriytyksessä huolimatta siitä, onko heillä muodollista auktoriteettia liiketoiminnassa. Tämä tehtävä on usein yhtä tärkeä yrityksen menestykselle kuin liiketoiminnan johtajan, joka usein saa kunnian siitä. Bainesin ja Wheelockin (2000) mukaan yrittäjät ovat muuta väestöä useammin naimisissa, mitä on selitetty puolison tuella, sillä tutkimuksessa molemmat puoliset ovat raportoineet saavansa apua toiselta. Tällaisella perheen joustavuudella on merkitystä liiketoiminnan selviytymiselle.

Puolison vaikutuksen uralle on havaittu pääasiassa olevan vahvempi ja kielteinen naisille ja neutraali tai positiivinen miehille (Sihvo 2002; Singh ym. 2002; Acker 2000). Puolison uraan vaikuttamisen sukupuolittuneisuus ilmenee esimerkiksi siten, että naispuolison on arveltu tukevan miesjohtajan uraa: naimisissa olevat naisjohtajat ovat todennäköisemmin kahden uran liitoissa tai perheettömiä, kun taas heidän vastinpareillaan on todennäköisemmin ei-työskentelevät tai vähemmän vaativassa työssä työskentelevät puoliset (Eby ym. 2005; Kanter 1977). Rusconin ja Solgan (2008) katsauksessa kahden uran pareista naiset, joiden työllisyys on toissijaista, ovat tärkeä uraresurssi miehille erityisesti ylimmässä johdossa ja miesten dominoimissa ammateissa. Epätyypilliset parit – esimerkiksi sellaiset, joiden naisosapuoli on professionaalisesti menestyneempi kuin miespuoliso tai pariskunta on muodostunut myöhemmillä ikävuosilla – eivät välttämättä käyttäydy samoin. Naiset voivat myös odottaa kotityöhön osallistumista miehiltä; se on itsestäänselvyys, jota ei varsinaisesti pidetä työuran auttamisena (Sundblad 2007). Puolison merkitykseen liittyvässä tutkimusperinteessä on tutkittu vaativalla työuralla olevien naisten ja miesten puolison rooleja. Tämän tutkimusperinteen kirjallisuuteen tuomani kontribuutio onkin kummankin puolison roolin tarkastelu tilanteessa, jossa vaativassa asemassa olevan miehen tai naisen puoliso on itsekin vaativalla työuralla.

2.3 Työ ja muu elämä yhdessä ja erillään

Työn ja muun elämän, lähinnä perheen, yhteensovittamista on tutkittu pitkälti yksilön (psykologisesta) näkökulmasta. Omassa tutkimuksessani mielenkiinnon kohteena ovat pariskunnan kokemukset ja yksilö parisuhteessa. En tarkastele sukupuolta pääasiassa sukupuolten välisenä vertailuna yhteensovittamisessa. Tässä alaluvussa tarkastelen moniroolisuuden merkityksiä sekä työn ja muun elämän yhteensovittamista pariskunnan näkökulmasta. Moniroolisuutta käsittelesen myönteisten ja kielteisten merkitysten näkökulmasta. Pariskunnanäkökulmasta tarkastelen ristikkäissiirräntää puolisoitten välillä; toisen puolison tilanteen heijastusvaikutuksia toiseen. Tässä yhteydessä viitataan myös kahden uran pariskuntien tasapainoilun strategioihin. Toiseksi tarkastelen työn ja muun elämän yhteensovittamista ja erillään pitämistä sekä näitä mahdollistavia käytäntöjä, kuten elämämpiirien välisten rajojen hallintaan liittyvää tutkimusta. Huomioin erityistapaukset: ekspatriaatit, pariyritykset ja kollegapuolisot.

Kolmanneksi tarkastelen kahden ansaitsijan työaikajärjestelyjä uuden teollisen työaikajärjestyksen kontekstissa. Työelämälähtöisiä työn ja muun elämän vaikuttimia tarkastelen vain silloin, kun ne näyttäytyvät merkityksellisinä pariskunnan työn ja muun elämän yhteensovittamisen kokemusten kannalta. Pohdin, miten toivotut ja todelliset työtunnit eroavat toisistaan kahden uran pariskunnilla, ja tarkastelen kokemuksia puolison työskentelystä. Käsittelesen kahden ansaitsijan pariin ajankäyttöstrategioita, kuten työskentelyn saman- tai eriaikaisuutta. Viitataan myös yrittäjien ja esimiesten erityistapauksiin sekä yrittäjyyden sukupuolituneeseen luonteeseen näissä kysymyksissä. Lopuksi pohdin vapaa-ajan merkitystä tutkimuksessa ja ihmisten kokemuksissa sekä sosioekonomisen aseman merkitystä vapaa-ajan käytölle.

2.3.1 *Moniroolisuus ja yhteensovittaminen*

Monien roolien kirjallisuus pohjautuu sekä psykologiseen että sosiaaliseen teoretisointiin sosiaalisista rooleista: kuinka yksilöt hallitsevat roolinsa vanhempina, puolisoina ja työntekijöinä (Perry-Jenkins ym. 2000). Kahta kilpailevaa argumenttia, ehtymistä ja rikastamista, on käytetty moniin rooleihin sitoutumisen prosessista (Rothbard 2001). Kahden ansaitsijan pariskunnat ovat usein orientoituneet työhön päin. Työn ja perheen konflikti määritellään roolien väliseksi konfliktiksi, jossa työ ja perhe sekä roolipaineet näiden välillä ovat jossain määrin yhteensopimattomat (Greenhaus & Beutell 1985). Kun puhutaan roolikonfliktista, työ ja perhe nähdään erillisinä, eri ihmiset aiheuttavat työ- ja perhekonfliktia. Työn ja perheen ristiriidan käsite voi ylläpitää työn ja ajankäytön tehostamisen näkökulmaa ihmisten todellisten kokemusten tutkimisen sijaan sekä olemassa

olevia sukupuolten valtasuhteita (Runté & Mills 2004). Rothbardin (2001) mukaan työn ja perheen ristiriidan diskurssi tulisi muotoilla uudelleen ottamaan huomioon monien roolien rikastavat ja täydentävät vaikutukset.

Laajennushypoteesin mukaan useista rooleista kertyvät palkinnot, kuten lisääntynyt itsetunto ja arvostus, ovat suuremmat kuin moniroolisuuden kustannukset (Marshall & Barnett 1993). Työ ja perhe tarjoavat eri emotionaalisia ja kognitiivisia hyötyjä (Schneider & Waite 2005). Optimaalisessa tilanteessa päästään nauttimaan molemmista. Tutkimus roolien kumuloitumisesta viittaa siihen, että rooliin sitoutuminen voi tuottaa resursseja ja miellyttäviä kokemuksia ennemminkin kuin kuormitusta (Rothbard 2001). Myönteinen siirtymä voidaan jakaa instrumentaaliseen ja affektiiviseen (Grzywacz & Marks 2000). Instrumentaalinen siirtymä voi olla esimerkiksi yrittäjäksi ryhtymistä puolison taloudellisen tuen avulla. Affektiivinen siirtymä viittaa puolestaan energian ja positiivisen hengen siirtymiseen elämänalueiden välillä. Tasa-arvoiset sukupuoliasenteet, positiiviset kokemukset työssä ja perheessä sekä sosiaalinen tuki lisäävät moniroolisuuden positiivisia lopputuloksia (Marshall & Barnett 1993). Lähteenmäki (2003) on arvioinut, että kahden uran pariskuntien tutkimukset ovat lähinnä todistaneet näkökohdan huomioon ottamisen tarpeellisuutta ja keskittyneet osoittamaan erilaisia ongelmakohtia. Rikastava näkökulma perheestä, työlle resursseja ja näkökulmia tarjoavana, on vastakkainen näkökulma perheen näkemiselle ongelmana. Henkilökohtaisen elämän hyödyt työlle, kuten tuki perheeltä, ovat siinä keskeisiä näkökulmia (Ezzedeen & Ritchey 2008).

Rothbardin (2001) mukaan ihmiset, jotka pallottelevat monien roolien välillä, tuntevat olonsa sekä elävöityneeksi että kuormittuneeksi monien roolien todellisuudessa. Repo (2004) havaitsi, että äidit hahmottivat jokapäiväiset käytännöt kahden uran perheissä käyttäen rinnakkaisten todellisuuksien viitekehystä. He kuvasivat jokapäiväistä elämäänsä monimutkaiseksi rakenteeksi, jonka elementteihin kuuluivat joustavuus, tasapaino, neuvottelu, konfliktit, ylikuormitus, stressi ja niin edelleen. Pohjimmiltaan tämä kertoo siitä, että sama henkilö näkee työn ja muun elämän välisen yhteispelin samaan aikaan tasapainottavana ja ristiriitaisena. Österberg-Högstedtin (2009) tutkimuksessa löytyi onnellinen ja lujilla oleva yksityisyrittäjä: yrittäjien omissa pohdinnoissa esille tulevat diskurssit kuvaavat yrittäjyyden kaksijakoisuutta, ja kummankin diskurssin elementtejä löytyy yrittäjien arjesta.

Työn ja perheen ristiriitaa on kuvattu useimmiten yksilön sisäisenä ristiriitana. Tältä pohjalta tutkijat ovat argumentoineet, että tutkimuksissa tulisi huomioida paremmin myös puolison ja perheen näkökulma. Huomiota on ehdotettu siirrettävän siihen, kuinka ansiotyö on yhteydessä parisuhteeseen (Tammelin 2009; Bird & Schnurman-Crook 2005; Sihvo 2002). Ristiriidan käsitettä voidaan soveltaa myös parisuhteeseen, jossa perheeseen ja työhönkin liittyviä rooleja on mahdollista jakaa (Foley & Powell 1997). Työn ja muun elämän tasapaino voidaan mää-

ritellä esimerkiksi rooliin liittyvien odotusten täyttämiseksi, johon neuvottelut vaikuttavat, ja roolit jaetaan yksilön ja hänen rooleihin liittyvien kumppaneidensa kanssa työssä ja perheessä (Grzywacks & Carlson 2007). Puolison roolia on syytä käsitellä erillään vanhemman roolista, sillä se tarjoaa erilaisen tyytyväisyyden lähteen. Työn ja muun elämän vuorovaikutuksen tutkimisessa on ehdotettu yksilön lisäksi puolison näkemystä, sillä yksilön kokemus tuottaa yksipuolisen näkemyksen ilmiöstä (Pangert, Rein, Weber & Jöns 2011). Boz, Martinez ja Munduate (2009) ovat ehdottaneet lisää tarkastelua sukupuoleen liittyvistä rajapinnan hallitsemisen strategioista ja preferensseistä. Rajapintojen asymmetriat naisten ja miesten välillä ovat tärkeitä, jotta voidaan ymmärtää sukupuoleen liittyviä työn ja muun elämän välisen ristiriidan tai täydentävyyden yhdistelmiä. Koska suurin osa tutkimuksesta on painottunut naisten selviämiskeinoihin, tarvitaan enemmän molempien sukupuolten tutkimista.

Ristikkäissiirräntä viittaa heijastus- ja yhteisvaikutuksiin, jotka kohdistuvat muihin perheenjäseniin esimerkiksi silloin, kun yksilön kuormittuneisuuden kokemus tietyllä elämänalueella siirtyy toiselle elämänalueelle ja puolisolle sekä vaikuttaa perheen hyvinvointiin (Kinnunen & Mauno 2005; Sihvo 2002). Maunon ja Kinnusen (1999) tutkimuksessa tarkasteltiin suomalaisten kahden ansaitsijan pariskuntien avioutyytyväisyyden selittäjiä. Mielenkiintoista oli, että ehdotetulle ristikkäissiirrännälle ei löydetty tukea. Kinnusen ja Maunon (2005) tutkimuksessa puolisollla, jolla oli korkeasti kuormittava työ, oli kuitenkin alempi ammatillinen ja yleinen hyvinvointi kuin puolisollla, jolla oli vähemmän kuormittava työ. Kahden uran perheissä erityisesti naisten on katsottu taistelevan löytääkseen aikaa ja energiaa sekä työlle että perheelle (Repo 2004). Toisaalta Lehdon ja Sutelan (2008) tutkimuksessa töiden vieminen kotiin oli tavallisempaa ja ongelmallisempaa miehille ja miehet halusivat olla tavoitettavissa tai hoitaa työasioita tarvittaessa vapaa-ajalla useammin kuin naiset. Rantanen ja Räikkönen (2010) havaitsivat, että kaikki halusivat mieluummin tehdä töitä vapaa-ajalla kuin viedä yksityisasiota töihin, mutta miehet hoitivat yksityisasiota työajalla naisia useammin.

Haddock, Zimmerman, Lyness ja Ziemba (2006) katsovat tutkimuksen fokuksen alkaneen siirtyä kuormituksesta ja konfliktista kahden ansaitsijan pariskuntien sopeutumisstrategioihin. Tasapainon myytin on katsottu jättävän huomiotta perheiden sopeutumisstrategiat (Moen 2009). Selviytymisstrategiat liittyvät esimerkiksi aikaan ja neuvotteluihin. Bird ja Schnurman-Crook (2005) havaitsivat, että selviytymiskeinot noudattivat samankaltaisia malleja molemmilla elämänalueilla, mutta strategiat olivat ainutlaatuisia ja niiden käyttö riippui siitä, uskovatko pariskunnat niiden toisistaan riippuvan vuorovaikutuksen arvoon. Puolisot sovittivat stressaavia tekijöitä vähemmän identiteettiään uhkaaviksi (hyväksyivät eroavaisuudet ja rajoitteet), käyttäytyivät niin, että saivat uudenlaista palautetta tärkeiltä ihmisiltä (hillitsivät hermonsa, työskentelivät kovemmin) ja uudelleen-

määrittelivät identiteettiään yhteensopimattomuuden poistamiseksi (odotusten kognitiivinen uudelleenrakentaminen ja muuttaminen). Wierda-Boerin ja kump-paneiden (2008) tutkimuksessa sopeutumisstrategiat eivät lisänneet tasapainoa.

Keskeisiä työn ja perheen suhdetta kuvaavia näkökulmia ovat olleet näiden kahden elämänalueen ja roolin 1) erillisuus eli segmentaatio: elämänalueet ovat erillisiä ja toisistaan riippumattomia ja 2) yhdistäminen eli integraatio: yksilön mielialat, asenteet ja käyttäytyminen siirtyvät elämänalueelta toiselle (Sihvo 2002; Tyrkkö 2002). Alun perin näitä näkökulmia pidettiin keskenään kilpailevina ja toisensa poissulkevinä, mutta sittemmin niitä on tarkasteltu myös samanaikaisina ja rinnakkaisina. (Eräranta & Käsälä 2007a.) Segmentaation ja integraation käsitteiden vaihtelevien merkitysten vuoksi käytän pääasiassa erillään pitämisen ja yhteen kietoutumisen suomenkielisiä käsitteitä. Segmentaatiomallissa on pidetty työtä ja muuta elämää täysin erillisinä ja toisistaan riippumattomina alueina, joilla ei ole seurausvaikutuksia toisilleen. Segmentaatiolla on sittemmin viitattu myös työn ja muun elämän erillään pitämiseen kognitiivisesti, psyykkisesti tai käyttäytymisen tasolla (Boz ym. 2009). Integraation termiä on käytetty myös yhteensovittamisen synonyymina (katso luku 1.5.3). Tässä tutkimuksessa viitataan erillään pitämisellä orientaatioon erottaa elämänalueita toisistaan ja yhteen kietoutumisella orientaatioon yhdistää elämänalueita toisiinsa.

Laitinen (2007) tutki puolisostaan erillään asuvia ekspatriaatteja. Työn takia erillään asuttaessa on tilanteita, joissa mielipiteen muodostus työn ja perheen erottamisen hyvydestä on vaikeaa. Laitisen mukaan tämä saattaa johtua siitä, että perheestään erillään asuvilla työn ja perheen vuorovaikutus sekä nämä elämänalueet ovat usein niin yhteen kietoutuneita, että ideaalitalanteena nähdään niiden selkeämpi erottaminen toisistaan. Toisaalta voidaan ajatella, että erillään asuvilla työ ja perhe ovat hyvinkin erillään, vaikkakin työ ja vapaa-aika kietoutuivat yhteen. Moenin ja Sweetin (2002) tutkimuksessa palkansaajina kollegoina työskentelevistä puolisoista naiset raportoivat enemmän läpäisevyyttä työ- ja perheroolien välillä sekä positiiviseen että negatiiviseen suuntaan kuin erillään työskentelevät vastinparinsa.

Pariyrittäjillä perhe ja yritys eivät ole erillisiä maailmoja, joilla olisi merkitystä toisilleen vain erityistilanteissa (Kovalainen 2003). Voidaan kysyä, nähdäänkö yritys ja perhe todella vastakkaisina elementteinä yksilön elämässä vai onko kyseessä kokonaisuus, jossa ollaan jatkumolla eikä erillisissä elementeissä. Vaikka työ ja perhe ovat yhteen kietoutuneita, niitä pidetään usein erillisinä analyyseissä (Goffee 1996). Perheen ja yrityksen välinen ero voi olla osin tutkimuksen tuottamaa ja uudelleen tuottamaa eikä tutkittavan elämässä vallitsevaa todellisuutta. Kansallisessa kyselytutkimuksessa ei saatu vahvistusta ajatukselle, että perhe ja yritys olisivat erillisiä ja vastakkaisia, vaan ne ovat sekä lähtökohtaisesti että empiirisesti yhteen kietoutuneita (Käsälä & Kovalainen 2004). Siihen, tulisiko perhe ja yritys pitää erillään, suomalaiset suhtautuivat PRIMA-tutkimuk-

nessa (2000) keskimääräistä neutraalimmin. Hytti (2003) on ottanut huomioon, että henkilökohtaisen ja professionaalisen ero ei ole luonnollista vaan konstruointia. Narratiivianalyysia tutkiessaan hän on tarkastellut, kuinka pienyritysten omistaja-johtajat sovittavat perheen yrittäjätarinoihinsa. Yrittäjät on nähty työn ja muun elämän yhteensovittamisen suhteen erityisenä ryhmänä, joilla näiden elämäntilanteiden väliset rajat ovat liudentuneet (Luomala & Heinonen 2011; Parasuraman & Simmers 2001). Kuitenkin – samoin kuin muillakin ammattiryhmillä – yrittäjillä on usein perhe, joten yksi tutkimusaihe on analysoida, millaisen paikan perhe saa ja kuinka se rakennetaan yrittäjien elämäntarinoihin (Hytti 2003).

Pariyrittäjät jakavat sekä työ- että perherooleja (Foley & Powell 1997). Pariyrittäjillä työtä ja perhettä ei voi pitää erillisinä, sillä samat ihmiset toimivat sekä työssä että perheessä (Cromie ym. 1998). Työn ja muun elämän yhteensovittaminen on tärkeää mille tahansa kahden uran pariskunnalle, mutta pariyrityksillä sillä on suurempi linkki liiketoimintaan (Smith 2000). Peltomäen (2003) mukaan joidenkin pariyrityksien mielestä työn ja perheen yhteensovittaminen muulla tavalla olisi mahdotonta. Pariyrityksyyden kielteinen puoli on rajoitettu aika parisuhteelle (Smith 2000). Sukupuoli ja sukupuolittunut työn ja perheen yhteensovittaminen on osa pariyrityksien haastetta, sillä työ ei asetu yksityisestä sfääristä erilliseksi kentäksi vaan on läsnä myös intiimielämässä ja arjessa. Työn ja yrittäjyyden julkinen piiri ja sosiaalinen elämä eivät ole itsenäisiä tai erillisiä yksityisestä perheen tai yksilön piiristä.

Tutkijat ovat argumentoineet, että ihmiset ainakin implisiittisesti preferoivat elämäntilanteidensa integroitua tai segmentointia, tosin tähän preferenssiin sitoutumisen taso ja sen eksplisiittisyys vaihtelevat (Languilaire 2011; Kossek, Lautsch & Eaton 2005). Rothbard (2001) arvioi, että ihmiset tasapainottavat useita rooleja hallitakseen työn ja perheen välistä rajaa. Rajateoria käsittelee suhdetta kulttuuristen työn ja kodin kategorioiden välillä fokuoituen niitä jakaviin rajoihin. Kahden uran perheet voidaan nähdä sosiaalisina toimijoina, jotka jatkuvasti sovittavat eri elämäntilanteiden välillä, joita ei voi selkeästi erottaa toisistaan (Repo 2004). Mescherin, Benschopin ja Doorewaardin (2009) mukaan läpäisevyys viittaa määrään, jolla ihminen antaa yhden elämäntilanteen läikkyä toiselle. Rajoja neuvotellaan, vastustetaan, hyväksytetään, uudelleen tuotetaan ja muokataan jatkuvasti. Yhteensovittamisnäkökulmasta tarkasteluni kohteena on yksilön näkökulman laajenuksena pariskunta: miten puoliset ja pariskunnat tuottavat merkityksiä integraatiolle ja segmentaatiolle.

2.3.2 Työ- ja vapaa-aikakysymykset

Kahden uran puoliset ovat usein puoleensavetävässä työssä ja elävät tietotyöläisperheissä (vrt. Repo 2005). Näiden pariskuntien työhön kuuluu tyypillisesti työaikojen venymistä, epäsäännöllisiä työaikoja, matkustamista, töiden tekemistä kotona ja työaikojen joustoja. Gils (2007) arvioi, että korkeasti koulutetut ja nuoret pariskunnat preferoivat molempien puolisoitten kokopäivätyötä ja yhtäläisiä työtunteja. Rajojen määrittäminen ja ylittäminen työn ja muun elämän välillä nähdään pariskunnan tasolla sopimuksina, joita tuotetaan neuvottelemalla (Tammelin 2009). Työaikoihin liittyvän tutkimuksen erityishuomion kohteena on ollut tietotyö, jossa työn ja vapaa-ajan välisen rajan nähdään hämärtyneen voimakkaimmin (Eräranta & Käsälä 2007a). Tämän tutkimuksen kohteena olevat professionaalis-manageriaaliset työt orientoituvat enemmän tehtävään kuin aikaan (Repo 2005). Rajan vetäminen työajan ja ylityön välille on vaikeaa, sillä tietotyö ei edellytä työntekijältään työskentelyä määrättyssä ajassa tai paikassa (Julkunen ym. 2004; Kivimäki 2003).

Ajan puutteen objektiivisen (työaika) ja subjektiivisen (kiireen tuntu) yhdistävän näkökulman eli toteutuneiden ja toivottujen työtuntien perusteella on havaittu, että erityisesti tutkimuksen kohderyhmässä työaika on toivottua pitempi ja kiireen tunteet yleisiä. Pääkkösen (2010) tutkimuksessa valtaosa kokopäivätyössä käyvistä äideistä ja isistä tunsivat, että aikaa on liian vähän. Tammelinin (2009) tarkastelussa suomalaisten kahden ansaitsijan yhteen lasketut kokonaistyötunnit olivat Euroopan korkeimpia ja keskimäärin toivottiin yli yhden työpäivän vähennyttä. Toisaalta työn tai työpaikan vetäessä liikaa puoleensa lähestyttään eräänlaista ”hunajaloukkaa”, jossa työ tuottaa elämyksiä ja onnistumisia ja huomio keskitetään siihen muiden elämänalueiden kustannuksella (Antila 2005; Kira 2003).

Vaikka professionaalit tekevät pisintä työpäivää, hyvin pitkää työpäivää tekevien osuus on Suomessa matala. Suomi näyttää yhdenmukaisen työaikakulttuurin maana; esimerkiksi kahden uran pariskuntien ja muiden kahden ansaitsijan pariskuntien keskimääräisten työaikojen ero ei välttämättä ole iso (Anttila, Nätti & Väisänen 2007). Puolet korkeasti koulutetuista tekee normaalia 35–40 tunnin viikkoa, mutta suomalaisissa kahden ansaitsijan perheissä työskennellään enenevässä määrin lyhyitä tai pitkiä työntunteja niin sanottuun normaalityöaikaan verrattuna (Tammelin 2009). Kulttuurinen konteksti voi vaikuttaa yksilöllisiin strategioihin elämänpiirien tasapainottamisessa (Repo 2004). Meriläisen ja kumppaneiden (2004) mukaan kahden ansaitsijan perheissä Suomessa dominoiva diskurssi normalisoi kyvyn tasapainottaa elämänpiirit tyydyttävästi. Tasapainoinen ihminen on sosiaalisesti sitovan normalisoivan diskurssin muoto. Työn ja perheen tasapaino sekä naisen oikeus valita työ ja perhe ovat hallitsevia diskursseja.

Ajankäyttöön liittyvät ristiriidat puolisoiden välillä ovat jonkin verran lieventyneet Lehdon ja Sutelan (2008) mukaan. Heidän mukaansa näyttää siltä, että 2000-luvun palkansaajat ovat – ainakin puolisoidensa mielestä – hieman höllentäneet ylenpalttista työmäärää sitten 1990-luvun lopun nousukauden. Ylemmät toimihenkilöt arvelevat asian olevan näin muita yleisemmin. Ajankäytön ristiriitoja kokevien tai ajankäytöstään paljon taistelevien pariskuntien osuus on hieman noussut vuodesta 2003. Samalla niiden pariskuntien osuus, jotka onnistuvat sovitteluun työaikansa, kotityöt ja oman ajankäyttönsä sopuisasti, on vastaavasti hivenen laskenut. Lapsettomista alle 35-vuotiaista vastaajista vajaa puolet kertoo kykenevänsä sovitteluun ajankäyttönsä puolison kanssa sopuisasti, reilut puolet riitelee siitä silloin tällöin ja harva taistelee paljon ajasta. Vähintään 55-vuotiaiden lapsettomien vastaajien joukossa sen sijaan reilut puolet kertoo ajankäytöstä sopimisen sujuvan sopuisasti, vajaa puolet riitelee silloin tällöin ja harva paljonkin – tai ristiriitoja on ollut aiemmin, muttei enää. Pangert ja kumppanit (2011) esittävät, että puoliset puhuvat mahdollisesti enemmän työn kielteisestä kuin myönteisestä vaikutuksesta muuhun elämään, jolloin puoliset ovat toistensa suhteen enemmän tietoisia kielteisistä kuin myönteisistä tekijöistä.

Pariskunnat käyttävät erilaisia aikaan liittyviä strategioita. Tammelinin (2009) tutkimuksessa tunnistettiin työn ja perheen yhteensovittamisen aikaan liittyviä strategioita: neuvotteluvara eli kiinteät tai joustavat aikataulut, puolisoiden yhteisen ajan yhtäaikaisuus tai eriaikaisuus sekä rajojen vetäminen eli työajan vähentäminen tai rajoittaminen. Neuvotteluvara liittyy työaikojen joustoon ja aikataulutettuihin toimintoihin. Useita strategioita saatetaan käyttää yhtä aikaa, esimerkiksi naisilla työtuntien vähentäminen liittyy perinteiseen kotityönjakoon. Ajan koordinointi ja jakaminen ovat tärkeitä yhteensovittamisen osa-alueita. Aikaan liittyvien tavoitteiden pohdinta on ajan hallintaan liittyvää strategiatyötä, jonka taustalla on ajan laadun ja määrän vaihtosuhteen päivittäisiä tai elämänkaaren tasolla tapahtuvia pohdintoja (Anttila ym. 2007).

Revon (2005) tutkimuksessa aktiiviset vanhempien väliset neuvottelut näyttäytyivät siten, että aikataulut ja hoitojen organisointi, erityistilanteet, työelämä ja sen mahdolliset aikataulujoukot antavat tilaa jaetun vanhemmuuden toteutumiselle. Haddock ja kumppanit (2006) totesivat esimerkiksi joustavien työaikataulujen, epäperinteisten työtuntien, ammatillisen ja työn autonomian, kotoa työskentelyn sekä selkeiden rajojen asettamisen työn ympärille edistävän kahden ansaitsijan pariskuntien työn ja muun elämän tasapainoa. Karambayan ja Reillyn (1992) tutkimuksessa erityiset tavat, joilla työtä järjesteltiin uudelleen, pitivät sisällään esimerkiksi työtuntien muuttamisen sekä matkustelun, viikonloppuisin ja iltaisin työskentelemisen rajoittamisen. Forsberg (2009) on tutkinut keskiluokkaisten kahden ansaitsijan kotitalouksien lastenhoitoon liittyviä ajankäyttöstrategioita, joista yksi on lastenhoidon delegoiminen, jotta saadaan vapautettua enemmän aikaa työlle. Tutkimuksessaan lapsiperheistä Maher, Lindsay

ja Bardoel (2010) havaitsivat, että vanhemmat vapauttavat aktiivisesti aikaa sekä käyttävät resursseja ja joustavuutta työn ja hoivavelvoitteiden hallitsemiseksi. Revon (2005) tutkimuksessa äidit asettivat erilaisia reunaehtoja työn tekemiselle sekä pyrkivät rajoittamaan työaikaa perheajan varmistamiseksi. Kun haastateltavat äidit puhuivat hoidosta vanhemmuuden näkökulmasta, puhe joustoista ja riskeistä sai häipyä ja sen korvasi puhe perheajan erityisyydestä.

Esimerkkinä aikaan liittyvistä strategioista on puolisojen aikataulujen eri- tai samanaikaisuus. Oinaan (2007) mukaan perheenjäsenet ovat pitkälti riippuvaisia toisistaan ja siksi suuren paineen alla synkronisoida aktiviteettejaan. Työaikataulujen synkronisaatio (eli samanaikaisen työpäivän osuus) puolisojen välillä vaikuttaa suuresti ajan koordinaatioon perheessä ja perheajan yleiseen synkronisaatioon. Suuri synkronisaation määrä edellyttää, että molemmat puoliset työskentelevät samaan aikaan ja työpäivän pituus on sama molemmilla. Mitä suurempi riippuvuus toimijoiden välillä on ja mitä enemmän ihmisiä on mukana, sitä suurempi ajallisen synkronisaation tarve on ja sitä vaikeampi sitä on saavuttaa. Tammelin (2009) havaitsi, että puolisojen keskinäisen ajan synkronointi on tärkeää perheajan kannalta. Siinä missä osa kahden ansaitsijan perheistä ratkaisee lapsenhoidon jonkinlaisella vuorottelusysteemillä, toiset pyrkivät mahdollisimman suureen synkronisaatioon, jolloin lapsenhoito muina aikoina hoidetaan kolmannella osapuolella. Lesnard (2008) totesi tutkimuksensa perusteella, että vanhempien työtuntien eriaikaisuus vähentää parisuhteeseen ja lasten kanssa käytettävää aikaa eikä ylläpidä vanhempien ajallista yhteensopivuutta, joten sillä on kielteinen vaikutus perheen solidaarisuuteen. Oinaan (2007) tutkimuksessa kahden ansaitsijan pariskuntien työaikataulujen synkronisaatiolla ei kuitenkaan ollut merkitystä lastenhoidon jaon tasa-arvoisuuden kannalta.

Ajan ja paikan joustavuuden on katsottu tarjoavan mahdollisuuksia sovittaa työ yksityisen piiriin vaatimuksiin tai tarpeisiin. Joustavuus on kuitenkin kaksiteräinen miekka, koska se voi johtaa pitkiin työpäiviin ja ennakoimattomiin aikatauluihin sekä kahden ansaitsijan aikataisteluihin työn ja perheen tasapainon sijasta (Dulk, Cernigoj-Sadar, Doorne-Huiskes, Lewis, Peper & Smithson 2008). Työ ja toimeentulo omassa yrityksessä tarkoittavat useimmiten sääntelemättömiä työpäiviä, ja esimerkiksi omien ja alaisten lakisääteisten sairauspoissaolojen ja hoitovapaiden järjestelyjen hoitaminen on omalla vastuulla ja kukkarolla. Kritiikinä työn ja muun elämän yhteensovittamisen tutkimusperinnettä kohtaan on esitetty itsensä työllistävien erityispiirteiden huomiotta jättäminen (Nätti, Väisänen & Anttila 2005; Hytti 2003). Näiden syiden takia tässä tutkimuksessa on merkityksellistä tarkastella myös yrittäjiä. Erityisasemassa on niin ikään esimiehet, joilla on kahtalainen haaste: he joutuvat ottamaan huomioon alaistensa työn ja henkilökohtaisen elämän yhteensovittamisen problematiikan omansa lisäksi (Niemistö 2007). Työnantajan edustajien, silloin kun kyse on heidän omasta työn ja muun elämän yhteensovittamisestaan, oletetaan ratkaisevan ongelman ilman

muita mekanisme ja kuin lainsäädännön kaikille takaamat universaalit oikeudet. Tässä tutkimuksessa myös esimiesten ääni tulee kuuluviin.

Johtajat ja yrittäjät voivat olla hyvinkin autonomisia, mutta käytännössä heidän työkuormansa voi rajoittaa heidän joustavuuttaan. Johtajilla on muiden asiantuntijoiden tapaan työssään autonomiaa, joustoja ja mahdollisuuksia sovittaa yhteen työtä ja perhe-elämää. Toisaalta johtajilla työn luonne, vaatavuus ja kuormituksen määrä saattavat aiheuttaa sen, että liikkumavara on itse asiassa muita pienempi (Burchielli, Bartram & Thanacoody 2008). Suvannon (2008) mukaan yrittäjäkulttuuriin kuuluu vahvasti työkeskeisyys. Yrittäjän työmäärän hallitsemisessa tärkeimpään rooliin nouseekin yrittäjä itse, hänen kykynsä itsensä johtamiseen ja tervehenkinen suhtautuminen työ- ja vapaa-ajan yhdistämiseen. Pitkät työtunnit voidaan nähdä myös yrittäjämäiseen elämäntapaan luonnostaan kuuluvana asiana (Luomala & Heinonen 2011; Parasuraman & Simmers 2001), eivätkä ne ole yksiselitteisen myönteinen tai kielteinen asia.

Myös sukupuolten yrittäjäasenteissa on eroa. Naisyrittäjillä on vaihtelua siinä, kuinka he hyväksyvät perinteisiä yrittäjäideaaleja ja sukupuolirooleja (Goffee 1996). Kansainvälisesti yrittäjyyttä on pidetty naisille joustavana mahdollisuutena työn ja perheen yhteensovittamiseen (Hytti 2003; Javefors Grauers 1999). Suomessa yrittäjyyden intensiivisen luonteen ja pitkien työpäivien takia hoiva-velvoitteista vastaavien eli yleensä naisten on ajateltu välttävän yrittäjyyttä. Valta on usein käsitteellistetty negatiivisten puoliensa kautta alistamisena ja vaikutusvaltana toiseen ihmiseen ja konflikteina työpaikalla ja pariskunnan sisällä, mutta se voidaan nähdä myös positiivisena ja tuottavana voimana, kuten itsensä työllistävien naisten päätösvalta (Solankallio & Kauko-Walli 2010). Lisääntynyt autonomia ja itsenäisyys verrattuna palkansaajiin onkin tutkimuksissa tunnistettu naisten syiksi aloittaa yrittäjäyys (Lambing & Kuehl 2000; Smith 2000; Kovalainen 1993; Huuskonen 1992). Kontrolli ja joustavuus ovat pääasiallisia motivaattoreita itsensä työllistämiseksi (Eby ym. 2005; Loscocco 1997).

Vapaa-ajan, harrastusten ja ”oman ajan” asema on ollut toissijainen ja marginaalinen suhteessa työelämään ja perhe-elämään sekä tutkimuksen käytännöissä (Valtonen 2005) että ajankäyttö-, asenne- ja arvotutkimuksen vastauksissa. Vapaa-ajan kannalta merkityksellistä on ajankäyttö työhön, perheeseen ja harrastuksiin sekä vapaa-ajan merkitys esimerkiksi suhteessa hoivaan eli hoiva-ajan ja oman ajan suhde kotona (Leinonen 2011). Vapaa-ajan käyttöön vaikuttavat yksilön omien mieltymysten lisäksi puoliso, perhe ja ystävät sekä sosioekonominen asema ja yhteiskunta (Virtanen 2007). Tutkimuksissa on havaittu vapaa-ajan puutteen kokemuksia yleisesti ja kahden ansaitsijan kontekstissa erityisesti. Warren (2004) huomioi, että ajan ja rahan välillä käydään vaihtokauppaa, ja siten esimerkiksi työajan vähennyksen kohdalla merkityksellistä ei ole vain urakehitys vaan myös tulot ja vapaa-aika. Hän tuo esiin vapaa-ajan ”uhraamisen” perheelle sosiaalisessa elämässä. Virtasen (2007) mukaan palkkatyön yhteiskunnassa elä-

mänhallinnassa mennään työn ehdoilla myös ajankäytössä. Vapaa-ajallakin kohdataan aikapaineita ja aikatauluja (Valtonen 2005). Voidaan myös ajatella, että töiden tekemistä vapaa-ajalla pidetään melko tavanomaisena, jopa kehuskeltavana ja statusta nostattavana kiireisyytenä (Suvanto 2008).

Yhteisöstä ja vapaaehtoistyöstä vetäytymisellä, perhe-elämän yksityistämällä, vapaa-ajan vähenemisellä ja työajan käytöllä on nähty olevan seurauksia elämäntytyväisyydelle (Pääkkönen 2010). Toisaalta sitoutuminen yhteen rooliin voi tuottaa yksilölle etuja, kuten sosiaalisia kontakteja ja itsearvostusta, jotka auttavat heidän toimimistaan toisessa roolissa (Rothbard 2001). Gilsin (2007) tutkimuksessa kokopäivätoisissa olevilla pariskunnilla oli keskimäärin vähemmän aikaa käytettävissä yksityiseen ja sosiaaliseen vapaa-aikaan kuin muiden työjärjestelyjen kotitalouksilla. Oinaan (2007) tutkimuksessa mitä pidemmät työtunnit vastaajalla oli puolisoonsa verrattuna, sitä vähemmän hänellä oli vapaa-aikaa. Puolisoiden työaikataulujen synkronisaatiolla olikin vain heikko vaikutus vapaa-aikaan. Pariskunnilla, joista molemmilla oli korkea sosioekonominen asema ja enemmän vapaa-aikaa, synkronisaation määrä oli korkea. Ruuskanen (2004) tarkasteli tutkimuksessaan puolisojen yhteistä aikaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Osoittautui, että Suomessa puolisojen tulojen kasvu vähentää yhdessä vietettyä aikaa, vaikka työtunnit vakioitaisiin. Tähän voivat olla syynä rakenteelliset jäykkyydet työmarkkinoilla: puolisojen on vaikea sovittaa yhteen työaikojaan. Työn ja vapaa-ajan yhteensovittaminen näyttää olevan haastavaa perhettä perustettaessa (Pääkkönen 2010).

Valtosen (2005) mukaan dominoiva näkemys käsittää vapaa-ajan työn poissa-olemiseksi ja vapaa-ajan aktiviteettien läsnä olemiseksi aika- ja paikkaulottuvuuden kautta. Vapaa-aika voidaan nähdä itse omistettuna aikana, jolloin on vapaa tekemään, mitä haluaa. Puhdas vapaa-aika viittaa sosiaalisesti ja kulttuurisesti hyväksyttäviin aktiviteetteihin, kuten museoihin, teatteriin, urheiluun, ulkona käymiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Jotkin vapaa-ajan muodot on jätetty tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Tällaisia ovat ensinnäkin huonot, tabut ja poikkeavat vapaa-ajan vieton muodot ja toiseksi välttämättömyydet ja passiiviset toiminnot. Virtasen (2007) mukaan vapaa-ajan tutkimukseen liittyikin aktiivista vapaa-ajan viettoa korostavaa ja ihannoivaa normatiivisuutta passiivisen vapaa-ajan vieton kustannuksella. Ruuskanen (2004) tarkasteli koulutuksen vaikutusta aktiiviseen ja passiiviseen vapaa-aikaan. Tulos oli, että koulutetut viettävät aktiivisempaa vapaa-aikaa kuin vähemmän koulutusta saaneet, vaikka tulot vakioitaisiin. Korkeasti koulutetut harrastavat eniten aktiivisen vapaa-ajan eri lajeja. Ruuskanen tarkasteli myös, lisääkö koulutus tehokkuutta myös vapaa-aikana. Kävi ilmi, että koulutus lisää aktiviteettien lukumäärää. Näin koulutuksella näyttää olevan vaikutusta myös vapaa-ajan rakenteeseen. Anttilan ja Oinaan (2008) tutkimuksessa sekä ansiotyö että vapaa-ajan käyttö vaikuttivat aikapaineen ko-

kemuksiin. Tulokset tukevat väitettä aikapaineen lisääntymisestä kasvaneiden kulutusodotuksien myötä.

Myös vapaa-ajan aktiivisuuden on siis katsottu vaikuttavan kahden ansaitsijan aikapaineisiin. Hakovirran (2008) mukaan laajat sosiaaliset verkostot voivat luoda edellytyksiä yhteensovittamiselle. On todennäköistä, että kahden uran pariskunnilla on yleensäkin jo työnsäkin puolesta laajat sosiaaliset verkostot. Sosioekonomisten ryhmien väliset erot aikapaineessa selittyvät osittain eroilla elämäntavassa ja kulutustottumuksissa (Anttila & Oinas 2008). Kulttuuriharrastuksissa käyminen lisää aikapainetta. Virtasen (2007) mukaan keskiluokkaiset voivat ylläpitää keskinäisiä suhteitaan kulttuuriharrastuksissa. Gilsin (2007) tutkimuksessa havaittiin, että kokopäivätoissa käyvät pariskunnat viettävät ylijäävästä ajasta suhteessa vähemmän aikaa perheen ja ystävien kanssa sekä enemmän yksityistä vapaa-aikaa ja harjoittavat enemmän institutionaalista sosiaalista vuoro-vaikutusta. Puolisot käyvät korkeakulttuurisissa aktiviteeteissa, koska se on taloudellisesti mahdollista ja sosiaalista pääomaa nauttia siitä. Ajan organisaatio-teoria olettaa, että kun aikaa on käytettävissä vähän, vaivaa ja hallintaa vaativista aktiviteeteista tingitään eniten. Pitkät työtunnit eivät kuitenkaan vähentäneet Gilsin tutkimuksessa yhteistä osallistumista korkeakulttuuriaktiviteetteihin. Kun vapaa-aikaa on rajoitetusti, se koetaan arvokkaaksi. Sosiaalinen motivaatioteoria olettaakin, ettei itselle tärkeimmistä ihmissuhteista tingitä. Ajankäytön näkökulmasta tässä tutkimuksessa tarkasteluni kohteena ovat ajan merkitykset suhteessa pariskunta-aikaan.

3 AINEISTON JA AINEISTONKERUUN KUVAUS

Pääasiallisena tutkimusmenetelmänäni ovat olleet yksilö- ja parihaastattelut – 10 paria, 20 yksilöä ja 30 haastattelua – sekä taustamateriaalina esitietolomakkeet ja ajankäyttöpäiväkirja. Aineistonkeruu alkoi ensimmäisillä kontaktoinneilla vuodenvaihteessa 2004–2005, ja alkuvuodesta 2005 sovin ensimmäiset haastattelut. Uusien haastateltavien etsiminen jatkui ensimmäisen ja toisen kontaktiryhmän osalta kevään ja kesän 2005 aikana. Esitietolomakkeet edelsivät ja ajankäyttöpäiväkirjat seurasivat haastatteluja. Aineistonkeruu päättyi viimeisiin ajankäyttöpäiväkirjoihin syksyllä 2005. Haastattelut olivat puolistrukturoituja/teemoiteltuja ja kestivät noin 45 minuutista kahteen ja puoleen tuntiin, keskimäärin yksi ja puoli tuntia. Lähetin tutkittaville ennen haastattelua lyhyen esitietolomakkeen, jossa kartoitettiin heidän perhesuhteitaan ja työuran tilannettaan (tai jälkimmäiselle vaihtoehtoisena saattoi lähettää CV:n). Haastattelut ovat pääasiallinen aineistoni, kun taas esitietolomakkeet ja ajankäyttöpäiväkirjat ovat taustoittavia ja näkökulmia lisääviä.

Esitietolomakkeiden tarkoitus on ollut selvittää haastateltavien taustatietoja kohdejoukon kuvaamiseksi. Tämä auttoi myös orientoitumaan haastatteluun, kun tiesin, ”keitä haastateltavat ovat”. Saatoin painottaa tutkimusteemoja sopiviin osa-alueisiin; esimerkiksi lapsettomille ei kysymyksiä vanhemmuudesta. Lisäksi osallistujat ovat täyttäneet ajankäyttöpäiväkirjaa, johon he ovat merkinneet mitä, missä ja kenen kanssa he ovat tehneet kunakin hetkenä valitsemallaan tyypillisellä työviikolla – eli ei esimerkiksi lomaviikolla – ja kummallekin puolisolle samalla viikolla. Ajankäyttöpäiväkirjojen tarkoituksena on ollut kartoittaa tutkittavien omia arvioita ajankäytöstään eri elämämpiireillä. Aikapäiväkirjan keruun kuvaus ja aikapäiväkirjapohja ovat liitteissä 8 ja 9. Liitteenä ovat lisäksi kontaktoinnin ja haastattelujen käytännöllinen suorittaminen, kontaktikirjemalli ja kontaktisähköposti, yksilö- ja yhteishaastattelun tema-alueet sekä esitietolomakepohja.

Tässä tutkimuksessa kyseessä on mikrotason laadullinen lähestymistapa. Tutkin neuvotteluja, valintoja, henkilökohtaisia yhteensovittamisen strategioita ja arkipäivän jäsentymistä yksilön ja pariskunnan tasolla. Mikrotason havainnoista pyrin rakentamaan käsitystä elämämpiirien välisestä dynamiikasta, miten kahdesta urasta neuvotellaan ja rakennetaan yhteiset raamit sekä yhdessä tuottamisen problematiikkaa. Keskiössä ovat yksilölliset kokemukset ja pariskunnan sisäinen

dynamiikka. Yksilön kokemuksellisuus ja yksilöiden välinen vuorovaikutuksellisuus puoltavat laadullisen tutkimustavan käyttöä (Cassell & Symon 1994).

3.1 Tutkimuksen kohdejoukko

3.1.1 Tutkimuksen kohdejoukon kontaktointi

Tutkimuksen kontaktiryhminä olivat suomalainen johtavassa asemassa olevien naisten verkosto Gaia Network Association ry ja Suomen Ekonomiliitto SEFE ry. Kontaktointin käytännöllinen suorittaminen on kuvattu tarkemmin liitteessä 1. Kontaktikirjemalli on liitteessä 2 ja kontaktisähköposti liitteessä 3. Välillä keskustelua aiheutti pariskunnan kuuluminen kohdejoukkoon. Tämä ilmeni muun muassa siten, että lapsettomat pariskunnat eivät välttämättä kokeneet kuuluvansa kohdejoukkooni. Kieltäytymiset osallistua tutkimukseen olivat enemmän käytännöllisiä kuin periaatteellisia: ei työskennellyt yksityisellä sektorilla liike-elämässä, ei elänyt kahden uran pariskunnassa, puoliso ei ollut helposti tavoitettavissa (ei Suomessa), vaikea tai kiireinen henkilökohtaisen elämän tai työuran tilanne ja niin edelleen. Toisinaan myös tutkimukseen suostuneet pohtivat esimerkiksi haastatteluaiheen sopivuutta elämäntilanteeseensa.

Kriittisessä elämäntilanteessa olevat ihmiset eivät ole innostuneita osallistumaan tutkimukseen. Mukana ei ole pariskuntia, jotka ovat eronneet johtuen yhteensopimattomuuksista, jotka voivat osin liittyä työn ja muun elämän yhteensovittamiseen kuuluvaan työnjakoon (vrt. Curran 2002; Nyman 1999). Tosin joidenkin kohdehenkilöideni taustalla on eroja, jolloin on mahdollista päästä retrospektiivisesti kiinni myös perheyhteyden katkeamisen kokemuksiin. Eräässä tapauksessa pariskunta oli erittäin kiireinen ja päättänyt karsia kaiken ylimääräisen – mihin kontakti kommentoi, että tilanne on tragikoominen tutkimusaiheen kannalta. Tutkittavien voidaan katsoa olevan esimerkkejä pariskunnista, jotka ovat siinä mielessä menestyksekkäästi yhdistäneet parisuhteen ja työuran, että ovat edelleen yhdessä ja urallaan (Curran 2002).

Molemmissa kontaktointitavoissa korostuu ainakin toisen puolison aktiivisuus työelämään liittyvässä järjestössä. Sosiaalisista verkostoista sivummalla elävät eivät niin usein osallistu haastatteluihin, jolloin innokkaiden ja motivoituneiden osallistujien osuus korostuu (Hakovirta 2008). Se, että sain naisjohtajaverkostolta rahoitusta, ei vaikuttanut tutkimuksen kysymyksenasetteluun eikä siihen liittynyt ehtoa, että keräisin aineiston heidän joukostaan. Rapoport ja Rapoport (1976) huomasivat tutkimuksessaan, että miehet eivät olleet yhtä innostuneita kasvotusten tapahtuvasta tutkimuksesta kuin naiset. Tässä tutkimuksessa ei miesten motivaatio useimmiten kuitenkaan ollut ongelma. Ekonomiliiton kautta kontaktoitiin molempia puolisoita. Tosin huomasin oma-aloitteisesti soittavani ensin naispuo-

lisolle, koska se tuntui helpommalta. Useimmiten parihaastatteluista sopiessa miinuun oli puolestaan yhteyksissä nainen. Haastateltavat olivat enemmän tai vähemmän tuttuja haastatteluhetkellä. Joidenkin kanssa oli oltu yhteydessä jo useamman kerran, kun taas toisten kanssa vain kerran haastattelun sopimiseksi. Tyypillisesti naispuoliso oli kontaktoinnista johtuen tutumpi.

Erityisesti naisjohtajaverkoston kautta kontaktointiin vaikutti se, että olin saanut tutkimukseen suostumuksen naispuolisolta, joka oli sopinut asiasta miehensä kanssa. Nyman (1999) toteaa, että oli mahdotonta tietää, miten päätös osallistumisesta oli syntynyt toisen puolison osalta, jos oli syntynyt ollenkaan. Omassa tutkimuksessani varmistin, että puoliset olivat keskustelleet asiasta ennen kuin soitin miehelle, mutta mies ei välttämättä muistanut tätä keskustelua kovin hyvin. Miehet saattoivat olla vähemmän tietoisia tutkimuksesta, esimerkiksi olettivat sen olevan lähinnä puolisoaan koskeva tutkimus. Nämä kysymykset kuitenkin selvisivät kontaktointi- tai viimeistään haastatteluvaiheessa. Nyman (1999) on kuvannut asetelmaa, jossa käytännön syistä kontaktoitiin toista sukupuolta olevan puolison kautta ja todennut, ettei tilanne ole ideaali. Myös Rapoportin ja Rapoportin (1976) tutkimuksessa miehet joskus vakuutteluista huolimatta kokivat, että tutkimus koskee enemmän vaimoa. Eräässä tapauksessa mieshaastateltava problematisoi kontaktointitapaa humoristisesti: *...emansipaatiojärjestön naisien kautta on saatu haastattelu niin niitten perheitten marssijärjestys tiedetään jo etukäteen ja tota.. se ei anna todenmukasta kuvaa suomalaisesta arkielämästä.*

3.1.2 Tutkimuksen kohdejoukon kuvaus

Tutkittavien esitietolomakepohja on liitteessä 4 ja taustatietoja kootusti taulukossa 1. Haastateltavat olivat iältään 31–59-vuotiaita eli työuraa tekevää työikäistä väestöä. Painotus on hieman vanhempien suuntaan. Tutkimuksen kohteena olevia ammattiasemia edustivat kontaktijoukoissa keskimäärin useammin vanhemmat kuin nuoremmat henkilöt. Miehet ovat tutkittavien joukossa keskimäärin hieman naisia vanhempia. Tutkittavista kolmen neljäosan asuinalue oli pääkaupunkiseutu. Tutkittavien pääkaupunkikeskeisyys johtunee osaltaan kontaktointitavasta: kontaktijoukkojen jäsenet asuivat enimmäkseen pääkaupunkiseudulla. Osittain ulkomailla asuvan puolison valikoituminen joukkoon mahdollisti ekspatriaatin erityistilanteen mielenkiintoisen tarkastelun.

Taulukko 1: Tutkittavien taustatiedot

<i>Ikä</i>	<i>Henkilöiden määrä</i>	<i>Asuinpaikka</i>	<i>Henkilöiden määrä</i>
30–35 v	3	PK-seutu	15
36–45 v	8	Uusimaa	2
46–55 v	4	Muu Suomi	2
56–60 v	5	Osin ulkomaalla	1
<i>Parisuhde</i>		<i>Lapset</i>	
Noin 10 v	12	Lapsia kotona	10
Noin 20 v	4	Aikuisia lapsia	5
Noin 30 v	2	Ei lapsia	5
Noin 40 v	2	Myös lastenlapsia	1
<i>Koulutustaso</i>		<i>Koulutusala</i>	
Keskiaste	4	Kaupallinen	9
Alempi korkea	3	Tekninen	7
Ylempi korkea	10	Oikeustiede	2
Tutkijakoulutus	3	Muu	2
<i>Asema</i>		<i>Työuran pituus</i>	
Yksinyrittäjä	2	Noin 10 v	4
Työnantajayrittäjä	6	Noin 15 v	6
Johto, palkansaaja	7	Noin 30 v	3
Erityisasiantuntija	5	Yli 30 v	7

Tutkimuskohteiden seksuaalinen suuntautuminen ei ollut tutkimuksen lähtökohtainen raja. Puolison sukupuolesta ei ollut kontaktointivaiheessa aina tietoa. En tosin myöskään erityisesti pyrkinyt löytämään samaa sukupuolta olevia pareja (naisjohtajaverkostosta naispareja). Tutkittavien heteroseksuaalisuus on siis enemmän käytännöllinen kuin periaatteellinen rajoite. Tutkimuskohteeni ovat homogeenisiä myös etnisyyden suhteen eli syntyperäisiä suomalaisia – poikkeuksena taustaltaan skandinaavinen henkilö, joka on kuitenkin asunut Suomessa. Myös etnisyyteen liittyvä homogeenisyys perustuu käytännön saavutettavuuteen ja kertoo siitä, ettei kontaktiryhmässä ollut tunnistettavissa erilaisia etnisiä alkuperiä.

Parisuhteen muoto oli valtaosalla tutkittavista avioliitto ja yhdellä pariskunnalla avoliitto. Tutkittavien valinnan kriteerinä oli keskinäinen parisuhde. Reilut puolet tutkittavista oli ollut parisuhteessaan kymmenen vuoden tienoilla ja loput 20 ja 40 vuoden välillä. Myös vanhemmissa tutkittavissa on lyhyemmän parisuhteen pariskuntia, joiden puoliset ovat tavanneet vanhempana eivätkä välttämättä ole ensimmäisessä liitossaan. Kokonaan erillään asuvia pareja ei rajauksen mukaan tutkittavien joukossa ollut, mikä oli tarkoituksenmukaista kotitalouden työnjaon tutkimisen kannalta, sillä myös kotielämä on ainakin osin jaettava. Tutkimusteeman kannalta oli tarkoituksenmukaista, että pariskunta oli ollut yhdessä jo jonkin aikaa, jotta liitot olivat vakiintuneet rutiineiltaan kotona, eli vähintään noin kymmenen vuotta (vrt. Evertsson & Neramo 2007; Nyman 1999). Jotta tut-

kittavilla olisi jo käytännön kokemuksia yhteensovittamisen teemoista, tarkoituksenmukaista oli, että joitakin perhevaiheita oli sekä edessä että takana.

Suurimmalla osalla tutkittavista oli lapsia. Tutkittavat jakautuivat kotona asuvien lapsien suhteen niin, että puolella eli kymmenellä oli kotona asuvia lapsia ja toisella puolella ei. Koska tutkimuksen aiheena on muun elämän käsittäminen laajasti eikä vain perheen olemassaolon perusteella, otin myös lapsettomat parit mukaan kohderyhmään. Vain yhdellä tutkittavalla on lapsenlapsi/a. Muita huollettavia henkilöitä tutkittavilla ei ollut – lukuun ottamatta yhtä miestä, joka viittasi isänsä avustamiseen. Esitietolomakkeessa ei ollut määritelty avun tarjoamisen useutta, jolloin kysymyksen saatettiin katsoa viittaavaan varsinaiseen omaishoitajuuteen eikä niinkään satunnaiseen avun tarjoamiseen esimerkiksi omille tai puolison vanhemmille. Tutkittavissani on niin sanottujen ruuhkavuosien ja suurten ikäluokkien edustajia, jotka voivat joutua pohtimaan lasten ja vanhempien hoitoa tai molempia – niin sanottu voileipäsukupolvi – parisuhteensa ja henkilökohtaisen elämänsä lisäksi. Kun tutkittavana on monenikäisiä henkilöitä, tulevat myös ikä- ja sukupolvikysymykset otetuksi huomioon. Erityistä huomiota kiinnitän eri perhevaiheessa olevien tilanteisiin. Sukupolvien välisiä suhteita ja vaihdantaa eri elämänkaaren vaiheissa voidaan tarkastella tutkittavien kokemusten kautta (vrt. Grundy 2005).

Ylimmän koulutuksen suhteen tutkittavista noin puolet oli suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon ja loput tätä alemman tai ylemmän. Lähteenmäen (1995) mukaan kahden uran perheitä leimaa naisten kouluttautuminen. En rajannut kohderyhmääni koulutuksen suhteen, mutta tutkittavaksi valikoitui suhteellisen hyvin koulutettuja. Työuran vaativuus ei välttämättä edellytä korkeaa koulutusta. Tässä tutkimuksessa viitataan vaativuuteen ammattiasemalla, vaikei sekään ole edellytys työuran vaativuudelle. Hytti (2003) perustelee hyvin koulutettujen tutkimuskohteiden valintaa esimerkiksi sillä, että heillä on vaihtoehtoja uravalinnan suhteen. Tyypillisimmät koulutusalat olivat kaupallinen ja tekninen, ja muita suoritettuja tutkintoja olivat oikeustiede, viestintä sekä hotelli- ja ravintola-ala. Kaupallisen alan tutkinnon suorittaneiden vahva osuus selittyy kontaktointitavalla: Ekonomiliiton kautta saaduista kontakteista vähintään toinen puoliso oli kaupallisen tutkinnon suorittanut, ja myös naisjohtajaverkoston kautta tuli kaupallisen tutkinnon suorittaneita. Henkilökohtaisella elämäntilanteella ja työtehtävällä lienee enemmän merkitystä tutkimusteeman kannalta kuin koulutusosalalla tai ammattikunnalla sinänsä. Tarkoituksena oli valita erityisesti liike-elämässä toimivia tutkittavia, joilla on usein kaupallinen tai tekninen tutkinto.

Erilaiset työn ja perheen yhteensovittamisen tavat johtavat erilaisiin lopputuloksiin eri sosiaaliryhmissä (Bihagen 2007). Tutkimuskohteeni ovat verrattain homogeenisiä suhteessa sosioekonomiseen asemaan, mikä johtuu tutkimuksen lähtökohtaisesta rajauksesta kahden uran pariskuntiin. Aseman suhteen on hyvä huomioida, että osa oli vasta saavuttamassa ja osa jo ohittanut asematasoisen ura-

huippunsa, kun taas osa oli siinä parhaillaan. Olen rajannut tutkimukseni asiantuntija- ja johtajatasen työntekijöihin palkansaajien osalta sekä yrittäjäuriin, joita pidetään perinteisesti vaativina. Salmi (2004) on kuvannut tätä ryhmää siten, että he ovat työssä, jossa on mahdollisuus rakentaa uraa ja joka on palkitsevaa. Nämä ryhmät usein tunnistavat itsellään olevan uran perinteisessä merkityksessä ja kohtaavat paineita, jotka kumpuavat erityisesti kahden uran tasapainottamisesta työelämän tiukkenevien vaatimusten myötä (Valcour & Tolbert 2003). Kahden uran perheitä koskeva tutkimus on kohdistunut yleensä johtajien lisäksi sellaisissa asiantuntijatehtävissä toimiviin, joiden kohdalla uranäkökulma on relevantti (Vanhala 2005). Nykyään urat saavat yhä enemmän professionaalisia ja yrittäjämäisiä piirteitä (Iellatchitch ym. 2003).

Ammattiasemaltaan tutkittavista palkansaajia oli kaksitoista ja yrittäjiä kahdeksan. Tavoitteenani oli saada tasapainoa yrittäjä- tai palkansaaja-asetelman (sekä työnantaja- ja työntekijäaseman) ja sukupuolen suhteen, mutta tutkittavat painottuivat hieman palkansaajamiehiin ja yrittäjänaisiin. Puolet oli asemaltaan toimitusjohtajia ja loput muita johtajia joko ylimmässä tai keskijohdossa tai erikoisasiantuntijoita. Välittömiä alaisia on tutkittavista reilulla puolella. Haastateltavia oli tasaisesti kaikenkokoisista yrityksistä. Naiset työskentelivät pienemmissä organisaatioissa kautta linjan, mitä selittää osin yrittäjäisyys. Työn ja muun elämän yhteensovittamisen tutkimus on painottunut isoihin yrityksiin (MacInnes 2006; Glass 2004). Tässä tutkimuksessa huomioidaan kuitenkin myös pienyritykset. Pienyrityksissä ei-työhön liittyvä elämä voi vaikuttaa yritykseen merkittävästi (Saru 2009). Tutkittavien valintakriteeri oli yksityisellä sektorilla ja liike-elämässä toimiminen. Järjestötoimiala valikoitui mukaan täyttäen ennalta asetetun kriteerin yksityisestä sektorista ja myös liike-elämässä toimimisessa osittain, sillä kyseessä olivat liike-elämän kanssa läheisessä yhteistyössä toimivat järjestöt. En rajoittanut tutkimustani tiettyyn toimialaan. Se tuskin tuottaisi teemani kannalta sen homogeenisempia pariskuntia, vaan erot työuran ja muun elämän yhteensovittamisessa voivat olla yhtä suuret toimialojen sisällä kuin niiden välillä. Kohdejoukko on siis ammatillinen, hierarkkinen ja professionaalinen sekoitus.

Kaikkein nuorimmat (alle 30-vuotiaat) ja vanhimmat (yli 60-vuotiaat) työvoiman edustajat jäivät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Jotta tutkittavilla olisi jo käytännön kokemuksia urakehityksen ja yhteensovittamisen teemoista, tarkoituksenmukaista oli, että joitakin uravaiheita oli sekä edessä että takana. Tavoitteena oli löytää pariskuntia, joiden asema työmarkkinoilla olisi ehtinyt vakiintua (vrt. Bygren & Duvander 2006) eli yksilöt olisivat olleet työurassa kiinni jo jonkin aikaa. Tutkittavaksi valittiin sellaisia henkilöitä, joilla oli ikänsä ja uransa pituuden puolesta takana ja edessä ainakin yksi ammatillisen identiteetin ja uran pohtimista tai uudelleensuuntautumisvaihe (vrt. Lähtenmäki 1995). Lähes kaikkien tutkittavien työsuhteet olivat toistaiseksi voimassa olevia ja suurimmalla osalla ko-

koaikaisia. Työviikon keskimääräistä todellista pituutta arvioitaessa suurin osa tutkittavista ilmoitti työskentelevänä 40–50 tuntia.

Lopuksi kuvaan aktiviteetteja, joita tutkittavat mainitsivat harrastavansa työn ulkopuolella. Suosituin yksittäinen mainittu toimintoryhmä oli liikunta ja ulkoilu, joita ilmoitti harrastavansa yli puolet. Toiseksi suosituin aktiviteetti oli osallistuva toiminta. Tämä selittyy osittain kontaktointitavalla, sillä naisjohtajaverkoston kautta tulleet naispuolisot ja Ekonomiliiton kautta tulleista puolisoista ainakin toinen osallistui ammatilliseen järjestötoimintaan. Sosiaalisesta kanssakäymisestä perheen tai tuttavien kanssa seurustelun aktiviteettina mainitsi lähes puolet. Kulttuuri, lukeminen ja musiikin kuuntelu oli harrastuksista kolmanneksi suosituin ryhmä. Seuraavana harrastusryhmänä oli matkustelu, mökkeily ja muu vapaa-aika. Christensen ja Larsen (2008) arvioivat, että vapaa-ajan toiminnot, ammattiliitot, poliittinen aktiivisuus sekä sosiaaliset suhteet kuvaavat kyvykkyyttä ja kapasiteettia yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Sekä ajanpuute omiin harrastuksiin liittyen että työ harrastusliitännäisenä mainittiin. Esitietolomakkeessa ja CV:issä esiin tulleet harrastukset eivät anna kattavaa kuvaa vastaajien harrastuksista, joita tuli esiin myös haastatteluissa. Ne lähinnä kuvaavat, mitä haastateltaville tuli päällimmäiseksi mieleen kirjata vapaa-ajan aktiviteeteikseen.

3.2 Haastattelut

3.2.1 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tässä alaluvussa esittelen haastattelua aineistonkeruumenetelmänä: teema- tai puolistrukturoitua haastattelua, haastattelukysymysten muotoilua sekä yksilö- ja parihaastatteluasetelmaa. Koska mielenkiinto on henkilöiden kokemuksissa, tutkittavien omiin kertomuksiin perustuva kvalitatiivinen lähestymistapa ja tarkoituksenmukaisuuteen perustuva näyte aineistona ovat perusteltuja. Työn ja muun elämän yhteensovittamisen aihepiirin tutkimus on ollut valtaosaltaan kvantitatiivista, mikä on vaikuttanut teorioiden kehitykseen (Välimäki ym. 2008). Tästä johtuen useat tutkijat ovat ehdottaneet siirtymistä laajoista aikuistyöväestön otoksista fokusoituneempaan aineistonkeruuseen, jotta saataisiin sensitiivistä ymmärrystä kokemuksista tilastojen takaa (Aaltio, Kyrö & Sundin 2008; Mäkelä & Suutari 2008; Gutek & Gilliland 2007). Tavoitteena on empiirinen merkityksenanto ja teoreettinen kontribuutio. Haastattelulla voidaan tutkia sekä luonnollisia puheenaiheita että sosiaalisesti merkittäviä, artikuloimatta jääneitä näkökulmia yksilön jokapäiväisestä elämästä (Holstein & Gubrium 2002). Tutkimushaastattelujen pääasiallinen tarkoitus on ymmärtää merkityksiä, joita haastateltava

liittää asioihin ja tilanteisiin kontekstissa, jota ei ole täysin strukturoitu etukäteen haastattelijan oletusten perusteella (Easterby-Smith, Thorpe & Lowe 2000).

Puolistrukturoitu teemahaastattelu on käyttämäni haastattelutyypin Teema-alueet eli aihepiirit ovat tiedossa etukäteen, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys eivät. Puolistrukturoidulla haastattelulla voidaan taata, että kaikkien haastateltavien kanssa tulee käsiteltyä jokseenkin samoja teemoja, mutta heille sallitaan kuitenkin vapautta kertomisessa. Lähestymistavan valintaa puoltaa tietyn jouston mahdollistavan luonteen lisäksi tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olevassa teemassa pysyminen sekä vertailtavuus haastateltavien välillä. Merkitysten tuottaminen on spontaania mutta strukturoitua. (vrt. Eriksson & Kovalainen 2008; Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000; Eskola & Suoranta 1998.) Haastateltavaa voidaan rajoittaa ja kannustaa alueille, jotka ovat tutkimuskohteena (Holstein & Gubrium 2002).

Kaikissa haastatteluissa käytiin läpi kaikki relevantit teema-alueet mutta ei välttämättä kaikkia alakysymyksiä. Teema-alueet muokkaantuivat tutkimuksen myötä, ja ensimmäisen pariskunnan haastattelut toimivat eräänlaisena esi- tai pilottihaastatteluna hyvien kysymysten löytämiseksi ja huonojen karsimiseksi. Jotkut teema-alueet eivät aina toimineet yhtä hyvin eri haastattelujen välillä. Esimerkiksi yhden parihaastattelun kohdalla tuli tunne, että haastateltavat olivat niin tyytyväisiä työn ja muun elämän yhteensovittamiseen, etteivät kaikki kysymykset tuntuneet relevanteilta – mikä on mielenkiintoinen tulos itsessään. Tässä tutkimuksessa päätin kertoa tarkastelevani työn ja muun elämän yhteensovittamista, jolloin sain luultavasti paremmin tutkimuskysymyksiin kohdentuvia vastauksia. Haastattelukysymyksiä en kuitenkaan lähettänyt haastateltaville etukäteen.

Haastatteluteemat on muodostettu teorialähtöisesti, ongelmanasettelun ja viitekehyksen kautta. Yksityiskohtaiset yksilö- ja yhteishaastattelukysymykset ovat liitteissä 5 ja 6. Yksityishaastattelussa laajat ja abstraktit kysymykset olivat ehkä turhan alkupuolella, mitä kuvastivat tutkittavien kommentit kysymysten filosofisuudesta. Sensitiiviset kysymykset olivat sopivasti parihaastattelun loppupuolella (vrt. Koskinen ym. 2005). Kysymysrunko on osa varsinaista analyysia (Symon & Cassell 1998). Keskeisten teoreettisten käsitteiden määrittely ilmeni tärkeäksi, kun sanat eivät olleet itsestään selviä haastateltavalle. Esimerkiksi yksilöhaastattelun ”Työyhteisö ja perheystävällisyys” -kohdan työaika- ja urakehityskulttuurikysymyksistä voidaan todeta, ettei tässä tavoitteessa välttämättä onnistuttu, sillä vastaukset saattoivat jäädä kysymysten tapaan abstraktille tasolle. Vastaukset tähän aihepiiriin liittyen rajautuivat kuitenkin varsinaisen analyysin ulkopuolelle.

Sukupuoleen liittyvät kysymykset voidaan tyypillisesti nähdä arkoina alueina, joista ei tulisi kysyä suoraan (Eriksson & Kovalainen 2008). Kysymykset olisi voinut muotoilla sukupuolineutraalein termein, esimerkiksi sukupuolten välistä työnjakoa erityisesti kysymättä. Sukupuolikysymys kuitenkin edellyttää analyysi-

sia, jossa sekä sukupuolittunut työnjako että sukupuolistereotyytiat otetaan huomioon. Esimerkkinä parisuhteeseen liittyvistä teemoista, joita ei tutkimuksessa kysytty erikseen ja jotka eivät nousseet spontaanisti tai eksplisiittisesti, ovat valtasuhteet ja väkivalta. Ne eivät suoraan liittyneet tutkimusaiheeseen, sopineet tutkimusasetelmaan, olleet relevantteja tai olisivat tuntuneet tungettelevilta tai epäeettisiltä. Osa niistä on tulkittavissa tabuiksi, yksityisiksi, latautuneiksi ja aroiksi alueiksi. Ne eivät ymmärrettävästi nouse suoraan esiin haastatteluissa, vaikka voisivatkin olla mahdollisia. Puolisoiden ristiriidat, erimielisyydet ja val-lankäyttö puheessa sen sijaan voivat ilmetä haastatteluissa.

Esimerkiksi Holmberg (1993) sekä Hirsjärvi ja kumppanit (2000) huomasivat, että joihinkin kysymyksiin oli vaikeampi vastata, jolloin epämukavuus oli ilmeistä. Hytti (2003) kuvaa ahdistustaan kysyä henkilökohtaisia ja perheeseen liittyviä kysymyksiä ihmisiltä, jotka tapaa ensi kertaa, vaikka tutkijan rooli tietyllä tavalla oikeuttaa sen. Tässä tutkimuksessa parisuhteen tunteelliset ja romanttiset puolet tuntuivat epämukavilta haastatteluissa ainakin haastattelijasta ja mahdollisesti myös haastateltavasta. Voi myös pohtia, onko tunteista puhumisen vaikeus suomalaisen kulttuuriin liittyvä tekijä. Toisaalta esimerkiksi potentiaalisesti aroista asioista raha-asiat (Hirsjärvi ym. 2000) ovat esimerkki kysymättä jääneistä kysymyksistä, joita olisi voinut kysyä teeman kannalta ja jotka nousivatkin spontaanisti esille muutamassa kohdassa.

Yksilö- ja parihaastattelut olivat molemmat käytössä tässä tutkimuksessa. Samankaltaisia tutkimusasetelmia on käytetty myös aiemmassa tutkimuksessa. Esimerkiksi Tammelin (2009), Bekkengen (2002) ja Holmberg (1993) ovat kysyneet samat kysymykset pariskuntien naisilta ja miehiltä erikseen. Bekkengenin (2002) mukaan yksilöhaastattelussa voi ilmaista itseään vapaammin. Silloin on mahdollista ilmaista oma näkemyksensä luottamuksellisessa ilmapiirissä, eikä muiden perheenjäsenten asenteet ja käyttäytyminen vaikuta asiaan (Zartler 2010). Nordenmark ja Nyman (2003) ovat suositelleet puolisoiden haastattelemista erikseen, jotta saataisiin mahdollisimman kokonainen kuva perhe-elämästä ja molempien kokemukset tulisivat huomioiduksi. Esimerkiksi Björnberg (2004) ja Magnusson (2006; 2001) ovat haastatelleet puolisoita yhdessä. Yhtäaikainen haastattelu mahdollistaa puolisoiden välisten valtasuhteiden tutkimisen (Tammelin 2009). Zartlerin (2010) mukaan yhteishaastattelu tulee kyseeseen, kun vuorovaikutuksen ja kommunikaation dynamiikan kysymykset ovat keskiössä. Niistä saadaan rikasta näkemystä, mutta tulkinnat ovat haastavia, koska valtasuhteet saattavat hiljentää perheenjäseniä.

Parihaastattelu on ryhmähaastattelun alalaji, jota on käytetty muun muassa perhetutkimuksessa, kun aviopareja on haastateltu molempia osapuolia koskevasta asiasta (Hirsjärvi ym. 2000). Pariskunta-aineiston avulla voidaan vertailla yksilö- ja parihaastatteluissa konstruoituja merkityksiä sekä havainnoida pariskunnan vuorovaikutusta parihaastatteluissa. Parihaastatteluissa vuorovaikutus

lisääntyy, kun pariskunta on haastattelijan lisäksi keskenään vuorovaikutuksessa. Parihaastattelussa voidaan päästä lähemmäksi havainnointia kuin tavallisessa haastattelussa. Daly (2002) on haastatellut puolisoita yhdessä ja erikseen. Hänen verratessaan yksilö- ja yhteishaastatteluja kuvaukset olivat yhtäläiset. Yhteishaastattelujen arvona olivat havainnot siitä, kuinka pariskunta puhui ja neuvotteli ajasta elämässään.

Esimerkiksi Nyman (1999) on käyttänyt asetelmaa, jossa puolisoita on haastateltu ensin erikseen ja sitten yhdessä. Yksi asetelma onkin tällainen askeltava prosessi (Zartler 2010). Myös Wiessmanin ja kumppaneiden (2008) tutkimuksessa molemmat puoliset haastateltiin ensin erikseen fokuoituen heidän yksilöllisiin preferensseihinsä, ajatuksiinsa työnjaosta ja siitä, kuinka heidän työnjakonsa on kehittynyt. Seuraavaksi molemmat puoliset haastateltiin yhdessä. Käytännöllinen perusteluni yksilöhaastattelujen ensin tekemisille oli, että haastateltavat kokisivat haastattelijan tuntevan heidät jo. Tällöin voitiin mennä ”suoraan asiaan”, eikä parihaastattelussa ollut tarvetta yksilöhaastattelussa kerrotun henkilökohtaisen taustan läpikäymiselle. Nordenmark ja Nyman (2003) kehittivät ensin haastateltua puolisoa olemaan keskustelematta omasta haastattelustaan toisen kanssa. En kokenut tätä luontevaksi tai tarpeelliseksi niin, että mahdollinen keskustelu olisi ”saastuttanut” toista yksilöhaastattelua. Wiessmanin ja kumppaneiden (2008) tutkimuksessa haastattelijat esiin asioita yksilöhaastattelusta ja siten rohkaisi vuorovaikutusta puolisoitten välillä. En käyttänyt tätäkään lähestymistapaa, sillä pidin yksilöhaastatteluja luottamuksellisina tutkijan ja haastateltavan välillä. Halusin parihaastattelun muodostavan oman itsenäisen kokonaisuutensa, jossa haastateltavat saattoivat spontaanisti halutessaan viitata yksilöhaastatteluun.

Erään pariskunnan ensimmäisenä haastateltu mies pohti kysyttäessä parisuhteen kuvausta, mitä vaimo vastaa tai haluaa hänen vastaavan. Toisena haastateltu nainen viittasi keskusteluun puolison kanssa saman kysymyksen kohdalla, että ”tästä se mua varotti”. Samaan tapaan Tammelinilla (2009) eräs haastateltava viittasi tv-ohjelmaan, jossa kisaillaan siitä, kuinka hyvin puoliset tuntevat toisensa. Tammelinin piti ongelmallisena tapaa, jolla parit viittasivat toistensa yksilöhaastatteluihin kysyttäessä kotityöajasta, perheajasta ja omasta ajasta. Tällöin puoliset antoivat vastauksensa sillä perusteella, mitä arvelivat puolisonsa vastanneen. Tämä on mielenkiintoista sinänsä; toisaalta puoltaa sitä, että ristiriitaisimmaksi ja niin myös vuorovaikutuksellisesti rikkaimmaksi osoittautunutta kotityön jakamisen teemaa on tässä tutkimuksessa käsitelty pääasiassa parihaastatteluissa. Tammelinin mukaan erillään haastatteleminen johtaa huoleen, jos parien vastauksia verrataan toisiinsa ja tavoitteena on pariskunnan ristiriitaisien mielipiteiden tutkiminen. Tämä ei ole niin ongelmallista, jos molempien puolisoitten haastatteluilla pyritään antamaan kokonaisempi kuva perhetilanteesta eikä tavoitteena ole löytää puolisoitten ristiriitaisia narratiiveja. Tämän tutkimuksen haastattelu-

asetelman voidaan katsoa vastaavan osaltaan edellä mainittuihin seikkoihin yhdistämällä lähestymistavat, jolloin puoliset ilmaisevat itseään sekä pari- että yksilöhaastatteluissa.

3.2.2 *Haastattelu vuorovaikutustilanteena*

Tässä alaluvussa kuvaan haastattelua vuorovaikutustilanteena: haastattelun dynamiikkaa, kontekstuaalisuutta, ajoituksia ja haastattelutilanteita sekä haastattelijan roolia. Perinteisissä haastattelutekniikkojen ohjeistuksissa haastattelutilannetta pidetään usein potentiaalisena vinouman ja virheiden lähteenä (Holstein & Gubrium 2002). Nykyään kiinnitetään yhä enemmän huomiota haastattelun prosessiin. Haastattelu ei ole vain ikkuna haastateltavan maailman vaan lisääntyvässä määrin analyysin kohde (Weinberg 2002). Olen jossain määrin pyrkinyt pidättäytymään omien näkemysteni esittämisestä haastatteluissa tarkoitukseni olla vaikuttamatta liiaksi haastateltavien käsitykseen siitä, mitä ”haluan kuulla”. Toisaalta jo haastattelijan roolini ja kysymyksenasetteluni antaa heille vihjeitä siitä, mitä se voisi olla. Tällainen puheen tuottamisen tilanne aktivoi esittämään merkityksiä, joissa vuorovaikutteisuus, moniaineisuus ja jopa ristiriitaisuus tulevat esille (Repo 2005). Haastattelusta voi analysoida haastattelijan ja haastateltavan välistä vuorovaikusta (Holstein & Gubrium 2002).

Parihaastatteluissa vuorovaikutus monimutkaistuu entisestään, kun haastattelijan lisäksi pariskunta on keskenään vuorovaikutuksessa. Avioparien tai yleisemmin pariskuntien haastatteluja luonnehtii monimutkainen ryhmadynamiikka: toisensa hyvin tuntevat ihmiset reagoivat toistensa puheisiin ja siihen, mihin arvelevat toisen olevan puheillaan menossa (Koskinen ym. 2005). Myös haastatteliija on tärkeä osa tätä vuorovaikutusta parin välillä. Yksilöhaastatteluissa vuorovaikutus haastattelijan ja haastateltavan välillä oli melko strukturoitua, joten vuorovaikutuksen osalta koen mielenkiintoisemmaksi analyysikohteeksi parihaastattelut; kuinka puoliset rakentavat yhdessä ymmärrystä vuorovaikutustilanteessa. Merkitykset eivät synny vain vastauksina kysymyksiin, vaan niiden rakentuminen riippuu kontekstista ja haastattelun molemmat osapuolet rakentavat niitä haastattelutilanteessa (Repo 2005).

Meriläisen ja kumppanien (2004) mukaan haastattelu on kontekstuaalinen kahdella tapaa: Haastattelutilanne on haastattelupuheen konteksti. Haastattelun sisäinen dynamiikka ohjaa ja sensuroi haastattelun kulkua. Haastattelu on sosiaalinen tapahtuma, joka pitää sisällään osallistujien neuvottelua positioista ja merkityksistä, mikä vaikuttaa kertomusten suuntaan ja muotoon. Haastattelukonteksti toimii tietynlaisena sosiaalisena ympäristönä, jossa rakennetut merkitykset ja diskurssit ovat sidonnaisia siihen sosiaaliseen ympäristöön eivätkä välttämättä päde sen ulkopuolella. Haastatteluaineisto on poikkileikkausmainen kertaluontoinen

katsaus ihmisten nykytilanteeseen ja tapaan kertoa työstään ja muusta elämästään sekä ajankäytöstään. Haastattelun kontekstin muodostavan nykytilanteen lisäksi haastateltavien menneisyys ja tulevaisuuteen liittyvät ajatukset. Myös ajallinen ulottuvuus on läsnä haastateltavien retrospektiivisissä kertomuksissa menneisyydestään ja tulevaisuuteen liittyvistä toiveissaan. Muistaminen ymmärretään tilanteiseksi menneisyyden tapahtumien versioiden tuottamiseksi (Edwards & Potter 1992). Vaikka osallistujia pyydetäisiin puhumaan nykyelämästään, keskustelu laajenee erilaisiin ajallisiin piireihin (Valtonen 2005). Haastatteluareenan lisäksi on huomioitava kulttuurinen konteksti. Puolisot ovat tuottaneet haastattelupuhetta suomalaisessa yhteiskunnassa oman arkensa näkökulmasta tilanteessa, jossa haastattelija on esittänyt kysymyksiä työn ja muun elämän yhteensovittamisesta (vrt. Repo 2005).

Haastattelujen käytännöllinen suorittaminen on kuvattu liitteessä 7. Seuraavaksi kuvaan haastattelujen ajoituksia. Esimerkki haastattelun ajoituksesta oli tilanne, jossa toinen puoliso mainitsi eksplisiittisesti laskevansa haastattelun työaikaan ja ettei mielellään käytä vapaa-aikaa siihen. Haastateltava kommentoi puolisonsa olevan uudessa työpaikassa ja että siksi päiväaika ei ehkä olisi mahdollinen. Puoliso ehdottikin iltapäivä-aikaa omalle haastattelulle. Tammelin (2009) on tuonut esiin, että haastateltavia voi olla erittäin haastava saada osallistumaan haastatteluihin ilman lapsia. Kyseisen pariskunnan yhteishaastattelu tapahtui iltapäivä-aikaan, mihin oman haasteensa toi se, että haastattelun aikana paikalla oli lapsi. Tätä toinen puoliso perusteli sillä, etteivät he halunneet käyttää niukkoja lastenvahtiresurssejaan haastatteluun. Toisen pariskunnan puoliso perusteli samalla syyllä yhteishaastattelun ajoitusta päiväaikaan siitä huolimatta, että puolisoitten työaikataulujen sovittelu ilmeni haasteelliseksi. Haastattelun aikojen sopiminen sinällään kuvasi siis jo ajankäytöllisiä haasteita.

Aikataulujen haasteellisuutta ja työtilanteiden yhteensovittamista kuvastaa seuraava yhteishaastattelun ajankohdan sopimiseen liittyvä nauhalle tallentunut puhelinkeskustelu (miehen vastaukset merkitty [...]). Nainen: *Haloo, haloo meillä on ongelma, meijät pitäis saada samaan paikkaan ja aikaan. [Niin] Meitä pitäis kuulemma haastatella yhdessä. Niin ootsä se 11. päivä alkava viikko.. heinä.. [Niin] Niin onnistuuko sieltä joku päivä? No mikähän se vois mahdollisesti olla? [Tiistain jälkeen parempi] Mul on ti, maanantai muistaakseni kiinni, mutta tota.. on.. tiistain jälkeen joo.. no keksiviikko päivällä, käykö, tuutsä meille, sul ei oo kalenteria.. Onko hyviä ehdotuksia ajasta ja paikasta? [haastattelijalle] Haastattelija: Mul on ihan sama. [Kauanks se kestää?] Nainen: Kauanks se kestää? Haastattelija: Joku puoltoista tuntii. Nainen: [jatkaa puhelinkeskustelua] Puoltoist tuntii. [Haluuksä tulla Konalaan?] Minä Konalaan, en todellakaan. Tuusä Valimoon. No kai mä voin tulla. [puol kolme] Keskiviikko kello kolme, käykö Konala? [haastattelijalle] Haastattelija: Joo. Nainen: [jatkaa puhelinkeskustelua] Joo, jes mä tsekkaan viel, ettei mul oo mitään.. ei oo.. ei oo.. päiväkodin*

Katrilla, paitsi Katrilla, ai mut hei sillon sillon on vissiin neljält ja kuudelt matsi, mut jos Katri vie ne. Mun täyty kattoo, mul on otteluajat jossain. Pidetään ja muutetaan sitte. [kellonajasta] ..joo, ettei mun tarvis uhata takasin enää, mun täytyy kattoo tää jalkapallologiikka.. joo, kohta puoleensa.. mä käyn kaupassa.. kaupassa. Heh, ”kelle se puhuu” [matkii puhelun taustalta kuuluvaa lastaan], oukka doukka mä soitan koht. Jee, okei, moi, moi, joo. Haastattelujan sopimiseen liittyvä keskustelu antaa kuvaa perheen arjen rakentumisesta. Haastateltava viittaa sekä työ- että perhemenoihin sekä itsensä että puolisonsa osalta.

Seuraavaksi kuvaan haastattelutilanteita haastattelupäiväkirjani merkintöjen pohjalta: millaisissa tunnelmissa haastattelut suoritettiin ja millaisia vaikutelmia haastateltavat herättivät, häiriöitä ja keskeytyksiä, haasteellisia tilanteita sekä haastattelijan vaikutusta haastattelutilanteeseen. Kirjaamissani vaikutelmissa haastateltavista kyseessä eivät ole haastateltavia arvottavat arvioinnit, vaan olen laittanut nämä vaikutelmat itselleni muistiin, jotta voisin olla tietoinen niiden vaikutuksesta tulkintojen teossa. Joidenkin parihaastattelujen ohessa myös haastateltavat kommentoivat tässä pohtimiani asioita. Kaikki haastattelun tunnelmat eivät välity nauhalle mutta vahvistuvat keskusteluihin liittyvistä mielikuvista. Esimerkiksi hiljaista ääntä saattaa vahvistaa muisto haastateltavan eteenpäin kumartumisesta arkaluontoisen aiheen kohdalla. Huomasin, että aiheeni oli sikäli kiitollinen, että ihmiset useimmiten puhuvat mielellään itsestään. Huomioni herätti myös se, milloin haastateltava tuntui puhuvan omista kokemuksistaan ja milloin yleisistä vaikutelmistaan tai työnantajan positiosta. Parihaastattelutilanteeseen mentäessä koin tuttuuden tuntua, kun olin tavannut haastateltavat jo aiemmin omista haastatteluissaan. Tätä tunnetta korosti erityisesti parihaastatteluissa haastateltavien kotona se, että he saattoivat vielä jutella keskenään ja puuhastella omiaan paikalle tuloni jälkeenkin.

Toiseksi olen kirjannut haastattelutilanteeseen liittyviä häiriöitä tai keskeytyksiä, jotka johtivat ennakoimattomuuteen tai haasteellisuuteen haastattelun kannalta. Haastateltavalla saattoi olla kiireinen työtilanne tai hektinen tilanne kotona, kun paikalla oli esimerkiksi lapsi. Puolisoiden yksilöhaastattelussa esimerkiksi toinen puoliso saattoi käväistä paikalla, mikä saattoi vaikuttaa haastateltavan vastauksiin sillä hetkellä. Kiinnitin huomioni myös siihen, milloin toinen puoliso tuntui reagoivan häiriöihin, erityisesti lapsiin ja lemmikkeihin toista puolisoa enemmän. Haasteena saattoi olla aikataulu sekä lyhyesti että pitkästi vastaavien kannalta. Joskus liika puheliaisuus on ongelma, jos puhutaan liikaa asian vierestä. Tässä voi olla kysymys myös kokemattoman haastattelijan taipumuksesta antaa haastateltavan ottaa kontrolli haastattelutilanteessa (Brewerton & Millward 2001). Henttonen (2010) kuvaa hierarkiaa, kuka päättää mikä on tärkeää, kun haastattelija on oppilaan ja haastateltava asiantuntijan roolissa. Toiseksi olen kuvannut päiväkirjassani haastattelujen onnistuneisuutta. Muistan kommentoineeni haastateltavalle, kuinka positiivisesti olen yllätynyt haastateltavien avoimuu-

desta. Seuraavassa esimerkissä haastateltavat kommentoivat tätä. *Nainen: Tää on kyllä ihan yllättävää tämä tota tää sun haastattelus et täähän menee, tää käy parisuhdeterapiasta. En olis aavistanutkaan. Haastattelija: En tiä onko ryöstäytyny jo käsistä mutta.. Mies: ..Siis tää täytyy olla, siis sun täytyy kyllä soveltaa luovaa hermeneutiikkaa et sä saat näistä jotain väikkärin arvosta irti.*

Kuvaan seuraavaksi muutamaa haasteellista haastattelutilannetta. Eräässä haastattelussa haastattelukysymykset olivat jääneet kotiin. Tilanteen pelastumista saattoi edesauttaa haastattelijan nuoruus, jolloin tapahtunut saattoi mennä kokemattomuuden piikkiin eikä haastateltavaa tuntunut häiritsevän tunne haastattelijan epäprofessionaalisuudesta ja valmistautumattomuudesta. Toisessa tilanteessa ehkä jo esitietolomakkeen kysymyksiin vastaaminen nauhalle antoi vääränlaisen kysymys-vastaus-asetelman haastattelulle, sillä teemakysymyksiin vastaaminen jatkui hyvin niukkasanaisesti. Haastateltava mainitsi myös itse olevansa tottunut ”rasti ruutuun” -vastaamiseen. Tottumattomuutta haastattelutyylisiin saattoi vahvistaa se, että haastateltava kuului nuorempien mieshaastateltavien joukkoon. Haastattelija oli vielä nuorempi nainen, joka teki henkilökohtaisia kysymyksiä. Haastateltava saattaa odottaa strukturoitua kyselyä, ellei hänelle kerrota haastattelun luonnetta (Hirsjärvi & Hurme 2004).

Eräässä haastattelussa haastateltava ei halunnut nauhoitusta ja halusin kunnioittaa tätä toivetta. Tällöin kuitenkin haasteeksi nousi omien muistiinpanojen tekeminen haastattelun aikana, eivätkä ne laajuudestaan huolimatta korvaa nauhoitusta. On tasapainoiltava sen välillä, mitkä tekniset ratkaisut edesauttavat vuorovaikutuksen syntyä ja mitkä tuovat mielenkiintoista lisämateriaalia tutkimukselle (Lähteenmäki 1995). Pyysin kyseiseltä haastateltavalta suostumusta parihaastattelun nauhoitukseen, koska muistiinpanojen tekeminen olisi ollut vaikeaa. Tämä ei aiheuttanut suurta hankaluutta. Tämän, kuten niukkasanaisesti vastanneen haastateltavankin, parihaastattelut menivätkin yli omien ennakko-odotusteni. Heidän puolisoitensa esimerkit ja kehotukset saattoivat vaikuttaa tähän. Näissä parihaastatteluissa tosin mies kehotti toisinaan haastattelijaa siirtymään seuraavaan kysymykseen – tämä saattoi kyllä johtua esimerkiksi aikarajoitteista, muista häiriötekijöistä tai kysymysten sisällöstä.

Parihaastatteluista haasteellisiksi osoittautuivat kaksi haastattelua, jotka oli sovittu välittömästi toisen puolison haastattelun perään haastateltavien toiveesta, koska haastatteluja oli vaikea sopia eri päville. Jos haastatteluja oli peräkkäin, niiden välillä oli yleensä vain lyhyt tauko. Näissä ilmeni yksilöhaastattelun antaneella ”turnausväsymystä” ja toistoa sekä kysymysten että vastausten suhteen ja toisella puolisoilla alkukankeutta päästä keskusteluun sisään. Tämä johti vastausten ja koko haastattelun lyhyyteen yksilöhaastatteluihin ja muihin parihaastatteluihin verrattuna. Yhdessä tilanteessa nainen oli vastannut ennen parihaastattelua yksilöhaastattelun kysymyksiin. Mies oli ollut omassa haastattelussaan puheli-aampi. Toisessa tilanteessa mies oli vastannut ennen parihaastattelua yksilöhaas-

tattelun kysymyksiin. Mies oli ajoittain vähäpuheinen lähinnä puolison sanoman myötäilyn ja toistamisen muodossa. Tässäkin parihaastatteluissa mies kehotti toisinaan haastattelijaa siirtymään seuraavaan kysymykseen. Tämän perusteella voisi todeta, että yksilöhaastattelun ja parihaastattelun välitöntä peräkkäisyyttä tällaisissa tutkimusasetelmissä tulisi välttää. En kuitenkaan kokenut hyväksi yrittää venyttää näitä haastatteluja väkisin yksilöhaastattelun jo antaneen puolison jaksamisen takia.

Seuraavassa annan esimerkin haastattelusta, joka tehtiin välittömästi naisen yksilöhaastattelun jälkeen. Haastattelun alussa käytiin seuraavanlainen keskustelu, josta ilmeni kysymysten samantyyppisyys yksilö- ja parihaastattelun välillä. *Haastattelija: Onko teidän mielestä työllä ja muulla elämällä myönteistä vuorovaikutusta? Nainen: Onpas sama kysymys. Haastattelija: No se oli melkein sama, myönnetään. Eli tukeeks ne tai täydentääks ne toisiaan? Jos otetaan nyt muutkin aktiviteetit kun perhe-elämä huomioon. Haastattelun keskivaiheilla asia tuli jälleen puheeksi, jolloin haastateltavat viittasivat haastatteluvastaustensa lyhyteen. Nainen: Enää ei keksi niin pitkiä tarinoita kun äsken, sen huomaa et.. Mies: Miulla riittää tässä vaiheessa, mie vastaan 'joo'. Haastattelun lopussa käytiin vielä seuraavanlainen keskustelu, jossa haastattelijana viitataan kysymysten toisteisuuteen ja päätän haastattelun. Haastattelija: Oiskohan tässä vielä jotain.. Ei varmaan välttämättä, en viitti ruveta turhaan toistaan noita jotka on turhan samanlaisia Marikan kysymysten kanssa, eiköhän se oo suurin piirtein.. Joo. Nainen: Niin se oli kato samaan suuntaan mut toinen vaan eteni nopeammin kun toinen. Haastattelija: Tarkistaa. Sen takia ne on yleensä eri päivinä ettei tarvi et 'sä just kysyit ton'. Nainen: Voi olla että ne on siultakin ihan hyvä kysyä [puhuu miehelleen]. Nainen viittaa humoristisesti aiemmin keskustelussa kuvattuun seikkaan, että puoliset etenevät asioissa samaan suuntaan mutta nainen nopeammin.*

Viimeiseksi pohdin haastattelijan ja haastateltavien iän ja sukupuolen vaikutusta haastattelutilanteisiin. En itse kuulunut haastattelujeni kohderyhmään: olin nuorempi – haastatteluvuonna täytin 26 vuotta, en asunut kumppanin kanssa (mitä haastateltavat eivät tosin välttämättä tienneet), työskentelin julkisella sektorilla tutkijana ja olin jatko-opiskelija. Toisaalta aihe oli haastattelijalle tuttu julkisesta keskustelusta ja esimerkiksi lapsuudenperheestä sekä oma tutkimusaihe. Haastateltavat saattoivat olettaa, että haastattelija tuntee aihepiirin mutta ilman omakohtaista kokemusta. Näistä ennakkolähtökohdista haastatteluasetelmasta syntyi kokemukseni mukaan hyvä. Lähteenmäki (1995) on todennut, että tutkimusaiheen teoreettisen tuntemuksen myötä haastattelija kykenee apukysymyksin auttamaan haastateltavia tiedostamaan vaikuttavia tekijöitä olematta silti johdatteleva. Omakohtaisen kokemuksen puutteella vältin aiheen ylituttuuden ja myös haastateltavat saattoivat olettaa, ettei haastattelijalla ole aiheesta kokemukseen perustuvia ennako-oletuksia. Aiheen omakohtainen tuttuus olisi saattanut lisätä naishaastateltavien samaistumista haastattelijaan, mikä nyt mahdollisesti tapahtui

vain sukupuolen perusteella. Henttonen (2010) on kuvannut yhteisyyden tunnetta, kun kaksi naista jakaa asioita, joihin heillä on yhteinen intressi.

Vanhempien haastateltavien suhteen olin potentiaalisesti samanikäinen kuin näiden lapset, kun taas nuorempien tutkittavien kohdalla heitä vain muutamia vuosia nuorempi. Jonkin verran erilainen tunnelma syntyikin nuorimpien ja vanhempien tutkittavien välillä. Nuoremmat tutkittavat saattoivat samaistua haastattelijaan enemmän iän puolesta, mutta toisaalta heidän vastauksissaan saattoi olla suurempaa pyrkimystä korrektiuteen. Vanhemmat haastateltavat saattoivat myös olla tottuneempia vastailemaan kysymyksiin omasta elämästään ja saattoivat ajatella puhuvansa haastattelijalle kuin lapsensa ikäiselle ihmiselle. Kun haastattelijana on nuori, häntä kohtaan voidaan haastattelutilanteessa ottaa opettavainen sävy. Jos haastateltava identifioi jotenkin itsensä haastattelussa, se voi tuottaa ääneen sanomattomia vihjeitä haastateltavasta (Yarwood 2009). Eräs naishaastateltavista viittasi ikään elämänvaiheisiin liittyvän vastauksensa yhteydessä: *...sinä varmaan nuorena ihmisenä sen ymmärrätki...* Toisaalta haastattelijan tutkijan status saattoi tasapainottaa ikään ja professionaaliseen asemaan liittyviä eroja, eikä haastattelutilanteessa näin ollen tuottanut niin paljon erilaisuutta.

Olen pohtinut omaa rooliani tutkijan lisäksi naisena, esimerkiksi mieshaastateltavien suhteen: puhummeko ”samaa kieltä”. Vaarana on myös sukupuolen ylikorostaminen, esimerkiksi myytti naisten paremmista kommunikatiivisista taidoista ja vähemmän uhkaavasta olemuksesta. Naissukupuolen on todettu olevan toisinaan rajoite haastattelijalle ja toisinaan etu sekä miehiä että naisia haastateltaessa (Silverman 2000). Deutschin (2007) mukaan tutkimushaastattelu tarjoaa mahdollisuuden tehdä sukupuolta. Haastattelijana kontrolloi haastattelua, ja hänellä on siten valtaa keskusteluun enemmän kuin haastateltavalla. Kun haastattelijana on nainen ja haastateltava on mies, asema haastattelussa haastaa konventionaaliset sukupuolisuhteet. Miehet voivat vastustaa tätä korostamalla maskuliinisuutta haastattelussaan heijastumana kulttuurisista malleista. Toisaalta haastattelu on perinteinen ja yhteisesti hyväksytty vuorovaikutustapa eikä siten välttämättä sosiaalinen uhka. Tienari, Söderberg, Holgersson ja Vaara (2005) havaitsivat, että miehet kokevat tarpeelliseksi vakuuttaa tasa-arvoisuuttaan, kun haastattelijana on akateeminen nainen. Haastattelijana saatoinkin antaa haastateltavalle implisiittisen oletuksen, että tasa-arvoa kuvastavat vastaukset olisivat sosiaalisesti suotavia. On mahdollista, että vastaukset olisivat olleet toisenlaisia, jos haastattelijana olisi ollut ei-akateeminen ja/tai mies.

Yleisesti ottaen valtakysymykset liittyen ikään, sukupuoleen ja sosiaaliseen statukseen ovat relevantteja kaikissa haastattelutilanteissa (Zartler 2010). Sosiaalisesti sidonnaisia diskursiivisia dynamiikkoja kohtaan on ehdotettu enemmän huomiota sosiaalisissa tilanteissa, kuten haastattelussa (Meriläinen ym. 2004). Sosiaalisesti määräytyvät tekijät suuntaavat kommunikaatioprosessia ja saattavat tuoda etäisyyttä tutkijan ja tutkittavan välille (Koskinen ym. 2005; Eskola &

Suoranta 1998). Myös mainitsemani haastattelijan ja/tai haastateltavan kiusallisuuden tunne parisuhteeseen, tunne-elämään ja romantiikkaan liittyvien kysymyksien yhteydessä saattoi johtua osittain ikä- ja/tai sukupuolieroista. Tähän voi liittyä myös kokemattoman haastattelijan taipumus välttää sensitiivisiä aiheita (Brewerton & Millward 2001).

4 ANALYYSIMENETELMÄT JA ANALYYSIN KUVAUS

4.1 Analyysimenetelmät

Tässä tutkimuksessa analyysimenetelmistä käytössä ovat puheen sisällön analysoimisessa diskurssianalyttiset työkalut, jotka Coffey ja Atkinson (1996) lukevat retorisiin analyysimenetelmiin, merkityksenanto ja stereotypiat. Vuorovaikutuksen tutkimisessa käytössä ovat diskurssianalyysin ja symbolisen interaktionismin vuorovaikutustyökalut sekä huumori. Mielenkiinto on siinä, mitä sanotaan ja miten sanotaan eli tarkastelen sekä sisältöteemoja että vuorovaikutuskeinoja. Kielen funktiota ovat referentiaalisuus eli merkitykset ja ihmistenvälisyys eli roolisuhteet partnereiden välillä (Riessman 1993). Tutkin konstruktionistisesti sukupuolen tuottamista

4.1.1 *Aineiston alustava analyysi*

Haastattelunauhojen pohjalta tein ensin omat muistiinpanoni sanasta sanaan. Näin pääsin tutustumaan aineistoon. Tätä seurannutta aineiston alustavaa analyysia voi kuvata perinteisen laadullisen aineiston sisällönanalyysiksi tai teemoitteluksi (Aro & Sarpavaara 2007; Alasuutari 1994). Sisällönanalyysi toimii aineiston alustavassa hahmottelussa (Eskola & Suoranta 1998). Sisällönanalyysin mekaaninen osuus tarkoittaa aineiston jakamista kategorioihin ja tulkinnallinen osuus tutkimuksen kannalta merkityksellisten kategorioiden analysointia (Brewerton & Millward 2001). Tavoitteena on löytää sitaatteja, jotka illustroivat tiettyjä teemoja tai merkityksiä litteraatiossa. Tarkoituksena on myös ymmärtää haastateltavien kategorioita ja sitä, kuinka niitä käytetään konkreettisiin toimiin, kuten tarinoiden kertomiseen (Silverman 2006). Haastatteluista identifioidaan toisiinsa liittyviä jaksoja.

Aloitin lukemalla aineistoa laajojen teemojen pohjalta ja yleisenä mielenkiinnon kohteenani oli tutkimusaihe eli työn ja muun elämän yhteensovittaminen. Tematisoin eli tein alustavan analyysin haastatteluista keskeisten teemojen mukaan. Tämä on analyysimenetelmänä luonteva vastine temahaastattelulle aineistonkeruumenetelmänä ja alustavana analyysimenetelmänä sopiva. Analyysiharjoitteena päädyin lähestymään aineistoa teorian pohjalta. Luokittelu tapahtui tutkimuskysymyksen perusteella. Analyysiharjoitteessa liitin tutkimusil-

miötä (työn ja muun elämän vuorovaikutusta) kuvaavaa viitekehystä tutkimukseni kohderyhmään (kahden uran pariskunnat). Analyysi eteni lukien tutkimusaineistoa useaan otteeseen ja keräten havaintoja kunkin alakysymyksen alle. Haastattelujen aikana oli jo syntynyt tietty kuva keskeisistä toistuvista teemoista.

Alustava analyysi alkoi seuraavista näkökulmista, joita työn ja muun elämän vuorovaikutuksen tutkimuksessa tutkitaan usein: 1) onko vuorovaikutus *myönteistä* vai *kielteistä* ja 2) suuntautuuko vaikutus *työstä muuhun elämään* vai *muusta elämästä työhön*. Erityisesti kielteisen vuorovaikutuksen suhteen tutkin, perustuuko ristiriita a) *ajankäyttöön* eri alueiden välillä, b) *kuormitukseen*, jonka eri elämänalueiden vaatimukset tuottavat vai c) elämänalueilla vaadittavan *käyttämisen* erilaisuuteen. Näihin sisältyvät kokemus siitä, että aika ei riitä kaikkeen, kokemus yhden roolin aiheuttamasta stressistä, joka vaikuttaa toisen roolin suorittamiseen ja kysymys siitä, että eri rooleissa vaadittavat toimintatavat ovat ristiriidassa keskenään (Silvennoinen ym. 2009). Myönteistä vuorovaikutusta on tutkittu vähemmän, eikä sen suunta (työstä muuhun elämään vai muusta elämästä työhön) yleensä ole niin selkeä. Sen tutkimiseen ei ole yhtenäistä viitekehystä, vaan puhutaan esimerkiksi *moniroolisuuden* hyödyistä.

Asettamani kysymys oli: Millaisesta työn ja muun elämän vuorovaikutuksesta haastateltavat kertovat?

1. Millaisesta kielteisestä vuorovaikutuksesta kerrotaan?
 - a) Ajankäyttöön perustuvasta
 - b) Kuormitukseen perustuvasta
 - c) Käyttämiseen perustuvasta
 - d) Muusta
 - 1.1 Työstä muuhun elämään suuntautuvasta
 - 1.2 Muusta elämästä työhön suuntautuvasta
2. Millaisesta myönteisestä vuorovaikutuksesta kerrotaan?
 - a) Moniroolisuuden perustuvasta
 - b) Muusta
 - 2.1 Työstä muuhun elämään suuntautuvasta
 - 2.2 Muusta elämästä työhön suuntautuvasta

Työn ja muun elämän vuorovaikutus on koko tutkimukseni aihe ja haastattelussa yksi laaja teema-alue. Jotkin kysymykset viittaavat suoraan tähän vuorovaikutukseen, mutta haastateltavat viittaavat siihen myös useiden muiden kysymysten yhteydessä.

Tämän analyysiharjoitteen myötä löysin erilaisia teema-alueita. Näiden pohjalta syntyivät varsinaiset tutkimuskysymykset ja analyysinäkökulmat. Analyysiharjoitteella pystyin nostamaan esiin joitakin mielenkiintoisia havaintoja. Oli mielenkiintoista kehittää edelleen aiempien tutkimusten tuloksia uusilla nyansseilla haastatteluaineistosta. Näitä näkökulmia onkin usein tutkittu kvantitatiivisilla menetelmillä. Pohdin myös, miten teoreettisen viitekehysten eri osa-

alueet toimivat. Teoreettisesta viitekehystä erityisen hyvin tuntui toimivan kielteisen vuorovaikutuksen osalta ajankäyttöön ja toiseksi kuormitukseen perustuva ristiriita. Sen sijaan käyttäytymiseen tai rooleihin perustuvasta konfliktista ei löytynyt niin paljon havaintoja. Itse lisäsin kategorian liittyen nimenomaan kahden uran kontekstiin, johon ei osunut kielteisen vuorovaikutuksen osalta kovin paljon havaintoja.

Työstä muuhun elämään suuntautuvasta kielteisestä vuorovaikutuksesta löytyi paljon havaintoja ja muusta elämästä työhön suuntautuvasta kielteisestä vuorovaikutuksesta vähemmän, mikä on linjassa aiempien tutkimustulosten kanssa. Myönteisestä vuorovaikutuksesta löytyi paljon havaintoja sekä moniroolisuuteen perustuvasta myönteisestä vuorovaikutuksesta että itse nimeämästäni kahden uran kontekstiin liittyvästä. Olikin tarpeen kehitellä myös myönteisen vuorovaikutuksen suhteen hienojakoisempaa alakategorisointia. Myönteistä vuorovaikutusta löytyi runsaasti molempiin suuntiin. Suuntaa oli vaikea määrittää vielä useammin kuin kielteisen vuorovaikutuksen kohdalla, eikä sen yrittäminen väkisin ollut tarkoituksenmukaistakaan. Työn ja muun elämän positiivista vuorovaikutusta ei ole jaoteltu tutkimuksissa niin hienojakoisesti kuin kielteisistä. Toinen haaste kategorisoinnissa oli se, olisiko eri suuntiin suuntautuvaa vuorovaikutusta ja eri asioihin perustuvaa vuorovaikutusta pitänyt analysoida tällä tavalla rinnakkain vai erikseen. Useat havainnot olisivat sopineet useampaan kategoriaan. Viitekehysten soveltamistapaa oli vielä harkittava jatkossa. En ollut vielä hahmotanut tarpeeksi selkeästi, miten olin poiminut aineistosta keskeisiä teemoja teoreettisen viitekehysten alle. Poikkeavien tapausten esille tuominen ja tehtyjen havaintojen kyseenalaistaminen, havaintojen kiinnittäminen laajempaan kontekstiinsa, haastattelun vuorovaikutuksen huomioon ottaminen erityisesti parihaastatteluissa ja ylipäätään syvällisempi analyysi seurasivat jatkossa (vrt. Silverman 2006).

4.1.2 Aineiston analyysi tietokoneohjelman avulla

Pääasiallinen analysoitava materiaalini on tekstiksi purettua haastattelupuhetta (19 yksilö- ja 10 parihaastattelua, 1 yksilöhaastattelun muistiinpanot). Varsinaisen analyysissä käytettävän litteraation teetätin ulkopuolisella asiantuntijalla. Kyseessä on sanatarkka litterointi, jota on käytetty esimerkiksi temahaastattelujen litterointitasona (Tutkimustie Oy 2009). Ensimmäiseksi siirsin litteroidut haastattelut tietoineen tietokone-ohjelmaan laadullisen analyysin suorittamista varten. Tässä tutkimuksessa käytin laadullisen analyysin QPR NVivo 7 -ohjelmaa. NVivo tukee koodijärjestelmän rakentamista ja muokkaamista hierarkkisella indeksipuulla (Eskola & Suoranta 1998). Ohjelman avulla on helppo löytää tietyt koodit ja sitä vastaavat aineistokatkemat tekstistä. Ohjelmalla voi poimia teks-

tistä haluamansa osat. Koodauksella tai indeksoinnilla tarkoitetaan tekstikatkelman rajaamista tai nimeämistä. Aineistosta poimin analysoitavaksi kohdat, joissa haastateltavat puhuvat tietystä teemasta tai joissa on toistuvia merkityksellistämisen ja vuorovaikutuksen tapoja.

Silvermanin (2006) mukaan kunnollinen analyysi käsitteistä ja kategorioista saadaan koodaamalla koko materiaali: aloitetaan yleisellä jaottelulla, jonka jälkeen tapaukset jaotellaan määritelyihin erikoistapauksiin. Tietokonepohjaisen analyysimenetelmän käytöstä huolimatta tutkijaa vaaditaan kuitenkin ajattelemaan läpi analyttiset ja teoreettiset suhteet alkuperäisten käsitteellistysten ja empiiristen havaintojen välillä. Kategorioita voidaan määrittää materiaalin substantiivisesta sisällöstä tai teoreettisesti (Brewerton & Millward 2001). In vivo -koodaus ja sosiaaliset konstruktiot voidaan erottaa (Silverman 2000). In vivo -koodaukset viittaavat kirjaimellisesti haastateltavien käyttämiin ilmaisuihin. Sosiaaliset konstruktiot ovat analysoijan muotoilemia termejä tai kategorioita ja perustuvat yhdistelmään analysoijan tieteen- ja substanssialan tuntemusta lisäten laajuutta ja syvyyttä havaintoihin paikallisista merkityksistä laajempiin tieteellisiin.

Seuraavassa kuvaan aineiston käsittelyn teknisiä kysymyksiä. Koodiluettelon rakensin teoriasta operationalisoimalla. Koodausprosessin aikana koodausrunko eli, muuttui ja täydentyi. Koodauksessa kyseessä oli systemaattinen aineiston läpikäynti. Haastattelun teorialähtöisistä kysymyksistä (liitteet 5 ja 6) loin niin sanotut noodit tarkoitukseni saada kaikista haastatteluista vastaukset tiettyyn kysymykseen samaan paikkaan. Otsikoin nämä *tree noodit* haastattelukysymysten mukaan, ja koodasin kaikki haastattelut kokonaisuudessaan kysymysten alle. Koska kyseessä oli semistrukturoitu haastattelu, haastatteluteemat ja aihepiirit olivat jotakuinkin samat kaikilla, mutta kysymysten muoto ja järjestys vaihtelivat. Teemarunkorakennetta muutin sellaiseksi, että noodeja oli helpompi käsitellä NVivossa. Samalla mietin haastatteluteemoja teoreettisesti ja ryhmittelin niitä noodissa uudestaan temaattisesti. Samoista teemoista kysyttiin useamman kysymyksen kohdalla, joten yhdistin ne noodeiksi. Lisäksi muodostin noodeja aineistolähtöisesti uusista teemoista. Litteraatioita lukiessa tuli mieleen uusia analyysinäkökulmia aineistoon. Näitä varten muodostin niin sanottuja *free noodeja*, joihin keräsin kaikista haastatteluista näihin uusiin näkökulmiin liittyneet kohdat. Samoista teemoista voitiin puhua eri kysymyksiin annetuissa vastauksissa, ja nämäkin yhdistin noodeiksi. Kun jotakin haastattelua lukiessa tuli mieleen jokin yksittäinen asia, merkitsin sen muistiinpanoksi. Tein noodeja myös uudelleen ja yhdistelin niitä. Analyysivaiheessa yhdistelin tulkinaksiksi ajatuksia ja näkemyksiä.

Tässä tutkimuksessa kvalitatiivisen tekstianalyysin tietokoneohjelman käytön tarkoituksena on ollut systemaattinen analyysinäkökulmien tarkastelu läpi haastatteluaineiston. Ohjelma auttoi kokoamaan systemaattisesti kaikki aineiston kohdat, joissa pariskunnat mielestäni puhuivat valituista teemoista tarkastelemalla

vastauksia analyysinäkökulmittain. NVivon tarkoituksenmukaisuus omaan analyysitarpeeseen ilmeni siten, että se auttoi aineiston hallinnassa ja hahmottamaan analyysiprosessia. NVivo voi kuitenkin koodauksellaan tuoda tiettyä kaavamaisuutta aineiston käsittelyyn, joten diskursiivisen lähiluvun yhteydessä koin tarpeelliseksi irtautua NVivosta, joka toimi aineiston alustavassa haltuunotossa.

4.1.3 Aineiston lähiluku

Tutkimusprosessia kuvaa käytännössä usein iteraatio, jossa aineisto- ja teorialähtöisyys vaihtelevat. Laadullista tutkimusta pidetään usein lähtökohdaltaan aineistolähtöisenä. Havaintojen teoriapitoisuus ja esiymmärryksen merkitys ovat kuitenkin aina olemassa. Aineistosta nousevan luokituksen tarkoitus on tutkimuskohteen jäsenitys, joka ei välttämättä lähde etukäteismateriaalista vaan tuottaa aineistoa kuvaavia käsitteitä (Eskola & Suoranta 1998). Laadullinen analyysi voi keskittyä ilmiöihin, joille aineiston vuorovaikutus antaa eri tavoin evidenssiä (Silverman 2000). Fokus voi selvittää vasta tutkimuksen tuloksena eikä ole välttämättä sen lähtökohtana (Valtonen 2005). Silvermanin (2006) mukaan sisällönanalyysissä kategorioita voidaan tuottaa aineisto- ja teorialähtöisyyden yhdistelmänä. Käsitteellistäminen ja operationalisointi pitävät sisällään teoreettisten kysymysten ja empiiristen havaintojen vuorovaikutusta.

Aineistolähtöisessä tutkimuksessa teoria ei ole merkityksetön, vaan sillä on eri rooli tutkimuksen eri vaiheissa. Laadullisessa tutkimuksessa hypoteeseja ovat auki tuodut tai piilevät ennako-odotukset. Löydetään myös uusia näkökulmia eikä vain todenneta ennestään epäiltyä. Havainnoistaan kirjoittaessaan tutkija kääntää ne teorian kielelle. Teoria voi toimia välineenä, jonka avulla aineistosta pystyy rakentamaan tulkintoja. Teoria ei ole rajaava tekijä vaan mahdollisuus, josta tutkimus lähtee ja johon se palaa. Teoria ja aiempi tutkimus otetaan esiin, kun alustavat käsitteet ja kategoriat on hahmoteltu (Jokinen & Juhila 1991). Analyysi perustuu aineistosta teoretisointiin johdonmukaisella sosiaalisen todellisuuden mallilla. Teoreettista viitekehystä muokataan jatkuvasti aineistoa analysoidessa (Valtonen 2005).

Aineistolähtöisyyden ajatuksen koen siinä mielessä omakseni, että aineiston analyysivaiheessa en kokenut mielekkääksi sitoutua tiettyyn yhteen malliin tai teoriaan. Keskityin analysoimaan yhden prosessin kerrallaan ja vertailin näitä keskenään siten, että keskityin esimerkiksi yhteen teemaan ja vertailin sitä haastattelujen välillä. Teoreettiset näkökulmat ohjasivat aineiston tarkastelua; jo haastattelurunkoni on eri teorioihin pohjaava. Ajatus sukupuolesta sosiaalisesti tuotettuna on ollut koko ajan mukana aineistoa lukiessani. Aineistolähtöisen analyysin myötä muodostuivat johdantoluvussa esitetyt tutkimuskysymykset ja analyysinäkökulmat, jotka eivät ole samat kuin alkuperäiset teorialähtöiset haastatte-

luteemat. Aineistosta nostamieni teemojen myötä muokkasin teoreettista viitekehystä etsien siihen sopivimpia teorioita.

4.1.4 *Diskursiivinen lähestymistapa*

Tässä tutkimuksessa sovelsin diskurssianalyysin tyyppistä lähilukua (vrt. Eskola & Suoranta 1998). Diskurssianalyysin piirissä ei tavoitella määrämuotoista metodologiaa, vaan etsitään ja räätälöidään tapauskohtaisesti erilaisia metodivaihtoehtoja (Jokinen ym. 2006). Kerron seuraavassa, mitä diskurssianalyttisiä työkaluja hyödynsin. Pyrin löytämään aineistosta erilaisia merkityksen rakentumisia, puheen sisältöjä tai diskursseja, joita kutsun yksinkertaisesti puhetoivoiksi. Hain aineistosta erilaisia teemoja ja puhetoivoja jäsentämällä keskustelua. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, kuinka kahden uran pariskuntien puoliset merkityksellistävät asioita työn ja muun elämän yhteensovittamisen kontekstissa. Kahden uran pariskuntien puoliset tuottavat merkityksiä työurasta ja muusta elämästä tilanteessa, jossa vanhempien työ voi asettaa erityisiä haasteita muulle elämälle ja sen organisoinnille (vrt. Repo 2004). Tutkin, kuinka henkilöt itse jäsentävät ja hahmottavat maailmaa ja todellisuutta tiettyjen merkityksellistämisen prosessien ja merkitysyhteyksien kautta (Alasuutari 1994). Tutkin, millaisia diskursiivisia resursseja pariskunnat käyttävät työn ja muun elämän yhteensovittamisen dynaamisessa kontekstissa.

Diskursiivisilla menetelmillä viitataan ideaan metodisista työvälineistä, joilla analysoidaan erilaisia tekstejä, esimerkiksi haastatteluja (Potter & Wetherell 1987). Diskurssi on määritelty esimerkiksi tietyn tavaksi puhua maailmasta (Winther Jørgensen & Phillips 1999). Diskurssit luokittelevat erilaisia ilmiöitä ja niiden tarkastelunäkökulmia: tutkimuskohteena ovat erilaiset puhekäytänteet ja -tavat (Hirsjärvi & Hurme 2004). Diskurssianalyysin erilaisista traditioista yksi pohjaa sosiaalipsykologiaan, ja omassa tutkimuksessani on joitakin tämän suuntauksen piirteitä. Kielenkäyttö on toimintaa, joka ei vain kuvaa vaan myös merkityksellistää sosiaalista todellisuutta (Jokinen ym. 2006). Kun diskurssianalyysiä tehdään mikrotasoisesta näkökulmasta, kiinnitetään huomio siihen, miten kielenkäyttö muokkaa toimintaa konkreettisissa tilanteissa (Koskinen ym. 2005). Erikssonin ja Kovalaisen (2008) mukaan ihmiset käyttävät erilaisia ja usein ristiriitaisia diskursseja ymmärtääkseen maailmaa ympärillään. Diskurssit nähdään tilanteisina kuvauksina ja kysytään, mitä osallistujat tekevät puheellaan. Tällä ei tarkoiteta konkreettisia seurauksia eli sitä, miten diskurssit tulevat ”todeksi”, vaan mitä seurauksia puheella on tilanteessa. Diskurssianalyysissä tutkitaan, mitä resursseja käytetään tai tehdään relevanteiksi, kun toimintaa selitetään (Yarwood 2009).

Maaailman merkitysvälitteinen rakentuminen on kontekstisidonnaista: puhe ja kieli ovat suhteessa kontekstiin, jossa merkitykset rakentuvat (Jokinen ym. 2006; Lehtonen 1996). Tässä tutkimuksessa otan haastattelun kontekstin huomioon enkä analysoi pelkästään yksittäisiä tekstinkappaleita. Merkitykset työn ja muun elämän yhteensovittamisesta tuotetaan ja tulevat ymmärrettäväksi laajempien diskursiivisten kokonaisuuksien sisällä ja osina. Esimerkiksi puhe tai diskurssi hyvästä vanhemmuudesta tai työntekijästä toimii merkityksen tulkintakehikkona ja kontekstualisoijana (Repo 2005). Merkitykset eivät ole abstrakteja tai mielivaltaisia eivätkä irrallisia eletystä maailmasta ja sen rakenteellisista ehdoista (Lehtonen 1996). Ihmiset eivät ole täysin riippuvaisia esimerkiksi sukupuolten normeista ja diskursseista, mutteivät toisaalta myöskään täysin riippumattomia niistä (Tammelin 2009; Hobson 2008). Tutkija voi hyödyntää aineistonsa kielellisten resurssien lisäksi muita yhteiskunnallisia diskursseja: ideologisia näkökulmia, tietynlaisten uskomusten ja arvojen uusintamista sekä retorisia elementtejä, joilla diskursiiviset elementit oikeutetaan (Vaara & Laine 2006). Kontekstualisointiin kuuluvat tiettyyn asiayhteyteen liittyvät kulttuuriset erityiset merkitykset sekä ristiriidat ja jännitteet (Repo 2009).

Diskurssit voivat olla ristiriitaisia (Koskinen ym. 2005). Diskurssianalyysissä korostetaan diskurssin epävakautta ja muuttuvaa laatua (Yarwood 2009). Samaan aikaan kielen luonteeseen kuuluu, että vaihtoehtoiset diskurssit ovat mahdollisia ja voivat tulla esiin (Willig 2008). Argumentoinnissa ja analyysissä huomioidaan toisenlaisten näkökulmien avaamisen läsnäolo ja tarve (Kallio 2004). On tärkeää kartoittaa vallitsevia merkityksellistämisen tapoja, jotta ne tulevat tunnistettaviksi ja sitä kautta mahdollisesti muutettaviksi (Vuori 2001). Jokisen ja kumppaneiden (2006) mukaan tutkijan tehtävä on tuoda esiin aineiston moniäänisyyttä ja vaihtoehtoisia ääniä. Diskurssianalyysissä ei tarkoiteta yleensä eroja henkilöiden välillä vaan eroa kielenkäytön säännönmukaisuuksien välillä. Jälkimmäiset tekevät näkyväksi kulttuurisia ja vuorovaikutuksellisia itsestäänselvyksiä. Parit käyttävät kulttuurisia resursseja ja vallalla olevia diskursseja retorisenä tukena kotitöiden jakamiskäytännöilleen sukupuolittumisen kertomuksissaan (Holmberg 1993). Seuraukset ovat erilaiset eri tavoin asemoituneilla pareilla, ja diskursiiviset asemat ovat muuttuvia. Voidaan myös kysyä, kertooko aineistossa tehty huomio mitään laajemmasta diskursiivisesta taloudesta, mitä on mahdollista sanoa ja mitä on mahdollista kuulla (Wetherell 2001).

Diskursiivinen lähestymistapa on hedelmällinen tutkimuksessani. Työn ja perheen yhteensovittamisesta on puhuttu erittäin paljon, ja viime aikoina sitä on myös tutkittu paljon. Tästä syystä siitä on saatu paljon tutkimustietoa usein nomoteettisella tutkimusotteella ja kvantitatiivisella metodilla sekä tulkitsevalla tutkimuksella ja kvalitatiivisella metodilla. Haastatteluaineiston perinteinen analyysi saattaisi johtaa siihen, että uusia näkökulmia aiempiin tutkimuksiin verrattuna ei välttämättä juurikaan nousisi. Koska kyseessä on ihmisiä henkilökohtai-

sesti koskettava aihe, siitä on runsaasti ns. arkikokemusta, josta eroavaa tieteellistä tietoa analyysin pitäisi tuottaa. Monet ajankohtaiset teoriat käsittävät maailmaa eri lailla kuin käytännön toimijat (Silverman 2000). Uudet teoriat esimerkiksi perheestä löytävät vastakkaisia ideoita, joustavia suhteita sekä komplekseja ja paradokseja, jotka haastavat dualismeja (Lüscher & Pillemer 1998). Toiseksi, koska aiheesta on puhuttu paljon, analyysin liittäminen sosiaaliseen kontekstiin tuntuu perustellulta. Halusinkin analysoida, millainen sosiaalinen konteksti vaikuttaa sen taustalla, miten ihmiset omasta työn ja muun elämän yhteensovittamisestaan puhuvat.

Diskursiiviseen sosiaalipsykologiaan kuuluvat yleistetyt kuvat tai stereotyypit liittyen omaan ja muihin ryhmiin (Potter, Stringer & Wetherell 1984). Stereotyyppioiden on tyypillisesti katsottu rajoittavan naisen työroolia ja miehen perheroolia. Aron ja Sarpavaaran (2007) mukaan sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa stereotyyppiolla tarkoitetaan ryhmiä koskevia käsityksiä: ne eivät ole ainoastaan kuvailevia käsityksiä, vaan niillä on myös toimintaa ohjaava merkitys sosiaalisesti hyväksyttävistä ominaisuuksista. Niiden funktiona on informaation tuottaminen ja sosiaalinen itsearvostus. Muita ryhmiä koskevilla stereotyyppiolla korostetaan oman ryhmän arvoa. Esitykset mieheydestä ja naiseudesta ovat usein vahvojen stereotyyppioiden avulla tuotettuja. Perinteisen sukupuolijärjestelmän logiikkaa noudattaen naisuus ja mieheys esitetään toisilleen vastakkaisina, joskaan ei välttämättä toisiaan täydentävinä asioina. Kulttuuriset kategoriat ovat merkityksellisiä vain siinä määrin, kun ne eroavat muista kategorioista (Valtonen 2005). Stereotyyppiota voidaan analysoida siten, että tutkittava käyttää kulttuurisesti vallalla olevia tapoja, stereotyyppisiä kulttuurisia tarinoita, suosittuja uskomuksia ja tavanomaisia määritelmiä puhua aiheesta (Kakkuri-Knuuttila 2006). Stereotyyppinen kuvaus antaa staattisen käsityksen ihmisestä tai ihmisistä (Holmberg 1993). Stereotyyppiat ja sukupuoliroolit eivät kuitenkaan ole staattisia, vaan myyttejä voi purkaa ja merkityksistä voi kamppailla. Sukupuolistereotyyppiat ja -roolit joustavat ja varioivat kontekstista toiseen.

4.1.5 Vuorovaikutuksellinen lähestymistapa

Substanssiteemojen ohella tarkastelen, miten diskurssit rakentuvat eri tavoin ja keinoin eri haastatteluissa. Puheen muodot kertovat paljon haastateltavien kokemuksista: se, miten asiat sanotaan, voi kertoa jopa enemmän kuin se, mitä sanotaan (Holstein & Gubrium 2002). Jokisen ja kumppaneiden (2006) mukaan diskurssianalyysissä huomio on vuorovaikutuksen erittelyssä eli siinä, kuinka ihmiset luovat keskinäisessä kielellisessä toiminnassaan sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysissä kielellisen tuottamisen muodot kytketään kulttuuristen merkitysten tuottamiseen ja tulkinnan vuorovaikutuksellisten prosessien tarkasteluun.

Vuorovaikutuksen suhteen analysoinnin työkaluina ovat diskursiiviset resurssit, puhe sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, argumentoinnin retoriikka, toistuvat ilmaisut ja puhettavat (Aro & Sarpavaara 2007). Tarkastelun kohteena ovat diskursiiviset strategiat ja keinot mobilisoida diskursseja (Yarwood 2009). Puheen responsiiviset elementit viittaavat siihen, miten toimijat rakentavat yhteisissä keskusteluprosesseissa sosiaalisen todellisuuden versioita: osapuolet reagoivat toistensa puheenvuoroihin (Jokinen ym. 2006). Vuorovaikutus vaikuttaa siihen, millaisia merkityksiä sanoilla ja teoilla rakennetaan. Yhtenä osana lähestymistapaan kuuluu vuorovaikutuksen ristiriitainen luonne, joka ilmenee haastattelussa (Yarwood 2009). Kun joissakin analyysitavoissa etsitään teemoja ja jatkuvuutta, tässä huomioidaan myös vaihtelu ja dilemmat vuorovaikutuksessa. Analyysissa keskitytään samankaltaisuuksien ja yhtäläisyyksien lisäksi eroihin ja moninaisuuteen (Eskola & Suoranta 1998).

Jokisen ja kumppaneiden (2006) mukaan retorisia analyysivälineitä käytetään diskurssianalyyseissä esimerkiksi tarkasteltaessa, miten erilaisia selontekoja tuotetaan ja kuinka tekoja tai asioiden kategoriointeja pyritään oikeuttamaan. Esimerkiksi oikeuttaminen nähdään suhteessa potentiaaliseen tai eksplisiittiseen kritiikkiin. Puolustavalla retoriikalla pyritään vahvistamaan omaa positiota siten, ettei sitä päästä vahingoittamaan. Oletettuun vasta-argumenttiin varautuminen on yleisesti käytetty retorinen keino, jolla oma argumentti pyritään jo etukäteen suojaamaan oletetulta vastaväitteeltä. Näin suojellaan omia kasvoja, ettei tulnaisi luokitelluksi esimerkiksi sovinistiksi. Haastatteluissa käytetään kieliopillisia keinoja, metaforia ja äärimmäisten tapausten muotoiluja korostamaan erityistapauksia, joissa asiat eivät ole aina niin kuin aluksi on ilmaistu (Yarwood 2009). Äärisanojen käyttö voi viitata tiettyyn viestiin liittyvään varmuuteen ja itsevarmuuden tunteen vahvistamiseen (Meriläinen ym. 2004). Jokisen ja kumppaneiden (2006) mukaan sanastot ovat hedelmällisiä vuorovaikutuksen tulkinnassa; miten ne nousevat keskusteluun. Sanastot tulkitaan eri tavoin vuorovaikutuksessa. Analysoijana voin tulkita sitä, miten aiemman haastattelun sanasto on läsnä myöhemässä haastattelussa (vrt. Jokinen, Juhila & Suoninen 2006). Passiivisuus vuorovaihdoskohdissa on myös mielenkiinnon kohteena. Voidaan analysoida esimerkiksi eri toimijoiden rooleja tulkinnan tuottamisessa ja pohtia epäsymmetristen suhteiden rakentumista.

Symbolisen interaktionismin perinteessä on tutkittu roolinottoa. Holmberg (1993) on käyttänyt vuorovaikutuksen tutkimuksessa apunaan vallan asymmetriaa kuvaavia mekanismeja. Sukupuolen sosiaalinen rakentuminen, identifikaatio, differentiaatio ja asymmetrinen roolien ottaminen ovat vallan asymmetriaa ylläpitäviä sosiaalisia mekanismeja. On mahdollista paljastaa piilloisia mekanismeja, jotka ylläpitävät vallan asymmetriaa parisuhteissa. Vuorovaikutuksesta voidaan jäljittää hienovaraisia toistuvia tapoja, jotka (uudelleen)luovat yhteiskunnan sukupuolittuneita valtarakenteita. Ihmiset ovat aktiivisia subjekteja, ja jokaisessa

vuorovaikutustilanteessa heillä on mahdollisuus käyttäytyä tai toimia omien vuorovaikutustilanteiden tulkintojensa perusteella. Sosiaalinen mekanismi aiheuttaa vuorovaikutuksen, jossa reagoidaan ja tulkitaan tietyllä tavalla, vaikka muutkin toiminnat ja tulkinnat olisivat mahdollisia. Sosiaaliset mekanismit vievät vuorovaikutusta tiettyyn suuntaan. Asymmetrinen roolinotto viittaa siihen, kuinka toinen näkee ja ottaa toisen näkökulman tilanteessa. Toinen ei otakaan vastaavaa roolia vaan näkee tilanteen pääasiassa omasta näkökulmastaan. Tämä on vallankäyttöä. Differentiaatiossa ylemmässä asemassa oleva luo sosiaalisen erottelun itsensä ja alemman välille. Identifikaation voi määritellä positiiviseksi tunteeksi tai solidaarisuudeksi toista ihmistä kohtaan. Se voi merkitä, että alistettu ottaa annettuna ylemmän arvot ja normit, jotka eivät näyttäyty problematisina. Symbolisinteraktionistisella otteella voidaan tutkia vuorovaikutusta perheen mikrojärjestyksessä.

Tutkin myös, millaisia positioita tutkittavat ottavat yksilö- ja parihaastatteluisissa. Nämä kysymykset synnyttävät mielenkiintoisia näkökulmia, joita voidaan tutkia aineistosta: millaista positiota haasteltavat heijastelevat yksilö- ja mitä parihaastatteluisissa ja miten ja onko positioissa ristiriitoja. Tarkastelen me- tai minä-position rakentamista haastatteluvastuksissa. Suomen kielessä ei tosin ole aina välttämättä mahdollista tietää, puhuuko haastateltava passiivista käyttäessään itsestään vai yleisesti. Myös kysymykset vaihtelivat me-muodon ja passiivin välillä ja mahdollistivat siten sekä henkilökohtaisen että yleisen vastaamisen. Diskurssit, jotka aktivoituvat pariskunnan vuorovaikutuksessa, voivat olla ristiriitaisia eivätkä siten helposti esiinny yhtä aikaa koherentissa kertomuksessa (Magnusson 2006). Analyysi voidaan kohdentaa kertomusten koherenttiteen, mutta myös säröihin, ambivalenssiin, jännitteisiin ja ristiriitaisuuksiin (Grant & Perren 2002; Cohen & Musson 2000).

Diskursiivisessa sosiaalipsykologiassa ollaan kiinnostuneita selontekovelvollisuudesta (*accountability*) ja kuvataan normatiivisten käsitysten kollektiivista sosiaalista rakentumista (Wetherell 1998). Myös symbolisen interaktionismin teoria selittää selontekovelvollisuuden olemassaoloa (Curran 2002). Keskeisenä käsitteellisenä työkaluna on selontekovelvollisuuden tunne. Toimijat pitävät itseään ja toisiaan moraalisesti selontekovelvollisina (Jokinen ym. 2006; Koskinen ym. 2005). Puhuessaan jokapäiväisen elämän järjestämisestä ja historiastaan pariskuntana naiset ja miehet hallitsevat yhtä aikaa selontekovelvollisuutta eli mahdollisimman hyvän ja uskottavan tarinan kertomista (Magnusson 2001). Tarjoamalla raporttia ennemmin kuin suoraa syytöstä varmistetaan tiettyjä vuorovaikutuksellisia lopputuloksia ja väistetään selontekovelvollisuutta kertomalla asiat ”niin kuin ne ovat” (Edwards & Potter 1992). Selonteosta seuraavaa sanktioiden ja hyötyjen punnintaa seuraa selonteon sisältämän ambivalenssin variaatio (Curran 2002).

Menetelmällisesti olen soveltanut symbolisen interaktionismin teoriassa käytettyä ambivalenssia. Symbolisen interaktionismin teoria selittää sitä, kuinka tietyt suhteet ovat enemmän tai vähemmän ambivalentteja. Ambivalenssin käsite viittaa yhtä aikaa olemassa oleviin hoivaaviin ja ei-hoivaaviin tunteisiin ja käyttäytymiseen ihmissuhteessa (Curran 2002). Connidisin ja McMullin (2002) mukaan ambivalenssia voidaan pitää linkittävänä käsitteenä, jonka kautta rakenteellinen ja yksilöllinen taso sekä solidaarisuus ja konflikti voivat olla olemassa yhtä aikaa. Ambivalenssia neuvotellaan ja rooleja määritellään joskus suhteellisen harmonisissa ja joskus suhteellisen ristiriitaisissa suhteissa ja tarkastellaan, kuinka yksilöt kokevat vuorovaikutuksessa rakenteellisesti luodut ehdot. Ambivalenssin ratkaiseminen enemmän konfrontoimisen kuin hyväksymisen kautta voi olla sosiaalisen muutoksen katalyytti. Ambivalenssista keskustellessa fokus on ollut yksilön tasolla subjektiivisissa tiloissa ja konfliktia aiheuttavissa rooleissa. Se voisi olla myös yksilön näkemisessä sosiaalisena toimijana, jolloin yhteentörmäävät sosiaaliset alueet otettaisiin huomioon.

Aineistoesimerkeissä ilmenevä huumori on ei-vakava diskurssilaji. Aron ja Sarpavaaran (2007) mukaan huumoria voidaan lähestyä ensinnäkin vuorovaikutustilanteiden kautta eli tarkastelemalla, miten huumoria käytetään erilaisiin tarkoituksiin, seurauksiin ja merkitysten tuottamisiin. Toinen tapa on huumorin käsittely kulttuurisena indeksinä sosiaalisen ryhmän tai kulttuurin kannattelemissa merkitysrakenteista. Itse tutkin, miten puoliset käyttävät huumoria vuorovaikutustilanteissa ja minkälaisiin merkitysrakenteisiin se liittyy. On eri tapoja analysoida ja ymmärtää huumoria haastattelutilanteessa. Se voi ilmaista myös esimerkiksi hämmennystä tai kiusaantuneisuutta. Hytin (2003) mukaan huumori näkyy aineistossa nauruna, humoristisina kommentteina tai äänenpainoina. Huumorin funktio voidaan nähdä jännitteen lievittämisen lisäksi kevennyksenä, joka tekee tarinasta vähemmän henkilökohtaisen tai koskettavan. Esimerkiksi huumorin ja ironian tiheä käyttö voidaan ottaa analyysin kohteeksi. Tavoitteena voi olla tehdä ymmärrettäväksi ironiaa, jota käytetään ristiriidan merkitsemiseksi tarinassa. Jokisen ja kumppaneiden (2006) mukaan ironian käyttö on eräs keskeinen hyökkäävän retoriikan keino: se kaivaa maata kilpailevan retoriikan alta tehokkaasti tuottaessaan sen vääristyneenä ja naurettavana, ei vakavasti otettavana. Esimerkiksi sarkastisesti piikikkäät vitsit tai muu nolaaminen voivat hiljentää vastustajan. Ironia voi kohdistua argumenttiin tai sen esittäjään. Aron ja Sarpavaaran (2007) mukaan sukupuoli-aiheisen huumorin keskeinen teema on sukupuolten välinen ristiriita ja kamppailu vallankäytöstä heteroseksuaalisissa parisuhteissa ja sekä omaa että vastakkaista sukupuolta koskevien oletusten ironinen ja leikittelevä arviointi. Vitseissä ilmaistut sukupuolen piirteet eivät ole yksiselitteisesti totena pidettyjä, mutta niiden on kytkeydyttävä kulttuuriin ollakseen huvittavia. Naurua pyritään synnyttämään soveltamalla inkongruenssin eli yhteensopimattomuuden periaatetta.

4.2 Tieteenfilosofinen ja tutkimusotteen asemointi

Seuraavassa pohdin tulkinnallisuutta ja sosiaalista konstruktionismia. Tulkitseva tutkimus viittaa ainutkertaisten ilmiöiden merkityksen ymmärtämiseen ja siihen, että sosiaalinen todellisuus muodostuu kontekstisidonnaisista merkityksistä (Kakkuri-Knuutila 2006). Alasuutari (2004) on tuonut esiin mahdollisuuden tehdä empiirisestä aineistosta löytyviä asioita ymmärrettäväksi, rajoittaa ne sosiaaliseen paikkaan sekä tuoda esiin kulttuurisia jäsennyksiä siitä, miten ihmiset puhuvat ilmiöstä. Kontekstisidonnaisuus viittaa ilmiöiden tarkasteluun laajemmassa yhteydessään ja omassa kontekstissään, mikä on tyypillistä konstruktionistiselle tutkimukselle (Vähämäki 2008).

Sosiaalisen konstruktionismin hengessä voidaan tehdä tulkitsevaa tutkimusta ilman kielenkäytön ja vallan systemaattista käsittelyä (Henttonen 2010; Eriksson & Kovalainen 2008). Voidaan tutkia ilmiön sosiaaliskulttuurista rakentumista, miten toimijat nojaavat samoihin kulttuurisiin oletuksiin. Lähtökohta oletus on, että taustalla on yhteinen kulttuuri. Paikannan oman tutkimukseni tässä mielessä tulkinnalliseksi. Merkitys ja kieli ja siten myös diskurssit ovat todellisuuden rakentumisen perusmuotoja, jotka sekä paljastavat että peittävät subjektien kokemuksia (Eriksson & Kovalainen 2008). Analyyttisen diskurssianalyysin piirre on se, että ollaan avoimia aineistosta löytyville jäsennyksille sosiaalista todellisuutta yksityiskohtaisesti erittelemällä ilman etukäteisoletuksia valtasuhteista (Jokinen & Juhila 1991), otetaan esimerkiksi sukupuolisidonnaiset jäsennykset ja sukupuolen rakentuminen analyysin kohteeksi eikä oleteta niitä etukäteen tietynlaisiksi.

Sosiaalinen konstruktionismi viittaa todellisuuden rakentumiseen kielen kautta (Hytti 2003). Sosiaalisen konstruktionismin kiinnostuksen kohteena ovat sosiaaliset merkitykset (Vaara & Laine 2006). Sosiaalisen konstruktionismin mukaan puhe on haastateltavan tulkintaa, joten vain jotkin asiat todellisuudesta tulevat nimeytyksi. Sosiaalisen konstruktionismin todellisuuskäsityksessä tieto on yksilöistä riippuvaa (Arbnor & Bjerke 1997). Sosiaalinen todellisuus rakentuu yksilön kokemusten ja ajan myötä kerättyjen kollektiivisten kokemusten vuorovaikutuksesta. Sosiaaliskonstruktionistisessa viitekehyksessä sovelletaan teoreettista viitekehystä ja taustaoletuksia, jotka huomioivat moninaisuuden ja toimijuuden (Thomas & Linstead 2002). Kielenkäytön ei oleteta millään yksinkertaisella tavalla kertovan puhujan asenteista tai ulkomaailman tosiasioista (Jokinen ym. 2006). Sisäiset tai ulkoiset syyt ovat tarkastelun kohteena siinä muodossa kuin ne viestitään toiselle annettujen selontekojen kautta.

Oleellista konstruktionistiselle lähestymistavalle on hylätä tapa nähdä todellisuus muuttumattomana objektiivisena faktana (Kallio 2004). Yksi vaihtoehto on olla ottamatta kantaa siihen, miten asiat "todella ovat" ja esitellä erilaisia käsityksiä ja tulkintoja asioista (Ahonen & Kallio 2002). Tätä suuntausta kuvastaa lähtö-

kohta, jossa haastattelupuheen ajatellaan kuvastavan haastateltavan merkityksiä. Olen kiinnostunut siitä, kuinka ihmiset rakentavat merkityksiä haastattelupuheessa. Sosiaalisesta konstruktionismista on erilaisten tulkintojen myötä erotettavissa erilaisia asteita. Konstruktionistinen tutkimustapa ei kiistä asioiden olemassaoloa, mutta näkee ne suhteellisina, ajallisesti ja kulttuurisesti muuttuvina (Suhonen 1994). Konstruktionistisessa kielikäsitteilyssä totuudellisen arviointi ei ole merkityksellistä. Lähestymistapaani kuvaavat maltillisen sosiaalisen konstruktionismin mukaiset näkemykset. Tarkoitin, että haastattelupuhe rakentaa taustallaan olevaa todellisuutta, mutta en pyri puheen totuudellisuuden verifiointiin.

Diskurssianalyysi perustuu sosiaalisen konstruktionismin näkökulmaan siitä, että kielenkäyttö luo sosiaalista todellisuutta (Vaara & Laine 2006). Mielenkiinto ei kohdistu pääasiassa tekstien takana piileviin ilmiöihin vaan itse diskurssiin (Potter & Wetherell 1987). Esityksen ja todellisuuden välisen suhteen sijaista keskeinen on esitysten välinen suhde (Eskola & Suoranta 1998). Ihmisten tarinat voidaan nähdä muiston ja kielen muokkaamina tilanteisina diskursseina. Ihmisillä on monia merkityksiä kokemuksilleen, joista tutkijalle kerrottava on vain yksi (Holstein & Gubrium 2002). Relativistisesta näkökulmasta ei oteta kantaa todellisuuteen mutta painotetaan, että tutkijalla on pääsy ensisijaisesti puheeseen, joka on konkreettisesti olemassa olevaa.

4.3 Tutkimuksen arviointi, luotettavuus ja etiikka

Tässä alaluvussa käsittelemme tutkimuksen arviointia, pohdin luotettavuutta ja eettisiä kysymyksiä. Ensimmäiseksi pohdin kohdejoukon valintaa, pariskunta-aineiston käsittelyä ja yleistämisen mahdollisuutta. Toiseksi käsittelemme laadullisen tutkimuksen luotettavuuden ja prosessin arviointia sekä subjektiivisuutta tulosten tulkinnassa ja subjektiviteetin reflektointia. Kolmanneksi tarkastelen sosiaalista suotavuutta ja eettisiä kysymyksiä. Haastateltavat henkilöt ovat relevantteja tutkimuksen kannalta, mikä on varmistettu tarkistamalla se etukäteen heiltä. Kohdejoukosta valitessa ei ole erityistä syytä valita yhtä tutkittavaa toisen sijasta, ellei ole pyrkimys yleistettävyyteen. Empiiristen aineistorajausten yhteydessä olen tuonut esiin näytteen perusteluja. Tutkittavien pariskuntien lukumäärä on vastaavissa tutkimusasetelmissä ollut noin 10–20, kun kyseessä ovat olleet yksilö- ja/tai parihaastattelut (Tammelinn 2009; Björnberg 2004; Magnusson 2001; 2006; Nordenmark & Nyman 2003; Nyman 1999; Holmberg 1993). Tämän tutkimuksen kohdejoukon koko – 10 pariskuntaa, 20 puolisoa ja 30 haastattelua – on siis tyypillinen. Tarkoituksenmukaisuuteen perustuvan näytteen rajoituksena on rajoitettu yleistettävyyden (Silverman 2000). Pyrkimykseen ei ole muodostaa edustavaa näytettä kohdeperusjoukosta eli suomalaisista kahden uran pariskunnista

edes millään olennaisella kriteerillä (vrt. Eskola & Suoranta 1998; Lähteenmäki 1995). Aineiston kokoamisessa huomioon haastateltavien suhteellisen samanlaisen senhetkisen sosioekonomisen aseman, kiinnostuksen tutkimusta kohtaan ja mahdolliset vertailuasetelmat.

Holmberg (1993) on tuonut esiin, että kaikkien prosessien ei tarvitse kattaa kaikkia pariskuntia, vaan sosiaaliset mekanismit itse muodostavat tutkimuksen ytimen. Empiirisestä materiaalista konstruoitu kuva pariskunnasta ei ole todellinen pariskunta vaan konstruktio, jota ei voi sinällään purkaa yhteenkään tutkituista pariskunnista. Sillä, kuinka moni vastasi samalla tai eri tavalla, on vähäinen merkitys, sillä paino on sosiaalisten mekanismien olemassa- tai poissaololla eikä niiden määrällisellä jakautumalla. Myös Repo (2005) on kuvannut tutkimustaan tavalla, joka kuvaa omaa lähestymistapaani: aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, eikä aineiston sisäisellä ryhmittelyllä ole roolia aineiston analyysissä. Merkityksellistämisen muodot rakentuvat aineistosta kokonaisuutena, yksittäiset vastaajat saattoivat tarttua niihin eri laajuudessa. Merkityksiä esitellään aineisto-esimerkkien kautta. Aineiston ryhmittelyn tarkoituksena ei ole identifioida tiettyjä pariskuntia eikä verrata pariskuntien yhtäläisyyksiä ja eroja. En joidenkin aiempien tutkimusten tapaan jaotellut pariskuntia eri ryhmiin tai tyyppeihin puhetapojen perusteella. Tämä oli ensinnäkin tutkimustekninen ratkaisu, sillä tarkoituksenani ei ole identifioida yksittäisiä pariskuntia vaan puhetapoja koko pariskunta-aineistosta. Toiseksi tällainen tyypittely olisikin ollut vaikeaa huolimatta siitä, että jotkin puhetaivat saattoivat olla hallitsevampia kuin toiset tietyillä pariskunnilla.

Yleistettävyyys voi koskea havainnon siirrettävyyttä toiseen toimintaympäristöön ja tapaukseen (Eskola & Suoranta 1998). Kuvaukset voivat vihjata kulttuurisesti vakiintuneista sisäisen maailman ymmärtämistavoista ja siitä puhumistavoista etenkin, jos samantapaiset kuvaukset toistuvat teksteistä toiseen (Jokinen ym. 2006). Esimerkiksi Holmbergin (1993) mukaan kymmenen pariskuntaa on riittävästi oletukseen, etteivät haastattelussa ilmenevät sosiaaliset mekanismit ole täysin uniikkeja vaan ovat jossain määrin yleistettävissä muihinkin vastaaviin pariskuntiin. Koska vastauksia tulkitaan teoreettisten oletuksien pohjalta, ne voidaan linkittää muihin empiirisiin tutkimuksiin. Materiaali saavuttaa yleistyksen mahdollisuuden yli kymmenen pariskunnan. Rapoport ja Rapoport (1969; 1976) ovat tuoneet esiin, että tutkittavien kertomuksia ei nähdä ainoastaan ainutlaatuisina persoonallisuuksina vaan myös kulttuuristen teemojen ilmauksina. Yksittäisten perheiden kokemuksissa voidaan nähdä kulttuurisia ristiriitoja, sosiaalistrukturaalisia epäjatkuvuuksia ja positiivisia kulttuurisia arvoja, joiden osoittaminen yhteiskunnallisiksi asioiksi on oikeutettua. Olisi kuitenkin väärin väittää, että jos tietty osuus omasta kohteesta osoittaa jotakin, tämä olisi sama osuus kuin saman kohdejoukon satunnaisotannassa. Koska painotus on *miten*-kysymyksissä, diskurssianalyyssissä vältetään yleistäviä selittäviä teorioita (Jokinen ym. 2006).

Toiseksi siirrettävyys voi koskea teoreettisia käsitteitä. Sulkusen (1990) mukaan yleistyksiä ei tehdä suoraan aineistosta vaan tulkinnoista. Teoreettisella tai yleistettävyydellä viitataan aineistosta tehtäviin tulkintoihin sekä siihen, kuinka hyvin tutkimus on kuvattu tai käsitteellistetty. Teoreettisen edustavuuden perus-idea on nähdä tutkittu tapaus esimerkkinä yleisestä. Pyritään ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostain ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998). Luotettavuus koskee koko tutkimusprosessia. Relativistisessa käsityksessä luotettavuus nähdään tekstinä. Diskurssianalyttisen tutkimuksen luotettavuuden tärkein kriteeri on diskurssien rakentumisesta esitettyjen tulkintojen perusteltavuus (Jokinen & Juhila 1991). Tulkintojen yleistettävyys syntyy siitä, miten lukija arvioi kuvatun ilmiön välttämättömyyttä ja kiinnostavuutta suhteessa omaan elämäänsä (Korhonen 2001). Yksi tutkimuksen arviointikriteereistä ovat uudet ongelmat – analyysi johtaa uusien ongelmien jäljille – ja toinen tutkimuksen hedelmällisyys – millaista uutta tietoa tai näkökulmia tutkimus tuottaa (Potter & Wetherell 1987). Tämä korostaa tutkimuksen relevanssia ja tulosten käytännöllistä merkitystä (Eskola & Suoranta 1998).

Laadullistakin tutkimusta pyritään normittamaan, ja sille pyritään luomaan tekemistä ohjaavia sääntöjä (Eskola & Suoranta 1998). Näitä ovat esiymmärryksen julkituominen, teorian ja empirian vuoropuhelu, systematiikka tulkintojen nostamisessa aineistosta, tutkimusprosessin läpinäkyvyys sekä tulkintojen subjektiivisuuden ja vaihtoehtoisten tulkintojen tunnistaminen. Kvalitatiivisen tutkimuksen analyysissa ei ole selkeitä konventioita, ja siihen liittyy haaste kuvata tutkimustulokset systemaattisesti ja rehellisesti lukijalle, jolle tutkimuksen yksityiskohtainen konteksti ei ole tuttu (Easterby-Smith ym. 2000). Kyseessä ovat tutkijariippuvaiset valinnat tutkimusasetelmasta alkaen. Tarkoituksena on esitellä asiat siten, että lukija voi seurata tulkintaprosessia ja tehdä siitä omat tulkintansa. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää suoria sitaatteja paitsi elävöittämään tekstiä, myös vahvistamaan tutkimuksen johtopäätöksiä. Substantiivisia esimerkkejä käytetään uskottavuuden lisäämiseen (Hytti 2003). Tulkintojen pohjana ovat päättelyketjut pyrin dokumentoimaan aineisto-ottein (vrt. Wetherell & Potter 1992).

Toistettavuus viittaa siihen, että luokittelu ja tulkintasäännöt selitetään (Eskola & Suoranta 1998). Tämä vähentää myös analyysin vaikutelmanvaraisuutta. Tärkeää on eksplikoida periaatteet ja argumentaatio, jota tulkinnassa on käytetty, jolloin lukija voi periaatteessa koetella tulkintaa (Kvale 1997): On erityisen tärkeää pohtia analyysimenetelmien systemaattisuutta. Tällä pyritään todentamaan, ettei päättely perustu niin sanottuun musta tuntuu -menetelmään tai vain omia johtopäätöksiä tukevien anekdoottien poimintaan. Tähän voidaan pyrkiä muun muassa tuomalla analyysin logiikka erityisen eksplisiittisesti esille raaka-aineiston avulla havainnollistamalla ja käyttämällä vakiintuneita analyysimenetelmiä. Tulkintaprosessin läpinäkyvyyden lisäämiseksi Räsänen (2006) on ehdottanut aineistoa

koskevien tulkintaprosessien yksityiskohtaista eksplikointia: miksi kyseinen tulkinta on tärkeä tutkimuskysymyksen kannalta, miten se löytyi ja miten siihen päädyttiin sekä tulkintaan liittyvät avainsanat. Tutkija voi rakentaa argumenttinsa mahdollisimman loogisesti eteneväksi, selkeäksi ja läpinäkyväksi. Ristiriitaisuuksien käsittely on tärkeää jo luotettavuudenkin kannalta (Paalumäki 2004). Tämän tutkimuksen aineistoesimerkit perustuvat pääasiassa aina useampaan kuin yhteen selontekoon joko yhden tai useamman puolison ja/tai pariskunnan puheessa, elleivät ne illustroi poikkeustapauksia. Laajempaan diskursiiviseen kokonaisuuteen viitataan silloin, kun se on arvioitu olennaiseksi kyseisen tulkinnan kannalta. Jokaista diskurssia käytti useampi kuin yksi haastateltava, ja jokainen haastateltava käytti useampaa kuin yhtä diskurssia, vaikka diskurssien intensiteetti vaihteli (vrt. Koivunen 2011).

Aineiston kattavuus tarkoittaa, ettei tulkintoja perusteta satunnaisiin poimintoihin aineistosta, missä tietokoneohjelma voi auttaa (Räsänen 2006; Eskola & Suoranta 1998). Omassa tutkimuksessani tietokoneohjelman tarkoituksenmukaisuus ilmeni aineiston hallinnassa, analyysiprosessin hahmottamisessa. Poikkeavat tapaukset tuli käsiteltyä ja itselle tuli varmempi olo, etteivät tulokset perustu mutu-tuntumaan. Lisäksi se auttoi tekemään analyysivaiheessa tulkintaa niin kauan, että se kattoi koko aineiston, jolloin johtopäätösten ja tulkinnan kestävyys on testattu. Periaatteessa samat asiat on mahdollista tehdä jollakin toisella analyysiohjelmalla, tekstinkäsittelyohjelmalla tai manuaalisesti. Käyttö ei siis varsinaisesti vaikuta analyysin sisältöön tai laatuun, joskin saattaa nopeuttaa ja helpottaa kokonaisvaltaista käsittelyä. Aineisto pyritään kattamaan riittävästi, eikä täydellinen kattavuus onnistu. Koen kuitenkin saaneeni ohjelmalla melko kattavasti aineiston haltuun. Olen pitänyt NVivossa tutkimusmuistiota analyysistä, joten analyysin kulku on siellä dokumentoituna. On kuitenkin mahdollista, että NVivon alustavassa koodauksessa on sen kattavuudesta huolimatta jäänyt huomaamatta nyansseja, jotka olisivat olleet mielenkiintoisia diskursiivisen lähiluvun kannalta.

Tärkeitä pohdinnan aiheita ovat tieteen arvosidonnaisuus ja tutkijan suhde tutkimuskohteeseensa. Tutkijan subjektiivisuuden tunnustaminen ja omien arvojen reflektointi on tärkeää. Refleksiivisyyden ja kriittisyyden asteet vaihtelevat diskurssianalyttisessä tutkimuksessa (Vaara & Laine 2006). Valintojen eksplisiittiseksi tekeminen on osa laadullisen tutkimuksen refleksiivistä prosessia (Yarwood 2009). Tieteellisen kestävyuden osoittamiseen liittyy menetelmällinen havaintojen mahdollisimman tarkka kirjaaminen, analysointi ja raportointi tulkintoihin sekä filosofisten ennako-oletusten huomioiminen (Eskola & Suoranta 1998). Tutkimuksellinen etäisyys syntyy omasta teoreettisesta pohdinnasta ja lukeneisuudesta, käsitteellistyksistä ja menetelmistä, ja objektiivisuus syntyy subjektiivisuuksien tunnistamisesta. Laadullisiin menetelmiin liittyy henkilökohtainen ja minämuotoinen pohdiskelu ja ensimmäisessä persoonassa kirjoittaminen (Eas-

terby-Smith ym. 2000). Olen aineistonkeruun kuvauksessa kuvannut omaa haastattelijan rooliani. Kirjoittaminen on keskeinen tutkimuksen onnistuneisuuden kriteeri (Eskola & Suoranta 1998). Raportointitote voi olla ei-refleksiivinen eli pragmaattinen, käytännöllinen, tunnustetaan ilmiön tulkinnallinen ja konstruktivistinen luonne muttei jatkuvasti muistuteta lukijaa siitä (Eriksson & Kovalainen 2008). Tehdään episteemiset lähtökohdat selviksi ja sen jälkeen fokusoidutaan tutkittavaan ilmiöön. Tämä raportointitapa kuvaa omaa käytäntöäni.

Yksi tapa käsittää refleksiivisyyttä on se, kuinka tutkija ja tutkittava rakentavat yhdessä ymmärrystä vuorovaikutustilanteessa. Analyysikappaleissa koen tärkeäksi laittaa myös oman kysymyksen näkyviin aineisto-otteissa, jolloin myös lukijalle avautuu mahdollisuus arvioida kysymyksen muotoilun vaikutusta vastaukseen. Yarwoodin (2009) mukaan kuvaamalla haastattelua diskursiivisena tapahtumana on mahdollista tutkia myös haastattelijan roolia diskurssin rakentamisessa. Voidaan tutkia, kuinka haastattelijalla mobilisoi samoja position diskursiivisia rakentamisia kuin haastateltavat. Vuorovaikutuksellinen suhde on erityisen selvä itse kerätyn aineiston kohdalla: tutkija on paitsi aineiston tulkitsija, myös sen tuottaja (Jokinen ym. 2006). Haastattelijan kysymys ja mahdollinen reaktio tiettyyn selontekoon on laitettu esiin lukuun ottamatta haastattelijan reaktiota edelliseen kysymykseen, jollei se ole olennainen juuri kyseisen tulkinnan kannalta. Kun selonteosta on poistettu tekstiä, kyseessä on tilanne, jossa vastauksen sisältö vaihtuu eri substanssiteemaan kesken vastauksen. Jos teksti on merkityksellinen juuri kyseiseen selontekoon liittyvän analyysin kannalta, se on jätetty näkyviin tai siihen viitataan muuten.

Ristiriitaisten kertomusten voidaan nähdä olevan erilaisia diskursseja, joilla positioita rakennetaan tilanteisesti. Tällöin positiivisuuspuheen totuudenmukaisuus ei ole niinkään ongelmallista luotettavuuden kannalta vaan mielenkiintoista analyysin kannalta. Ei liene realististakaan odottaa, että ihmiset toisivat itsestään julki vain yhtä koherenttia, täysin elettyä elämää vastaavaa kuvaa. Kun tavoitteena on ymmärtäminen, sosiaalisesti suotavien ja haastattelukontekstissa annettavien vastausten totuusarvo ei ole ongelmallista (Hirsjärvi ym. 2000). Yleisemminkin voidaan ajatella, että ihmiset neuvottelevat positioitaan ja tähtäävät esittämään itsensä hyvinä ihmisinä, joiden elämät ovat merkityksellisiä ja järkeenkäyviä (Vähämäki 2008). Ihmisillä on luontainen taipumus etsiä tapahtuneen tarkoituksenmukaisuutta ja rationalisoida (Easterby-Smith ym. 2000). Ihmiset voivat pyrkiä luomaan paremman elämäntarinan kuin se on koettu. Ihmiset pyrkivät myös esittämään, että elämä on ollut jotenkin loogista. Kaikki eivät kuitenkaan alleviivaa tätä (Mårtenson 2008). Sitä, että on elämässään jonkun toisen seuraaja, pidetään stigmatisoituna, joten haastattelussa luodaan usein kuvaa samanarvoisista suhteista. Hytin (2003) mukaan voidaan olla kiinnostuneita sekä teemoista, joita tutkittavat liittävät tarinoihinsa, että tavoista, joilla rakennetaan merkitystä ajassa. Tutkittavat käyttävät diskursiivisia strategioita joustavasti ja

jatkuvasti järjestelläkseen tekijöitä uudelleen ja luodakseen koherentteja selontekoja toimilleen. Vähemmän moraalisesti hyväksyttäviä asioita viitotetaan tavoilla, jotka tekevät ne ymmärrettäväksi menneisyydessä ja mahdollistavat irtautumisen siitä.

Kun puhutaan jokapäiväisen elämän rakentumisesta ja historiasta pariskuntana, naiset ja miehet hallitsevat yhtä aikaa vastuita kertoa niin hyviä tarinoita kuin mahdollista (Magnusson 2006). On tärkeää pohtia, mitä aineiston avulla saa selville ja mitä ei, mitä se peittää ja mitä paljastaa (Eriksson & Kovalainen 2008). Zartlerin (2010) mukaan perheet ovat useiden todellisuuksien kohtauspaiikkoja. Analyysissä kohdataan perheenjäsenten kilpailevia näkökulmia tulkintoja tehdessä. Konstruktionistisessa tutkimuksessa pyritään yksilöiden rakentamaan samanlaiseen tai erilaiseen todellisuuteen perhesuhteiden kontekstissa. Monien näkökulmien analysointi vaatii eri selontekojen välisten dynamiikkojen, yhtenevän ja eriytyvän aineiston hallintaa.

Eettiset kysymykset koskevat tietojen hankintaa ja käyttöä (Eskola & Suoranta 1998). Haastattelun onnistuminen on osittain kiinni siitä, saavuttaako tutkija haastateltavan luottamuksen. Sain suostumuksen kaikilta osallistujilta, ja haastattelut tapahtuivat sovituissa paikoissa, joissa sekä tutkittava että haastattelija tunsivat olonsa mukavaksi (vrt. Yarwood 2009). Haastateltavan kertoessa vieraille henkilölle henkilökohtaisista ja arkaluontoisista asioista luottamuksellinen ilmapiiiri on ratkaiseva, jotta haastateltavat voisivat puhua vapaasti subjektiivisten kokemusten esiin saamiseksi (Hirsjärvi ym. 2000). Nauhurin käytöllä on etunsa ja haittansa. Yksi haastateltava ei halunnut nauhurin käyttöä, joten hänen vastauksensa ovat omien muistiinpanojeni muodossa. Parihaastattelussa pyysin kuitenkin lupaa nauhoitukseen litteraation tärkeyden takia, ja alkujännityksen jälkeen haastateltava tuntui rentoutuvan. Tutkittaville oli annettu tietoa tutkimuksen luonteesta. Arkaluontoisten tietojen kohdalla on pohdittava, tarvitseeko niitä ja onko tieto niin arvokas, että se oikeuttaa puuttumaan yksityisyyteen (vrt. Eskola & Suoranta 1998). Näitä kysymyksiä pohdin aineistonkeruun kuvauksen yhteydessä.

Tutkimusprosessi voi vaikuttaa myönteisesti haastateltavaan (Laitinen & Uusitalo 2007). Tässä tutkimuksessa jotkin haastateltavat esimerkiksi totesivat, että on ollut ajatuksia herättävää pohdiskella asioita ääneen. Haastattelu on aina interventio. Aineistonkeruun kuvauksen yhteydessä toin esiin haastattelujen interventioluonnetta, kun haastateltavat kuvasivat haastattelun muistuttavan parisuhde-terapiaa, minkä eettisyyttä on tarpeen pohtia. Hyvin kriittisessä parisuhdetilanteessa olevat olisivat tuskin osallistuneet tällaiseen tutkimukseen. Heidän mukanaolonsa olisikin ollut epäeettistä ottaen huomioon, ettei minulla haastattelijana olisi ollut ammattitaitoa eikä mahdollisuutta vastata haastattelun mahdollisten ongelmien esiin nostamisen seurauksista.

Yksittäisiä pareja ei kuvata erikseen anonymiteettisyyden lisäksi tutkimusstrategisista syistä, joita kuvasin edellä tässä alaluvussa (tarkoituksena ei ole identifioida pariskuntia vaan puhetapoja). Anonymiteettikysymykset ovat erityisen tärkeitä, kun tietyt ihmiset tietävät toistensa osallistumisesta tutkimukseen (Zartler 2010). Pariskuntien erottaminen, vaikei tunnistaminen, laajemmassa diskursiivisessa viitekehyksessä tehdyistä tulkinnoista on kuitenkin mahdollista. Raportointivaiheessa on tarkistettu, etteivät tutkimuskohteet ole identifioitavissa. Kaikkia taustamuuttujia ei erotella analyysissä. Ihmisten ja paikkojen nimet on muutettu. Haastattelumateriaali on tutkijalla, eikä sitä luovuteta ulkopuolisille – lukuun ottamatta litteraatiota ja kielentarkastusta, jotka suoritti ulkopuolinen asiantuntija luottamuksellisesti ilman tutkittavien henkilötietoja ja haastattelumateriaalin säilyttämistä. Yksi tutkittava on kommentoinut alustavia tuloksiani tavalla, joka muistuttaa ajatusten testauttamista muilla tutkijoilla.

Luotettavuuden suhteen tulee esiin myös litteraatio. Nauhoituksen myötä äänenpainot ja toiston tuomat vivahteet asioiden merkityksellisyydestä haastateltavalle voidaan ottaa huomioon (Lähteenmäki 1995). Puheen muotojen ja haastateltavien merkityksiä tutkivien diskursiivisten lukutapojen käytön kannalta oli välttämätöntä, että haastattelumateriaali oli lähestulkoon kokonaan litteroitavissa. Litteraatioiden luotettavuuden lisäämiseksi tarkistin kaikkien litteraatioiden oikeellisuuden kuuntelemalla alkuperäiset haastattelunauhat läpi. Jos huomasin litteraatiossa virheen, korjasin sen. Kun käsittelin litteraatioita enkä halunnut tehdä niihin vahingossa muutoksia, pidin päällä ”vain luku” -tilaa. Pelkkään äänen perustuvan litteraation rajoitteena on ei-sanallisen kommunikoinnin näkymättömyys. Jos toinen puoliso on hiljaa, jää muistikuvien varaan se, kenelle osoitin kysymyksen katseellani tai tekeekö hiljainen puoliso esimerkiksi jotain muuta, eikä ole siten muiden arvioitavissa. Osittain nonverbaalisen kommunikation näkymättömyyden takia esimerkiksi hiljaisuudesta on spekulatiivista tehdä tulkintaa. Toisaalta omat muistikuvat haastattelutilanteista helpottavat tätä tulkintaa.

5 MUUN ELÄMÄN KEHYKSET

Esitän tässä luvussa ja seuraavissa kahdessa luvussa tutkimusaineiston analyysin tulokset. Olen lähestynyt aineistoa ja analysoinut kahden uran pariskuntien kokemuksia mielekkäiden temaattisten kokonaisuuksien kautta. Nämä teemat on löydetty ja rakennettu pääasiassa aineistolähtöisesti ja – vähemmässä määrin – siitä erityisestä lähtökohdasta, miten ne peilautuvat teorioihin ja aiempiin tutkimuksiin. Ensimmäiseksi kokonaisuudeksi hahmottuivat kotitöitä, hoivaa ja vapaa-aikaa koskevat jaot (5). Sukupuolella on näissä tarkasteluissa keskeinen asema. Toinen mielekäs temaattinen kokonaisuus rakentuu yhtäältä kahden uran yhteensovittamisesta ja toisaalta puolison työuraan liittyvän tuen tarkastelusta (6). Kolmanneksi tarkastelen työn ja muun elämän yhteensovittamista, erillään pitämistä ja yhteen kietoutumista (7). Ajan merkitykset ovat myös mukana tarkastelussa. Analyysi valottaa subjektiivisia merkityksiä, joita kahden uran pariskunnat antavat kyseisille teemoille. Lisäksi käsittelen näihin teemoihin liittyviä haastattelupuheesta löytyviä vuorovaikutustapoja ja retorisia keinoja.

5.1 Lukuohje

Aineisto-otteissa H viittaa haastattelijaan, kirjain M mieheen, N naiseen ja numero lähimpään tasavuosisikymmenen ikään (3, 4, 5, 6 = noin kolme-, neljä-, viisi- ja kuusikymmenvuotiaat); M3 esimerkiksi on noin 30-vuotias mies. Ikäryhmään 3 kuuluvat reilut 30-vuotiaat (30–35), 4. ryhmään 40 ikävuoden ympärillä (36–45), 5. ryhmään 50 vuoden ympärillä (46–55) ja 6. ryhmään lähempänä 60 vuotta (56–60) haastatteluhetkellä olleet. Mikäli aineisto-otteesta ei muuten ilmene, onko kyseessä yksilö- vai parihaastattelu (jos haastatteluotteesta on vain toisen puolison puhetta, eikä se ilmene kysymyksen te-/sinä-muodosta), haastattelusitaatin jälkeen on suluissa Y merkitsemässä yksilöhaastattelua ja P parihaastattelua. Henkilöiden, paikkojen ja yritysten nimet on muutettu anonymiteetin säilyttämiseksi.

Muut litteraatioissa käytetyt merkinnät ovat:

.. Tauko puheessa, ajatussisältö vaihtuu, jatkaa puheenvuoroa

?? Epäselvä sana tai sanan osa

..??.. Epäselvä lause tai lauseen osa

... Puheenvuoron alusta, keskeltä tai lopusta poistettu tekstiä

[...] Välistä on poistettu kokonaisia puheenvuoroja

kursivointi Äänitteeseen liittyvät kommentit

(sulkeet) Haastattelun ulkopuolinen keskustelu, ulkopuolisen henkilön puhe
[hakasulkeet] Litteroijan tai tutkijan muu kommentti

Merkitykset ja vuorovaikutus ovat yhteenkietoutuneita haastattelupuheessa, ja ne yhdistyvät raportoitaessakin. Tulosluvuissa esittelen analyysia merkityksellistämisen ja vuorovaikutuksen muotojen suhteen aineistoesimerkkien kautta. Tarkastelen puheen tuottamisen paikkoja ja retorisia keinoja: millä tavalla tietyt ulottuvuudet tuotetaan. Tutkin vuorovaikutusta aineistolähtöisesti, ja sen myötä analyysin kohteeksi muodostui seuraavia vuorovaikutuksellisia teemoja:

- Millaisten teemojen yhteydessä käytetään erilaisia vuorovaikutuksen keinoja ja mitkä ovat niiden seuraukset?
- Jännite ja harmonia
 - Miten jännite/konflikti rakentuu puolisoitten välillä haastattelussa?
 - Miten harmonia/konsensus rakentuu puolisoitten välillä haastattelussa?
 - Miten jännite ja harmonia näkyvät samaan aikaan haastattelussa?
- Yhteisyys ja erillisuus: Missä yhteyksissä haastateltavat puhuvat itseltään ja missä yhteyksissä puhe ulotetaan myös puolisoon?
- Yleinen ja yksityinen: Milloin puhutaan henkilökohtaisesti / yleisellä tasolla?
 - Yleinen vaikuttaa yksityiseen, esimerkiksi puolustelevalle retoriikka: omien valintojen puolustelu / implisiittiseen syytökseen vastaaminen tai eronteko yleisiin normeihin ja kulttuurisiin oletuksiin peilaamalla
- Tarkastelen vuorovaikutuksessa, muodostuuko yhteistä ymmärrystä ja tulkintaa tai ohipuhumista ja ristiriitaa sekä millä seurauksilla (vrt. Jokinen ym. 2006).
 - Kiistäminen, provokaatio, keskeyttäminen, ohipuhuminen, musta huumori, ironia, sarkasmi
 - Ohittaminen (”seuraava kysymys”): Toinen puolisoista pyrkii päättämään kyseiseen kysymykseen vastaamisen kehottamalla haastattelijaa siirtymään seuraavaan kysymykseen.
 - Kuittaaminen: Toinen puoliso kuittaa toisen elegantin ja sosiaalisesti suotavaksi tulkittavan kuvauksen suoraviivaisesti ja/tai toinen puoliso kommentoi ristiriitaa haastattelijalle.
 - + Toisen puheen hyväksyminen, toistaminen, täydentäminen ja siihen viittaaminen, toisen tilanteesta kertominen, leikkisä huumori
 - + Johdattelu, kehottaminen: toinen puoliso pyrkii saamaan toisen vastaamaan johdattamalla tai kehottamalla

+ Lievennys, tilanteen normalistaminen ja luonnollistaminen (yleisen ja yksityisen suhde): Toisen puolison tai molempien puolisoitten taholta ilmenee pyrkimystä normalistaa pariskunnan tilanne.

- Hiljaisuus myöntymisen merkinä / passiivisena vastustuksena: Toinen puoliso puhuu vähän toiseen verrattuna tai ei ollenkaan, puhutaan hiljaisella äänellä, kysymyksen jälkeen on hiljaista tai kommentoidaan omia lyhyitä vastauksia.

Vuorovaikutusteemat eivät ole normatiivisia eli en ota annettuna, että sama vuorovaikutuksen muoto olisi jokaisessa tilanteessa tulkittavissa samalla tavalla, vaan kuvaan, mitä se mielestäni saa aikaan haastattelutilanteessa. Lisäksi esitän omat tulkintani siitä, mitä se voi merkitä diskursiivisessa kokonaisuudessa tai yleisesti. Tulkinta voi vaihdella keskustelun sisällä. Keskusteluaineisto ei jäsenny loogisesti, vaan sitä kuvaa puheen keskustelunomainen luonne: epämääräisyys ja hyppelehtivyyys sekä tilanteessa tuotettu logiikka. Tarkoitus ei ole myöskään silotella tai vähentää pariskunnan ristiriitoja puheessa. Dialogisuus korostuu pariskuntapuheessa. Tutkin parisuhteen elementtejä, joilla tuotetaan keskinäistä vuorovaikutusta.

5.2 Johdanto muun elämän kehyksiin

Seuraavissa alaluvuissa käsittelem ensimmäiseen tutkimuskysymykseen – muun elämän organisoitumiseen – liittyvän aineiston analyysin tuloksia. Kysymyksessä ovat muuhun kuin työelämään kohdistuvat vaatimukset miehellä ja naisella. Luvussa 6 ansiotyön ensisijaisuuden yhteydessä ja luvussa 7 ajan merkitysten yhteydessä pohdin sitä, miten työn ja muun järjestys rakentuu. Kotitöiden ja hoivan jakoon liittyvästä puheesta voidaan löytää kulttuurisesti jaettuja ymmärryksiä, joiden mukaan ihmiset refleктоivat omia kokemuksiaan (Wetherell 1995). Laadullisella aineistolla voidaan tutkia kotityölle annettavia subjektiivisia merkityksiä ja taustalla olevia diskursseja. Kotitöiden ja hoivan jakoa sekä vapaa-aikaa sukupuolinäkökulmasta voidaan arvioida eri tavalla erikseen ja yhdessä puhuttaessa. Kun pariskunnat ovat rakentaneet yhteisymmärrystä ja konsensusta tai ristiriitaa ja jännitettä viittaamalla puolisoon eri tavoin, toistuvana teemana aineistossa ovat tällöin olleet kotityöt ja hoiva.

Tarkastelen, miten kahden uran pariskunnat tekevät sukupuolta työn ja muun elämän yhteensovittamisen kontekstissa sekä puheessa ilmeneviä sukupuolispesifejä vuorovaikutustapoja. Kysyn, kuinka puoliset rakentavat ja neuvottelevat valtasuhdetta sukupuolten välillä ja parisuhteessa. Sen lisäksi, miten sukupuoli rakentuu nais- ja mieshaastateltavien puheessa, tarkastelen sitä, miten miehistä ja naisista puhutaan. En tutki erityisesti sitä, mitä pariskunnat yhdessä tekevät, vaan miten puoliset rakentavat käsitystä sukupuolesta keskinäisessä vuorovaikutuk-

sessä ja puheessaan arjesta. Kysyn, puhuvatko kahden uran pariskunnat vapaa-ajastaan ja parisuhteestaan tasa-arvoisesti. Käsitealaluvussa 1.5.4 olen kuvannut tapaani peilata sukupuolta teoreettisempänä käsitteenä. Mielenkiinnon kohteena on myös se, miten perinteinen sukupuolisopimus toimii normina, johon henkilökohtaista elämää peilataan.

Jaoin kotityön, hoivan ja vapaa-ajan puhetavat kolmeen: tasa-arvoistaviin ja joustavuuden puhetapoihin alalukuun 5.3, sukupuolittaviin ja luonnollistaviin puhetapoihin alalukuun 5.4 sekä ambivalentteihin ja jännitteisiin puhetapoihin alalukuun 5.5. Olen nimennyt nämä puhetavat aineisto- ja teorialähtöisesti. Tasa-arvoistavilla ja joustavilla puhetavoilla tarkoitan puhetapoja, joissa viitataan eksplisiittisesti sukupuolten väliseen tasa-arvoon, tehdään eroa perinteisiin sukupuolirooleihin tai viittaukset sukupuoleen puuttuvat ja työnjakoa kotona kuvataan ennemminkin joustavaksi kuin kiinteäksi. Sukupuolittaviksi ja luonnollistaviksi olen nimennyt puhetavat, joissa sukupuolten välinen erikoistuminen kodin työnjaossa nähdään luonnollisena. Ambivalentteiksi ja jännitteisiksi puhetavoiksi kutsun niitä, joissa tulkitseen tasa-arvoistavien ja sukupuolittavien puhetapojen asettuvan keskenään ristiriitaisiksi.

5.3 Tasavertaista jakamista

H: Tätäkin on varmaan sivuttu mutta minkälainen työnjako teillä on täällä kotona?

N3: No mie vastasin tohon äskön, vastaahan sie.

M3: Se kumpi on kotona niin se tekee, lähinnä siihen tyyliin. Tai kumpi kerkiää tekemään.

N3: Meni oikein.

M3: No ei meillä oo muuta mahdollisuutta kun kummallakin on vähän sellasia hommia mitä pitää välillä tehdä ulkopuolella niin sitten jos hommat jäis seisomaan et 'se on siun vuoro', 'ai joo, kiva' niin ei siitä tulis yhtään mitään.

Tasa-arvoisuuden ja joustavuuden puhetavoiksi olen nimennyt puhetavat, joissa eksplisiittisesti viitataan tasapuolisuuteen ja joustavuuteen puolisoiden välillä sekä tasa-arvoisuuteen sukupuolten välillä kotitöiden ja hoivan jaossa, ei identifioiduta sukupuoleen perustuvaan työnjakoon tai sukupuoleen ei viitata. Tasapuolisuuden puhetapa ilmenee haastateltavien puheessa monella tapaa kotitöiden ja hoivan jakamisen yhteydessä. Haastateltavat toteavat usein ensimmäiseksi kotitöistä puhuttaessa jakavansa ne tasa-arvoisesti. Tämän huomasi omassa tutkimuksessaan myös esimerkiksi Nyman (1999), joka on haastatellut ruotsalaispareja yhdessä ja erikseen liittyen ajan allokontiin kotitöihin. Tasapuolisuus jakamisessa ilmenee myös alun sitaatissa. Haastateltavat kertovat, että kotitöiden

jakaminen tasapuolisesti ja joustavasti on ainoa harkittavissa oleva vaihtoehto. Sitaatissa viitataan humoristisesti siihen, onko naispuoliso samaa mieltä. Toisen puolison vastaamaan kehottaminen on aineistossa sukupuolittunutta, mihin palaan alaluvussa 5.4.

Joustavuuden puhetapaa ilmentää se, ettei kotiöiden ja puolisoitten välinen työnjako kotona ole kiinteä vaan joustaa tilanteen mukaan. Järjestelyt puolison kanssa ovat merkittäviä muun elämän kannalta tilanteessa, jossa puolisoitten urat vaikeuttavat muun elämän organisointia (vrt. Repo 2005). Haastatteluiden eräs keskeinen muuhun elämään liittyvä teema on se, että toimiva yhteistyö puolison kanssa on merkittävää arjen sujuvuuden ja organisoinnin kannalta. Haastateltavat tuovat esiin, että kahden uran pariskunnan liitto vaatii kotitöiden jakamista ja niissä joustamista molemmilta puolisoilta. Alun sitaatissa miespuolison puhe antaa ymmärtää, että jäykkä kotityönjaossa pitäytyminen näyttäytyy epämielikkäänä vaihtoehtona, kun molemmat puolisoit ovat ansiotyössä.

Seuraavassa aineistoesimerkissä pariskunta kuvaa kotitöidenjaon tasapuolisuutta. He kertovat, että siivoja hoitaa nykyään silityksen, joka on ennen tyypillisesti ollut naisten vastuulla – miespuolison vastatessa tyypillisesti naisten vastuulla olevasta pyykinpesusta ja naispuolison vastatessa tyypillisesti miesten tai yhteisellä vastuulla olevasta raha-asioiden hoidosta.

H: Koetteks te, et ne on kuitenkin sillai tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti jaettu?

M5: [naurahtaen] On, paitsi mua nyt tää silityksen ??

N5: [naurahtaen] Nii se oli, aiheutti katkeruutta.

M5: Sen takia mulla oli jo niin hirveen huono omatunto näistä raha-asioista ja jopa itse asiassa, niin no, niihin liittyy pankkikorttitili, mikä tää on, pankkikorttikuittien täsmäys, mitä Marketta tekee melkein yksinään.

N5: Niin, totta kai, kuittitäsmäys tiliotteeseen, niin. Se on hirvee homma.

M5: On se hirvee homma.

N5: Menee tuntikausia.

M5: Mut sitten mä voin sanoo, et mä meen ny pesee pyykkiä, et hoida sää lappus.

N5: Mää oon sitä mieltä, et ne on ihan tasapuoliset, et ei..

M5: On, on. Mä oon ihan samaa mieltä.

N5: ..Et ne vaan ajottuu vähän eri lailla ja tavallaan sekin, ku mä niitä laskuja makselen ja muuta, ku mä teen niitä täällä päivälläkin, ni ei ne näy sillai, et Penttihan ei voi pestä pyykkiä ku illalla kotona. Ni sit sen työ näkyy, ku se siel uurastaa hiki hatussa.

M5: Nii, uurastaa joo, kesken mielenkiintosen tv-ohjelman ja..

N5: Kyllä ja huokailee ja henkäilee. Näyttää marttyyriilta.

Puheenvuorojensa aluksi puoliset naurahtavat, mikä saa puheenaiheen tuntuun huolettomalta ja kepeältä. He alkavat yhdessä leikkisästi kertoa, kuinka he ikään kuin olisivat toiselle katkeria omista velvollisuuksistaan. Tilanteessa käy selväksi, että kyseessä on vitsi. He tuovat vielä vakavalla sävyllä esiin, että pitävät todellisuudessa työnjakoa tasapuolisena. Tuntuu siltä, ettei kotitöitä tosiasias-
 ssa koeta kuormittaviksi ja että työnjako on syntynyt hiljaisen sopimisen kautta. Tämä demonstratiivinen esimerkki tulee esiin useamminkin tämän pariskunnan keskusteluissa, joissa tämä epätasa-arvoisuus aiheuttaa heissä lähinnä huvittuneisuutta, eivätkä he ole erimielisiä siitä. Tämä käy ilmi myös siitä, että he antavat itsestään ja toisistaan puolisoina ja pariskuntana harmonisen kuvan, mihin palaan myöhemmin sukupuolittavien puhetaipojen yhteydessä.

5.3.1 Välttämätön paha

Haastateltavat tuovat usein esiin, että kotityöt ovat jotakin, jota kumpikin haluaa välttää, kuten tinkimisteoriat olettavat (Lundberg & Pollack 1996). Tähän viitataan kotitöiden pitämisenä välttämättömänä pahana. Hochschildin (1997) mukaan yksilöä korostavan yhteiskunnan individualisaation myötä päivittäisiä rutiineita ja aktiviteetteja pidetään epämiellyttävinä, tylsinä ja jopa henkilökohtaista vapautta rajoittavina. Yksi tapa ilmaista joustavuutta kotitöiden teossa on viitata viitsimiseen. Erään haastateltavan mukaan kotitöiden laiminlyönti ei olekaan ongelmallista, eikä hän tartu haastattelijan syöttiin, että kyseiseen tilanteeseen vain ”jouduttaisiin”. Tällöin voisi ajatella, että kotitöiden tekemättä jättämisessä on kysymys enemmän viitsimisen kuin ajan puutteesta.

Viitsimiseen ja ehtimiseen (alun sitaatin tapaan) viittaaminen on ymmärrettävissä luvussa 6 esiteltävän ansiotyön ensisijaisuuden puheen valossa, jossa kotonan tehtävä työ asettuu alisteiksi ansiotyölle. Toisessa aineistokohdassa miespuoliso viittaa ehtimiseen todeten, että molemmat tekevät niin paljon kotitöitä kuin ehtivät. Tätä seuraava naispuolison naurahdus saattaa liittyä lausahduksen kaksoismerkitykseen, joka voitaisiin tulkita niinkin, että molemmat puoliset ovat koko ajan kotitöiden kimpussa. Miehen toteamus viitanee kuitenkin edellä kerrotun perusteella kotitöiden teolle jäävän ajan niukkuuteen. Naispuoliso jatkaa viittaamalla ehtimiseen vakavissaan ja tasajakoon *fifty-fifty*-käsitteellä. Tämä merkityksenanto on ymmärrettävä myös pariskunnan muista selonteoista, joista muodostuu ymmärrys tasavertaisesta jakamisesta.

Laatustandardien lasku kotityössä ilmenee myös puheessa tehden edelleen tinkimisteorian oletuksen kotitöiden tylsyydestä ja vältettävyydestä ymmärrettäväksi. Kahden uran pariskunnassa eläminen liitetään puheessa kotityöhön liittyvien laatustandardien laskemiseen tai kotitöiden ulkoistamiseen. Oletus taustalla on, että kotitalouden työmäärä on suhteellisen sama kuin muillakin kotitalouk-

silla, kotityöt vaativat saman verran aikaa ja kotityöt tehdään yhtä tehokkaasti (Raijas & Varjonen 2007). *Ulkoistaminen* tukee edelleen ajatusta kotitöiden tylsyydestä ja vältettävyydestä. Haastateltavat puhuvat kotityöpalvelujen käytön suunnittelusta, kokeiluista ja säännöllisyydestä. Kotitöiden itse hoitaminen näyttää raskaana, mikä ilmenee esimerkiksi äärisanojen käyttönä. Kotitöiden ulkoistaminen on esimerkiksi saanut aikaan tilanteen, jossa kotitöitä ei koeta enää niin kuormittavana ja niiden jako on helpottunut. Kotityön ulkoistaminen näyttääkin mahdollisena – jopa välttämättömänä – vaihtoehtona. Seuraavassa aineisto-otteessa kuvataan kotipalvelujen käyttöä.

H: Onko teillä jotain sen siivouksen lisäksi jotain palkattua koti-apua ollu? [...]

N6: Niin ja sitten kyllä me käytetään sitten palveluja. Tietysti se kun on töissä niin on sitte varaakin. Esimerkiks liinavaatepyykkikin, ja käytetään paljon pesulapalveluita. Et mä en rupee, eikä me ruveta lakanoita täällä kotona pesemään, eikä sänkypeittoja, mattoja, verhoja, että viedään pesulaan ja vaikka se on kalliimpaa, niin so what.

M6: Niin, kyllä. [...]

Aineistoesimerkissä naispuoliso tuo esiin, että palveluja käytetään ja niihin on varaa. Voidaankin olettaa, että kotitöiden ulkoistaminen on kahden uran pariskunnille useimmiten taloudellisesti – ansiotyöstä tulevien tulojen johdosta – mahdollinen vaihtoehto. Naispuoliso kuvaa, millaisiin kotitöihin ei ryhdy ja korjaa puhettaan laajentamalla sen siihen, mihin he eivät ryhdy. Tämä tulee ymmärrettäväksi sitä kautta, että puhutaan tasapuolisesta jakamisesta. Olisi epä johdonmukaista ajatella, että kotityöt kuuluvat vain naisen tehtäviksi. Hän jatkaa heittäen provokatiivisen kysymyksen, että mitä väliä sillä on, että ulkoistaminen maksaa enemmän kuin itse tekeminen. Miespuoliso vahvistaa naisen kertoman. Kotitalouspalvelujenkin kanssa jää kuitenkin joitakin tehtäviä hoidettavaksi, eikä niiden käyttö takaa jäljelle jäävän kotityön tasaista jakautumista puolisoitten kesken. Ajatus kotityön jakautumisesta tasaisesti on aineistossa toistuva teema, muttei tarkoita aina 50–50 % -jakoa, kuten tuon esiin kotitöidenjaon lopputulosten arvioinnin yhteydessä alaluvussa 5.5.

Joissakin kotimaisissa asennetutkimuksissa (Ristimäki ym. 2008; Varjonen ym. 2005) havaitut kotipalvelujen käyttöä estävät velvollisuus siivota itse ja moraaliset ongelmat eivät ole vahvasti läsnä tässä aineistossa. Esimerkiksi omilta vanhemmilta ei ole omaksuttu itse kotitöiden tekemisen velvollisuuden tunnetta, kuten myöhemmin omaehtoisuuden yhteydessä tulevasta esimerkistä ilmenee. Monissa muissa maissa, esimerkiksi Ruotsissa, puhuttanut maahanmuuttajien hyväksikäyttö ja harmaa talous kotitaloustyössä ei ole toistaiseksi ollut Suomessa paljon puhuttu tai laajalle levinnyt ilmiö – mahdollisesti maahanmuuttajien suh-

teellisen vähäisen määrän takia. Siivous tapahtuu usein ammattimaista siivousyrittäjää käyttäen verovähennystä hyödyntäen tai mahdollisesti nuoren, opiskelijan tai au-pairin työvoimaa käyttämällä. Moraalinen ongelma ei liittynekään varsinaiseen hyväksikäyttöön tai harmaaseen talouteen vaan siihen luterilaiseen ajatukseen, että pitää tehdä itse eikä teettää muilla.

Lapsettomuus tuottuu puheessa kotitöiden joustamista ja välttämistä mahdollistavana ja kiinnittyy ymmärrykseen ansiotyön ensisijaisuudesta suhteessa kotitöihin, jonka tuon esille luvussa 6. Pariskunnat, joilla ei ole ainakaan kotona asuvia lapsia, sanovat tämän tuovan joustavuutta kotitöihin. Tällöin mahdollistuu myös joidenkin kotitöiden lykkääminen tai poisjättäminen työsyistä. Lapsettomilla pariskunnilla, jotka ovat ostaneet kotipalveluja, ei välttämättä olekaan paljon kotitöitä jaettavaksi. Eräät haastateltavat jopa sanailevat humoristisesti, että mitä kotitöitä edes on olemassa.

5.3.2 *Muiden tarjoama*

”Ulkoistettu hoiva lapsiystävällisenä” on yksi aineistoista esiin nouseva aihe. Haastatellut orientoituvat hoivapalveluja käyttäviksi kotihoidon sijaan ja perustelevat hoivapalvelujen käyttöä. Eräässä aineisto-otteessa kodinhoitaja, joka tekee myös kotitöitä lastenhoidon ohella, näyttäytyy ansiotyönteon mahdollistavana. Lapsen näkökulmaa on painotettu ehkä enemmän kotihoidon puhettavassa, mutta siihen kiinnitytään myös ulkoisen hoivan suhteen kertomalla, että hoivapalvelut ovat parempia myös lapsille. Näin puhutaan seuraavassa esimerkissä:

H: Onks se jollain tavalla, niin ku työssä käyminen, helpottaaks se vanhempana olemista, et niiden suhteiden ylläpitämistä, onks..?

N4: Mun ei ainakaan kestäis hermot olla kotona.

M4: Niin no, sitä määki ajattelin, et siinä mielessä tavallaan helpottaa, että mä oon aina ollu hyvilläni oikeastaan siitä, että lapset on ollu päivähoidossa, koska mä nään, et se on enemmänki heille hyväks ku meille hyväks elikkä tota siellä he tapaa vaik, sanotaan turvallisessa ympäristössä, samanikäisiä kavereita, joitten kans heil on taatusti paljo mukavampaa leikkiä ku se, että he kinuaisivat kotona sitte, että tule isä tai äiti leikkimään jotain barbileikkejä, niin paljo parempia leikkejä ne saa aikaan sitte siellä keskenään, että siinä mielessä mä näkisin, että se järjestely, että me ollaan töissä ja ne on päivähoidossa tukee kaikkia osapuolia positiivisesti.

N: Joo, kyl määki oon parempi äiti työssäkäyvänä ku kotiäitinä, että se ei oo, se ei oo mun ammattini, että se on paljo kivampaa, että muut leikkii, laulaa ja askartelee. Mä voin sitte tehä ne loppuasiat niitten kanssa. En mä oo koskaan ees miettiny näit asioit.

Aineisto-otteessa naispuoliso viittaa ensin omaan luonteenpiirteeseensä, joka tekee kotiäitiydestä epämielekkästä. Miespuoliso jatkaa puhumalla hoivan ulkoistamisesta ennemminkin lasten kuin vanhempien parhaana, toisaalta myös eräänlaisena kaikkia osapuolia hyödyttävänä *win-win*-tilanteena. Naispuoliso jatkaa puolestaan identifioimalla itsensä paremmaksi äidiksi, kun käy töissä, ja viittaa hoivaan ammattina (vrt. Repo 2004). Lopuksi hän kertoo asiantilan itsestään selyydestä itselleen. Myöskään Rapoportin ja Rapoportin (1969; 1976) tutkimuksissa kahden uran ei nähty olevan lapsilta pois. Sekä työssäkäyntiä että kotoaoloa voidaan selittää lapsen edulla. Edellä kuvatussa tapauksessa haastateltava kokee olevansa parempi äiti työssäkäyvänä. Yksi tapa nähdä lapsiystävällisyys onkin Revon (2011) esille tuoma tapa tulkita lapset aktiivisina osallistujina, korostaa oppimista ja sosiaalista näkökulmaa sekä lapsen mahdollisuutta ilmaista itseään osana ryhmää. Repo on tutkinut Suomessa 42:ta äitiä, jotka ovat valinneet erilaisia hoitovaihtoehtoja. Hänen mukaansa lapset voidaan nähdä nuorina, kunnioitettavina kansalaisina, jolloin lapset saavat osallistua sen lisäksi, että he ovat hoivaa tarvitsevia. Tällöin julkis palvelut näyttäytyvät myönteisinä varhaislapsuuden koulutuksen instituutioina. Moraalipuhe lapsen hyvästä rakentuu vastakkaiseksi kuin puhe itse annetusta hoivasta lapsen hyvänä. Lapsen etu ymmärretään Revon mukaan itseisarvona, jolle muu hoivaan liittyvä toiminta asetuu alisteiseksi. Hoivaan liittyviä valintoja rationalisoidaan siten, että omasta valinnasta tulee paras vaihtoehto. Vastakkaisia valintoja, kuten kotihoivaa ja päivähoitoa, voidaan perustella samoilla argumenteilla, kuten lasten edulla. Ristiriidat ratkaistaan muotoilemalla äitiys omaa ratkaisua tukevaksi (Hays 1996).

Lasten osallistaminen kotitöihin on myös yksi aineistossa toistuva teema. Myös siihen kiinnittyy ajatus lasten edusta. Eräässä aineiston kohdassa kuvataan sitä, kuinka lapset opetetaan osallistumaan jo pienestä pitäen, hyvänä asiana lapsen itsenäisyyden kannalta. Retorisena keinona on nöyryys, jolloin lapsen itsenäisyydestä ei eksplisiittisesti oteta kunniaa itselle. Toisessa kohtaa aineistoa haastateltava käyttää vakuuttamisen keinona poikansa raportoitua puhetta. Hytin (2003) tutkimuksessa näyttäytyi myös itsenäisten lasten korostaminen yrittäjätarinoissa. Toisaalta, kuten kotitalouspalvelujen käytön kohdallakin, kotitöiden teettäminen lapsilla ei ole tae siitä, että jäljelle jäävä työ jakautuisi tasaisesti puolisoiden välillä. Lasten osallistuminen vähentää jaettavia kotitöitä, mutta jäljelle jäävä kotityö olisi kuitenkin jaettava puolisoiden välillä. Joistakin aineisto-otteista syntyy sellainen käsitys, että lähinnä äiti ja lapset jakavat kotitöitä.

Isovanhempien tarjoama lastenhoiva on aineistossa keskeinen informaalinen hoivan ja avun lähde ja onkin toisinaan ideaalitalanne. Joissakin aineisto-otteissa haastateltavat tuovat esiin, että isovanhempien käyttö lasten hoivaajina on rajallista mutta toisaalta lasta ei haluta jättää muulle kuin tutulle yöksi. Mikäli vanhemmat eivät syystä tai toisesta (esimerkiksi korkea ikä tai suuri välimatka) olleet käytettävissä hoivassa, vanhemmilla oli siten yksi hoivaresurssi vähemmän

käytettävissä. Itse omille vanhemmille tarjottava hoiva ei näyttäytyä niin usein haastateltavien puheessa kuin omien vanhempien tarjoama hoiva omille lapsille. Suhde omiin vanhempiin ei tässä valossa näyttäydykään täysin vastavuoroisena. Pikemminkin isovanhemmat näyttäytyivät voimavarana hoivassa kuin hoivattavina.

Mainintoja avusta omille vanhemmillekin löytyy. Erityisesti näin on iältään vanhemmilla haastateltavilla, joiden vanhemmat ovat todennäköisesti myös iältään vanhempia ja enemmän apua tarvitsevia, toisaalta omat lapset kasvaneet ja vähemmän apua tarvitsevia. Toisenlaisessa esimerkkitapauksessa haastateltava kuvaa välejä omaan aikuiseen lapseensa, jonka kanssa apua tarjotaan puolin ja toisin. Tutkimuksessa onkin havaittu vastavuoroisuuden elementti sukupolvien välisessä avussa (Lowenstein & Daatland 2006; Grundy 2005). Tällainen puhe tuo toisenlaista näkökulmaa siihen näkemykseen, että avunanto olisi yksisuuntaisempaa. Joskus viitataan myös muihin kuin lapsiin ja vanhempiin, kuten muihin sukulaisiin, kummeihin, ystäviin ja naapureihin. Haastattelupuheessa luodaan kuitenkin kuvaa, jossa palkaton apu sosiaaliselta verkostolta on luonteeltaan tilapäistä ja liittyy enemmän lastenhoitoon kuin kotitöihin.

5.3.3 *Omaehtoiset jaot*

Eronteolla muihin viitataan erontekoon perinteisistä pariskunnista ja omista vanhemmista. Tämä havainnollistuu aineiston kohdissa, joissa haastateltavat käyttävät retorisenä vakuuttelun keinona muiden tilanteesta kertomista ja oman parisuhteen vertaamista toisentyypisiin pariskuntiin. Haastateltavat tuovat tehokkaasti esiin, että muilla pariskunnilla havaittu epätasa-arvoinen työnjako ei olisi omassa parisuhteessa mahdollinen. Puolisot tuottavat yhdessä sellaisen ymmärryksen, että muunlaisilla pariskunnilla voi olla enemmän ristiriitoja. Eräässä selonteossa puolisot kuvaavat yhdessä tuttaviaan, joiden kotitöidenjaon takkuisuus aiheuttaa heissä huvittuneisuutta. Tämä saa aikaan tunteen tasapuolisen ja kitkattoman kotityönjaon houkuttelevuudesta.

Suhteessa yleiseen käsitykseen tai muihin haastateltaviin pariskunnat kuvaavat elämäntapaansa erilaisuutta tai erikoisuutta kuvaavilla sanavalinnoilla tai vertaamalla sitä ”normaaleihin” ihmisiin. Haastateltavat saattavat haastatteluissa korostaa omaa erikoisuuttaan, joka saa tilanteessa aikaan positiivisen sävyn. Erään yhteishaastattelun päätteeksi haastateltava kuvaa pariskuntaa erikoiseksi. Mielenkiintoisesti saman pariskunnan toinen puoliso on kommentoinut yksilöhaastattelunsa päätteeksi pariskuntaa hyvin samaan tapaan äärisanoja käyttäen ja tehden eroa ns. kahdeksasta neljään työtä tekeviin, mihin palaan alaluvussa 7. Tämä voitaisiin tulkita niin, että pariskunnan erikoisuus on heidän yhteinen ymmärryksensä. Haastatteluvastauksen laajemmasta diskursiivisesta kehyksestä päätellen

tämä erikoisuus viitanee haastateltavien parisuhteen onnistuneisuuteen puolisoiden haastavista työtilanteista huolimatta. Tämä käy ilmi myös siitä, että kyseiset haastateltavat kuvaavat delegeivansa kotitöitä joustavasti toiselle työtilanteen takia. Se, että haastateltavat esittävät nämä kommenttinsa haastattelun jälkeen, ja haastateltavien eksplisiittiset viittaukset muihin haastateltaviin kontekstualisoivat pariskunnan erikoisuuden tutkimuksen aihepiiriin.

Seuraavassa aineistoesimerkissä haastateltava kuvaa kotitöiden jaon eroa aiemmassa ja nykyisessä liitossa. Parihaastattelussa miespuoliso käyttää aiemmin yksilöhaastattelussa käyttämiänsä diskursiivisia resursseja kuvatessaan entisen ja nykyisen liiton eroa. Tarinamuoto tukee selonteon uskottavuutta, ja se luo vaikutuksen voimakkaasta entisen ja nykyisen vastakkainasettelusta. Haastateltava kuvaa entisen ja nykyisen puolison välistä eroa tilanteella, jossa kahden uran liitossa ei voi olettaa toisen automaattisesti tekevän tiettyä kotityötä.

H: ...Teil on molemmilla vaativa työura niin miten se on erilaista siihen verrattuna et jos on sellanen perhe jos on vaan yks? Yhden uran perhe tai kahden uran perhe, miten te ajattelette että se..

N5: Taas jälleen ei oo kokemusta, mä en kyl tiä..

M6: ..No on siis Ritva oli ?? kolme neljä vuotta ja sit meni sillä tavalla osa et oliko se neljä tuntia päivässä töissä muutaman vuoden ajan sillon kun nuorimmat lapset oli pieniä.. Et se mä luulen et semmosen viis kuus vuotta kesti semmonen.. Et se ei ollu täyspäivätöissä. Et.. jäi kotiin kun mä lähdin ja oli kotona ollu jo pitkän aikaa kun mä tulin. Niin tota olihan se tietysti erilaista sillon oli.. siis.. Sillon oli muuten paljon semmosia asioita mitä nyt ei oo 10 vuoteen.. osannu haaveillakaan.

N5: Niin?

M6: Niin.

N5: Oli ruoka valmiina ja..

M6: Oli ruoka valmiina ja ruokaa kotona ja.. Ja kaikkee muuta.

N5: Sust pidettiin parempaa huolta ja..

M6: Juu, jos paidasta lähti nappi niin se oli neulottu seuraavaan pesuun mennessä ja.. Nyt ne on kaikki 10 vuoden aikana kertyneet napittomat paidat ?? kaapissa. [päällekkäistä puhetta]

H: ..tehokkaasti. Aivan.

Ensin naispuoliso tuo esiin, ettei hänellä ole kokemusta muusta kuin kahden uran perheestä ja toteaa tietämättömyytensä asiasta. Tämä johtaa siihen, ettei hän tule spekuloida mahdollisia eroja yhden uran perheeseen verrattuna. Miespuoliso tarttuu ehdotukseen pohtia eroja kokeneisuutensa pohjalta ja vahvistaa jo aiemmin esiin tuodun tilanteen että entinen puoliso oli päävastuussa kodista. Tämän jälkeen hän tekee kontrastin nykyisen ja entisen tilanteen välille. Naispuoliso tarttuu tässä tilanteessa miehen kertomukseen esittämällä kysymyksen, joka saa odottamaan, että miespuoliso tarkentaisi kertomustaan. Kun miespuoliso ei

tarkenna sitä, naispuoliso tarjoaa oman ehdotuksensa. Miespuoliso hyväksyy tämän ja antaa konkreettisen esimerkin. Puolisoiden välille syntyy leikkisän huumorin ja sarkasmin sävyttämä tunnelma. Huumorin käytöstä voidaan tulkita, ettei entistä tilannetta pidetä vakavasti ottaen parempana. Lopuksi syntyy yleistä hälinää, ja haastattelija kuittaa haastatteluvastauksen.

Epäkonventionaalisuus eli kotitöiden jako perinteisistä sukupuolirooleista poikkeavasti kuvaa myös joustavuuden puhetapaa. Epäkonventionaalisuuden voikin ymmärtää erona muihin. Aineistosta käy ilmi, että suurimmaksi osaksi tehdään samoja tehtäviä – tätä lievennetään toisinaan toteamalla, että tiettyjä tehtäviä kuitenkin jaetaan. Silloin tämä puhetapa näyttäytyy yhtäaikaisena seuraavassa alaluvussa esiteltävän sukupuolten välisen erikoistumisen puhetavan kanssa. Myös perinteisesti toisen sukupuolen työksi lukeutuvat kotityöt on joissakin kuvauksissa jaettu tasavertaisesti. Esimerkkejä on myös käännetyistä työnjakoista, jossa perinteisesti naisen työksi lukeutuva tehtävä on miehen vastuulla tai toisinpäin. Seuraavassa esimerkissä haastateltava kuvaa epäkonventionaalista työnjakoa.

H: ..Uskotsä et sun vanhemmilla on ollu vaikutusta tai onks ne ollu jollain tavalla sulle roolimalleja?

N5: Mun äiti varmaan on. [...] Et mut se malli on ollu semmonen, se on ihan sama asia kun mä meillä esimerkiks muuraan grillit ja teen betonirauδοitukset ja kaikki tämmöset sama kun mun tyttäreni vastaavasti niin se laatottaa kylppärit ja tekee kaikki niin kaikki muut on et apua. Se on vaan just se kun ei kukaan oo kertonu että niin ei pitäis niin ei oo semmosia rajoitteita. Sit toisaalta must mä vihaan marjojen poimimista ja jotain, meiän Juhani, sit maallahan ne nauraa meit ihan älyttömästi kun mä muuraan grilliä ja Juhani noukkii vadelmia. Ja must se on ihanaa et mul on mies jonka itse luottamus kestää sen et muut nauraa sille et se poimii vadelmia. Se ei osaa tehdä grilliä, mun mielest se on ihanaa et mä saan rakentaa grilliä. Koska se on se työ jossa mä nään konkreettisesti et jotakin syntyy.

Muiden ihmettelystä ja naureskelusta kertominen painottaa työnjaon epäsovinnaisuutta. Tässä mainitut tehtävät tosin liittyvät isompiin remonteihin ja mökillä tehtyihin töihin, jotka seuraavassa alaluvussa kuvatulla tavalla ovat positiivisempia tekijälleen kuin päivittäiset pakolliset arkirutiinit. Haastateltavan selonteko näyttäytyy merkityksellisenä myös laajemmassa diskursiivisessä kehyksessä, jossa hän tuo usein esiin toimimistaan perinteisesti maskuliiniseksi ymmärretyillä elämänalueilla. Haastateltava huomioi, että epäkonventionaalinen työnjako vaatii itseluottamusta erityisesti mieheltä ja luo positiivisella tunneilmallisella kuvan omasta kiitollisuudesta. Suomalaisten mielipiteitä kartoittaneessa asennetutkimuksessa (Malinen ym. 2005) sekä Rapoportin ja Rapoportin (1969; 1976) tut-

kimuksissa on havaittu, että miehen osallistuminen naisille perinteiseen työhön on omiaan lisäämään naisen kiitollisuutta ja arvostusta miestä kohtaan. Myös Magnusson (2001) on tuonut esiin sukupuolten tasa-arvo sankarillisena ja lahjana -diskurssin. Tällöin tasa-arvoisuus ei näyttäytykään puhetavoissa sukupuolineutraalina vaan asiana, josta naispuolison tulee olla kiitollinen.

Ajassa jatkuvaa epäkonventionaalisuutta voi esiintyä sukupolvien välillä, kuten epäkonventionaalisuuden puhettavan yhteydessä esiin tuomassani esimerkissä, jossa työnjako tulee puheeksi äidistä otetun roolimallin kohdalla ja jatkuu itsestä ja tyttärestä kerrottaessa. Tällöin vanhempiin tasa-arvoisuuden roolimallina identifioidutaan. Myös lasten osallistaminen on tietyllä tavalla tasapuolisen työnjaon jatkuvuutta sukupolvelta toiselle. Lisäksi toisessa aineistokohdassa tasapuolisuus jatkuu ajallisesti pariskunnan elinkaarella niin, että tasapuolisuus on vallinnut ennen lasta, pikkulapsiaikana ja sen jälkeen. Myös Magnussonin (2001; 2006) mukaan kotitöiden jaon tasaisuus pikkulapsiaikana voi jatkua lasten kasvaessa. Hän on haastatellut ruotsalaispuolisoi- ta yhdessä merkitysten antamisesta kotitöiden jaolle.

Perhetyypin ja elämäntilanteen vaikutus kotitöiden jakoon vaihtelee. Joissakin kertomuksissa kotitöiden jaon tilanne oli tasapuolinen siltä ajalta, jonka molemmat olivat kotona eli silloin, kun ansiotyössä käyvä puoliso oli palannut töistä. Tämä puhe on tulkittavissa tasa-arvoistavaksi, jos molemmat puoliset ovat vuorollaan kotona. Haastattelupuheessa näkyvät tasa-arvoisuus tai käännetty roolit – mies tekee enemmän koti- ja nainen ansiotyötä – pikkulapsiaikana kotiavulta ylijäävän kotityön osalta. Toisaalta haastateltava on toisinaan puheessaan epävarma todetessaan, ettei ole tarkkaillut kotityön määrää ja käyttää epävarmuutta merkitseviä sanoja. Tasa-arvoisuuden puhetapa ajassa jatkuvana liittyy muistamisen epävarmuuteen, kun pikkulapsiaika ei ole ajankohtainen haastatteluhetkellä (vrt. Hytti 2003).

Stereotyyppien avulla luodaan kuvaa omasta poikkeuksellisesta tilanteesta. Eräässä kohtaa aineistoa haastateltavien mukaan miehet ryhmänä ovat kyvyttömiä kaupassakäyntiin. Puhe vahvistuu kummankin puolison toiston avulla. Miespuolison mukaan kaikki miehet eivät osaa käydä kaupassa, minkä suhteen hän eroaa näistä miehistä. Naispuoliso vahvistaa tämän. Miesten kyvyttömyys toimii yleisenä raamina, johon viitataan kuvatessa oman tilanteen erilaisuutta. Mielenkiintoisesti toisessa esimerkkitapauksessa naispuoliso kuvaa omaa kyvyttömyyttään ja miehensä kykyä kaupassakäyntiin viittaamatta sukupuoleen. Hän viittaa kummankin puolison osaamiseen, mahdollisesti alleviivatakseen kyseisen pariskunnan työnjaon sukupuoleettomuutta. Alaluvussa 5.4 tuon esiin osaamiseen perustuvaa kotityöpuhetta ja esimerkkejä, joissa miehen kyvyttömyys -puhetapaan päinvastoin identifioidutaan kuin erottaudutaan siitä. Vapaa-ajan kontekstissa haastateltavat kuvaavat miesten taipumusta ottaa itselleen enemmän vapaa-aikaa ja sitä, kuinka omassa parisuhteessa näin ei ole (alaluvussa 5.4 sukupuolit-

tavien puhetapojen yhteydessä kuvaan tilanteita, joissa tällaisesta kerrotaan myös oman parisuhteen kohdalla). Haastateltavat käyttävät retorisena keinona muihin vertaamista ja kuvaavat, kuinka hoivaaminen asettuu molemmille puolisoille omia menoja tärkeämmäksi eikä miespuolisolla ole enemmän omaa vapaa-aikaa.

Omaehtoisuus näkyy aineistossa siten, että haastateltavat eivät koe ottaneensa perinteisistä vanhemmista *roolimallia*. Aineistossa erityisesti naiset tuovat esiin vierasta suhdettaan perinteiseen työnjakoon esimerkiksi oman äitinsä kautta. He tuovat esiin, kuinka eivät ole omaksuneet perinteisiä arvoja äidiltään, mitä tulee kotityöhön. Eroa tehdään esimerkiksi lapsuudenkodin siisteysstandardeihin, joiden symboliksi muodostuu aineistossa laajemminkin pölyjen pyyhkiminen. Puhuessaan omasta elämästään ja ajankäytöstään naiset tekevät eroa oman äitinsä tapaan tehdä kotitöitä. Eräässä aineiston kohdassa miespuoliso tarttuu naisen kuvaukseen äidin kotiäitiyden epätoivottavuudesta viemällä sen yleisemmälle tasolle kuvaamalla kyseisen ratkaisun aikaan saamaa onnettomuutta ihmisissä. Kokemukset siitä, pidetäänkö omia vanhempia roolimallina omassa vanhemmuudessa, kuitenkin vaihtelevat. Myös isän ja äidin vanhemmuuden erilaisuudesta tai samankaltaisuudesta puhutaan eri tavoin. Hoivan kontekstissa haastateltavat toisinaan tuottavat eksplisiittisesti eroa vanhemmuuteen liitettäviin sukupuolisteoreotyyppioihin. Esimerkiksi tuodaan esiin eroa suhteessa isään, joka ei ole ollut osallistuva. Kahden ansaitsijan perheen hoivaavan isän malli on yksi pehmeämmistä maskuliinisuuden kuvista (Calás & Smircich 2006). Baird ja Reeves (2011) toteavat, että jotkin perheet ovat ohittaneet perinteiset argumentit naisen huolenpidon luonnollisuudesta. He ovat haastatelleet 10 australialaista pariskuntaa, naispääelättäjiä puolisoineen.

”Hoiva omana valintana” -puheessa näkyy omaehtoisuus hoivan kontekstissa. Se painottaa vanhempien – käytännössä useimmiten äidin – omaa valintaa hoivan suhteen. Tämä näkyy puheessa siten, että hoivaa tarkastellaan siitä lähtökohdasta, mikä sopii itselle. Se, että painotetaan erityisesti äidin valintaa, säilyttää vanhemmuuden kuitenkin erityisesti äidin vastuulle, mikä heikentää tasa-arvoistavan puhutavan voimaa. Eräs naishaastateltava kertoo, että hoivan valinta on tehty omista lähtökohdista käsin käyttämällä minä-muotoa, ja tekee eroa kotiäitiyteen, mihin viittaa lisää tulevassa aineisto-otteessa. Toisessa esimerkissä miehen hoitovapaan käyttäminen näyttäytyy omana valintana, joskin tässä individualistinen puhe yhdistyy lapsen etuun. Haastateltava kuitenkin viittaa monikossa myös puolisoonsa kollektiivisessa päätöksenteossa. Revon (2009) mukaan perheen etu ja yksilön etu rinnastetaankin usein toisiinsa ja niitä perustellaan toisillaan. Lisäksi Erärannan (2007) mukaan vanhemmuuteen sitoutuneet isät korostavat omaa henkilökohtaista valintaansa, ei velvollisuutta. Miehen valintaan hoivan suhteen palaan sukupuolittavan puhutavan yhteydessä. Voidaan ajatella, että koulutetuilla ja varakkailta naisilla ja miehillä kotiin jääminen tai ansiotyössä jatkaminen ovat todellisia vaihtoehtoja. Talouteen liittyvät kysymykset eivät

useinkaan tule eksplisiittisesti esiin. Tulkitsen tämän kuvaavan erityisesti naispuolison asemaa sosioekonomisessa rakenteessa. Järjestelyt eivät synny taloudellisesta välttämättömyydestä (vrt. Baird & Reeves 2011).

”Mä en oo mikään kotiäiti” -puhe on hoivan kontekstissa esimerkki siitä, kuinka hoivaan suhtaudutaan yleisen ja yksityisen kautta. Tätä on merkityksellistä tarkastella, sillä työssäkäyvän äidin position rakentaminen on keskeistä kahden uran pariskunnan hoivajärjestelyille. Sen sijaan vanhemmuuden saamia erilaisia muita merkityksiä ei ole tässä työssä otettu tarkastelun kohteeksi, ja vanhemmuuden tuomissa velvoitteiden osalta pitäydytään pääsääntöisesti parisuhteen dynamiikassa. Perinteinen sukupuolisopimus (mieselättäjä-naishoivaaja) toimii normina, johon omaa elämää peilataan eroa tehden. Hoivan merkityksen rakentuminen laajemman diskursiivisen kehyksen – kotitäitien ja uraäitien vastakainasettelu – kautta näkyy aineistossa haastateltavien äitien orientoitumisena työssäkäyviksi äideiksi. On puhujasta kiinni, mitä kotiäitiys tarkoittaa. On tärkeä huomata, että suomalaisessa kontekstissa kotiäitiys tarkoittaa usein pienten, alle 3-vuotiaiden, lasten tilapäistä kotihoivaa. Suomessa ei ole laajaa pysyvemmän kotiäitiyden kulttuuria, vaan kyseessä on yleensä tilapäinen järjestely pikkulapsiaikana. Kun pariskunnat normalisoivat ja perustelevat kahden ansaitsijan perheessä elämistä, he rakentavat samaan aikaan toiseutta tilapäiseen kotiäitiyteen nähden. Oman (tai harvemmin puolison) kotiroolin vastakohtaksi asetetaan kotiäiti (tai harvemmin koti-isä), hoivaava tai muulla vastaavalla adjektiivilla kuvattu äiti. Seuraavassa aineisto-otteessa tiivistyy tälle puhetavalle tyypillisiä argumentteja: siinä tuotetaan vahvoin sanankääntein kotiäitiyden sopimattomuutta itselle ja viitataan muihin eroa tehden.

H: Entä miten se valinta, että tän työssäkäynnin ja kotiinjäännin välil tässä niinku lapsen jälkeen?

N3: No, mul oli itsestään selvää, et must ei tuu kotiäitiä, mä oon sen tienny aina. Mä oon aina tienny, et must ei tuu kotiäitiä. Ja monesti, mä muistan sillon niinku, ku Senni oli vasta, Senni ei ollu vielä syntyny, niin hirveen monet sano, että kyllä sä sitten muutat mieles, että sä, sä sitte et halua mennä töihin. Ja mä olen niinku aina inhonnu sitä ajatteluu, mä oon hirvee tämmönen tasa-arvo-, tasa-arvokannattaja, et mä niinku suhtaudun hyvin periaatteellisesti tasa-arvoasioihin. (Y)

Haastateltava myös viittaa eksplisiittisesti tasa-arvokysymyksiin. Tässä puhetaavassa korostuvat yksilölliset oikeudet, oikeus ansiotyöhön sekä emansipatoriset elementit ja muutoksen vaatiminen. Aineistosta tyypillisesti nouseva ajatus on myös sellainen, ettei kotiäitiys ole itselle tarpeeksi virikkeellinen valinta. Lisäksi argumenttina on myös Bairdin ja Reevesin (2011) havaitsema perustelu, että tarvitsee itse molempia elämänalueita. Naiset puhuvat siitä, etteivät voisi

hetkeäkään harkita pidempään kuin vanhempainvapaan kotona olemista eli hoitovapaalle jäämistä. Näissä kuvauksissa intensiivisesti läsnä oleva vanhemmuus näyttäytyy vähemmän houkuttelevassa valossa: haastateltavat puhuvat vastoin äitiyden ihanuutta. Aineistossa kuvaillaan vahvoin sanankääntein kotiäitiyden elämänsisällön kapeutta itselle tai puolisolle mahdollisena vaihtoehtona. Kotona olemista kuvataan esimerkiksi ilmaisuilla olla ryytynyt, turhautunut, tulla hulluksi ja niin edelleen. Eräässä aineiston kohdassa kotirooli parodioidaan mahdollisena kyseiselle pariskunnalle. Myös Luotonen (2011) on havainnut tilanteita, joissa työ määrittäytyy nautinnon ja itsensä toteuttamisen paikkana äitiyden sijaan. Hän on tutkinut fokusryhmämetodilla 12 suomalaista äitiä, jotka ovat perhevapaalla ja työllisiä.

Kotiäitiyteen liittyen kuvataan myös sitä, että oma kotiäitiys ei olisi lapsen parhaaksi, mikä kiinnittyy puheeseen ulkoistetun hoivan lapsiystävällisyydestä. Lapsen hyvä näyttäytyy siten, että ylihuolehtivuus kuvataan lapsen kannalta kielteisenä asiana. Eräs haastateltava kuvaa, kuinka sekä äidin että lapsen kannalta liian tiiviit välit ovat epätoivottavat. Retorisena keinona hän kuvaa olevansa itsekäs, minkä voi ajatella olevan puolustautumista implisiittistä syytöstä vastaan, ettei olisi uhrautunut lapsille. Ilmimerkitys kuitenkin muuttuu selonteon jatkuessa lapsiinsa liian sitoutuneen äidin huonoista puolista ja kiinnittyy lasten etua painottavaan retoriikkaan. Tämä on linjassa individualistiseen valinnan retoriikkaan ja puheeseen lasten osallistamisen ja itsenäisyyden tärkeydestä. Aineistossa kuitenkin osoitetaan ymmärrystä myös äitiyden ihanuudelle. Toisinaan kotiäitiyden epätoivottavuutta lievennetään tähdentämällä, että kotiäitiyden vaihtoehto ei ole itselle sopiva – mutta muille kyllä, jopa suotava. Tämä tarve lievennykseen kertoo siitä, ettei uraäideille koeta olevan sopivaa tuomita kotiäitiyttä sekä siitä, että äitiyden ihanuuden kyseenalaistaminen ei ole täysin suotavaa. Lisäksi – yhtä vahvasti kuin naiset ilmaisevat, etteivät voisi hetkeäkään harkita pidempään kotiin – ymmärretään kuitenkin myös sitä, että nainen pitää koko vanhempainvapaan, mitä kuvaan tarkemmin alaluvussa 5.4.

Joissakin aineisto-otteissa haastateltavat kuvaavat naisen vahvan kotiroolin mukanaan tuomaa riippuvuutta verrattuna omaan taloudelliseen ja päätöksenteon itsenäisyyteen sekä mahdollisena vaihtoehtona itselle tai puolisolle vahvoin sanankääntein. Se, ettei miehen taloudellista ja päätöksenteon riippumattomuutta korosteta samaan tapaan kuin naisten, voidaan tulkita miehen riippumattomuuden pitämiseksi itsestänselvyytenä. Lisäksi nämä puheet näyttäytyvät lähinnä vanhempien haastateltavien puheessa, joten ne voidaan tulkita myös sukupolvikysymykseksi: naisen itsenäisyys on vanhemmille haastateltaville merkityksellisempi ja nuoremmille puolestaan itsestänselvempi.

5.3.4 *Yhteenveto*

Tässä alaluvussa tunnistin erilaisia tasa-arvon ja joustavuuden puhetapoja, joilla on oma sukupuolittunut luonteensa. Myös muut kotityönjakoa laadullisin menetelmin tutkineet ovat havainneet tasa-arvoisten diskurssien olemassaolon. Heitä ovat esimerkiksi Magnusson (2001; 2006) ja Holmberg (1993), joka tutki joka päiväistä elämää, rakkaussuhdetta ja ajatuksia sukupuolesta ja tasa-arvosta haastatteleamalla nuoria tasa-arvoisia ruotsalaispuolisoita. Tasapuolisuuden puhetapa viittaa siihen, kuinka pariskunnat korostavat tasa-arvoisuutta työnjaossaan, ja joustavuuden puhetapa siihen, kuinka tehtävänjaot eivät ole etukäteen lukkoon lyötyjä. Tasa-arvoisten ja joustavien puhetapojen yhteydessä korostuivat toisen puheen täydentäminen ja hyväksyminen vuorovaikutuksen ristiriitojen sijaan. Tämän tulkitsen niin, että nämä puhetavat tukivat harmonisen pariskunnan kuvan tuottamista.

Välttämättömän pahan puhetavassa kotityö näyttäytyy asiana, jonka tekemistä molemmat puoliset haluavat välttää. Se implikoi kotitöiden kielteisiä merkityksiä tekijälleen. Tällöin pariskunnat viittaavat kotityön tekoon ehtimisenä ja viitsimisenä. Tämä puhetapa voi kiinnittyä luvussa 6 esiteltävään ansiotyön ensisijaisuutta suhteessa kotona tehtävään työhön painottavaan puhetapaan. Haastattelupuheen mukaan kotityön lopputulokselle asetettavia standardeja lasketaan ideaalista. Lapsettomuus näyttäytyy kotityönteon lykkäämisen mahdollistajana. Puhe hoivan ulkoistamisesta representoituu ”ulkoistettu hoiva lapsiystävällisenä” -puheena. Lapsien osallistaminen kotityöntekoon on tietynlaista sukupolvien välistä delegointia vanhemmilta lapsille. Isovanhempia lukuun ottamatta muu sosiaalinen verkosto näyttäytyy vähäisemmässä roolissa. Jolleivät isovanhemmat tarjoa hoivaa, kahden uran pariskunnan mahdollisuus saada muiden tarjoamaa hoiva-apua muuten kuin palkatusti vaikuttaa rajalliselta. Tämän aineiston valossa ajatukset voileipäsukupolvesta, joka pitää huolta lastensa lisäksi myös omista vanhemmistaan, eivät näyttäytyneet erityisen relevantteina. Maherin ja kumppaneidenkin (2010) tutkimuksessa perheen joustavat strategiat sopivat seuraaviin kategorioihin: apu puolisolta, lasten omaehtoisuus, avun järjestäminen lasten hoitamiseksi ja muiden perheenjäsenten apu.

Eronteko muihin -puhetavassa tuotetaan eroa perinteisiin pariskuntiin tai omiin vanhempiin. Se, että muiden kotitöiden kuin hoivan yhteydessä vanhempiin samaistumisen ja erottautumisen pohdiskelut näyttäytyvät lähinnä naisten puheessa, viitanee siihen, että hoiva ja kotityöt määrittyvät edelleen jollakin tavalla enemmän naisen huolenaiheeksi. Stereotypioihin viitatessa korostetaan oman parisuhteen kotityönjaon tasapuolisuuden erikoisuutta. Epäkonventionaalisuuden puhetapa rakentaa eroa tyypillisiin työnjaollisiin ratkaisuihin. Eri elämänvaiheiden puhetavassa korostetaan tasa-arvoisuuden säilyvyyttä ajassa sukupolvelta toiselle ja pariskunnan elinkaarella. Omaehtoisuus näyttäytyy oman oi-

keuden puolustamisena kotityön lopputuloksella asetettavien laatustandardien suhteen. Lapsen hoivan laatustandardien laskemista ei sen sijaan voitane pitää sosiaalisesti suotavana ja siten mahdollisena puhetapana. Hoivan kontekstissa omaehtoisuus näyttäytyy ”mä en oo mikään kotiäiti” -puheena. Puhe kotiäitiydestä kuitenkin toisaalta jo sinänsä sukupuolittaa vanhemmuutta ja limittää vanhemmuuteen liittyvät puhetavat sukupuolittaviin puhetapoihin – vaikka kotiäitiys-puhetta leimaakin eksplisiittisen sukupuoleen viittaamisen näkymättömyys. ”Hoiva omana valintana” -puhe näkyy puheessa siten, että hoivaa tarkastellaan siitä lähtökohdasta, mikä sopii itselle. Hoivan suhteen miehet tunnistavat jaetun vanhemmuuden ideaalin, vaikka miehet eivät välttämättä pohdiskele yhtä aktiivisesti muun kotityön kuin hoivan jaon tasa-arvoisuutta. Lapsiystävällisyyttä ja omaa itsenäisyyttä korotavat agendat yhdistyvät etenkin naisten hoivapuheessa.

5.4 Sukupuoleen kiinnittyminen

H: ...Näätteks te siin mitään.. positiivista että jos puolisoilla on keskenään erilaiset roolit? [...] No just vaikka sillä tavalla että toinen ottaa enemmän kodista vastuuta ja toinen tekee töitä?

N5: ...Kyl must tuntuu et sitä jotenkin automaattisesti.. kyl mä koen et mul on päävastuu kodista vaik Juhani tekee ihan hirveen paljon mut sit on paljon semmosia se et mitä mies ei vaan kerta kaikkiaan ei näe.

M5: Se ei huomaa. [...]

Sukupuolittaviksi ja luonnollistaviksi puhetavoiksi olen nimennyt sellaiset, joissa muussa elämässä tapahtuvan työnjaon yhteydessä viitataan eksplisiittisesti sukupuolirooleihin ja kerrotaan sukupuolen mukaisesta erikoistumisesta luonnollisena. *Perinteinen* sukupuolittunut kotityönjaon puhetapa näkyy haastateltavien puheessa tasa-arvoistavien ja joustavien puhetapojen rinnalla. Perinteisyys on sukupuolittamista luonnollistavan puhetavan keskeisiä elementtejä. Se edustaa vastapuhetta epäkonventionaalisuutta korostaville puhetavoille ja identifioituu stereotypioihin. Puheessa kuvataan tilanteita, joissa tietyt kotityöt jaetaan perinteistä sukupuolijakoa noudattaen. Haastateltavat viittaavat myös itse sukupuolijaon perinteisyyteen ja stereotyyppisiin naisten ja miesten töihin. Seuraavassa haastatteluotteessa miespuoliso tuo kotityökeskusteluun huumoria.

H: Millanen sisäinen työnjako teidän perheessä on esimerkiks kotitöiden suhteen?

M4: No, minä pääasiassa niitä teen tietysti.

N4: Aha. Kiva.

M4: No, jaa, se on se perinteinen, mä fiksaan kaikki paikat, jotka on epäkunnossa.

N4: Ja sit sä leikkaat nurmikon.

M4: Mä leikkaat nurmikon. Mä..

N4: Sää teet aamu- ja iltapalan periaatteessa, mä teen..??

M4: Mä hoidan aamu- ja iltapalat..

N4: Et tota kyl se aika lailla se perinteinen on. Tiedän, et nyt voitulla protesteja naapurista, mutta..

M4: Naapurista.

N4: Naapurituolilta, mut et kyl mä must aika paljon pyöritän sitä päivittäist arkee kuitenkin.

M4: Pötyä. [...]

Miespuoliso ironisoi omaa osallistumistaan kiistämällä leikillään alussa ja lopussa naisen antamaa kuvaa, jonka mukaan kotityön organisointi on pääasiassa naispuolison vastuulla. Tämä saa aikaan perinteisen työnjaon kiistämisen sijaan lievennyksen ajatukseen siitä. Perinteinen työnjako ilmenee kummankin puolison puheessa. Naispuoliso luettelee miespuolison tekemiä kotitöitä. Kyseessä on identifikaatio toisen rooliin (vrt. Holmberg 1993). Lopputuloksena käsitys työnjaon perinteisyydestä vahvistuu.

Perinteistä puhetaan kuvastaa tietty arvokonservatiivisuus. Arvoihin liittyvissä kysymyksissä oli havaittavissa tendenssi, että erityisesti miehet korostivat perhettä ja naiset puolestaan elämänalueiden tasapainoa (käsittelen elämänalueiden merkityksiä luvussa 7). Tämä voidaan tulkita niin, että erityisesti miesten on sosiaalisesti suotavaa ilmaista perhearvoja, kun taas työn ja perheen yhteensovittaminen koskettaa enemmän naisia ja heille on tärkeää korostaa työn merkitystä identiteetilleen. Perinteisiin arvoihin liittyviä näkemyksiä leimaa myös tietty normatiivisuus. Myös Repo (2009) on tuonut esiin etenkin perhepuheeseen liittyvän normatiivisuuden. Erityisesti miehet puhuvat siitä, etteivät materiaaliset arvot ole välttämättömiä elämässä menestymisen kannalta. Se, että materian ja sitä kautta tulojen merkityksellisyyttä vähätellään, voi liittyä samaan vaatimattomuusretoriikkaan kuin työurapuhe, jossa menestysretoriikka elämänsisältönä torjutaan. Lähinnä miehet käyttävät vähättelyretoriikkaa, mikä voidaan tulkita merkiksi siitä, että stereotyyppisesti materian ja tulojen nähdään yleensä merkitsevän miehille enemmän. Maskuliinisen diskurssin on tulkittu perinteisesti orientoituvan uraan, kilpailuun ja menestykseen sekä olevan instrumentaalinen (Magnusson 2001; 2006; Meriläinen ym. 2004 tutkimuksessaan suomalaisista liikkeenjohdon konsulteista).

5.4.1 Kiinteää työnjakoa

Erikoistuminen on perinteisyyden rinnalla tämän puhutavan merkille pantava piirre, ja se asettuu joustavuuden vastapuheeksi. Aineistossa tuodaan esiin,

kuinka jotkin työt ovat kiinnittyneet toiseen puolisoon – joskin tätä lievennetään toteamalla, ettei kyseessä aina ole perinteinen roolimalli. Erikoistumista illustroi esimerkiksi se, että tiettyä kotityönjakoa noudatetaan muuten kuin poikkeustilanteissa ja että siitä poikkeaminen vaatii ohjeita päävastuulliselta puolisolta. Poikkeustilanne voi olla esimerkiksi puolison matkoilla olo (tästä on esimerkkejä ambivalenttien puhetapojen ja työurapuheen yhteydessä) tai sairaus, jolloin terveen puolison vastuu ajanhallinnasta korostuu (Suhonen & Salmi 2004). Eräs naishaastateltava kuvaa, kuinka miespuoliso hänen ohjeistamanaan pesee pyyhkiä hänen olleessaan sairaana. Tämä kertoo joustavuuden tosiasiallisesta rajallisuudesta. Naispuoliso jatkaa kertomalla eri kotitöiden jaosta, josta poiketaan vain tietyissä tilanteissa, minkä miespuoliso vahvistaa. Lisäksi naispuoliso antaa syyn kotitöiden tietynlaiselle jaolle: hän pyyhki pölyt, koska hän on halunnut ostaa pölyntyvät kirjat, puolisolle kelpaisivat lainatutkin. Tämä voidaan tulkita puolustelevana retoriikkana sen suhteen, että tietty kotityö on kiinnittynyt vain toiseen puolisoon.

Luonnollistaminen on yleistä erityisesti sukupuolten väliseen työnjakoon viitattaessa. Pariskunnat puhuvat siitä, mikä on luonnollista heille ja mitä ihmiset yleensä tekevät. Erikoistumispuheen ohella luonnollistaminen asettuu vastapuheeksi eronteolle muihin. Samat teemat toistuvat useimpien naisten ja miesten ajattelussa, koska ne muodostavat käyttökelpoisen jaottelun arjessa (Malinen ym. 2005; Wetherell 1995). Omia valintoja perustellaan yleisten kulttuuristen odotusten kautta. Kuvatessaan omaa elämäänsä haastateltavat viittaavat yleisesti tunnetuihin ja hyväksytyihin kulttuurisiin kategorisointeihin, kuten sukupuoleen kohdistuviin näkemyksiin. Perinteistä sukupuolen mukaista hoivanjakoa omassa parisuhteessa kuvataan luonnolliseksi (vrt. Magnusson 2006).

Haastateltavien puheessa vanhemmuus näyttäytyy toisinaan sukupuolittuneina äidin ja isän luonnollistettuina eroina, esimerkiksi viittauksissa leikkivään tai autoritääriseen isään sekä äidin ja isän roolien toistensa täydentävyyteen. Haastateltava saattaa lievittää kertomaansa rajoittamalla selonteon omaan kokemukseensa. Hän voi myös viitata siihen, että kyseessä on stereotypia. Tätä tehdään aineistossa toistuvasti viitattaessa omaan vanhemmuuteen. Joissakin haastateltavien kuvauksissa lapsuudenperheistään omalla äidillä on ollut organisointivastuu ja vahva rooli kotitöidessä. Nämä kuvaukset tulevat esiin yhtä hyvin miesten ja naisten kuvauksissa. Vanhemmuuden toteuttamisessa naisten toiveet itselle muisuttivat joskus perinteistä äidistä kerrottua esimerkkiä. Tämä on vastapuhetta eronteolle sukupuolittuneesta vanhemmuudesta. Toisinaan tuodaan esiin, että kasvattajana otetaan enemmän mallia äidistä, jonka rooli kasvattajana oli ollut suurempi. Näin voi olla myös miesten puheissa. Seuraavassa aineisto-otteessa haastateltava kuvaa päävastuutaan lapsesta viitaten miehen sukupolven miehen malliin. Hän asettuu miehen asemaan, mikä saa aikaan mielikuvan, että hän ymmärtää miehensä näkökulmaa.

H: Miten teillä sitten tosiaan silloin kun lapset oli pieniä, niin minkälainen oli puolison rooli siinä?

N4: Kyl se oli silloin vähäisempi, selkeesti vähäisempi kun nyt. Et varsinkin vauvaikänen lapsi, joka tarvii apua kaikessa, niin tota kyl se oli lähinnä näytösluonteista sitten se isän vaippojenvaihto tai kylvetys tai pukeutuminen, et kyl ne pääsääntöisesti oli mun vastuulla. Ja, en mä tiedä, ehkä siinä sitten vaikuttaa sekin, että Rikhardhan oli kohtuullisen vanha isä.. ..Että mä oon tavallaan paljon antanut hänelle anteeksi siis sen vuoksi, että mä voin jotenkin kuvitella, et hänen ei oo niin helppo istuu semmoseen niin ku hoivaisän rooliin, niin ku joku nuorempi mies.. Et tota tää on semmonen seikka, jonka niin ku Rikhardin kohdalta oon ollu valmis sitten niin ku hyväksymään. Nyt kun pojat on tän ikäsiä, nyt hänen roolinsa on paljon enemmän. Hän on semmonen kaveri-isä.. ..Mut että nyt se tilanne on kaikin puolin niin ku muuttumassa ja parantumassa. Ehkä hän tavallaan niin ku, nyt hänen on helpompi löytääkin se niin ku isän rooli. Hän jotenkin tietää, mitä hänen pitää tehdä. (Y)

Haastateltava viittaa miehen vähäisempään panokseen vauva-aikana ja osallistumisen näytösluontoisuuteen. Hän viittaa puolisonsa sukupolveen ja selittää sillä hyväksyvänsä vähemmän osallistumisen. Lopuksi hän kertoo miehen enemmästä osallistumisesta lasten ollessa vanhempia. Näin syntyy ymmärrys kiitollisuudesta miehen osallistumisesta kohtaan. Björnberg ja Kollind (1996) ovat arvioineet, että miehet voivat representoida lapsiorientoitunutta maskuliinisuutta diskurssin tasolla, mutta sitä ei tarvitse toteuttaa käytännössä. Selonteossa on havaittavissa myös tarvetta selittelyyn miehen osallistumattomuudesta suhteessa hoivaisyyden malliin.

Osaamiseen ja mieltymykseen perustuva kotityönjako on yksi kulttuurisesti jaettu oletus (Wetherell 1995). Ne kuitenkin tuntuvat johtavan useimmilla pareilla samansuuntaiseen sukupuolen mukaan jakautuneeseen lopputulokseen (Nordenmark & Nyman 2003). Malinen ja kumppanit (2005) toteavatkin, että voidaan kysyä, miksi esimerkiksi miehet niin harvoin tykästyvät pyykinpesuun. Suomalais tutkimuksissa pyykinpesu on todettu tyypillisesti naisten tekemäksi kotityöksi (Raijas & Varjonen 2007; Malinen ym. 2005). Seuraavassa aineistoesimerkissä tuodaan esiin osaamiseen perustuva työnjako. Puolisot viittaavat kotityönjakoon liittämällä sitä leikkisästi kummankin puolison ominaisuuksiin. Tässä ilmenee haastateltavien taipumus humorisoida viittaukset osaamiseen ja mieltymykseen, minkä tuon esiin ambivalenttien puhetaiposten yhteydessä.

H: Minkälainen työnjako teillä on kotitöiden suhteen? [...]

M6: ..Mutta tommoset.. Lumenluonti maalla, saunanlämmitys, hallojenhaku, kyllä se.. Silloin kun putket on jäässä, niin veden kan-

taminen, tämmöset missä ei hirveesti tarvita älyllisyyttä ne kuuluu sitten mulle.

N6: Niin ja sitten tuota tämmöset taulujen ripustaminen seinälle tai tämmöset fyysistä voimaa tai työkaluja vaativat tehtävät, niin ne on Pekalla. Kyllä meillä menee vähän tämmönen perinteinen sukupuoliroolijako, mutta kyllä nyt se vasara pysyy munkin kädessä ja oon mä lapsena hakannu halkoja, ettei se vierasta ole.

M6: Vasaralla halkoja?

N6: Vasaralla halkoja. [naurua] Ja sitten kyllä Pekka imuroi yhtä lailla, mutta nyt on järjestetty, kyllä siinä on vähän semmosta... [...]

Puolisot viittaavat miehiseksi lukeutuvan työn fyysisyyteen, jonka mies kääntää huumoriksi esittämällä sen älyllisyyden vastakohtana. Naispuoliso kuitenkin lieventää sukupuolittunutta kuvaa toteamalla, että käännettykin järjestys on mahdollinen. Miespuoliso ironisoi tässä kohtaa naisen osaamista miehisellä alueella tarttumalla hänen käyttämäänsä sanamuotoon ja kääntämällä sen huumoriksi. Nainen tarttuu kiusoitteelukutsuun ääneen nauramalla ja miehen lausuman toistamalla. Lisäksi hän asettuu miehen asemaan kertomalla tämän osallistumisesta myös perinteisesti naisen työksi lukeutuvaan työhön. Pariskunnan välistä työnjakoa voidaan myös perustella rationaaliseksi. Näissä aineiston kohdissa haastateltavat viittaavat sekä mieltymyksen että osaamisen puutteeseen tietyn kotityön kohdalla. Heidän mukaansa on rationaalista, että puoliso tekee tämän kotityön. Joskus tuodaan esiin oma tai toisen kyvyttömyys jonkin kotityön suhteen; tällöin kotityön lopputuloksen laatu on parempi, jos kyvykkäämpi osapuoli tekee sen. Nämä argumentit puhuvat vallitsevan työnjaon puolesta (vrt. Magnusson 2006). Tässä puhettavassa ei tosin aina ole kyse siitä, että tehtävien jako menisi perinteisten sukupuoliroolien mukaan.

Magnusson (2006) käyttää ”oman juttunsa tekemistä” kuvaamaan ajatusta siitä, että kaikkien pitäisi tehdä sitä, mihin he soveltuvat parhaiten. Tämä näyttäytyy ainoana järkevänä vaihtoehtona. Hänen mukaansa tällaiset tehokkuusargumentit ovat yleisiä sukupuolten tasa-arvokeskusteluissa: vaikka perinteisiä eroja olisikin rikottu jossain kohtaa, erilaisuuden diskurssit voivat olla voimakkaita. Ne näyttäytyvät tehokkuusargumenteissa liittyen siihen, kuka on esimerkiksi paras siivoamaan tai vaihtamaan renkaita, vahvistaen kyvykkyyseroja työnjaon järkevänä syynä. Tällöin selontekovelvollisuuden hallitseminen tekee tehokkaasti virallisesta tasa-arvon diskurssista perusteetonta. Se johtaa ajatukseen, että kotityö olisi epätasapainossa ja liittyisi kykyjen eroihin, ollen tällöin ennemminkin luonnollinen kuin poliittinen. Erään selonteon aluksi naispuoliso jatkaa johdonmukaisesti aiempaa puhettaan tasavertaisesta jakamisesta. Miespuoliso vetoaa osaamiseen ja mieltymyksiin kotityönjaon perustana: naispuoliso on parempi laittamaan ruokaa. Hän kuvaa tehokkaasti sitä, että muulla lailla jaettu

työnjako olisi epämieliseksi: jos hän tekee ruokaa, ruoka on pahaa. Miespuolison ymmärrys onkin naispuolison selonteon hallinnan kannalta ongelmallinen: preferoidaan sitä, että naispuoliso tekee tietyn kotityön, koska miespuolison kyvyt sen suhteen ovat heikommat. Naispuoliso ei kuitenkaan tarttunut tähän tässä haastattelutilanteessa. Puolisot tulevat viitanneeksi keskenään ristiriitaisiin kulttuurisiin ideologioihin (vrt. Burgoyne 1990).

Erilaiset laatustandardit puolisoiden välillä on myös tuotu esiin asennetutkimuksissa (Marshall & Barnett 1993). Kotitöiden erilaiset laatustandardit ilmenevät erityisesti niin, että nainen asettaa kotityön lopputuloksille korkeammat standardit kuin mies (Magnusson 2006). Tämä ajatus naisten korkeammista laatustandardeista näyttäytyy vastapuheena mahdollisuudelle laskea kotityölle asetettavia laatustandardeja, mikä näyttäytyy naiseutta uhkaavana. Tällöin ymmärretään, että kotitöiden korkeat laatustandardit ylläpitävät naiseutta. Voidaan tietenkin kysyä, millaiseen ymmärrykseen ajatus laatustandardien eroista perustuu. Asennekyselyissä on tuotu esiin, että niin sanottu yleissiisteys on naisille selvästi tärkeämpää kuin miehille (Malinen ym. 2005). Asennekyselyt eivät kuitenkaan kerro, mitä tällaisen asenteen taustalla on; miksi se on selkeämmin juuri naisella ja millaisia ajatuksia tästä herää. Parihaastatteluissa yleissiisteys ilmenee erimielisyytenä esimerkiksi sen suhteen, miten tavarat ovat esillä. Seuraavassa esimerkissä puolisot kuvaavat yhdessä sitä, että heidän laatustandardinsa ovat erilaiset.

H: Entä koetteks te että nää kotityöt ja -asiat tulee hoidettua töiden ohella?

N5: Mun mielest ei riittävän hyvin, Juhanin mielestä ihan riittävästi.

M5: Niin jos katotaan kenen laatustandardien mukaan mennään.

N5: Niin. Meil on eri standardit.

M5: Joo.. Mutta kyllä..

N5: ..Mun mielest tääl on nytkin niin hirvittävää.

M5: Niin mun mielest tää on asumiskelponen.

H: En mä kyl huomaa.. mitään.

N5: Niin mut se on just tää et sille ei vaan voi mitään.

H: Aivan.

N5: Meil on eri näkemys.

M5: Aivan.

Pariskunta havainnollistaa laatustandardien eroa kuvaamalla käsitystä siisteydestä kodissa, jossa haastattelu tapahtuu. Haastattelija yhtyy miehen tuottamaan käsitykseen, että kodissa on siistiä. Se on ymmärrettävää jo kasvojen säilyttämisensä kannalta, sillä nainen on kertonut, että siisteys on hänelle tärkeää. Kodin toteaminen siistiksi on siis kohteliasta ja hyvän tavan mukaista. Haastattelija tulee kuitenkin samalla hyväksyneeksi tulkinnan naisesta kodin siisteyden ylläpi-

täjänä. Vähättely ei siis saa aikaan sitä, että haastattelija yhtyisi naisen tuottamaan näennäiseen ymmärrykseen kodin likaisuudesta. Lopuksi puoliset vielä toistavat argumenttinsa standardiensa erilaisuudesta, mikä vahvistaa ymmärryksen naisen korkeammista standardeista. Toisessa kohtaa aineistoa tulee esiin standardien lisäksi aiemmin mainittu naisen taipumus olla kiittollinen miehen kotitöihin osallistumisesta (Malinen ym. 2005; Rapoport & Rapoport 1969; 1976). Naispuoliso aloittaa kertomalla miespuolison osallistumisesta ja siitä saastaan mielihyvää. Lopuksi hän kuitenkin lisää kertomuksen miehen tekemän kotityön epätäydellisyydestä, mikä on tulkittavissa pieneksi piikittelyksi. Mies tarttuu tähän antamalla toisen esimerkin naisen tyytymättömyydestä miehen tekemän kotityön lopputulokseen. Magnussonin (2006) mukaan puolisoitten välillä erimielisyyttä ei aiheutakaan niinkään naisten asettamien korkeampien standardien legitimaatio vaan niiden tulkinta.

Kyvykkyys tai kyvyttömyys on sukupuolittavan puhutavan tärkeä tekijä. Esimerkiksi alun sitaatissa nainen viittaa tilanteeseen, jossa mies ei näe joitakin kotitöihin liittyviä tilanteita, minkä mies vahvistaa. Magnussonin (2006) mukaan kotityön konnotaatioihin kuuluu naisen pitäminen asiantuntijana näkemään kotityön tarpeet. Miehen kyvyttömyyttä symboloi, että mies ei näe, milloin olisi tarvetta tehdä tiettyjä kotitöitä. Ajatuksen taustalla on se, että naisella on alempi kynnys kotitöihin ryhtymiselle. Tämä liittyy kiinteästi ajatukseen naisen asettamista korkeammista laatustandardeista ja päävastuusta suhteessa kotitöihin, johon palaan myöhemmin tässä luvussa. Tyypillistä onkin nähdä naiset luonnostaan kyvykkäinä kotityöhön, ja kotityöhön liittyvä pätevyys linkittyy naiseuteen (Wetherell 1995). Jälkimmäinen oletus on linjassa sukupuolen tekemisen teorian kanssa. Naisen kyvykkyyden vastinparina on miehen kyvyttömyys. Tällä saadaan aikaan käsitys miehiin ryhmänä liitettävästä kyvyttömyydestä kotitöiden suhteen, mikä tuli esiin luvussa 5.3.3 stereotyyppien yhteydessä. Jokinen (2005) on tarkastellut, kuinka suomalaisnaiset suhtautuvat kotitöiden epätasa-arvoiseen rakentamiseen. Hän on tuonut esiin, että kyvykkyys voi olla oppimisen ja harjoituksen tulosta. Kun toistuvat kotityöt ovat pääasiassa naisilla, rutiini harjaannuttaa heidät tehokkaammiksi (Raijas & Varjonen 2007). Erikoistuneen työnjaon tehokkuus on seurausta lähtökohtaisesta sukupuolittuneesta erikoistumisesta. Kykyargumentti on kiinteässä yhteydessä myös ajatukseen kotityön perustumisesta osaaamiseen ja mieltymykseen. Magnusson (2006) on havainnut, ettei kertomusta aina viitoiteta sukupuolen tasa-arvon termein. Sen sijaan kertomus viitoitetaan esimerkiksi siten, että nainen pesee pyykkiä, koska mies on kyvyttömyyden syy.

Ajassa jatkuvaa ja muovautuvaa kotitöiden jako voi olla sukupuolittuneena ja luonnollistettunakin, mikä on vastapuhetta tasa-arvoisuudelle ja joustavuudelle ajassa. Pariskunnat voivat ilmaista, että he eivät ole varsinaisesti neuvotelleet tehtävienjaosta vaan se on muotoutunut ajan kuluessa. Muun muassa Wiessman ja kumppanit (2008) ovat todenneet, että kun tietty järjestely tai jako on kehit-

tynyt, puoliset välttävät keskustelua, vaikka he eivät olisi tyytyväisiä vallitsevaan tilanteeseen. Rutiineja ei haluta kyseenalaistaa jatkuvasti arkipäivässä (Julkunen 2010; Malinen ym. 2005; Wetherell 1995). Joskus haastateltavat tosin lieventävät ajatusta ajassa muovautumisesta tuottamalla selontekoon muistamiseen liittyvää epävarmuutta. Tällöin sukupuolittava puhetapa muuttuu identtisesti tasa-arvoistavan puhetavan kanssa epävarmaksi muistamiseen liittyvän epäröinnin myötä, kun pikkulapsiaika ei ole ajankohtainen haastatteluhetkellä (vrt. Hytti 2003). Mitä enemmän varovaisuutta, epäröintiä tai selittelyä jonkin aiheen ympärille ladataan, sitä vähemmän se muistuttaa harmitonta, maininnalla ohitettavaa asiaa (Jokinen ym. 2006). Jotkin haastateltavat kuvaavat lasten syntymästä riippumatonta työnjakoa perinteisenä ja tehtävien eriytymisenä.

Lapsen tulo voi myös merkitä kotitöiden sukupuolittumista, joka jää päälle. Wiessmanin ja kumppaneiden (2008) mukaan nuoret parit jakavat enemmän tai vähemmän tasaisesti, kunnes lapsi syntyy ja sen jälkeen alkavat jakaa hyvin perinteisesti. He haastattelivat hollantilaispareja päätöksenteosta kotityönjaon suhteen ensimmäisen raskauden aikana. Joidenkin haastateltavien mukaan se, joka on kotona, tekee enemmän kotitöitä. Tämä havainnollistuu seuraavassa aineistotteessa.

H: ...Mites, niin sitä mun piti vielä kysyä siitä pienten lasten ajasta, että miten sitte, ei pelkästään lastenhoito mutta ylipäätään kotityöt ja tämmönen kotona tehtävä?

M6: Siis jos kysyttäs ihan neutraalisti, että, niin mä oon aina kuvitellu, että mä oon tehny kotitöitä paljon, mutta Ritvan kanssa se oli kyllä sitä, että mä olin hirveen paljon lasten kanssa ulkona ja Ritva teki selvästi enemmän kotitöitä... (Y)

Haastateltava aloittaa kysymyksen implisiittisellä vihjauksella, että kysymys ei välttämättä ole neutraali. Tämä tulee ymmärrettäväksi myöhemmin esiteltävässä laajemmassa diskursiivisessa kokonaisuudessa, jossa haastateltavan mukaan kotityön määritelmä on epäoikeudenmukainen miehen kannalta. Haastateltavan mukaan hän on itse osallistunut enemmän lasten hoitoon ja puoliso kotitöihin. Lapsen jaettu hoiva ei välttämättä tarkoitaakaan kotitöiden jakamista (Björnberg & Kollind 1996).

5.4.2 *Pakot ja vapaudet jaossa*

Vastuuseen ja valinnanvapauteen liittyvä kulttuurisesti jaettu ymmärrys on, että vastuu kotitöistä – tai laajemmin arkipäivän organisoinnista – on naisella (Wetherell 1995). Tutkimuksissa on usein osoitettu, että vaikka pariskunta jakaisi kotitöitä, naisella on usein päävastuu kotitöiden organisoinnista. Tämän ymmär-

ryksen vastinparina on se, että miehellä on valinnanvapautta kotitöidenteossa. Esimerkiksi tämän alaluvun 5.4 alun sitaatissa ja perinteisyyden yhteydessä esitelmässäni sitaatissa naishaastateltavat viittaavat itse suoraan päävastuuseensa. Kolmannessa esimerkissä haastateltava viittaa siihen, että asiasta on keskusteltu useissa eri ryhmissä. Tämä antaa ymmärtää, että kyseinen seikka ei ole vain oma mielipide, ja korostaa sen faktuaalisuutta. Malisen ja kumppaneiden (2005) kyselytutkimuksessa suomalaisnaiset vastasivat usein, että jollei itse tee kotitöitä, ne jäävät tekemättä. Tutkijoiden mukaan naisen kotityöntekoa sävyttääkin usein velvollisuudentunne. Eräs haastateltava tuo esiin pyyhkivänsä pölyt, koska se jäisi muuten tekemättä. Tämä käy ilmi laajemmassa diskursiivisessa kokonaisuudessa erikoistumisen yhteydessä esille tuomassani esimerkissä: haastateltava on tuonut esiin pyyhkivänsä pölyt – koska hän on halunnut hankkia kirjat, jotka pölyntyvät.

Naisen päävastuu näkyy myös esimerkiksi siten, että naishaastateltavien mukaan mies tekee kotitöitä naisen niin pyytäessä. Tämä näkyy seuraavassa esimerkissä.

H: Ootteks te paljon niistä sopinu vai onko ne muotoutunu itsestään? [...]

N6: ...Kyllä Pekkakin sitten siivoo työpisteen, kun mä pyydän, että voisitsä kattoo ton sun postipinkan, mikä tossa on tärkeätä ja mikä pannaan roskikseen. Jos ei tänään, sitä ei tarvii heti siivota, mutta ois kiva, jos se häviäis tosta. [koira haukkuu]

M6: Sä voisit tulla sanomaan mulle töihinkin tuon saman.

N6: Että häviäis tosta. Minua ärsyttää semmonen avaamattomat postit tuolla ja avaamattomat kirjekuoret, koska ne voi kattoo ja panna..

M6: Niitä ei oo töissä, koska Mirka avaa ne.

N6: Joo ja silleen, että sitte antaa ajan, että valitsemanaan aikana tekee sen.

Naispuoliso kertoo, kuinka hän pyytää miestä siivoamaan työpöytänsä kotona ja ettei kyseessä ole vaatimus. Tunneilmaus on lisäksi myönteinen. Tämä voidaan tulkita suostuttelevaksi retoriikaksi. Miespuoliso viittaa siihen, että naispuoliso voisi tulla töihinkin pyytämään. Naispuoliso ohittaa tämän yhdistämällä kotityön tapahtumattomuuteen kielteisen tunneilmauksen. Mies kertoo, että työpäikällä postin avaa sihteeri. Nainen jatkaa puolestaan, että hän antaa miespuolisolle aikaraamit, jossa kotityö olisi tehtävä. Tässä tilanteessa puoliset puhuvat ikään kuin toistensa ohi omia selontekojaan, joskin miespuoliso viittaa omassa puheessaan naispuolison puheeseen.

Miesten osallistuminen tuodaan puheessa esiin poikkeuksellisempänä ja vapaaehtoisempänä kuin naisten. Eräässä esimerkkitapauksessa mieshaastateltava tuo omassa haastattelussaan esille naisen päävastuun. Hänen mukaansa kotityön

tekeminen ei tapahdu käskystä vaan yllätyksenä toiselle. Viittaaminen käskyyn liittyy ymmärrykseen naisen päävastuusta, jolloin aloite kotitöidensä aloittamisesta on naisella. Haastateltava kertoo vievänsä paitansa pesulaan, koska miesten paitoja on hankala silittää, ja toteaa näin auttavansa vaimoa. Lisäksi hän viittaa kodinhoitajan olemassaoloon. Hän tuo tässä kohtaa myös esiin, että kotityöt ja lapset ovat suurimmaksi osaksi vaimon vastuulla sen lisäksi että vaimolla on vaativa työura ja että mies itsekin tekee jotain kotona, mutta se on vähäistä. Hän kertoo vaimon toivoneen, että hän laittaisi ruokaa enemmän, minkä hän on sitten tehnytkin. Haastateltavan mukaan vaimon rooli on kiitettävän suuri; tämä hoitaa kodin loistavasti, ja hän itse on päässyt liian helpolla. Tästä voi päätellä, että kotityöt ovat lähtökohtaisesti naisen vastuulla, sillä muuten selonteko ei olisi mielekäs. Naisen päävastuu tulee esiin miehen osallistumaan pyytämisessä. Mies voi myös häivyttää omaa vähäistä panostaan kehumalla toista (vrt. Malinen ym. 2005). Välimäen ja kumppaneiden (2008) mukaan miehen kiitollisuus on usein osa perinteistä kotityönjakoa. He ovat haastatelleet 29:ää suomalaista naisjohtajaa puolison merkityksestä. Kotitöiden säilyttämisestä naiselle ja tähän liittyvästä arvostavasta puheesta on käytetty myös sanaparia ylistämällä alistaminen.

Magnusson (2006) on kuvannut, kuinka puoliset asettavat itsensä eri diskursseihin: Sukupuolen tasa-arvo lahjana ja sankarillisena saavutuksena viittaa siihen, kuinka miehen merkittävä kontribuutio asettaa hänet erilaiseen asemaan muihin miehiin nähden. Vastuuta ja kotitöitä jakavien miesten nähdään usein uhraavan jotakin ja antavan jotain vaimolleen, ja vaimon nähdään saavan jotain. Tämä diskurssi eroaa virallisesta sukupuolten tasa-arvon diskurssista. Myös Wetherellin (1995) mukaan miehen osallistuminen nähdään usein vapaaehtoisena lahjana, kun vastuu siitä jää naisille. Edelleen Björnbergin (2004) mukaan miehet voivat valita sitoutumisensa tason. Hän on haastatellut ruotsalaispariskuntien puolisoita sitoumuksesta tasa-arvoon ja kotitöiden käytännöistä.

Eräs aineiston naishaastateltava kuvaa miehensä osallistumisen satunnaisuutta. Hän viittaa miehen luonteenpiirteeseen syynä kotitöiden tekemättömyydelle. Se, ettei ole kotiorientoitunut, antaa miehelle mahdollisuuden olla tekemättä suurta osaa kotitöistä (vrt. Magnusson 2006). Toisaalta haastateltava tuo esiin, että myös mies pitää järjestyksestä mutta että hänen osallistumisensa on enemmän spontaania kuin rutiinia. Lopuksi haastateltava tuo esiin ajatuksen päävastuustaan. Kotitöihin liittyen miehen pienempikin osallistuminen tuotetaan positiiviseksi rennolla otteella (vrt. Jokinen 2005). Miehen pienestäkin osallistumisesta ollaan kiitollisia (vrt. Magnusson 2001). Tämä linkittyy myös toiseen kulttuuriin ymmärrykseen siitä, että kotityö on palkkatyölle alisteista, mihin palaan luvussa 6. Jokinen (2005) on ehdottanut tulkintaa, että jos miehellä on taloudellinen valta, nainen käyttää valtaa kotona. Vastuun ja vallan voidaankin katsoa kulkevan käsi kädessä, sillä päävastuu voi tarkoittaa myös mahdollisuutta vallan-

käyttöön. Nainen ei välttämättä haluakaan luopua päävastuusta kotona. Eräs haastateltava viittaa siihen, että jos mies tekisi kotityön, hän katsoisi perään.

Kotityön näkeminen *harrastuksena ja ilona* on vastapuhetta sen ymmärtämiselle välttämättömänä pahana. Kokemukset kotityöstä ilona olivat harvinaisempia kuin niiden välttäminen ja liittyvät esimerkiksi isompiin remontteihin. Joskus ne kuitenkin näyttäytyvät puolisoiden välisenä yhteisenä tekemisenä. Yhdessä rakentelussa ja remontoinnissa voi olla kyseessä harrastus. Myös kesämökin työt tekevät poikkeuksen sääntöön kotityöstä vältettävänä asiana. Tällöin kotitöiden voi ajatella olevan rasittavien sijaan elvyttäviä, ja tätä kuvastaa erityisesti mahdollisuus saada jotain konkreettista aikaan. Kotityö ei siis aina näyttäydykään vältettävänä seikkana (vrt. Repo 2004). Eräs haastateltava kertoo, että miespuoliso joutuu osallistumaan naisen parvekekukkaharrastukseen haluamattaan. Tässä kotityö määrittyy juuri naisen harrastukseksi, joka on miehelle pakollinen. Kyseisessä tilanteessa mies saa äänen nauramalla aikaan huvittuneisuuden tunnun kertoessaan, kuinka vaimo on päättänyt kotitöiden jaosta. Nainen jatkaa viitaten kotitöiden jaon luontevuuteen. Näiden pohjalta ymmärrys naisen päävastuusta ja miehen syyllisyys osallistumattomuudesta lievenee. Toisessa esimerkkitapauksessa kuvataan leikkisästi, kuinka naispuoliso pitää miespuolison tekemää kotityötä hyödyllisenä harrastuksena. Ruoanlaiton rinnastaminen miehen harrastukseksi tulee ymmärrettäväksi miesten ruoanlaittoharrastuksen lisääntymistä koskevan yleisen keskustelun viitekehyksessä (vrt. Raijas & Varjonen 2007). Harrastuksenakin ymmärrettäessä kotityö määrittyy siitä saatavan hyödyn kautta, ja retorisenä keinona on naispuolison raportoituun mielipiteeseen viittaaminen. Aina kotityö ei siis määrity vain naisten harrastukseksi. Kotityön harrastukseksi nimittäminen saa aikaan tunteen vapaaehtoisuudesta velvollisuuden ja työluonteisuuden sijaan, vaikka se tuottaa yhtä lailla hyötyä.

Itse tekemisen korostaminen kotityössä näyttäytyy esteenä sen ulkoistamiselle. Oman kodin yksityinen reviiri on ilmennyt kotipalvelujen käytön kynnykseksi joissakin suomalaisissa asennetutkimuksissa (Ristimäki ym. 2008; Varjonen ym. 2005). Jotkin haastateltavat kuvaavat, kuinka heidän oli vaikeaa päästää vierasta omaan kotiinsa. Kotipalvelujen hankkimisen teema on hallitsevampi naisten puheessa. Tämä saa aikaan vaikutelman siitä, että naiset ovat useammin vastuussa päätöksenteosta liittyen kotipalveluihin. Eräässä kohtaa aineistoa haastateltava tuo esiin, kuinka kotipalveluun liittyvää tietoa voi vaihtaa naisten ammattiin liittyvässä järjestössä. Lähes kaikki tällainen puhe on poissa miesten selonteoista. Korkeat laatustandardit ilmenevät myös yhdeksi kotipalvelujen käytön kynnykseksi tässäkin aineistossa: huoli laadusta ja huono kokemus voivatkin olla syynä, ettei kotiapua ole hankittu (vrt. Ristimäki ym. 2008; Varjonen ym. 2005).

”Hoiva lähtökohtaisesti sukupuolittuneena” -puhe näyttäytyy ”hoiva omana valintana” -puheen vastapuheena siten, että käytännössä hoivaan liittyvä valinta on usein sukupuolittunutta. ”Mä en oo mikään kotiäiti” -puheen omaa valintaa

painottava merkitys saa vastineeksi ”En muista keskusteltiin kokaan siitä” -puheen, joka on tyypillinen hoivanjaon puhetapa. Tämä kuvastaa, ettei aktiivista valintaa ole ehkä tehtykään, vaan valinta on tapahtunut intuitiivisesti sukupuolen perusteella. Usein molemmat puoliset ilmaisevat, että molemmat pitivät itsestään selvänä, että äiti ottaa vanhempainvapaan täysimääräisenä, eikä tästä ole juuri keskusteltu. Tämä näyttäytyy seuraavassa.

H: Miten tapahtu valinta perheen sisäisestä työnjaosta siinä mielessä että kumpi jää töihin, kumpi jää kotiin?

M4: Nyt en kyllä muista.. keskusteltiin kokaan asiasta ihan tossa muodossa koskaan että.. mä luulen että se aika automaattisesti molemmat olettivat ja olettivat toisen myöskin olettavan niin että.. kyllä se on äiti joka jää kotiin ja.. kysymyshän on oikeestaan enemmän vaan siitä että kuinka pitkäksi aikaa. Ja.. siinä mielessä.. siitä ekasta vaiheesta mun mielestä ei ees keskusteltu et se oli sisäänkirjotettu että se on äiti joka jää kotiin.. (Y)

Tässä aineisto-otteessa mieshaastateltava viittaa keskustelun puutteeseen ja molempien olettamukseen ja käyttää sanoja ”automaattinen” ja ”sisäänkirjotettu”. Sukupuolittunut puhetapa saa siis vahvistusta myös siten, että tuotetaan ymmärrys äidin etuoikeudesta pitää koko vanhempainvapaa, mikä on linjassa naisen päävastuun kanssa. Vanhempainvapaan ottamisen valinta näyttäytyy naisen oikeutena molempien sukupuolten puheessa. Naisen vanhempainvapaa näyttäytyy omana valintana mutta käytännössä oletettuna ja velvoitettuna. Tällainen puhe asettuu vastakkaiseksi puolisoitten yhteiselle aktiiviselle valinnalle.

Miehet pohtivat harvemmin siinä missä äidit vertaavat itseään usein kotiäiteihin: koti-isyys mainitaan lähinnä parihaastatteluissa omasta tai naisen aloitteesta. Seuraavassa aineistoesimerkissä mies mainitsee yksin vietetyn isyysloman tarkoitukseksi sen, että mies oppii ottamaan vastuuta lapsesta.

H: Miten sä ite koit sen kuukauden isyysloman?

M4: No mun mielestä se ei välttämättä tarte sitä kuukautta, että jos aatellaan, että kahdessa viikossa, että isän pitää ymmärtää ottaa vastuuta, päästä lähelle. Mut siinä näyttää olevan ongelmia siinä lakisäätteisessä kahdessa viikossa, että isät menee remontoimaan. Yks ääritapaus, meni Amerikkaan kaheks viikkoo lomalle. Että siinä on se ongelma, että ihmiset ei käytä sitä siihen mihin se on tarkoitettu. Että jos se on kuukausi, niin todennäköisesti sitten pistetään kotona lujille, että sä kans katsot sitä lasta ja huolehdit, et mun mielestä. Siinä on se, se riittäis sen nykyisen kaks viikkoo, mikä automaattisesti tulee, jos se käytettäis niin, että äiti on töissä ja isä on kaksin lapsen kanssa. Koska mun mielestä siinä oli varmasti tarkoitus se, että, niin kuin tutustuu lapseen ja pystyy huolehtiin. Et on paljon sellaisia tapauksia, että isät ei ollenkaan pysty vaippaa

vaihtaan ja muuta. Niin siihen riittäis se pari viikkoo, jos oot ihan yksin sen lapsen kanssa.

Argumentoinnillaan, että kaksi viikkoa riittää eikä kuukausi ole välttämätön, haasteltava ei puheessaan anna muuta lisäarvoa miehen pidemmälle kotona ololle. Tässäkin selonteossa ilmenee, että äidin vastuuta pidetään ikään kuin itsestäänselvyytenä. Miehen kotiinjäänti saa kuvauksissa sankarillisia piirteitä, jollaisia ei naisten kotiin jäännistä tuoteta (vrt. Magnusson 2001). Tässä retorisenä keinona käytetään vertaamista muihin miehiin, jotka eivät käytä isyyslomaa tarkoituksenmukaisesti. Myös lasten edun painottaminen näkyy useammin naisten puheessa, mikä saa aikaan ymmärryksen, että myös lastenhoiva on pääasiassa naisen vastuulla.

Vapaa-ajan sukupuolittuneeseen luonteeseen liittyy miesten jossain määrin suurempi mahdollisuus ottaa omaa aikaa ja se, että nainen ei käytä aikaa vain omiin juttuihinsa yhtä paljon kuin mies. Tässä otteessa mieshaastateltava kuvaa vaimon suurempaa innostusta lasten harrastuksia kohtaan ja puhtaasti omia harrastuksiaan.

*H: ..Entä kuinka pitkälle sit teidän harrastukset on.. [yhteisiä]
M4: 64-prosenttisesti.. Elikkä siinä mielessä vaimo on ihan yhtä innokas tai ehkä jopa innokkaampikin järjestään lasten harrastuksia kun minä, osallistumaan.. jalkapalloseuran.. järjestämiin arpajaisiin ja myyntitöihin ja muihin vastaaviin. Että.. siinä mielessä.. suuri osa näistä hommista on tämmösiä yhteisesti tehtäviä hommia. Sitten.. mulla on nää puhtaasti mun omat harrastuskuviot elikkä mä käyn pelaamassa squashia kavereitten kanssa ja mä teen vähän muita juttuja sit kavereitten kans periaatteella, niit on sit joku 10 prosenttia, mikä niitä nyt sit vois olla siit vapaa-ajasta mitä sitten tapahtuu. Ja myöskin mä voin olla kotona sit omissa jutuissani joi-takin prosentteja myöskin tavallaan vaikka mä oon kotona niin mä oon omassa vapaa-ajassani. Ja yhtä lailla mä väittäisin et vaimolla on se sama tilanne. Hän ei oo niin innokas lähtemään tai hän ei oo oikein löytäny sitten sopivaa urheilumuotoo mikä mul on ollu vuosikymmenet tavallaan niin hän sitten käyttää sen oman vapaa-aikansa kotona paljon enemmän sit lukemalla romaaneja ja muita kun minä teen mut väittäisin et hänelle jää sit siinä muodossa ihan yhtä paljon kun mullekin mutta mä vaan teen sitä ehkä talon seinien ulkopuolella enemmän. Käytän sitä omaa vapaa-aikaani. (Y)*

Tämän aineisto-otteen retoriikka voidaan tulkita puolustautumiseksi sellaista implisiittistä syytöstä vastaan, että naispuolisolla olisi vähemmän vapaa-aikaa. Se näyttäytyy esimerkiksi ilmaisun ”väittäisin” toistamisessa vaimon yhtäläistä vapaa-aikaa kuvatessa sekä siihen vedotessa, että puoliso ei ole löytänyt sopivaa harrastusta kodin ulkopuolella. Holmberg (1993) on havainnut, että miehet laa-

jentavat omia erillisiä piirejään vapaa-ajalla. Magnussonin (2001; 2006) mukaan perinteinen maskuliinisuus orientoituu itsenäisyyteen ja urheiluun. Omassa haastattelussaan kyseisen pariskunnan naispuoliso kuvaa omien harrastusten puutetaan. O’Laughlinin ja Bischoffin (2005) tutkimuksen mukaan naisten aika on kollektiivisempää ja äideillä on vähemmän vapaa-aikaa kuin työssäkäyvillä isillä. Lisäksi Löfgren ja Nilsson (2004) ovat havainneet, että naiset huolehtivat muiden tarpeista enemmän.

Seuraavasta selonteosta käy ilmi, että nainen käyttää ansiotyöltä vapaaksi jäävän ajan ensisijaisesti kotitöihin ja mies vapaa-aikaan.

H: ...Koetteko te, että joutuuks joskus laiminlyömään jotain henkilökohtasen elämän asioita töiden takia?

M4: Joo.

N4: Joo. Alotetaan vaikka siivouksesta.

M4: Siis, ne on tämmösiä enemmän tai vähemmän, vähemmän tärkeitä arkisia asioita, josta, jotka nyt sitte vaan jää odottamaan sopivampaa hetkeä tai aikaa, että, että jos sulta jää siivoomatta, nii multa jää joku lehti lukematta noin mielikuvituksellisesti, että vois ol kivempi lukee sitte vaikka jotain kirjaa tai muuta vastaavaa, mutta se vain nyt sitte jää.

Kotiasioiden laiminlyönnistä ansiotyön takia kysyttäessä naispuoliso mainitsee itse ensimmäiseksi siivouksen. Miespuoliso viittaa naispuolison kohdalla kotityöhön ja omalla kohdallaan vapaa-ajan aktiviteettiin sekä rinnastaa ne tärkeydeltään – joka määrittyy vähäiseksi – toisiinsa. Kyseessä on differentaatio (vrt. Holmberg 1993), jossa miespuoliso määrittää oman aikansa erilaiseksi ja omaehtoisemmaksi kuin naispuolison ajan. Björnbergin ja Kollindin (1996) tutkimuksessa miehet pitivät iltaa vapaa-aikanaan omine aktiviteetteineen, jolloin täyspäivätyötä tekevien naisten tuli hoitaa kotityöt. Erityisesti naishaastateltavien kuvauksissa näkyikin vapaa-ajan kotityökeskeisyys. Suhosen ja Salmen (2004) mukaan useimpien ihmisten vapaa-aikaa kuvaa hyvin kotitöiden teko – mutta erityisesti naisten. Omista harrastuksista puhuttaessa työn vastapainoon liittyy erityisesti naisilla työelementin puuttumisen lisäksi myös perheen elementin puuttuminen.

Vapaa-ajan kontekstissa sukupuolierojen vastuuseen liittyen kuvaan naista ”projektipäällikkönä” ja miestä ”perässähihtäjänä”. Naisten on arvioitu toimivan työn ulkopuolisessa elämässä tietynlaisena projektipäällikkönä, joka vastaa kotitöiden ja hoivan organisoimisen lisäksi pariskunnan sosiaalisesta kanssakäynnistä, mikä on tietynlainen lisärooli muiden roolien päälle. Tämän koordinaativastuun havaitsi myös esimerkiksi Tammelin (2009). Tässä aineisto-otteesta haastateltavat kuvaavat, kuinka vapaa-ajan koordinoimisen päävastuu on naispuolisolla.

H: Entä muuten tää moniroolisuus, mistä äsken puhuin, että teil on molemmilla erilaisia rooleja myös yksityiselämässä, että sitte taas,

jos vertais sillai, että ois sellanen, että toisella ei esimerkiks olis yksityiselämässä? [...]

N5: ..et tavallaan mehän nyt toimitaan vähän erilaisissa rooleissa näissä, täs vapaa-ajassa, mut niin ku sanottu, nii mä oon aktiivinen, joka järjestää kaikenlaisia ja sitte sää tuut kaikkiin, mä oon sit aina kaikkiin, kun mä järjestän jotain lippuja, tilailen tuttavapörrilleki niin koko aika kaikennäkösiin tilaisuuksiin, nii mä otan aina meidän perheelle kaks kysymättä häneltä, että kiinnostaako vai ei ja sitten me mennään ja tavallaan mehän toimitaan hyvin eri tavalla, et en mä tiedä, että sää olisit sanonu mulle, että sää oot tilannu jonneki lippuja, merkkaa kalenteriis.

M5: Nii, se on ihan totta, mut sehän on vaan taas tätä työnjakoo.

N5: Niin, niin, mutta tavallaan, joo, et mähän se oikeastaan oon sit, joka niit nuotteja tekee siel meidän yksityiselämässä. Et mitä me tehdään. Mä en osaa kuvitella.. ..sä oisit itte järjestäny jotain erilaisia juttuja.. [...]

Naishaasteltava puhuu omasta aktiivisuudestaan ja miehen passiivisuudesta pariskunnan yhteisen sosiaalisen elämän järjestelyjen suhteen. Mieshaastateltava vahvistaa puheen mutta määrittää sen työnjakokysymykseksi. Naishaastateltava toistaa vielä tulkintansa. Kingstonin ja Nockin (1992) mukaan kahden uran naiset ovat kiinnittyneet myös lähiyhteisönsä. Rothbard (2001) toteaaakin, että sitoutuminen urarooliin ei välttämättä johda sitoutumattomuuteen muun elämän rooleihin. Toisaalta Eby ja kumppanit (2005) arvioivat, että naisten vahvat siteet työn ulkopuolella voivat vahvistaa perinteisiä sukupuolirooleja.

Eräässä esimerkissä naisen aktiivisuus pariskunnan vapaa-ajanvieton suhteen ilmenee haastattelutilanteessa, joka tulee lähelle havainnointia.

H: Miten, te mainitsitte että parisuhteesta on joskus joutunu tinkimään työn suhteen niin miten siis käytännössä? [...]

N3: ..Mut ens keskiviikkona on taas treffipäivä.

M3: Tä?

N3: Näin tää sit menee! Mä oon merkannu jopa allakkaan et meillä on iltavapaa tuplaveellä.

M3: Okei.

N3: Mä oon ruvennu juonimaan jo jotain ohjelmaakin siihen.

M3: Sepä miellyttävää.

N3: Suunnaton innostus.

Pariskunta esittää parisuhteensa dynamiikkaa leikkisästi. Yhteiset menot ja harrastukset määrittyvät joissain tapauksissa naispuolison kautta. Kaikissa aineiston kohdissa näin ei kuitenkaan näytä olevan. Sukupuolitendenssistä on poikkeuksia, esimerkiksi eräässä tapauksessa yhteiset tuttavat ja sosiaalinen kanssakäynti tulivat miehen kautta. Sukupolvien välisessä hoivassa korostuu

etenkin naispuolison äiti, jos se on sijainnin ja jaksamisen kannalta mahdollista. Syy siihen, että isovanhemmat ovat enemmän tekemisissä tyttären lasten kanssa, saattaa liittyä naisten vahvempaan rooliin sukulaissuhteiden ylläpitäjänä (Ahlroth-Enlund & Hurme 2008). Sukupuolen suhteen on ajateltu, että naiset ovat parempia pitämään yllä suhteita sukulaisiin (Grundy 2005). Naisen vastuu sosiaalisista suhteista voi näyttäytyä ajassa siten, että miehen suhde omiin vanhempiin on muuttunut parisuhteiden myötä. Eräs mieshaastateltava tuo esiin, kuinka nuorena ja lapsettomana yhteys vanhempiin väheni, palautui avoliiton myötä ja muuttui avoliiton jälkeen lähinnä käytännön avuksi – kunnes taas naimisiinmenon myötä yhteys tiivistyi.

Miehiin liitetään puolestaan stereotyyppioita passiivisuudesta sosiaalisen elämän järjestelyjen suhteen. Aineistossa rakennetaan kuvaa, jossa perinteinen mies on pariskunnan sosiaalisten suhteiden osalta passiivinen. Seuraavassa haastateltava suhtautuu kriittisesti pariskunnan runsaaseen yhdessäoloon ja on tehnyt aktiivisia toimia vapaa-ajan eriyttämiseksi.

H: Onks teiän kaikki harrastuksetki just yhteisiä?

N5: ..Tyypillinen keski-ikänen mies oikeesti, mutta ihan oikeesti. Koska me on puhuttu näitten muitten rouvien kanssa siitä, että se on tosi rasittavaa. Että ne ei lähe, ne ei lähe kuntosalille tai ne ei lähe mihinkään niin ku yksinään. Et mä oon nyt ihan varta vasten, oikeesti tehny niin, että mä oon käyny nyt muutaman kerran tänä keväänä, ni mä käyn kuntosalilla aamulla. Sillai et mä tiiän et Pentin on pakko mennä töihin. Ja se joutuu käymään illalla. Siis ihan vaan sen takia, et se menis sinne yksin. Ja siel se on nyt ruvennu käymään yksin. Sit se.. Ja sit ku mä olin tossa, mulla oli nuhaa ja jotain, niin se meni yksinään sinne. Ja se oli, mä oikein ristiä seinään väänsin.. (Y)

Haastateltava viittaa ensin tyypilliseen keski-ikäiseen mieheen ja käyttää retorisenä keinona toisten raportoituun puheeseen viittaamista kuvatessaan miehen passiivisuutta itsenäisissä harrastuksissa. Hän kuvaa aktiivista strategiaa, jolla pyrkii aktivoimaan miehen itsenäiseen toimintaan. Selonteko vahvistuu vielä ”ristiä seinään väänsin” -ilmauksella. Toisessa aineisto-otteessa haastateltava lievittää ymmärrystä siitä, että pariskunta olisi koko ajan yhdessä.

H: Mites sit muuten kun lomalla niin esimerkiks arkiviikkoina vapaa-aika ja viikonloput, vietätteks te ne myös?

M5: Likipitäen, ei ihan kokonaan.. tietenkään käsi kädessä, meillä on joitakuuta omia aktiviteetteja.. ja muutenkin niin tietysti kun aikataulut on vähän erilaiset niinku pienissä asioissa tänään Markkettakin luultavasti menee kuntosalille ja minäkin meen mut ei me yritetä mennä yhtä aikaa. (Y)

Mielenkiintoisesti tässä selonteossa mies kuvaa puolestaan pariskunnan yhteistä tilannetta, jossa pyrkimyksenä ei ole mennä yhtä aikaa harrastukseen.

Naisen aktiivisuus ja miehen passiivisuus on yksi sukupuolittuneisiin vuorovaikutustapoihin liittyvä piirre. Ensimmäinen mielenkiintoinen havaintoni parihaastatteluista oli se, että poikkeuksetta ensimmäinen ensimmäiseen kysymykseen vastaaja oli naispuoliso. *Kehottaminen ja johdattelu* on toinen sukupuolittuneeseen vuorovaikutukseen liittyvä ilmiö. Toisinaan toinen puoliso (lähes poikkeuksetta nainen) pyrkii saamaan toisen vastaamaan johdattamalla tai kehottamalla. Erityisesti työn vaikutus parisuhteeseen näyttäytyy sensitiivisenä aiheena, ja puoliset pyrkivät siirtämään vastaamisen vastuuta toisilleen. Eräs sukupuolittunut vuorovaikutustapa, *ohittaminen* (”seuraava kysymys”) on sellainen, jossa toinen puolisoista (aina mies) pyrkii päättämään kyseiseen kysymykseen vastaamisen kehottamalla haastattelijaa siirtymään seuraavaan kysymykseen. Toisinaan myös haastattelijana (ja naisena) pyrin osoittamaan kysymyksen toiselle puolisolalle (yleensä miehelle) muotoilulla tai katseella. Tähän haastateltava saattoi vastata myös pyytämällä siirtymään seuraavaan kysymykseen. Katso esimerkit näistä sukupuolittuneista vuorovaikutustavoista liitteestä 10 (ohittaminen lisäksi luvussa 6).

Hiljaisuus aineistossa on harvinaista: siitä on vain muutama esimerkki yhteishaastatteluista. Hiljaisuudella aineistossa tarkoitan tilannetta, jossa toinen puoliso ei vastaa lainkaan tai vastaa huomattavan niukasti verrattuna toiseen, puhutaan hiljaisella äänellä, kysymyksen jälkeen on hiljaista tai kommentoidaan omia lyhyitä vastauksia. Tarkastelen, mitä se, mitä ei sanota, merkitsee haastattelutilanteessa. Hiljaisuus aineistossa voi olla merkki myöntymisestä tai passiivisesta vastustuksesta. Kumpaan tahansa saattavat viitata (nais)puolison (mies)puolison puhumaan kehottaminen tai johdattelu ja (mies)haastateltavan pyyntö haastattelijalle siirtyä seuraavaan kysymykseen. Yhdessä tilanteessa hiljaisuus voi johtua siitä, että toinen puoliso totuttelee nauhuriin, jota ei käytetty hänen yksilöhaastattelussaan. Näitä sukupuolittuneita vuorovaikutustapoja – nainen aloittaa aina yhteishaastattelut ja pääasiassa nainen kehottaa tai johdattaa puolisoaan jatkaamaan kysymykseen vastaamista; lähinnä miehet ovat joidenkin vastausten kohdalla hiljaisia tai niukkasanaisia ja vain miehet pyytävät haastattelijaa siirtymään seuraavaan kysymykseen – voisi selittää esimerkiksi naisen päävastuulla pariskunnan yhteisistä aktiviteeteista, siis myös pariskuntahaastattelusta. Näihin sukupuolittuneiden vuorovaikutustapojen tulkintoihin palaan johtopäätösluvussa 9.

5.4.3 *Yhteenveto*

Tässä alaluvussa tunnistin erilaisia sukupuolittumisen ja luonnollistamisen puhetapoja. Sukupuolittuneet ja luonnollistavat puhetavat ovat linjassa sukupuolen teorian kanssa, jossa kotityö yhdistetään naiseuteen (Evertsson & Neramo 2004; 2007; Curran 2002). Perinteisyyden ja erikoistumisen puhetavoissa korostuu kotitöiden jakaminen perinteisten sukupuoliroolien mukaan, mikä tuotetaan luonnolliseksi asiantilaksi, sekä työnjako, jossa tietyt kotityöt kuuluvat tietylle puolisolle. Osaamisen ja mieltymyksen puhetapa painottaa kotityön jaon perustamista näihin sukupuolen sijaan johtaen kuitenkin sukupuolittuneen työnjaon uudelleentuottamiseen. Korkeiden laatustandardien ja kyvykkyyden puhetavat kiinnittyvät naisiin korostaen näiden puolten ilmenemistä heissä. Ajassa muovautumisen puhetavassa kotitöiden jako nähdään luonnostaan muotoutuneena neuvottelujen ja sopimisen sijaan.

Naisen päävastuun ja miehen valinnanvapauden puhetavat ovat kolikon kääntöpuolet, joissa kotityö ja hoiva määrittyvät pääasiassa naisen vastuuksi ja miehelle vapaaehtoiseksi. Kotityöharrastuksen ja itse tekemisen puhetavat liittyvät siihen, kuinka kotitöiden tekemisestä ei halutakaan luopua tai toisaalta pidetään velvollisuutena tehdä ne itse. ”Hoiva lähtökohtaisesti sukupuolittuneena” -puheeseen kuuluu vanhemmuuden näkeminen sukupuolittuneina rooleina. Hoivan kontekstissa tämä merkitsee hoivan näkemistä ensisijaisesti naisen oikeutena ja velvollisuutena. Se, että työnjako muovautuu luonnostaan ajassa, näyttäytyy eksplisiittisen neuvottelun puutteena ”en muista keskusteltiin kukaan siitä” -puhetapana, mikä tukee hoivan sukupuolittunutta jakautumista. Tämä näkyy miehen siten, että jos mies pitää perhevapaata, se nähdään äidin vastuusta vapauttamisena. Tämä kuvastaa sitä, kuinka vahvasti erityisesti alkuvaiheen hoiva ymmärretään äidin tehtäväksi ja kuinka harvinainen valinta tilapäinäkään koti-isyys loppujen lopuksi Suomessa on – vaikka jaetun vanhemmuuden ja vahvan isyyden ideaalit näkyvät puolisoitten vuorovaikutuksessa.

Sukupuolierojen suhteen vapaa-ajassa ilmenee jossain määrin miesten suurempi mahdollisuus ottaa omaa aikaa ja naisten ajan suurempi kollektiivisuus. Vapaa-aikaan liittyvissä puhetavoissa nousee esiin myös kotitöiden ja hoivan tapaan naisen eräänlainen koordinaattorin rooli pariskunnan yhteiseen sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyen. Tällöin myös yhteiset harrastukset ja tuttavat rakentuvat enemmän naisen kautta. Haastateltavat eivät kuitenkaan itse puheessaan useinkaan tunnista tätä sukupuoleen vaan luonteeseen tai työnjakoon liittyväksi kysymykseksi. Mielenkiintoisesti miehiin kuitenkin kohdistetaan puheessa oletus passiivisuudesta sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyen. Naisen päävastuullisuus sosiaalisesta vuorovaikutuksesta näyttäytyy myös sukupuolittuneessa haastatteludynamiikassa. Naiset tekevät parihaastattelussa enemmän aktiivisia aloitteita: aloittavat kysymykseen vastaamisen tai kehottavat vähäpuheisempaa puolisoaan

vastaamaan, kun taas miehet osoittavat enemmän passiivisia taktiikoita: hiljenevät kysymyksen kohdalla tai pyytävät siirtymään seuraavaan kysymykseen. Vuorovaikutustavoissa ilmenee hieman enemmän jännitettä kuin tasa-arvoisuuden ja joustavuuden puhetavoissa, mutta edelleen korostuu harmonian tuottaminen.

5.5 Säröjä ja neuvotteluja

H: Onks se erilaisuus enemmän täydentävää vai ristiriitasta? [...]

N5: Ja tässä on hyvinkin niinku potentiaalisen ristiriidan lähde eikä vaan potentiaalisen mut se ei nyt oo kuitenkaan näitä elämän suuria asioita.

M6: Kyllä siitä vähän..

N5: ..Mutta kyllä siitä naputetaan kyllä niin.. Ne nyt ei sit, me ei luokitella niitä ristiriidoiks kuitenkaan.

M6: Ei ne oo kauheen isoja. Päivittäinen keskustelunaihe.

H: Ei sen kummempaa...

Ambivalenteiksi ja jännitteisiksi puhetavoiksi olen nimennyt puhetavat, jotka eivät ole helposti tulkittavissa tasa-arvoistaviksi tai sukupuolittuneiksi. Sen sijaan ne jäävät niiden väliseen ambivalenttiin ja jännitteiseen tilaan. Tulkitsen ne tavaksi yrittää ratkoa tasa-arvoistavien ja sukupuolittavien ymmärrysten keskinäistä ristiriitaa. Tulkitsen, että pariskunnat käyttävät erilaisia tapoja lievittää jännitettä ja ristiriitaa puheessa. Keskeiseksi näistä nousevat huumori eri merkityksineen ja harmonian tuottaminen eri tavoin. Ambivalenssiteorioissa on tuotu esiin, kuinka kotitöiden teko voidaan kokea samaan aikaan alistavana ja merkityksellisenä (Lüscher & Pillemer 1998). Ambivalenssin voi ratkaista sopeutamalla tai konfrontoimalla, joista jälkimmäinen voi johtaa muutokseen (Connidis & McMullin 2002).

5.5.1 Harmoniaa ja konfrontaatiota

Huumori on yksi tapa, jonka avulla kotitöistä kinastelua usein kuvataan. Huumori ja nauru olivat mukana haastatteluissa eriasteisina. Yhteishaastatteluissa pariskunnat viittaavat puolisoon huumorin keinoin, etenkin tuodessaan esille parisuhteen jännitteitä ja konflikteja. Tällaiset tilanteet tulevat usein esiin kotitöiden ja parisuhdedynamiikan teemojen yhteydessä sukupuolistereotypioihin nojaten. Toistuvana teimana ovat parisuhteen kuvaus ja avioliitto sekä työnjako lastenhoivassa ja kotitöissä. Huumorin lajeista käytössä ovat ironia ja sarkasmi mutta myös leikkisämpi ja kepeämpi huumori. Huumorin käyttöä seuraa mahdollinen

lievennys tai tilanteen normaalistaminen tai se toimii sinällään sellaisena. Puolisot kertovat tai keskustelevat keskenään leikkisästi kotitöiden työnjaosta.

Alun aineisto-otteessa pariskunta kertoo leikkisästi parisuhteensa dynamiikasta kotitöiden suhteen. Haastattelija esittää kysymyksen pariskunnan täydentävyydestä tai ristiriitaisuudesta. Aineisto-ote alkaa kohdasta, jossa viitattiin aiemmin esittämäni ajatukseen naiselle tärkeämmästä yleissiisteydestä. Naispuoliso suhteuttaa erimielisyyden aiheen pieneksi. Miespuoliso puhuu aiheen esiin nousemisesta, minkä nainen vahvistaa lieventäen tätä kuitenkin sanomalla, että kyseessä on pieni asia. Miespuoliso vahvistaa tämän mutta tuo humoristisesti esiin aiheen esille nousemisen useuden. Haastattelija tarttuu leikinlaskuun sitä täydentämällä. Toisinaan, kun puolisot käyttävät sukupuolittavien ja luonnollistavien puhetapojen yhteydessä esittelemiäni kulttuurisesti jaettuun ymmärryksiä syinä kotityön jaolle, ne aiheuttavat pariskunnan kesken huvittuneisuutta. Joskus esimerkiksi henkilökohtaiseen osaamiseen ja/tai mieltymykseen vetoaminen saa pariskunnissa aikaan huvittumista ja tilanteen ironisoimista, kuten sukupuolittuneiden puhetapojen yhteydessä esille tuomassani esimerkissä. Huvittavuuden – joka ilmenee nauruna ja sarkastisina kommentteina – saa aikaan se, että esimerkiksi roskapussin viemistä ei ymmärretä erityisen mielihyvää tuottavana tai osaaamista vaativana kotityönä.

Harmonian tekemisestä tulkitseen, että kun haastateltavat sukupuolittumista luonnollistavissa selonteoissa tuottavat kuvaa itsestään harmonisena pariskuntana, tasa-arvoistava puhetapa saa väistyä. Magnussonin (2006) mukaan tietyt diskurssit toimivat sukupuolen tasa-arvon vastavoimana: hänen mukaansa yksi näistä on rakkauden ja avioliiton harmonian diskurssi. Tasa-arvon ideaalin käytäntöön paneminen olisi ristiriidassa rakastavan pariskunnan ja yksilöiden oman juttunsa tekemisen kanssa. Jotkin asiat tehdään irrelevanteiksi tasa-arvon kannalta. Sukupuolen tekeminen kulttuurisesti sopivin tavoin on usein tämän diskurssin tärkeä aines. Valtakysymykset, jotka perustuvat sukupuolittuneisiin kulttuurisiin diskursseihin ovat aktiivisia, luonnollisia ja itsestään selviä monille pohjoismaisille heteroseksuaaleille pariskunnille. Puhuessaan haastattelijalle ja puolisolleen haastateltavan voidaan ajatella puhuvan onnistuneen liiton puolison näkökulmasta ja tuottavan harmoniaa haastattelussa. Tämä osoittaa modernin heteroseksuaalisen diskurssin vahvuuden.

Seuraava aineisto-ote on tyypillinen tilanne, jossa haastateltavat tuovat haastattelun lomassa esiin työnjakokysymyksiä puolison kanssa, jolloin haastattelutilanne lähenee havainnointia. Tilanteessa syntyy tunnelma, että pariskunta harjoittaa harmoniaa toisilleen ja haastattelijalle.

H: Vaikeuttaako henkilökohtasen elämän velvollisuudet koskaan töissä että ehtis tavallaan hoitaa kaikki asiat?

N4: Sanotaan vaikka lapsen sairastuminen niin on kyllä meillä aina semmonen keskustelunaihe sit et kumpi jää esimerkiks. Ja nyt on muuten päiväkotikiinni perjantaina.

M5: Onko?

N4: Joo, on.

M5: No kumpi jää?

N4: Mulla on jo kolme asiakaspalaveria sovittu perjantaina.

M5: Ai perjantaina, no mulla on vapaata mutta kyl mä pystyn, mulla on perjantai vapaa niin mä otan nuoremman pojan mukaan että hän näkee mitä mä teen. Kyl se on aika helppo sitten järjestää ja näin pois päin.

N4: Eli tämmösiä nyt vaikkapa.

M5: Mä voin ottaa mukaan kun mä käyn esimerkiks jossain tukussa tai jossain liikkeessä jotain hakemassa niin se menee, hän tykkää varmasti siitä että ollaan yhdessä ja minä tykkään siitä sitten ..??..

Aineisto-otteessa ikään kuin pelataan tasa-arvoisuuden peliä. Vaikka miehet olisivat sitoutuneet tasa-arvoisuuteen, he voivat vahvistaa maskuliinisuuttaan hienovaraisilla tavoilla (Nyman 1999). Yksi tulkintamahdollisuus on, että mies harjoittaa maskuliinisuutta tietämättömyydellä päiväkodin kiinnioloista, mikä liittyy aiemmin esille tuomaani miehen valinnanvapauteen hoivaan liittyvän vastuunoton suhteen. Voidaan myös tulkita, että nainen tietää päiväkodin kiinnioloista, koska päiväkotikiinniolo informoi juuri häntä. Mielenkiintoinen on myös miespuolisen muotoilu ”on vapaata, mutta”, koska voisi ajatella, että juuri vapaa mahdollistaa lapsen vahtimisen. Hän myös suunnittelee yhdistävänsä lapsenvahtimisen työhön (viittaus vapaalla olemiseen ja työntekoon yhtä aikaa liittynee miespuolisen yrittäjyyteen).

Toisessa kohtaa aineistoa – mielenkiintoisesti laajemman diskursiivisen kehityksen valossa – naiselle tärkeämpi yleissiisteys ja ikkunanpesu tulevat puheeksi ensin naishaastattelun yksilö- ja sitten parihaastattelussa. Hänen puheessaan kotityövastuun säilyttäminen toiselle asettuu ristiriitaiseksi avioliiton harmonian puhutavan kanssa:

N5: ...ei avioliitos oo nyt mitään jos sä odotat et se toinen muuttuu tai sen toisen tehtävä on huolehtia et a) tääl on siistiä ja viihtysää. Ja sit sä tuut tänne ja toteet et no ei oo viekään pessy ikkunoita... (Y)

Magnussonin (2001) mukaan miehen on mahdollista ymmärtää eri tavoin siitä, millaisia naiset ovat: mies on tietoinen siitä, että monet naiset reagoivat voimakkaasti kotinsa järjestelyihin. Hänen tutkimuksessaan se merkitsi sitä, että kun haastattelijalle kerrotaan, ettei vaimo ole kuten muut naiset, tämä on kutsu, jota naisten voi olla joskus vaikea vastustaa. Ääneen sanomaton uhka olla kuten muut

naiset on nimittäin voimakas. Yleinen ymmärrys on, että kotitöistä riidellään usein ja että päävastuu kotitöistä on naisella. Voitaisiinkin todeta, että jos nainen yleisesti määrittäyty kotitöistä nalkuttavaksi, se ei ole houkutteleva samaistumiskohde.

Ristiriidat puolisoitten välillä nousevat esiin kotityön teeman ohessa ja asettuvat tavallaan vastakkaiseksi harmonialle. Pariskunnat viittaavat puolisoon luoden jännitettä tai ristiriitaa kiistämällä toisen puheenvuoron, provosoimalla, puhumalla ohi tai kommentoimalla haastattelijalle erityisesti kotitöiden jakoon liittyen. Molemmat sukupuolet luovat tällä tapaa jännitettä haastattelussa. Tällöin kahden työuran ja muun elämän suhde nähdään ongelmallisena tai neutraalina positiivisuuspuheen sijasta. Puolisot kuvaavat kotitöiden jakoa ironisesti ja sarkastisesti, jolloin sävy on kriittisempi kuin harmoniaa tuottavassa leppoisisessa huumorissa. Tällöin sanojen todellinen merkitys on vastakkainen kuin niiden ilmimerkitys, minkä tulkitsen haastattelun laajemmassa diskursiivisessa viitekehäksessä, vuorovaikutuksessa haastattelutilanteessa, äänensävyissä nauhalla sekä omien haastattelutilanteen tunnelmaan liittyvien muistojeni pohjalta. Vuorovaikutuksessa on kuitenkin tyypillistä, että tällainen jännite ratkaistaan jollakin keinoin lieventämällä, kuten normalisoidulla, keveällä huumorilla tai naurulla.

Melkas (2004) on todennut, että kotityöt aiheuttavat useimmiten puolisoitten väliset riidat. Aineistossa tuleekin usein esiin, että pariskunnat kokevat kotityöt pääasiallisiksi tai jopa ainoiksi riidan aiheiksi. Eräs haastateltava käyttää sanaa ”tietenkin” viitatessaan kodissa syntyvien, panostusten aiheuttamien riitojen olemassaolosta. Tunteiden kuumeneminen, käsien pystyyn nostaminen ja ”suurilla kirjaimilla” keskusteleminen kuvaavat toisen haastateltavan ajatuksia ristiriidasta. Hän kuvaa edelleen tunnetta ihan kaiken tekemisestä ja siitä, mitä kummankin panokset ovat ja mitä niiden pitäisi olla. Sama selonteko jatkuu yhteishaastattelussa, jolloin pyörien huolto nousee symboliseksi esimerkiksi kotityön rajoista.

H: ...Ootteks te neuvotellu teiän työnjaosta sekä kotitöiden että työtilanteen tai.. [...]

N4: Sanotaan et semmosissa just, tää kodinhoito on ihan jees mut et sit kun tulee tilanteita justiin että poikien pyörät on rikki tai ketjut on irti tai jotain semmosta, siihen kohtaan mä vedän ihan tyllysti rajan, mä en edes lähde tekeen sitä että se on sit niin kauan tekemättä kun Rikhard sen tekee että.. Tai ruohonleikkuukoneen kesäkuuntoon laitto joka on muuten tekemättä niin..

M5: Tehdään kun keretään.

N4: Tämmösissä kohdissa meillä sit kulkee se raja. Mut musta se menee aika hyvin siis.

Naispuoliso aloittaa toteamalla, että kodinhoitoon liittyvä työnjako on hänestä kunnossa. Sitten hän kertoo kotitöihin liittyvästä rajanvedostaan ja odotuksistaan sen suhteen, mitä miehen tulisi tehdä, ja huomauttaa samalla miehelle tekemättömästä kotityöstä. Miespuoliso vastaa tähän leppoisan tuntuisesti. Naispuoliso jatkaa rajanvetoon liittyvää puhettaan ja toteaa lopuksi, että tilanne on kuitenkin aika hyvä. Tällä sananvaihdolla puoliset tuottavat harmonista parisuhdetta ja poistavat kotitöiden jaon aiheuttaman jännitteen ja syyllisyyden mieheltä. Tämä selonteko viittaa myös ymmärrykseen naisen päävastuusta. Muiden muassa Nordenmark ja Nyman (2003) havaitsivat tutkimuksessaan, että miehet ovat useammin tyytyväisiä kotitöiden jakoon kuin naiset. Yleensä silloin kun nähdään, että jako on epäreilu, sen nähdään olevan epäreilu nimeen omaan naista kohtaan. Kun naiset tekevät enemmän kotitöitä, epäoikeudenmukaisuus voi johtaa heidän tyytymättömyyteensä.

Aineistossa ilmenevässä vuorovaikutuksessa on siis tiettyjä johdonmukaisuuksia sukupuolen suhteen. Puolisoon voidaan viitata luoden jännitettä kommentoimalla haastattelijalle, mitä kutsun *kuittaamiseksi*. Toisinaan toinen puoliso – yleensä nainen – kuittaa toisen elegantin ja sosiaalisesti suotavaksi tulkittavan kuvauksen suoraviivaisesti. Toinen puoliso – yleensä mies – pyrkii normalisimaan pariskunnan tilanteen. Kuittaamista ei tietenkään aina tulkita samalla tavalla, mutta kuvaan, mitä se saa aikaan vuorovaikutustilanteessa; yhden mahdollisen tulkinnan. Aineisto-otteissa toistuva keskustelun harmonisoituminen liittyy haastattelutilanteeseen. On luonnollista, ettei kysymykseen vastaamisen loppuun haluta jättää jännitteistä tunnelmaa. Se ei kuitenkaan tee tyhjäksi jännitettä selonteon sisällä. Seuraavassa päätöksentekoon liittyvässä aineisto-otteessa esiintyvät kaikki nämä elementit.

H: No, miten te ratkasette ongelmia ja teette päätöksiä keskenänne? [...]

M4: En mä muista taas, mikä se kysymys oli, mutta meil on oma tapa varmaan tähän ongelmanratkaisuun, et joskus jos, riippuu vähän ongelmast ensinnäki. Jos se ongelma on tämmönen fyysinen ongelma niin ku lasten sairastuminen, sit täytyy vaan pikapikaa hoitaa se ratkasu. Jos se on sitten tämmönen enemmän henkinen ongelma, että ollaan eri mieltä siitä vaikka, että kumpi hoitaa jonkun kotityön, niin se voi kestää sit vähän pidempäänki se ratkasu.

N4: Se kestää siihen asti, et mä oon tehny sen ??

M4: No, eikä. Mut..

N4: [naurahtaen] Arvaas, mistä meil keskustellaan illalla kotona?

H: Heh.

M4: Ei ainaka tästä. Mut kyllä siinä niin ku todettu, niin siihenki tietyllä tavalla tulee semmonen oma tapa käydä niitä asioita läpitten, että, tai eikä se oo ees tiedostettua, vaan se tiedostamatta menee jo ihan siihen tiettyyn malliin sitte. [naurahtaen] Mutta me

nyt, ne suuret ongelmat näköjään on pääasiassa ratkastu, koska me olemme täällä ja voimme hyvin.

N4: Kyllä joo, että ?? yhdessä ja..

M4: Just jos puhutaan tämmösist meidän kahden välisistä ongelmista.

N4: [naurahtaen] Suvunki kans ollaan viel puheväleissä ja muuten, et joku systeemi siihen on löydetty.

H: Yhteisymmärrys, joo, kyllä.

Aineisto-ote alkaa kohdasta, jossa miespuoliso tekee selkoa pariskunnan ongelmanratkaisusta. Mielenkiintoisesti hän määrittää lasten sairastumiseen liittyvän ongelman pikaiseksi ratkaistavaksi fyysiseksi ongelmaksi ja kotitöihin liittyvän erimielisyyden pitempää aikaa vaativaksi henkiseksi ongelmaksi. Aineistotteessa syntyy kuva siitä, että kotityönjakoon liittyvä ratkaisu ei välttämättä tule helposti, jos se mielletään henkiseksi kysymykseksi. Wiessman ja kumppanit (2008) tuovatkin esiin, että siinä missä ansiotyö ja lastenhoitojärjestelyt ovat yleisempi keskustelunaihe, kotityönjaosta ei keskustella paljon. Kun kotityöstä puhutaan, siitä puhutaan yleisellä tasolla, konkreettisesti kuka tekee mitään – eikä yleisesti, miten työt pitäisi jakaa pariskunnan välillä. Naispuolison mukaan ongelmanratkaisu kotityön suhteen kestää siihen asti, kun hän on tehnyt kotityön. Hänen kommenttinsa on tulkittavissa sarkastiseksi. Miespuoliso kiistää kyseisen väittämän. Tässä vaiheessa naispuoliso kommentoi tilannetta naurahtaen haastattelijalle viitaten illalla kotona käytävään keskusteluun puolisoitten välillä. Haastattelijan naurahdus voi olla tulkittavissa kommentin legitimoimiseksi. Tämä saattaa provosoida miespuolison kiistämään sen, että aiheesta tultaisiin keskustelemaan. Tämän jälkeen molemmat puoliset ja haastattelija tuottavat yhdessä harmoniaa tilanteeseen toteamalla, että kaikki on kuitenkin kunnossa, pariskunnalla menee hyvin ja sattuu sitä muissakin perheissä.

Dialogissa näkyy dynamiikka: miespuoliso tuottaa harmonista selontekoa, ja naispuoliso luo siihen jännitettä kriittisemmällä sävyllä. Naispuoliso kommentoi tilannetta haastattelijalle, ja miespuoliso kiistää naispuolison puhetta. Selonteko päättyy kuitenkin tyypilliseen tapaan siten, että naispuoliso ja haastattelija normalistavat tilannetta ja saavutetaan keskustelullinen rauha (vrt. Magnusson 2001). Usein tällaiseen tilanteeseen liittyy myös naurahdus jännitteen purkautumisen yhteydessä. Nauru voi ilmentää huumorin lisäksi muitakin asioita, kuten hämmentymistä tai kiusaantumista. Jännitteisyys ilmenee myös toisessa aineiston kohdassa, jossa puhutaan ajankäyttöpäiväkirjan täyttämisestä yhteishaastattelun jälkeen. Naispuoliso kommentoi lakonisesti haastateltavien tulkintaeroja ajankäytöstä, ja vaikka miespuoliso normalistaa tilannetta, naispuoliso jatkaa edelleen sarkastista selontekoaan. Tämä päättyy miespuolison kiitoksiin haastattelusta, mikä voidaan tulkita implikaationa siitä, että asia on loppuun käsitelty hänen osaltaan.

Seuraavassa aineisto-otteessa puolisoitten keskustellessa kotitöiden jaosta käytössä on musta, sarkastinen ja ironinen huumori. Nainen kuvaa, kuinka mies on kyvytön toimimaan kotitöissä oma-aloitteisesti, minkä mies pyrkii kiistämään. Tällaista puolustelemaa retoriikkaa kuvaan vielä tässä alaluvussa lisää.

H: Millanen sisäinen työnjako teidän perheessä on esimerkiksi kotitöiden suhteen? [...]

M4: ...Mä grillaan.

N4: Jos kaikki on valmiiks paloteltu. Meil on niin ku huomaat, varmaan samalla lailla ku muissaki perheissä, niin pikkasen erinäkönen käsitys siitä, että kuka tekee ja mitä ja kuinka paljon. [...]

N4: Sä teet sujuvasti ruokaa, kunhan se on valmiina jääkaapissa ja lämmität ihan kätevästi. Sä otat pyykit pois koneesta.

M4: Otan ja laitanki ne sinne.

N4: Joo, mut sit silittäminen ei sit enää kuulu toimenkuvaan..

M4: Se ei kuulu..

N4: ..Todellakaan.

M4: ..Se ei kuulu mun toimenkuvaan. [...]

N4: Et sä hoidat kyl kaiken, ku se on valmiiks järjestetty. Sä viet ja tuot lapsia, ku sulle sanotaan mihin sä viet ne ja koska ja sit ku mä oon pois, ni sul pitää ol..

M4: Joo.. Sillonki ne pyörii.

N4: ..Tavuviivallinen lista oversa, vaikka sä oot vieny niitä vuoden samaan paikkaan, samaan aikaan. Sult häviää se kontrolli siitä heti, ku mä häivyn.

M4: Ei se mihkää häviä ja häivy.

N4: Mä saan vaa ?? leikit avutonta.

M4: Hienosti on kaikki hoitunu sillon. Mut tässäki suhteessa periaattees kannattaa käyttää omia ja vastapuolen vahvuuksia hyväkseen eli toinen on parempi jossain toisessa asiassa ja sen mukaan se sit aika pitkälti menee. Kummatki pyrkii tekee niitä, mis on vahva.

N4: Ahaa, okei. Tästä saamme hyviä keskusteluita illaksi.

M4: Seuraava kysymys. [naurua]

N4: Mun mielest mä teen paljo enemmän.

Aineisto-ote alkaa kohdasta, jossa puolisoit ovat luetelleet itsensä ja toisen tekemiä kotitöitä. Miespuolison kertoessa vastuullaan olevasta kotityöstä, nainen lisää kyseiseen kotityöhön kuuluvat valmistelut ja sanoo olevansa itse vastuussa niistä. Tämän jälkeen hän kommentoi haastattelijalle itsensä ja puolisonsa erilaisia käsityksiä kotityönjaosta. Hän normalisoi tilannetta viittaamalla siihen, että erimielisyyksiä on muissakin perheissä. Tähän puheeseen yhdistyy siten luonnollistaminen ja muihin identifioituminen. Toisessa kohtaa samaan kysymykseen vastaamisen jatkuessa naispuoliso kuvaa, kuinka mies tekee kotitöitä ohjeistusti. Miespuoliso puolestaan kuvaa omaa osallistumistaan. Naispuoliso käyttää

toimenkuvaa analogiana työelämästä kuvatessaan kotityötä, jota mies ei tee. Miespuoliso vahvistaa tämän. Kolmannessa kohdassa saman vastauksen edelleen jatkuessa naispuoliso jatkaa kertomustaan, jota miespuoliso aktiivisesti kiistää. Lopussa miespuoliso kuvaa, kuinka kotityönjako perustuu kummankin osaamiseen. Naispuoliso ironisoi tämän osaamiseen perustuvan kotityön puhettavan kuittaamalla miespuolison elegantin vastauksen toteamalla haastattelijalle, että asiasta keskustellaan illalla puolisoitten kesken. Miespuoliso kehottaa tässä vaiheessa haastattelijaa siirtymään seuraavaan kysymykseen, mikä laukaisee jännitteisen tilanteen nauruksi. Lopuksi nainen tuo vielä esiin oman käsityksensä omasta päävastuustaan.

Toisessa kohtaa aineistoa samaisen pariskunnan jännitteisen tilanteen laukaisee naispuolison normaalistava kommentti, jossa hän rinnastaa pariskunnan normaaliin perheeseen, jossa liioitellaan omaa kotityön osuutta. Naispuoliso identifioituu siihen, mikä on yleistä tai luonnollista parikunnille yleensä. Myös tässä naispuoliso ilmentää implisiittisesti naisen päävastuuta. Naispuoliso tuo lisäksi esiin tutkimuksissakin havaitun seikan kotitöiden lopputuloksen arviointiin liittyen: molemmat puoliset liioittelevat usein omaa osuuttaan kotitöissä (Coltrane 2000; Press & Townsley 1998). Tämä lienee omiaan lisäämään verbaalisia erimielisyyksiä kotitöidenjaosta puolisoitten välillä.

Neuvottelut puolisoitten välillä ovat jotakin, mitä kotityön teema saa aikaan, ristiriitojen ohella. Yhtäältä tuodaan esiin, että kotityörutiinit vakiintuvat ajan myötä eikä niistä riidellä: puhetavoista käy ilmi harmonisen pariskunnan ja työnjaon luonnostaan muovautuminen. Toisaalta kerrotaan, että ne aiheuttavat konflikteja ja neuvotteluja. Pariskunnat tuovat esiin eri tavoin kotitöistä sopimista. Seuraavassa esimerkissä pariskunta kuvaa huumorin kautta kotitöihin (ja ansio-työntekoon) liittyvää sopimistaan:

H: ...Ootteks te neuvotellu teidän työnjaosta sekä kotitöiden että työtilanteen tai..

N4: Niin keskenämme? Ollaan neuvoteltu tuloksetta. [naurua] [...]

Kysymyksen ”neuvottelu”-termin arkinen merkitys saattaa aiheuttaa miellelyhtymän työelämän neuvotteluihin. Naispuoliso vitsailee termiin liittyvästä humoristisesta analogiasta: tuloksettomista neuvotteluista. Kutsu leikinlaskuun hyväksytään nauramalla. Seuraavassa esimerkissä näkyy, kuinka puoliset asettavat ehtoja kotityönteolle.

H: Minkälainen työnjako teillä on kotitöiden suhteen? [...]

M4: ..Leikkaan nurmikot kolme tuntia viikonloppuisin, tai kaks tuntia jokainen viikonloppu.

N6: Minä ostin ruohonleikkukoneen, ajettavan hänelle synttärilahjaks, että hän leikkaa, tykkää ajaa, prr.

M6: Kun.. sanoo, että ensin kaadettiin iso koivikko ja siihen piti laittaa tilalle nurmikko ja sen edellytyksenä oli, että hankitaan..

N6: Että saat lahjaks ruohonleikkurin.. Joo, tämmösiä on.

M6: Tämmösiä neuvotteluja käydään.

Miespuoliso kuvaa omaa osuuttaan kotitöissä korostamalla sen määrää. Naispuoliso jatkaa kuvaten kotityönteon perustumista mieltymykseen ja sen positiivista merkitystä tekijälleen. Puolisot kertovat yhdessä, että kotityön tekemisen edellytyksenä oli laitteen hankkiminen. Lopuksi miespuoliso vielä viittaa neuvotteluihin, mikä on ymmärrettävissä huumoriksi edellä esitetyn esimerkin perusteella. Kyseessä on jälleen vapaa-ajan asunnossa tapahtuva kotityö, joka sävytyy kaiken kaikkiaan kodissa tehtävää myönteisemmäksi.

Jaon tasa-arvoisuus tai sukupuolittuneisuus muuttuu lapsen syntymän jälkeen ja on siten *ajassa muuttuvaa*. Tämän on havaittu usein olevan yksi avainkohdista, jolloin riidat kotityönjaosta eskaloituvat. Eräässä esimerkkitapauksessa kiistanaiheena näyttäytyy se, kenen pitäisi hoitaa tietty kotityö silloin, kun toinen on kotona lapsen kanssa. Toisessa selonteossa haastateltava viittaa siihen, että kotityöt pikkulapsiaikana ovat olleet ainoa riideltävä asia kotona. Haastateltavat saattavat tuoda esiin vanhoihin asioihin liittyvän muistamisen vaikeuden, kun puhetapa on ristiriidassa aiemmin annetun selonteon kanssa. Jos aiemmin on kuvattu kotityönjakoa suhteellisen ongelmattomaksi, selonteko riitelemisestä on sen kanssa ristiriidassa. Joidenkin tutkimusten mukaan vanhempainvapaan jakaminen lisää tasa-arvoisuutta ja tyytyväisyyttä parisuhteessa, mutta vanhemmuuden velvollisuuksien jakaminen ei ole tae kotivelvollisuuksien jakamiselle (Björnberg & Kollind 1996). Korkeassa iässä tapahtuvat av(i)erot puolestaan voivat aiheuttaa ambivalenssia sukupolvien välisiin suhteisiin (Lüscher & Pillemer 1998). Yhdessä esimerkkitapauksessa haastateltava tuo esiin omalta lapseltaan erotilanteesta saaneensa yksisuuntaisen hoivan ja rajanvetotyönsä, jota sen lopettaminen vaati.

5.5.2 Kotityönjaon lopputulosten arviointia

Oikeudenmukaisuus on keskeinen kriteeri kotityönjaon lopputuloksen arvioinnissa. Suomalaisia kahden ansaitsijan pariskunnan naisia haastatellut Repo (2004) havaitsi tutkimuksessaan, että vaikka kotitöitä jaetaan, ne eivät mene tasan. Myös tästä aineistosta käy ilmi, että tavoitteena ei välttämättä olekaan jakaa täysin tasapuolisesti. Kotitöidenjaon oikeudenmukaisuutta ei välttämättä arvioida 50/50-jakona. Seuraavassa aineisto-otteessa puolisot käsittelevät kotitöiden jaon oikeudenmukaisuutta.

H: Minkälainen työnjako teillä on perheessä kotitöiden ja muiden suhteen?

N4: Aika tasa-arvonen.

M4: Kotityöt vai, joo. No minä ainakin kun olen, siis minä näen sen kun olen kotona se on mun mielestäni 50–50 tai ehkä minä teen ehkä.. vähän enemmän kun hän silloin. Mutta toisaalta mä oon poissa sitten neljä viis päivää per viikko että sitten hän tekee 100 ja minä teen nolla prosenttia.

N4: Ei, ääh.. Niin, aika tasasta se..

M4: Mulla on velkaa hänelle.

N4: Molemmat sen mukaan..

M4: Sitten tulee kosto, sitten joutuu tekemään 1000 % sitten viis vuotta ja kompensoimaan. Ei mutta näinhän se on.

N4: Ehkä musta tuntuu että molemmilla on semmonen asenne että se tekee joka ehtii.

M4: Joo jos on jotain tekemistä, vähemmän tykkää että jos hän pestä vaatteet ja mä laitan ruuan että sitten se on ihan ok, ihan fifty-fifty että mun ei tarvitse sitten enempää sitten mutta mä en tykkää ollenkaan ja toisaalta jos hänellä ei oo sitten mitään vastaan, siis.. pestä tai siis hoitaa ja et se on ihan ok työnjako sitten että kaikkien ei tarvitse tehdä kaikki työtehtävät presiiis viiskyt prosenttia.

Aluksi naispuoliso kertoo kotitöiden jaon tasa-arvoisuudesta, jota miespuoliso täydentää todeten, että kotona ollessaan hän voi tehdä hieman yli puolet kotitöistä. Tämä lieventää sitä, että hänen poissa ollessaan kotityöt ovat täysin naisen vastuulla. Tämä tekee hänen selontekovelvollisuuden hallinnastaan ongelmallista, sillä se on ideologisesti perusteetonta nähtäessä sukupuolen tasa-arvo yhtäläisenä jakamisena (vrt. Magnusson 2001). Tämän miespuoliso selvittää epätasa-arvon tunnustamalla ja toteamalla olevansa velkaa naispuolisolle, minkä kuitenkin naispuoliso pyrkii kiistämään. Naispuoliso käyttää tasa-arvoisuuden diskursiivista resurssia, jonka mukaan kotitöiden jako perustuu ehtimiseen. Miespuoliso jatkaa kyseenalaisten 50/50-jaon tarpeellisuuden ja vedoten puolisoiden mieltymyksiin perustuvaan kotitöiden puhetapaan.

Harvemmin tehtävien ja aikaa vievien sekä useammin tehtävien mutta vähemmän aikaa kerrallaan ottavien kotitöiden vertailu aiheuttaa toisinaan erimielisyyttä puolisoiden välillä. Kotitöihin liittyen argumentoidaan usein, että miehet tekevät useammin aikaa vieviä tehtäviä, kuten huolto- ja korjaustöitä. Toisinaan niitä ei lasketa tutkimuksissa kotitöihin, koska niitä ei yleensä suoriteta päivittäin (Evertsson & Neramo 2007). Toisaalta silloin tarkastelusta jää pois niitä kotitöitä, joista miehet ovat useammin päävastuussa. Tämä havainnollistuu seuraavassa sitaatissa:

H: Onks teillä jotain palveluja ostettu? [...]

M6: Mut sitten täs on vähäsen se mikä näissä kaikissa mies-naisju-tuissa on ongelmana että.. on paljon semmosia töitä jotka ei kuulu tähän kotitöitten piiriin.

H: Kuten?

M6: Joku vaikka pettää, tietokone kaatuu, vesijohto vuotaa.. joku, jotai pitää tehdä jossain ulkona. Niin nehän ei oo kotitöitä.

N5: Onhan ne.

M6: Nehän on miehen töitä.

H: Riippuu vähän tietysti..

N5: ..Vesijohto menee no PC-tuki, sä oot oikeen hyvä mutta vesi-johto menee kerran 10 vuodes mut ruokaa laitetaan kaks kertaa päivässä ja joka päivä pestään pyykkiä, siivotaan et siin on se ero.

M6: Mä pesen omat pyykkini.

N5: Niin oot joutunu peseen, mä sanoinkin.

M6: Silittän omat paitani.

N5: Mut et silittäny etkä pessy 10 vuotta..

M6: Pesinhän. Ritva nimittäin on kolme paitaa silittäny ja se silitti jokaisen kauluksen eri ?? sen jälkeen mä olen siis 30 vuotta sitten.. ja pesin lasten pyykejäkin kotona ja kaikkee että ei, olen aina siis osallistunut. Mut et kun sä vertaat sillai että siis jos PC kaatuu, sun tietokonees kaatuu ja mä korjaan sitä kolme päivää kirjaimellisesti kolme päivää niin sä kompensoit sen sillä et sä viet roskapussin yh-tenä päivänä. Niinku tää ei aina oikein kolahda arviot. Mikä on mikä. [...]

Aineisto-ote alkaa kohdasta, jossa miespuoliso ottaa esiin kotitöiden määritelmän ja niiden tekoon liittyvän vertailun kritisoiden sitä, että kaikkia töitä ei määritellä kotityöksi. Haastattelija pyytää tässä kohtaa tarkennusta eikä siten suoralta kädeltä hyväksy miehen selontekoa, mikä voi tulla tulkituksi liittoutumiseksi naispuolison kanssa. Miespuoliso tarjoaa esimerkin, josta naispuoliso toteaa sen kuuluvan kotitöihin. Haastattelija alkaa pohtia, että määritelmä ”vähän riippuu”, eikä näin suoraan vahvista kummankaan puolison selontekoa. Naispuoliso jatkaa vetoamalla miehen esille tuoman kotityön harvinaisuuteen ja naisten tyypillisesti tekemän kotityön useuteen. Tähän mies toteaa tekevänsä itse tuon kotityön, minkä nainen vahvistaa. Miespuoliso tuo esiin toisen naisille tyypillisesti kuuluvan usein tehtävän kotityön, jonka itse tekee. Naispuoliso viittaa siihen, että aiemmin puheena olleessa edellisessä liitossaan mies ei hoitanut tätä kotityötä. Miespuoliso kiistää tämän viitaten edellisen puolisonsa osaamattomuuteen kyseisessä kotityössä ja omaan osallistumiseensa. Lopuksi hän vielä tuo esiin miehen tyypillisesti tekemän kotityön keston, sen liittymisen naisen omaisuuden korjaamiseen ja aiemmin puheena olleen kotityön lyhyen keston. Hän palaa näin alkuperäiseen näkemykseensä vahvistaen ajatusta kotityön määritelmän epäoikeudenmukaisuudesta miestä kohtaan. Toisessa kohtaa aineistoa haastattelija tekee väliin huomion saman pariskunnan miehen aiemmasta tulkinnasta, jonka mukaan

miesten työt ovat jotakin muuta kuin kotityöt. Mieshaastateltava saattaa kuitenkin tulkita tämän ironiaksi, mikä saattaa saada aikaan puolustavan retoriikan tämän tulkinnan epäoikeudenmukaisuudesta ja eksplisiittisen viittauksen naisten emansipaatiokeskusteluihin.

Refleksiivisyydellä viitataan siihen, että epätasa-arvoisuuksia kyllä reflektoidaan mutta ne saatetaan silti hyväksyä. Jokinen (2005) käyttää tästä ilmiöstä termiä ”rento refleksiivisyys”. Se viittaa siihen, kuinka naiset suhtautuvat kotitöiden epätasa-arvoiseen rakentumiseen parisuhteessa. He refleктоivat parisuhteensa epätasa-arvoisuuksia mutta suhtautuvat niihin sellaisella asenteella, että tällaista tämä nyt on. Naiset saattavat tuottaa käsitystä kotitöiden päävastuullisuudestaan myös siinä mielessä, että ottavat puheessa aktiivisen roolin kotityön epätasa-arvoisuuden ja tasa-arvoisuuden muotoutumisessa. Seuraavassa aineisto-otteessa havainnollistuu, kuinka nainen tunnistaa tasa-arvoisen jakamisen omaksi vastuukseksi.

H: ..Tästä roolijaosta pääsen tähän että minkälainen.. työnjako teidän suhteessa on, jos tälleen vaikka ihan perinteisiä kotitöitä? [...]

M6: Mä ihmettelen kun Merja töihin lähtiessään jättää ton roskakaapin oven auki ja roskapussin vedettynä niinku meil on semmonen liukuvaunu niin se jättää sen siihen ulos ja mä sitten aina joudun laittaan roskakaapin kiinni.. ja sen vaunun sinne sisään. Seuraavana aamuna taas se jättää roskakaapin pussin näkyviin ja sit se on kukkuroillaan siinä et siihen on vaikee laittaa roskia ja sit se taas jättää sen auki. Mä laitan oven kiinni, taas seuraavana aamuna ?? roskapussin siihen ..??.. mua harmittaa kun se aina jättää roskapussin näkyviin.

H: Aivan.

N5: Mut ei mee perille, ei mee perille.

M6: Ei oo koulutus vielä tuottanu hedelmää. Kyllä mä ne sitten aina vien loppujen loppuksi..

N5: ..No aika kovalla kyllä joo..

M6: No usein vie, kaupassa mä käyn useemmin..

N5: ..Kyl siis meil pelaa varsin hyvin nykyään mutta 10 vuotta on kyllä töitä saatu tehdä. [...] Ei ne mee tasan, ei ne mee läheskään tasan jos kirjaa ruvetaan pitämään mutta ihan kohtuullisesti...

Miespuoliso kuvaa humoristisesti roskapussin viemistä. Puolisot myös jakavat humoristisen sanailun koulutuksen näennäisestä epäonnistumisesta. Lopuksi kuitenkin mies kuvaa osallistumistaan ja nainen vahvistaa nykytilanteen olevan tosi-asiassa hyvä. Lopuksi nainen tuo esiin, etteivät kotityöt jakaudu läheskään tasan mutta kuitenkin kohtuullisesti. Näin miehen syyllisyys poistuu ja saavutetaan keskustelullinen rauha. Se, että kotitöitä paljon tekevä mies näyttäytyy ansioitu-

neena mutta nainen ei, saa jaon tuntumaan oikeudenmukaiselta (vrt. Magnusson 2006).

Puolustelu ja vakuuttelu näyttäytyvät aineistossa retoriikkana implisiittistä eli sanatonta syytöstä tai oletusta vastaan. Yleisen ja yksityisen suhde näkyy aineistossa siten, että omia valintoja perustellaan yleisten kulttuuristen odotusten kautta. Tämä näkyy puolustelevana ja vakuuttelevana retoriikkana, koska sekä miesten että naisten puhe vastaa implisiittiseen syytökseen miesten osallistumattomuudesta. Jotta retoriikkaa käytettäisiin automaattisesti, on oltava olemassa sukupuolittunut oletusarvo: naisen perhevastuun diskurssi (Magnusson 2006). Muuten puolusteleavassa retoriikassa ei olisi mieltä. Näin on siitä huolimatta, ettei kysymyksen ilmimuoto (esimerkiksi: kuinka teillä on kotityöt jaettu / kuinka teillä oli kotityöt jaettu, kun lapset olivat pieniä) eksplisiittisesti johdattele kertomaan epätasa-arvoisesti sukupuolten välillä jakautuneesta kotityöstä, joka vielä mahdollisesti aiheuttaa kinaa. Seuraavassa haastateltava aloittaa kertomalla, kuinka kotiapua ei ollut aiemmassa elämänvaiheessa ja että kotitöitä jaettiin tasapuolisesti.

H: ..Mites, miten kotityöt oli silloin järjestetty tai hoidettu?

N5: Ei must mitään sellast ihmeellistä että siis mitään siivoojaa tai tämmöstä mul ei oo ikinä käyny mut.. must aika tasapuolisesti sillai et molemmat on tehny osansa. Et en mä oo kokenu olevani mikään raskautettu yksinään tekevä eks niin et ei mul oo koskaan ollu tämmöstä Uuno Turhapuro -mallii joka makaa ja.. rötkyää että ei mitään valittamista... (Y)

Haastateltava ikään kuin vastaa implisiittiseen ehdotukseen, että olisi ollut ai-noa kotitöitä tekevä. Samalla hän tavallaan neuvottelee pois naisen päävastuuta kotityöstä (vrt. Magnusson 2001). Seuraavassa esimerkissä puolestaan mieshaastateltava vakuuttaa omaa osallistumistaan.

H: Miten teillä oli järjestetty kotityöt silloin kun lapset oli pieniä?

M4: Siis me, no.. olen ollu siis mukana siis siivoomassa ja tiskaa-massa ja kaikkee näitä juttuja et se on ihan siis fifty-fifty. Ainakin mun omasta mielestä, kyllä. [...] Ja toivottavasti hän nyt voi vahvistaa tän saman kuvan ja edelleen vaikka olen paljon poissa, myönnän sen mutta perjantai-ilta-maanantaiaamu kyllä yritän siten olla mukana siis keittiötyöt ja kaikki nää. Että musta ei oo tullu snobi. (Y)

Haastateltava aloittaa kertomalla omasta osallistumisestaan ja viittaa tasajakoon. Tämän jälkeen hän täsmentää kyseessä olevan hänen oma mielipiteensä. Jatkaessaan hän viittaa puolisoonsa toivoen, että tämä vahvistaisi sanotun. Hän jatkaa edelleen kertomalla, kuinka kompensoi paikalla ollessaan poissaoloaan.

Viimeiseksi hän vastaa implisiittiseen syytökseen, että olisi tullut snobiksi, mitä kysymyksen ilmimuoto ei sinänsä vaatisi.

Miehet voivat myös protestoida ajatusta omasta osallistumattomuudestaan puolustelevalle retorikalle kautta. Joissakin tapauksissa miespuolisot pyrkivät kiistämään naisten puheessa ottaman päävastuun kotitöistä. Seuraava haastatteluvastaus jatkuu sukupuolittavien ja luonnollistavien puhetaiposten yhteydessä esitetystä kohdasta, jossa naispuoliso toi esiin, ettei välttämättä halukaan luopua päävastuustansa kotitöissä.

H: ...Ootteks te neuvotellu teiän työnjaosta sekä kotitöiden että työtilanteen tai.. [...]

M5: Vaikka joskus mä mietin sitä että hei että miksen mä vois kertoa kun mulla on päivisin aikaa että mikset, ”toi on ja laitat ja hoidat” ja kuitenkin mä pistän pesuun omat farkut ja näin pois päin. Mullahan ois hyvää aikaa ja pistä ne kuivumaan.

N4: Kato, mä en oo hokannu.

M5: Mä en oo ehkä tuonu sitä esiin ja se on loppujen lopuksi se kone tekee sen. Sitten meillä ?? aina kerran viikossa rouva joka hoitaa yleisilmettä eli siivoaa ja näin, ”siivoo” sanana on kyllä vähän huono mutta kolme neljä tuntia kerran viikossa ja sehän auttaa... [...]

Miespuoliso kyseenalaistaa tässä kohtaa naispuolison puheen tuomalla esiin, että hänellä olisikin aikaa osallistua kotitöihin. Hän säilyttää silti naisen päävastuun ajatuksen siten, että olisi naisen vastuulla kehottaa häntä kotitöihin. Naispuolison vastine tähän on, ettei hän ole tullut ajatelleeksi vaihtoehtoa ja tulee samalla hyväksyneeksi implikaation, että kehottaminen on hänen vastuullaan. Tällöin mies jatkaa sillä, että kone suorittaa loppujen lopuksi kotityön ja tuo esiin palkatun kotiavun, mikä lievittää ajatusta kotitöihin kuuluvasta vastuun laistamisesta.

Riittämättömyyden tunne, joka kohdistuu kotitöihin ja muihinkin muuhun elämään liittyvien roolien laatustandardien laskemiseen, määrittyy erityisesti naisen kipupisteeksi. Tämä näyttäytyy seuraavassa aineistoesimerkissä.

H: ...Mitä sit jos summais viel niitä kielteisiä vaikutuksia nimenomaan työstä henkilökohtaseen elämään niin mikä.. mitä siin ois keskeiset? [...]

N5: Mut et sitten se et miten se tulee kotiin mut sit just et sitten.. täälä niin ainakin naisena tai täydellisyyden tavoittelijana, kumpi siin on sit enemmän niin sit just se et sit pitäis olla viel täydellinen äiti ja.. täydellisesti siivottu koti ja.. joskus.. yrittäs muistaa sitä täydellistä vaimookin vaikka se onkin kaukana ja tota et asettaa sit itelleen niitä.. [...] (P)

Itsensä kuvaaminen täydellisyyden tavoittelijaksi lähes kaikilla muun elämän osa-alueilla saa aikaan ymmärryksen laatustandardien laskemisen vaikeudesta. Laatustandardien laskemiseen liittyy vaikeus olla salliva itseään kohtaan, esimerkiksi ummistaa silmät villakoirilta. Voidaan tulkita, että velvollisuuden tunne hoitaa kotityöt itse on tässä läsnä.

Huono omatunto on aineistossa vakuuttelevaa ja puolustelevaa retoriikkaa aikaan saava teema hoivan kontekstissa. Ymmärrys ulkoistetusta lastenhoivasta lapsiystävällisenä asettuu ristiriitaiseksi sen ymmärryksen kanssa, että oma hoiva ja vanhempien intensiivinen läsnäolo olisi lapsiystävällistä. Lapsiin liittyvät pohdinnat näkyvät omien ratkaisujen, kuten aikaisen töihin paluun, kyseenalaistamisena. Erityisesti naishaastateltavien puheessa keskeiseksi kokemukseksi muotoutuu huono omatunto suhteessa intensiiviseen läsnäoloon vanhempana. Myös Forsbergin (2009) tutkimuksessa vanhempien strategioiden käyttäminen ajan tehostamiseksi johti siihen, että he kokivat huonoa omatuntoa siitä, etteivät kohdanneet kulttuurisia odotuksia läsnä olevina vanhempina.

Naishaastateltavat kuvaavat esimerkiksi katumustaan sen suhteen, etteivät ole hankkineet enempää lapsia, ja pohtivat, olisiko pitänyt jäädä pidemmäksi aikaa lasten kanssa kotiin. He puheensa kuvastaa epävarmuutta. Eräs haastateltava suhtautuu ambivalentisti siihen, mistä puolisoa suurempi jousto työstä lasten hyväksi johtui. Toisaalta haastateltavat tunnistavat mahdollisen työmarkkina-aseman heikkenemisen, jos olisivat jääneet pidemmäksi aikaa kotiin. He tunnistavat myös ankaruuden itseään kohtaan ja lieventävät ajatusta siten, että lapset eivät ole kärsineet. Haastateltavat päätyvätkin usein lopulta siihen, etteivät toimisi eri tavalla, jos valinta tulisi nyt uudelleen eteen ja ettei äitiys kuitenkaan ole vaikuttanut omiin valintoihin. Eräs haastateltava liittyy myös isoäitiyteen huonoa omaatuntoa, jolloin se läikkyy yli sukupolvien. Bekkengen (2002) toteaa, että koska äiti on päävastuussa hoivaan liittyvästä valinnasta, hän myös kantaa sen seuraukset.

Seuraavassa lapsen hyvän painottaminen näkyy puolustelevana retoriikkana implisiittistä syytöstä vastaan, vaikei kysymyksen ilmimuoto tätä vaatisikaan. Julkilausumaton syytös on se, että lapset olisivat kärsineet äidin varhaisesta työhön paluusta tai päiväkotiin laittamisesta.

H: Miten työssäkäynti ja kotiinjäätty et jäiksä silloin kotiin hoitamaan vai..

N4: ..Ja sit vähitellen lisäsin sitä et sitten ehkä se oli joku kaheksan kuukautta se Minea niin sit meillä tuli hoitaja kotiin joka sitten hoiti molemmat lapset et sit mä menin et kyl mä Minean kans menin aikasemmin töihin mutta en mä usko että se on siitä kärsiny koska kuitenkin mä olin aika paljon sen kans sit siinä ja sitten Minealla oli koliikki niin sit tietysti siinä alkuvaiheessa niin sit Markus oli koko aika hoidossa ja.. Sit tässä oli just, mä luin jostain tutkimuk-

sesta, sain taas synninpäästön et se on itse asiassa parempi viedä tommosessa tilanteessa vanhempi lapsi hoitoon jolloin se saa huomiota eikä sitten et se joutuu kärsiä siitä et äiti on aina väsynyt niin sekin oli ihan..

Otteessa näkyy myös Revon (2009) havaitsema julkisuudesta omaksuttu psykologinen tieto retorisenä keinona, johon vetoavat arkitoimijat asiantuntijoiden ohella. Revon mukaan psykologinen tieto näyttäytyy itsestään selvänä ja kyseenalaistamattomana sekä usein vakiinnuttaa perinteistä sukupuolten välistä työnjakoa ja isien toissijaista roolia hoivassa.

Jolanki (2011) toteaa, että naiset kohtaavat edelleen sukupuolittuneita moraliitteja suhteessa hoivaajan positioon: naiset voivat kohdata kaksoissiteen työskentelijöinä ja hoivaajina. Jolanki on haastatellut 48:aa suomalaista työskentelevää naista. Ambivalenssia kuvaa tässä aineistossa esille tuleva pohdiskelu liittyen hoivan jättämiseen työn takia. Puolustautumisen elementit tulkitsen tapana käsitellä työssä käyvien äitien implisiittistä itsekkyyttä. Luotonen (2011) on todennut, että päätökseen hoivasta vaikuttavat usein erilaiset, jopa ristiriitaiset toiveet ja diskurssit. Näitä ovat henkilökohtaisen elämän ja hyvinvoinnin, uran ja talouden sekä lapsenhoivan ja perheen motiivit ja tavoitteet. Revon (2009) mukaan hoivavalinnat ovat yhtäältä rakenteisiin sopeutumista ja toisaalta niiden aktiivista haastamista.

Kuten tasa-arvoistavien puhetapojen yhteydessä toin ilmi, lasten vaatimiseen osallistumaan kotitöihin liittyy myös puolustelemaa retoriikkaa. Tämä viittaa implisiittiseen syytökseen, että ratkaisu olisi tehty itsekkäistä syistä eikä lapsen hyväksi, etenkin naisten kohdalla. Tulkitsen tämän johtuvan osaltaan huonosta omatunnosta, joka liittyy uraäitien syyllistämiseen julkisessa keskustelussa. Retoriikka ei olisi mielekästä, ellei tällaista kulttuurista odotusta lasten edun huomiomisesta ja äidin päävastuusta hoivasta olisi. Laajemmasta diskursiivisesta kokonaisuudesta – jossa haastateltava tuo ilmi lasten osallistumista arjessa – voi tehdä tulkinnan, että kun haastateltava käyttää itsestään sanaa ”huono äiti”, kyseessä ei ole sanan ilmimerkitys, asia ei ole niin kuin aluksi on ilmaistu (vrt. Yarwood 2009). Haastateltava tunnistaa, että itselle sopiva rooli ei sovi konventionaalisiin odotuksiin äitiydestä. Tämän voisi tulkita niin, että lasten osallistuttaminen kotitöihin näyttäytyy myönteisenä asiana, johon halutaan identifioitua.

Toisinaan sukupuolittuneen vanhemmuuden äidin ja isän erot herättävät ambivalenssia. Yhdessä aineiston kohdassa haastateltava viittaa luonne-eroihin ja roolien sekaantumiseen päätyen kuitenkin siihen, että lapset erottelevat äidin ja isän. Odotukset isän osallistumista kohtaan näkyvät molempien sukupuolten puheessa vakuutteluna, kuten kotitöidenkin kohdalla. Tämä näkyy seuraavassa puolustelemana retoriikkana, vaikei työnjakoon liittyvä kysymys sitä edellyttäisi.

H: Minkälainen sun oma rooli oli silloin kun lapset oli pieniä? Kotona..

M4: ..Siis lasten hoitamisessa tai..

H: Ja työssä käymisessä ja..

M4: Sanotaan näin et työssä käymiseen se sinänsä ei.. oikeestaan vaikuttanu kauheestikaan poikkeavasti, enemmän sitten se mun oma rooli siinä tai se muutos tuli sitä kautta että silloin kun mä olin kotona niin.. a) mä halusin ja toisaalta myöskin ihan pakosta siinä joutuukin molemmat vanhemmat hommiin ja.. ehdottomasti myöskin itse halusin olla siinä niitten sanotaan räpäleitäkin vaiheen niin näissä kaikissa kuvioissa mukana elikkä siinä tuli siis.. silloin kun vaimo vaihto vaipat ja muut päiväsaikaa kun mä olin töissä niin kyl mä pyrin sitten oleen mukana näissä ehkä rintaruokintaa lukuun ottamatta näissä kaikissa muissa hommissa että.. kaikki vauvan kylvettämiset, pesut ja vaipanvaihdot ja muut niin.. kotonaoloaikana mä taatusti osallistuin yhtä paljon kun vaimokin sitten niihin hommiin että siltä osin.. uskaltaisin väittää että olen pyrkinyt olemaan aika aktiivinen.. a) kodinhoitaja, lastenhoitaja, ollessani kotona tai lasten kanssa että ei, semmonen.. jos semmosta onkaan, vanhakantainen etäinen.. isähahmo ei oo oikein koskaan soveltunu tai luonnistunu multa varmaan et..

Tässä esimerkissä haastateltava tekee eroa perinteiseen patriarkaaliseen isyyteen tuoden esiin osallistuvuuden omana valintanaan ja käyttäen vakuuttelevaa retoriikkaa, kuten vaimoon vertaamista ja ”uskaltaisin väittää” -muotoilua. Seuraavassa aineisto-otteessa pariskunta puhuu miehen työorientoituneisuudesta leikkisästi, vaikka syntyy myös tunnelma aiheen vakavuudesta.

H: Entä vaikeuttaako työ hyvän suhteen ylläpitämistä lapsiin tai lapseen?

N6: ...Ja muistan sen yhden isänpäiväkortin, minkä se sulle piirsi, kun se oli semmonen kauhee vuori papereita ja sieltä takaa näky vain kädet ”Hyvää isänpäivää isälle”. Hän tekee töitä vaan niin paljon. Muistaksä? Mä oon säästäny..

M6: Oli annettu tehdä isänpäiväkortti aiheesta ”isä kotona”. [naurua]

N6: Niin en tiedä.

M6: Se oli aika paha juttu.

N6: Joo, on se tallessa jossain.

Nauru keventää aihetta, jonka vakavuuteen mies kuitenkin viittaa. Toisessa kohtaa aineistoa naispuoliso viittaa jälleen miespuolisonsa aiempaan työorientaatioon, minkä suhteen mies puolestaan täsmentää muutoksen ajassa. Laajemmassa diskursiivisessa kokonaisuudessa hän kuvaa, kuinka katu vähäistä ajanviettoaan lapsensa kanssa ja sen vaikutusta välien läheisyyteen. Myös tässä haastateltava

lieventää selontekoaan sillä, ettei isä-lapsisuhde ole kuitenkaan kärsinyt pahasti. Toisessa tapauksessa mieshaastateltava pohtii poissaolonsa merkitystä ja pyrkii päättämään kyseiseen kysymykseen vastaamisen kehottamalla haastattelijaa siirtymään seuraavaan kysymykseen, mikä voi olla merkki asian hankaluudesta.

Eräässä aineiston kohdassa liittyen sukupuolten väliseen työnjakoon lapsen kotihoidossa ja ansiotyössäkäynnissä haastateltava käyttää puolustelemaa retoriikkaa implisiittistä sovinismisyytöstä vastaan. Hän tunnistaa isän osallistumattomuuden perhevapaisiin ja perinteisen äidinhoivan ideaalin modernista jaetun vanhemmuuden ideaalista poikkeaviksi. Viittaaminen jaetun vanhemmuuden ideaaliin saattaa liittyä haastateltavan skandinaaviseen taustaan, jossa jaetun vanhemmuuden ideaali on vahvempi verrattuna Suomen äidinhoivaa ja vanhempien valintaa korostavaan ideaaliin. Tässä aineiston kohdassa haastateltava viittaa poliittisiin, sukupuoleen ja kansallisuuteen kohdistuviin näkemyksiin puolustelemana retoriikkana osallistumattomuuttaan kohtaan. Näitä kategoriointeja herättää esiin erityisesti pohjoismainen kaksikulttuurisuus. Tässä voidaan ajatella myös haastatelijan nuorella iällä ja naissukupuolella olevan vaikutusta siten, että vaikka osallistumattomuutta ei kiistetä, sitä pehmitetään implisiittistä epätasa-arvoisuussyytettä vastaan. Tyypillisesti naisiin liitettävä huonon omantunnon kokemus näkyy toisinaan myös miesten puheessa, mikä voidaan tulkita oman kokemuksen ja osallistuvan isyyden väliseksi ristiriidaksi (vrt. Plantin 2007).

5.5.3 *Yhteenveto*

Tässä alaluvussa tunnistin erilaisia ambivalentteja ja jännitteisiä puhetapoja. Leikkisä huumori ja harmonia ovat tapoja, joilla kotityönjaon epäoikeudenmukaisuudesta syntyvistä jännitteistä huolimatta pyritään luomaan pariskunnasta harmoninen kuva. Ristiriidat ja neuvottelut ovat puhetapoja, joissa kotityönjaon erimielisyydet nostetaan eksplisiittiseen keskusteluun. Sukupuolittuneista vuorovaikutustavoista ilmenee naisille tyypillisempi tapa nostaa esiin kotityönjakoon liittyviä jännitteitä pariskunnan yhteiseen keskusteluun ja miehille tyypillisempi tapa luoda harmoniaa haastattelussa. Tämän yhdistän osittain haastatelijan sukupuolesta johtuvaksi, sillä naishaastateltava pystyy samaistumaan naishaastatelijan sukupuolen osalta. Miespuoliso saattaa tietyllä tavalla ajautua puolustuskanalle naishaastatelijan kysellessä. Kotityön ja hoivan jako on ajassa muuttuvaa esimerkiksi lapsen tullessa, jolloin käsitys omasta ajasta rikkoutuu, tai avioerossa, joka rikkoo yhteisen ajan puolison kanssa ja muuttaa sukupolvien välisiä sosiaalisia suhteita. Jännitteisyys tulee esiin aineistossa ja on läsnä kotitöistä puhuttaessa.

Oikeudenmukaisuuden ja refleksiivisyyden puhetavat viittaavat siihen, kuinka kotitöiden oikeudenmukaisuutta kyllä arvioidaan ja reflektoidaan, mutta arviointi

suhteutetaan siten, ettei tavoitteena välttämättä olekaan täysin tasapuolinen työnjako. Niinpä kotityönjaon lopputuloksen oikeudenmukaisuuden arvioinnissa on käytettävä jotakin muuta kuin tasajaon kriteeriä, jollei haluta todeta, että kotityöt on epäoikeudenmukaisesti jaettu omassa parisuhteessa. Tämä ei ole houkutteleva samaistumiskohde. Puolustelu ja vakuuttelu näyttävät retoriikkana implisiittistä syytöstä vastaan. Puolustelun ja vakuuttelun retoriikassa naiset toisaalta puolustavat miestensä osallistumista kotityöhön ja miehet vakuuttelevat omaa osallistumistaan, vaikkei kysymyksen ilmiuoto sitä vaatisikaan.

Puhe huonosta omastatunnosta kiinnittyy hoivaan ja näyttää erityisesti naisten mutta myös miesten puheessa. Hoivan ulkoistaminen lapsiystävällisenä ratkaisuna tuottaa puolustelemaa retoriikkaa naisten taholta. Miesten puheessa näkyy vakuuttelu hoivaan osallistumisesta. Riittämättömyyden tunteen ja huonon omantunnon tulkitsen ristiriitaisten vaatimusten aikaansaamaksi ambivalentiksi tilaksi. Tulkitsen puheen huonosta omastatunnosta olevan hoivan näkemisestä yhtäaikaaisesti sekä vanhempien yhteisvastuuna ja omana valintana että luonnollistettuna ja sukupuolittuneena ja tähän liittyvän ristiriidan käsittelyä. Huonon omantunnon ja riittämättömyyden kokemukset tulkitsen ristiriidaksi intensiivistä vanhempien, käytännössä äidin, läsnäoloa vaativan vanhemmuuden ideaalien käsittelyssä. Puolustautumisen elementit tulkitsen tapana käsitellä työssä käyvien äitien – ja jossain määrin myös isien – implisiittistä itsekkyyttä-syytettä.

5.6 Pohdinta

Tässä luvussa olen jatkanut kotityölle ja hoivalle annettujen symbolisten merkitysten teoriaperinnettä hienojakoisella tarkastelulla pariskuntien antamista merkityksistä. Tasa-arvoiset, sukupuolittavat ja ambivalentit puhuvat ovat yhtä aikaa olemassa pariskuntien puheessa. Tasa-arvoistavat ja sukupuolittavat puhuvat edustavat monella tapaa toistensa peilikuvia. Edellä mainitut perustuvat tasapuoliseen työnjakoon, jossa eri tehtäviä voidaan vaihdella joustavasti, kun taas jälkimmäiset rakentuvat perinteiselle sukupuolten väliselle erikoistumiselle. Siinä missä tasa-arvoistavia puhetapoja leimaa eksplisiittisten sukupuolirooleihin viittaamisen puuttuminen tai eronteko niihin, sukupuolittavissa ja luonnollistavissa puhetavoissa viitataan eksplisiittisesti sukupuolirooleihin sekä tuotetaan sukupuolen mukaista erikoistumista luonnollisena. Tasa-arvoistavat puhuvat perustuvat monella tapaa omaehtoisuudelle, jota rakentavat pariskunnan epäkonventionaalisuuden kuvaus sekä eronteko muihin. Kun tasa-arvoistavissa puhetavoissa tehdään eroa stereotyyppioihin, luonnollistavissa puhetavoissa puolestaan identifioidutaan esimerkiksi ymmärrykseen naisen kyvykkyydestä ja miehen kyvyttömyydestä. Tasa-arvoistavien ja joustavien puhetapojen yhteydessä näyttää kotityön lopputulokselle asetettavien laatustandardien laskeminen ja koti-

työn ulkoistaminen. Kotityöharrastus ja itse tekeminen ovat vastapuhetta kotitöiden näkemiselle välttämättömänä pahana ja ulkoistettavana. Ajatus naisten korkeammista laatustandardeista näyttäytyy vastapuheena mahdollisuudelle laskea kotityölle asetettavia laatustandardeja tuottaen laatustandardien laskemisen naiseutta uhkaavaksi.

Sukupuolittava puhetapa on monella tapaa luonnollistavaa, kotityönjaon katsotaan perustuvan naisten kyvykkyyteen ja tästä seuraavaan päävastuuseen sekä osaamiseen ja mieltymykseen perustuvaan työnjakoon. Naisen päävastuun puhetapa yhdistyy miehen kyvyttömyyden puhetapaan. ”Mä en oo mikään kotiäiti” -puheen omaa valintaa painottava merkitys saa vastineekseen perhevapaiden jaon ”En muista keskusteltiin kokaan siitä” -puhetavan, joka tuottaa eroa eksplisiittisten neuvottelujen olemassaoloon hoivanjaon suhteen. Se saa pontta äidin etuolikeudesta päättää pitävänsä koko vanhempainvapaa, mikä on linjassa naisen päävastuun kanssa. Hoivan yhteydessä ”ulkoistettu hoiva lapsiystävällisenä” -puhetapa argumentoi ulkoistetun hoivan puolesta lapsen edun diskursiivisia resursseja käyttämällä. ”Hoiva sukupuolittuneena” -puhe näyttää ”hoiva valintana” -puheen vastapuheena.

Vanhemmuuden ja työnteon yhteensovittaminen saa aikaan pitkää argumentaatiota ja erilaisia diskursiivisia työkaluja, mikä osoittaa, että aihe on sensitiivinen ja moraalisesti ladattu (vrt. Jolanki 2011). Sosiaalinen todellisuus muodostuu osaltaan moraalisisista hyveistä, joista käydään jatkuvasti retorista kamppailua (Jokinen ym. 2006). Ymmärrys kotityön lopputuloksen oikeudenmukaisuuden arvioinnista kietoutuu ymmärrykseen eronteosta muihin, jolloin kotityötä tekevä mies näyttää erilaisena kuin muut. Lisäksi se kietoutuu naisen päävastuuseen ja miehen valinnanvapauteen, jolloin naisen kotityönteko asettuu oletusarvoksi ja miehen ei.

Tapoina lievittää tasa-arvoistavien ja sukupuolittavien puhetapojen keskinäistä epäjohtonmukaisuutta näen esimerkiksi huumorin käytön ja harmonisen kuvan tuottamisen pariskunnasta. Ajassa muovautumisen puhettavassa kotitöidenjako nähdään luonnostaan muotoutuneena ja vakiintuneena neuvottelujen ja sopimisen sijaan. Tämän tulkitsen harmonisen pariskunnan tuottamiseksi. Tälle vastakkainen ymmärrys on kotityönjaon tuottaminen ristiriitaisena ja neuvoteltavana. Jatkuvuus ajassa tuottaa selontekoihin muistamiseen liittyvää epävarmuutta. Kun tasa-arvoisuutta ja sukupuolittuneisuutta kuvataan usein ajassa jatkuvana, jännitteissä puhettavassa saatetaan kuvata kotitöiden jaon ajassa muuttuvaa luonnetta.

Sukupuoleen perustuvan kotityönjaon luonnollistavien kulttuuristen ymmärrysten käytössä voi kyseessä olla myös vallankäyttö (vrt. Malinen ym. 2005; Wetherell 1995). Joissakin tilanteissa perinteisistä sukupuolirooleista poikkeaminen näyttää uhkana naiseudelle. Toisaalta naisena olemisen ja naiseus määrittävät mieheyden ohella tietynlaisena resurssina, joka on tilanteisesti neuvoteltavissa (Haapala-Samuel 2008). Diskurssit normeista ja totuuksista ovat avoimia

neuvottelulle henkilöiden välillä (Björnberg 2004). Ymmärtääkseen, kuinka sukupuolta tuotetaan jokapäiväisissä käytännöissä, täytyy ymmärtää valtamekanismeja, jotka pitävät yllä epätasa-arvoisuuksia (Hobson 2008). Nyman (1999) on jaotellut erilaisia tapoja katsoa vallankäyttöä tasavertaisissa parisuhteissa. Yksi tapa on nähdä se kontrollina koskien aikaa, lastenhoivaa ja kotityötä.

Bekkengenin (2002) mukaan naisilla on oikeus valita hoiva ja maksaa valinnastaan, kun taas miehillä on oikeus valita, haluavatko he hoivata vai eivät. Hoivan kontekstissa kyse on miesten ja naisten ”todellisesta mahdollisuudesta” hankkia halutessaan lapsia ja hoivata heitä – ja yhtä lailla ”aidosta vapaudesta” olla tekemättä näin (Eräranta & Käsälä 2007b). Tasa-arvoa voidaan pitää tavoiteltavana asiantilana siinä mielessä, että kotityön on todettu aiheuttavan eniten ristiriitoja pariskuntien välillä. Näiden ristiriitojen yhtenä pääasiallisena tekijänä näyttäytyy kotitöiden epätasa-arvoinen jakautuminen sukupuolten välillä. Voidaan kysyä, onko tilanne ideaali kummankaan sukupuolen kannalta, jos päävastuu ja -valta liitetään naispuoliseen ja miehellä on enemmän valinnanvapautta mutta vähemmän toimintavaltaa. Tuplaemansipaatio viittaa siihen, kuinka molemmat sukupuolet vapautuvat perinteisistä sukupuolirooleista: muutosta on peräänkuulutettu naisten ja miesten valtaistumiseksi, molemmilla elämäpiireillä tapahtuvien kontribuutioiden optimoimiseksi niin naisten kuin miestenkin ja sekä työn että perheen tekemiseksi yhtä näkyviksi, legitiimeiksi ja arvostetuiksi (Bekkengen 2002). Naispuolisolle kotityön jakaminen merkitsisi vähempää kuormittumista ja osin vastuusta vapautumista, miehille enemmän vaikutusvaltaa ja lisää vastuuta muussa elämässä.

6 KAKSI OMILLA URILLAAN

Tässä luvussa 6 esittelen analyysin liittyen kahden uran yhteensovittamiseen. Tähän kuuluu puolisoiden ammatillisten roolien yhteensovittaminen. Sitä voi verrata Rapoportin ja Rapoportin (1969; 1976) alun perin käyttämään kahden uran dilemman ajatukseen. Kyseessä on myös ura–perhedilemma työuran näkökulmasta. Perheeseen liittyviä tekijöitä työuralla ovat puolisoiden väliset suhteet hoivaajina ja elättäjinä (Maher ym. 2010). Tutkin sitä, minkälaisia merkityksiä pariskunnat rakentavat työurilleen osana työn ja muun elämän yhteensovittamista. Työuran yhteensovittaminen, rakentaminen ja pohdinta puolison kanssa ovat merkittäviä muun elämän kannalta. Aineistosta voi myös tarkastella yksilön ja pariskunnan suhdetta, konstruoituuko työura eri tavoin siitä yhdessä ja erikseen puhuttaessa. Tämä voi riippua myös siitä, että työuraan liittyvät haastattelukysymykset olivat erilaiset yksilö- ja parihaastatteluissa suunnaten vastauksia yhtäältä omaan, toisaalta puolison uraan sekä näiden yhteensovittamiseen. Onkin mielenkiintoista tarkastella, kuinka puheessa rakennetaan erilaisia työhön liittyviä positioita parisuhteen kautta ja parisuhteeseen liittyviä positioita työn kautta.

Työuran käsitän laajemmin jatkumona muun elämän kanssa enkä yksilöllisenä omana maailmanaan, kuten perinteisessä uratutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa en tarkastele puolisoiden työtä ja työn sisältöä, sillä mielenkiinnon kohteenani on urien yhteensovittaminen ja työn luonne tulee epäsuorasi esiin siten, että se on yhteydessä yhteiselämään ja työn sovittautumiseen siihen. Seuraavassa luvussa 7 käsittelen työn merkitystä ajankäytöllisessä mielessä. Metodinen valintani on fokuoita pariskunnan tasoon; toisaalta en identifioi yksittäisiä pariskuntia. En käsittele yksilön työuraa tai kuvaa, millaisia odotuksia esimerkiksi organisaatio asettaa yksittäisten puolisoiden työuralle. Tämänkaltaisen tarkastelun mahdollistaisi narratiivinen tutkimusote, jossa kuvattaisiin yksittäisten puolisoiden työuria ja tunnistettaisiin yksittäisten pariskuntien tilanteita.

Tunnistin haastatteluista aluksi erityisesti kahden uran kontekstiin liittyvää vuorovaikutusta. Toiseksi jaoin tämän kielteisiin ja myönteisiin tekijöihin. Myös esimerkiksi Hytti (2003) tunnisti naisryittäjien tarinoissa merkitykselliseksi puolison tuen tai sen puutteen. Kielteisen vuorovaikutuksen kategoriaan löysin asiat, jotka liittyivät erityisesti kahden uran kontekstiin. Ensinnäkin kaksi uraa lisää yhteensovittamisen haastetta. Toiseksi puolisoiden urien yhteensovittamisessa ristiriitatilanne on mahdollinen. Kolmanneksi kaksi uraa vaatii enemmän käytännön sovittelua – mikä näyttäytyy siten, että urista neuvotellaan, etenkin jos niillä on vaikutusta muuhun elämään. Niin ikään myönteisestä vuorovaikutuksesta osa

liittyi erityisesti kahden uran kontekstiin. Näistä ensimmäinen on molemminpuolinen arvostus ja tasa-arvoisuus puolison kanssa. Toiseksi puheessa ei näy priorisointia urien suhteen eikä urien vuorottelua tai urista luopumista. Kolmanneksi puolisolta saa ymmärrystä työn sisältöön: hän on kiinnostunut siitä ja rikastuttaa ammatillisesti. Neljänneksi puolisolta saa ymmärrystä työn puitteisiin, työelämän velvoitteisiin ja rajoitteisiin. Nämä puhutavat nimesin aineistolähtöisesti, teoriaa hyödyntäen. Ensimmäisessä alaluvussa 6.1 tarkastelen puolison roolia työuran ohjaajana ja muovaajana; puolison vaikutusta uraliikkeisiin sekä urien priorisointia ja urista tinkimistä. Toisessa alaluvussa 6.2 käsittelen puolisoa työuran mahdollistajana ja tukijana; uran vaatimuksen ymmärtäjänä, tasa-arvoisuuden ja kahden uran mahdollistajana sekä käytännöllisen, professionaalisen ja emotionaalisen tuen tarjoajana.

6.1 Sopimista ja ajautumista, toiveita ja kiistoja

Puoliso työuran ohjaajana ja muovaajana on ensimmäinen tässä luvussa tarkastelemani näkökulma. Puolison osallistuva vaikutus toisen puolison työuran liikkeisiin ei ole välttämättä kielteinen toisen työuran kannalta vaan voi olla myös myönteinen tai neutraali. Työurien tarinat voivat kietoutua yhteen, ja puolisoitten implisiittisen sopimuksen ja hiljaisen hyväksynnän myötä yhden puolison työorientaatio voi merkitä toisen työuran sopeutumista. Kuva kahdesta urasta ei ole yksiselitteisen myönteinen. Osa työn ja muun elämän kielteisestä vuorovaikutuksesta liittyy erityisesti kahden uran kontekstiin. Kerrottaessa muusta elämästä tuotetaan neutraalia tai ongelmallista käsitystä muun elämän vaikutuksesta uraan sekä kahden työuran ja muun elämän suhteesta. Tuodaan esiin, kuinka muun elämän velvoitteet ja puolison ura asettavat rajoituksia omalle työnteolle ja uralle. Pariskunnat rakentavat ristiriitaa ja jännitettä viittaamalla puolisoon eri tavoin. Ensimmäiseksi tarkastelen puolison merkitystä työuran liikkeille ja toiseksi työurien priorisointia. Kolmanneksi tutkin työuran vaatimuksista tinkimistä.

6.1.1 Jatkuvaa sovittelua

Liikkuvuus työuralla on yksi tekijä, jolle puolisollla on merkitystä. Puolison rooli on tärkeä ensinnäkin uraan liittyvien muutosten suhteen (Kraimer ym. 2001). Liikkuvuus voi olla toisen uran seuraamista tai muulla tavoin rajoitettua (White ym. 1997). Puolisollla voi olla merkitystä toisen uran ammatilliselle liikkuvuudelle samalla alalla työskennellessä, maantieteelliselle liikkuvuudelle, mahdollisuuksille ja toiveille työskennellä samassa maantieteellisessä paikassa. Yhdessä esimerkissä paluu toisen puolison kotimaahan asetti haastateltavan uuteen tilan-

teeseen työuransa kannalta. Selonteosta käy ilmi, että molemmat puoliset olivat kartoittaneet työtilaisuuksia muualla kuin kotimaassa. Toisen puolison uramahdollisuuden kariuduttua oli palattu tämän kotimaahan, jossa työuralle ja muulle elämälle ei ole ollut valmiita puitteita. Haastateltava kuvaa tilannetta seuraavasti.

H: ..Entä sit jos aatellaan yksityiselämää niin mitkä siel on merkittävimpiä tapahtumia?

M4: No.. siis mennä naimisiin ja muuttaa Suomi. Mikä on loppujen lopuks, mä oon tämmönen.. Se on sattuma mutta.. olin joustava.. Leena on tilintarkastaja elikkä hän ei voinu muuttaa Norjaan mutta minä olin joustava.. noin voin.. ihan hauska muuttaa Suomessa aikasemmin ja muutin tänne, täällä vois olla pari vuotta ja nyt on yli 20 vuotta. (Y)

Haastateltava on joutanut toisen kotimaahan muuttamalla, koska puoliso ei voi kansalliseen lainsäädäntöön sitoutuvan ammattinsa takia muuttaa hänen kotimaahansa. Tämä on vaikuttanut sekä työhön että työn ulkopuoliseen elämään. Tämä alun perin tilapäiseksi ajateltu ratkaisu on muuttunut varsin pysyväksi luoden maantieteellisen sidoksen pariskunnan työurille. Yksi tärkeä kahden uran kysymys pariskunnille, jossa molemmat puoliset haluavat tavoitella professionaalista uraa, onkin maantieteellinen liikkuvuus (Rusconi & Solga 2008). Ensin kyseisen pariskunnan toinen puoliso on seurannut toista tämän kotimaahan esimerkissä kuvatulla tavalla ja sitten lähtenyt kolmanteen maahan komennukselle puolison jäädessä lasten kanssa lähtömaahan. Tätä voitaneen tulkita jonkinlaiseksi urien priorisoinnin vuorotteluksi. Uramahdollisuus ja uusi sijainti voivat tulla käännekohdaksi, jossa pariskunta neuvottelee uudestaan koordinaatiostrategiaansa (Rusconi & Solga 2008).

Joissakin tilanteissa puolison ala voi toimia vaikuttimena toisen työuralle. Eräässä esimerkissä miehen työura oli jo alkanut ennen naisen työuraa ja vienyt toiseen maahan. Yhteisen asumisen mahdollistamiseksi nainen hakeutui suorittamaan opintojen aikaisen työharjoittelun miehen yritykseen. Toisessa vaiheessa puolison valmistuminen ja palaaminen kotimaahan aiheutti pohdintaa molempien työurien kannalta. Seuraavassa vaiheessa molempien puolisojen työura katkesi työnantajien konkurssiin. Haastateltavan kertoman mukaan tilanne aiheutti kimmokkeen yhteisen yrityksen perustamiselle, jota motivoi miehen kyllästyneisyys palkansaajana. Puheessa yhteisen yrityksen perustaminen näyttäytyy erityisesti miehen valintana. Tämä on ymmärrettävissä sitä taustaa vasten, että miehellä on ollut tässä yrityksessä suurempi työpanos. Naispuoliso suuntautui kyseisessä tilanteessa kotiin jäädessä hoitamaan lapsia. Närvin (2011) mukaan epävarmuus uralla saattaa näkyä siten, että jos naisella heikompi työtilanne kuin miehellä, hän tekee kompromisseja käytännön järjestelyjen tai työuran suhteen; panostetaan miehen varmempaan uraan. Äideillä siten kompromissit, esimerkiksi työpaikasta

luopuminen, saattavat johtaa epävarmaan työmarkkinatilanteeseen. Närvi on haastatellut 29 pikkulapsen vanhempaa Suomessa. Työurien priorisointiin palaan vielä tässä luvussa. Pariyrittäjien tutkimuksessa havaittu naispuolison näkymättömyys liiketoiminnassa mutta merkittävä rooli luottamuksellisen ilmapiirin luomisessa (LaChapelle & Barnes 1998; Laukkanen 1994) näyttäytyi kyseisessä pariyrityksessä. Naispuoliso hoiti siinä henkilöstöön liittyviä ristiriitatilanteita.

Samalla alalla olevat puoliset voivat joskus lähtökohtaisesti haluta, että ovat eri työpaikoissa. Tämä havainnollistuu seuraavassa esimerkissä:

H: Mites sitte siit eteenpäin, ni mitä sä sanoisit, nostaisit, et on ollu merkittäviä tapahtumia sun elämässä?

N5: ...Tää on vaikee tietysti miettiä silleen, että kuinka merkittävä se on ollu. Ku ei tiedä mitä se ois ollu jos ei olis muutettu. Mut tota, et me tavallaan muutettiin, kun me oltiin kumpiki talousihmisiä, tai ollaan. Ja tota, samalla alalla. Pentti oli tuolla Raision talousosastolla, ja, ja tota, hänet irtisanottiin. Ensin hän joutu irtisanoo muut ihmiset, ja sitte hänet itsensä irtisanottiin. Ja tota, sit tavallaan ei oikeen Turussa ollu työtä ehkä kahdelle, ettei ois joutunu olee samas yrityksessä.

H: Aivan. Ja sitä te ette halunnu vai?

N5: Ei me haluttu.

Haastateltava kuvaa, kuinka miehen irtisanominen sai aikaan tilanteen, jossa uuden työpaikan hankkiminen samalla paikkakunnalla olisi tarkoittanut samassa yrityksessä työskentelemistä puolison kanssa. Haastattelija tarkentaa, ettei tämä olisi ollut haastateltavan toivoma tilanne, minkä haastateltava vahvistaa. Toinen puoliso kuvaa saman tilanteen jatkumista omassa haastattelussaan. Tässä esimerkissä irtisanomistilanne sai aikaan miehen työuran katkeamisen. Vielä työssä olevan naisen työpaikka määrittä miehen lähtemään työnhakuun toiseen kaupunkiin, jonne nainen seurasi samassa kaupungissa asumisen mahdollistumiseksi. Samalla alalla työskenteleminen saattoi siis osaltaan vaikuttaa molempien puolisojen liikkumista työuran takia toiseen kaupunkiin. Kyseessä on Rusconin ja Solgan (2008) mukaan pariskunnan ulkopuolinen tekijä, maantieteelliset sidokset, jotka syntyvät ammatin kautta.

Seuraavassa esimerkissä haastateltava kuvaa puolison kanssa samassa työpaikassa työskentelemisen haasteita.

H: Miten sä oot kokenu sen että oot ollu aika pitkälti puolison kanssa samassa työpaikassa?

N4: No siin on.. Tietysti meidän kannaltahan se on iso plussa mut sitten on, ehkä on aina joukossa yksilöitä joitten kannalta se on suuri uhka tai.. jollain tavalla hyvin negatiivinen.. Mut.. No just ehkä liittyy sitten näihin tämmösiin työpaikan.. odotuksiin ja ??

etenemisodotuksiin ja kaikkeen tähän et jos on kaks saman perheen jäsentä samassa yksikössä niin, niin niin.. sen voi joku kokee niin että ?? kaks ihan pitäis olla vaan yksinään niinku ?? tai jotain tämmöstä et ei nyt ehkä.. Enemmän se on plussa kyllä.

Alussa ja lopussa haastateltava kertoo, että pariskunnan itsensä kannalta yhdessä työskenteleminen on myönteistä. Kuitenkin hän kertoo tämän näyttäytyvän kielteisenä tai uhkana erityisesti työpaikan etenemisodotusten ja sisäisen liikkuvuuden kannalta pariskunnan työskennellessä samassa yksikössä. Hän puhuu tietyllä tavalla epävarmasti, minkä voi tulkita ambivalenttiuden kokemukseksi. Tässä tilanteessa kahdelle uralle samassa yksikössä asettuu työympäristöstä johtuvia, pariskunnasta riippumattomia rajoitteita. Puolison sisäisten järjestelyjen näkökulmasta yhdessä työskentely rakentuu kuitenkin voittopuolisesti myönteiseksi asiaksi. Moenin ja Sweetin (2002) tutkimuksessa naiset havaitsivat vähemmän myönteisiä vaikutuksia yhdessä työskentelystä. Tässä esimerkissä vinkki naisen kielteisistä kokemuksista voi olla auktoriteettisuhde niin päin, että miespuoliso oli esimiesasemassa naispuolisoon nähden. Laajemmassa diskursiivisessa kokonaisuudessa käy ilmi, että naispuolison uramahdollisuudet ovat olleet jopa muita työtovereita huonommat. Tämä on johtunut siitä, että on pitänyt varoa mahdollisuutta, että miespuolison katsottaisiin suosivan puolisoaan.

6.1.2 Sanaton sopimus

Työurien priorisoinniksi nimeään selontekoja, joissa toisen ura tekee tilaa toiselle (Lähteenmäki 1995). Tämä on kahden uran pariskuntien hierarkkinen koordinaatiostrategia (Rusconi & Solga 2008). Eräässä esimerkissä haastateltava tuo esiin, että puolisoiden urien yhteensovittamisessa urien ristiriitatilanne on mahdollinen. Haastateltava tuottaa vastakkainasettelun yhden uran kanssa, jossa urien välistä ristiriitamahdollisuutta ei ole. Seuraavassa kertomuksessa molemmat puoliset tunnistavat toisen uraorientoituneemmaksi ja ilmaisevat, että toisen uran tukeminen ei ole ongelmallista.

H: ...Kun teillä on kaks työuraa niin niitten yhteen sopiminen samalla lailla kun toinen pitää hoitovapaata ja..

M3: Niin mut sit toisaaltahan on se et mie en oo mitenkään uraorientoitunut ihminen niin minulle se on melkein yks ja sama tän uran kannalta niin sit mieluummin jos tarttee tukee Marikan uraa niin sitten se menee niin päin että on hyvin tyytyväinen siihen tilanteeseen.

N3: Niin, ei meillä oo semmosia niin.. kauheesti neuvotteluja käyty, ei kotona eikä töissä aiheesta.

M3: Ei paljon.

N3: Et mie oon ehkä sen suhteen nälkäsempi kun sinä tai olenkin et..

Tässä aineisto-otteessa miespuoliso tuo esiin, ettei ole uraorientoinut ja voi tukea puolison uraa. Hän tietyllä tavalla kyseenalaistaa kysymyksen urien yhteensovittamisesta kyseenalaistamalla uran käsitteen merkityksellisyyden omalla kohdallaan. Kaikki eivät ylipäätään edes tunnista itsellään olevan uraa sen perinteisessä merkityksessä. Tämä näkyy myös kyseisen tutkittavan yksilöhaastattelussa, jonka mukaan hänellä ei ole uraa. Naispuoliso puolestaan toteaa, ettei aiheesta ole käyty paljoa neuvotteluja, minkä miespuoliso vahvistaa tosin lievittäen puhetta mainitsemalla neuvottelujen määrän vähäisyyden. Lopuksi naispuoliso vielä vahvistaa olevansa uraorientoituneempi. Baird ja Reeves (2011) toteavat, että jotkin perheet katsovat, kuka on perheen luonnollisin vaihtoehto pääasiallisena työmarkkinaosallistujana. Naisen uran ensisijaisuudessa on kyse sukupuoliroolien rikkomisesta tai poikkeamasta perinteisestä työvoimaan liittyvästä työnjaosta, joka kiinnittyy normatiiviseen mieselättäjämalliin (Tichenor 2005).

Voidaan kysyä, mistä tämä malli juontui – millaiseen päätöksentekoprosessiin naisen työuran priorisointi perustui (vrt. Baird ja Reeves 2011). Bairdin ja Reevesin (2011) tutkimuksessa päätökset perustuivat käytännölliseen tarkasteluun siitä, kumpi sopi paremmin pääasialliseksi elättäjäksi ja kumpi pääasialliseksi hoivajaksi tai kumpi nautti enemmän kustakin kahdesta tarjolla olevasta roolista. He huomasivat tutkimuksessaan pariskuntien urahierarkioista eksplisiittiseen elättäjyyteen liittyvien referenssien puuttumisen. He toteavat, että vaikka taloudelliset kysymykset ovat tärkeitä, tämänkaltaisten pariskuntien järjestelyt eivät synny taloudellisesta pakosta vaan aktiivisesta valinnasta. Tämä on linjassa siihen, että työurien priorisointi taloudellisella perusteella nähdään ongelmallisena, mihin palaan alaluvussa 6.2. Se tulee ymmärrettäväksi myös kotityöhön ja hoivaan liittyvän valintapuheen kautta, jossa huomio kiinnitettiin omaan valintaan taloudellisten kysymysten sijaan. Tämä selonteko on ymmärrettävissä myös haastatteluvastausten laajemmassa diskursiivisessa kokonaisuudessa. Miespuolison omassa haastattelussa puolison työuran tukeminen kotiroolilla konstruoi omaksi valinnaksi. Myös kotiin jääminen hoivan tasa-arvoistavissa puhetoissa näyttäytyi tälle selonteolle linjakkaasti omana valintana. Omaehtoisuutta uralla kuvaa se, että sen katsotaan etenevän omasta vaikutuksesta. Bird ja Schnurman-Crook (2005) ovatkin arvioineet, että kahden uran pariskunnille on tyypillistä halu kontrolloida omaa elämäänsä.

Toiseksi voi kysyä onko sillä merkitystä, kumman – miehen vai naisen – ura nähdään tärkeämmäksi (vrt. Pixley 2011). Edelleen selonteon mielekkyys rakentuu laajemman haastatteluvastausten kokonaisuuden valossa: miespuoliso on kuvannut työyhteisönsä suhtautumista perhevapaan pitämiseen myönteisenä eikä siten ole kokenut miehen kotiroolia hankalana. Tällöin puolisoiden ulkopuoliset

tekijät, institutionalisoidut sukupuoliroolit, eivät näyttäydy miehen kokemuksessa pariskunnan sisäisiin järjestelyihin vaikuttavana. Tämä on vastakertomus esimerkiksi Välimäen ja kumppaneiden (2008) havainnolle siitä, että kotiin suuntautuvan miespuolison nähdään edelleen kohtaavan myös stereotypioita ja negatiivista suhtautumista. Myös Pixley (2011) havaitsi tutkimuksessaan pariskuntien urahierarkioista eksplisiittisen sukupuoleen viittaamisen poissaolon. Tämä on linjassa sen kanssa, että työurien priorisointi sukupuolen perusteella olisi ongelmallista. Pixley on haastatellut 51:tä yhdysvaltalaista pariskuntaa. Urapriorisointi voi hänen mukaansa perustua toisen puolison uraseurausten painottamiseen: urahierarkiateorian mukaan suhteellinen työn tärkeys on avaintekijä urien priorisoinnissa. Urien priorisoinnin taustalla voi taloudellisten ja sukupuoleen liittyvien tekijöiden sijasta olla yksilölliset tekijät, kuten henkilökohtaiset ja emotionaaliset investoinnit uraan.

Kolmanneksi voidaan kysyä, onko järjestely tilapäinen vai pysyvä (vrt. Baird & Reeves 2011). Perhevapaan ottamisen näkökulmasta järjestelyä voidaan pitää tilapäisluontoisena, mutta johdonmukaisesta uran pienemmästä suhteellisesta merkityksestä miespuolisolle voidaan järjestelyssä nähdä pysyvyyttä. Neljäs kysymys ovat järjestelyn edellytykset ja se, mitä syitä puoliset antavat järjestelylle (Baird & Reeves 2011; Pixley 2011). Tässä edellytyksinä voidaan nähdä naispuolison uraorientoituneisuus ja mieshaasteltavan positioituminen uran tukijaksi, jotka molemmat konstruoituvat omiksi valinnoiksi. Järjestelyn taustalla voivat olla myös naisen korkeampi koulutus sekä suurempi nautinto ja kunnianhimo palkkatyön suhteen, miehen asenne, että on yhtä onnellinen töissä tai kotona, sekä molempien vahvat uskomukset liittyen jaettuun vanhemmuuteen (Baird & Reeves 2011). Kumppanin emotionaalinen ja käytännöllinen tuki (Luotonen 2011) sekä kannustava, vahvasti työorientoitunut puoliso voivat vaikuttaa työuran ja perhevapaan päätöksiin (Almqvist & Dahlgren 2011, Ruotsissa 32 isän haastatteluissa).

Uran priorisoinnista kysyttäessä viitataan yhdessä tapauksessa myös taloudellisiin ja asematasoisiin asioihin.

H: ..Mun piti kysyä vielä tosta työurista et onks missään vaiheessa ollu sellasta et ois pitänyt priorisoida jommankumman ??

M4: Niinku keskenään?

H: Niin.

M4: No en tiä..

N4: Eihän silleen oo ainakaan tarvinnu keskustella asioista.. No ehkä vähän siinä mielessä että niin, sä nyt oot saanu parempii paikkoja kun minä et kyl niitten mukaan on jo ihan ainakin taloudellisesti ja järkisyistä menty mutta.. Se on vähän et kumpi saa enempi liksaa niin [puhuu nauraen] se on tärkeempi.

M4: Niin joo, joo ei mua haittais yhtään [nauraa] jos..

N4: Toi välillä sanoo et ois minun vuoro ruveta tienaamaan enemmän.

Miespuoliso tarkentaa ensin kysymystä ja vastaa sitten epävarmasti. Naispuoliso kertoo, kuinka miehelle tarjoutuneet uravaihtoehdot ovat olleet taloudellisesti ja asemallisesti parempia. Hän keventää paremman palkan priorisointia naurulla, joka kääntää aiheen huumoriksi. Miespuoliso tarttuu tähän nauraen ja aloittaen kertomuksen, jonka naispuoliso vie loppuun: miespuolisoa ei haittaisi, vaikka nainen olisikin välillä enemmän tienaava. Näin käsitys miespuolison uran priorisoinnista taloudellisista ja asematasoisista tekijöistä lievittyy sillä, että pariskunnan sisäisten järjestelyn näkökulmasta voisi potentiaalisesti olla toisinkin päin. Naispuolison tulojen kasvaminen suuremmaksi mahdollistaisi siis teoriassa vuorottelun urien priorisoinnissa.

Toisessa esimerkkitapauksessa naishaastateltavan kertoman mukaan lapset rajoittavat uraa. Toteamus, että molemmat eivät voi tehdä ihan mitä vain, tuottaa implisiittisen oletuksen, että toiselle se on mahdollista. Lopuksi haastateltava kuitenkin kääntää kertomuksen ulkoisista rajoitteista omaehtoiseksi siinä mielessä, ettei ole asettanut itselleen uratavoitteita. Urasta tinkiminen toisen hyväksi konstruoidaan siis tässä ja tämän alaluvun alun sitaatissa omaksi valinnaksi. Vastaavan pariskunnan miespuoliso kuvaa seuraavassa aineistoesimerkissä työn vaatimuksia ja sen asettamia rajoituksia muulle elämälle omaksi valinnaksi.

H: ..Mitä jos sä ajattelet ihan tätä hetkeä niin ootsä itse tyytyväinen tähän eri elämänpiirien tasapainoon ja määrään?

M4: Joo. Pää.. pääpiirteissään kyllä. Tunnistan sen että joskus tulee vähän liikaa käytettyä aikaa työtehtäviinkin mutta toisaalta olen kuitenkin enemmän tai vähemmän ollu.. tasapainossa sen asian kanssa henkilökohtasesti... niin että sen on pystynyt kuitenkin pitämään hallituissa piirteissä omasta mielestään ja sitä ei oo ottanu siinä mielessä stressiä itselleen...

Selonteko muodostuu sitten, että haastateltava itse on hyväksynyt tilanteen. Tätä hän markkeeraa itseensä viittaavilla sanoilla. Tällöin jää avoimeksi, ovatko haastateltavan itsensä lisäksi muut läheiset ihmiset – esimerkiksi perheenjäsenet – hyväksyneet haastateltavan työuran asettamat reunaehdot muulle elämälle. Myös toisessa aineiston kohdassa kuvataan työuran rajoittavaa vaikutusta perhevelvoitteisiin ja -aikaan osallistumiseen. Haastateltava luo vakuuttavaa retoriikkaa, että asialle on vaimon ja lasten suostumus, vaikka viittaa ensin omaan valintaansa.

Seuraavassa esimerkissä haastateltava kuvaa, kuinka lastenhoito aiheutti miehen uran jatkuvuuden ja naisen urakatkon ja/tai -vaihdon. Jos miehen ura on tulokittavissa johtavaksi uraksi, tämä yhtäältä rajoittaa miehen ratkaisuja urassa ja

perheessä, toisaalta miehen ura asettuu etusijalle ja naisen ura väistyy (vrt. Läh-
teenmäki 1995).

*H: Mites sitten ootteks te joutunu koskaan työurianne jotenkin so-
vittelemaan yhteen tai priorisoimaan tai jotenkin sopimaan ja onks
ne menny ihan niinku.. omaa rataansa?*

*M6: ...Mä ?? jossain siis.. Jotenkin siin oli siis oliko niin että nuo-
remmilla lapsilla oli huono hoitopaikka tai jotain et kyl se oli yks
olennainen syy minkä takia se Ritva jäi sit pitemmäks aikaa kotiin.
Et se jäi ennen kuin Sannan synnytysloma olis alkanu, se jäi hyvin
paljon sitä ennen, se johtu siitä että.. oli jotain.. Mul on semmonen
mielikuva et jossain vaiheessa on päädytty siihen että Ritva voi olla
kotona että ei.. vai oliko se nyt vasta siinä kun ne pienet, kaikki
neljä oli sitten.. niin silloin tehty semmosta valintaa että mä olen
töissä ja..*

H: Mutta keskusteltiin siitä että jos se oiskin tehty toistepäin?

*M6: No kyl siit varmaan periaattees keskusteltiin, Ritva oli aika hy-
vissä hommissa kans, se oli joku suunnittelujohtaja tai joku semmon-
nen et kyl se niinku ihan joutu olennaisesti alottamaan alusta uu-
delleen sit sen jälkeen.. Ja tavallaan vaihtamaan uraa sen katkon
takia. Et kyl siit varmaan keskusteltiin mut en tiä keskusteltiiks siit
vakavasti.. Niin ?? (P)*

Haastateltava aloittaa kuvaamalla, että toisen työn jatkumisesta ja toisen kotiin
jäämisestä tehtiin valintaa. Hänen puheessaan on kuitenkin epävarmuutta.
Lisäkysymykseen, keskusteltiin toisesta vaihtoehdosta, haastateltava vastaa
edelleen epävarmasti: hän vastaa ensin, että asiasta mahdollisesti keskusteltiin,
mutta toteaa lopuksi, että ei ehkä kuitenkaan vakavasti. Se, ettei päinvastaisesta
olisi keskusteltu, on ongelmallista miehen selontekovelvollisuuden kannalta.
Tasa-arvon ideaalin mukaan työ- ja perherooleista keskustellaan, etenkin kun nai-
sella on työura. Tämä ei kuitenkaan vastaa miehen tuottamaa kokemusta, mikä
aiheuttaa ristiriidan puheessa. Ristiriita ratkeaa asettamalla vaihtoehdosta kes-
kustelemiselle ehto – sitä tapahtui muttei vakavasti. Tämä selonteko on analogi-
nen hoivanjaon ”en muista, keskusteltiin kokaan siitä” -puheelle, jonka element-
tejä ovat eksplisiittisen neuvottelun poissaolo ja muistamiseen liittyvä epävar-
muus. Huomionarvoista on, että tässä parihaastattelussa haastateltava puhuu enti-
sestä puolisostaan, ei paikalla olevasta puolisostaan. Jälkimmäisen kanssa ura ja
kotitöidenjako näyttävät tasa-arvoisempina. Menneisyyden ja tulevaisuuden
vastakkainasettelussa näkyy tilanteen muuttuminen ajassa (vrt. Meriläinen ym.
2004). Uudessa liitossa olevilla haastateltavilla tämä voi liittyä esimerkiksi edel-
liseen liittoon. Välimäen ja kumppaneiden (2009) tutkimuksessa instrumentaali-
sen rooli oli kielteinen tarjoavan puolison mutta myönteinen vastaanottavan puo-
lison uralle. Ex-vaimon roolin voi äskeisessä esimerkissä tulkita näyttävän

instrumentaalisenä. Maherin ja kumppaneidenkin (2010) tutkimuksessa perheen joustaviin strategioihin sopi toisen vanhemman työskentelyn priorisointi.

6.1.3 *Kaksi uraa – joskus eripuraa*

Työuran vaatimuksista tinkiminen on asia, johon puoliso vaikuttaa. Joskus oman uran tavoitetasosta joudutaan tinkimään puolison takia. Sekä naisilla että miehillä on useita kilpailevia preferenssejä ja orientaatioita, ja he voivat olla valmiita tinkimään uransa kunnianhimoista yhteensovittaakseen työn ja muun elämän paremmin (Närvi 2011). Karambaya ja Reilly (1992) ovat myös käsitelleet sitä, kuinka yksilöt uudelleenorganoivat työtä käsitelläkseen paremmin perheen vaatimuksia. Perhearvot näyttäytyvät työuralla tehtävinä valintoina. Puolison työuran puitteet saattavat rajoittaa toisen työuran puitteita: yhden puolison työuran vaatimukset voivat asettaa sellaiset puitteet muulle elämälle, että toinen puoliso joutuu rajoittamaan omaa työntekoaan muun elämän velvollisuuksista huolehtiakseen. Työtilanteiden yhteensovittamista kuvaa yhteishaastattelun sopimiseen liittyvä keskustelu, jonka esittelin luvussa 3. Toisinaan kaksi uraa näyttää läheisessä hankalana käytännön kannalta, kuten seuraavassa:

H: Entä mites se että teillä on molemmilla vaativa työura verrattuna sellaseen että toisella, toinen ois esimerkiks työntekijä ja toinen ois selkeesti.. vaativammassa asemassa?

M4: Mä luulen et se ois suunnilleen yhtä helppoo kun jos toinen on [lapsen puhetta] kotona jos toisella ois kaheksasta neljään -työ, sillohan se pystys aina viemään ja hakeen hoidosta. Ja sit kun sairastuu niin pystyy oleen pois.

N3: Eikä tarvis tehdä ylitöitä. Eikä tarvis koko aika miettiä et kumpi on matkoilla ja kumpi on keskikaupungilla kokouksissa [lapsen puhetta].

M4: Hyvin suuri etu olis.

Tässä esimerkissä miespuoliso erottaa kahdeksasta neljään työtä tekevät kahden uran vastinparina (tähän puhetapaan viitataan enemmän luvussa 7). Hän kertoo siihen liittyvästä helppoudesta lastenhoidon ja sairauspoissaolojen suhteen. Naispuoliso täydentää kertomusta ylitöiden tekemisellä sekä puolisoiden välisellä neuvottelulla matkustamisen ja kokousten suhteen. Miespuoliso vahvistaa käsitystä siitä, että yhden uran pariskunta olisi etu muun elämän organisoinnin kannalta.

Eräs haastateltava kertoo, kuinka on tinkinyt työurastaan perheen vuoksi. Haastateltava kuvaa, kuinka hän nuorena oli vaativassa asemassa ja pikkulasten vanhempana neuvotteli niin sanotun normaalin työajan. Hän tosin lieventää ker-

tomustaan sillä, että normaalityöaika oli tuohon aikaan myös yleisempää. Haastateltava käyttää samoja diskursiivisia resursseja parihaastattelussa ja tuo esiin urasta tinkimisensä perheen hyväksi. Tässä yhteydessä hän täydentää selontekoa ilmaisemalla, että kielteistä vaikutusta uralle ei välttämättä ollutkaan. Lisäksi hän toteaa samassa tilanteessa olleen kollegan tuen merkityksen. Myös Meriläinen ja kumppanit (2004) löysivät tällaisia herooisia tarinoita. Närvinen (2011) tutkimuksessa näyttäytyi orientaation muutos: ei haluta uhrata perheen aikaa työlle, vaikka ura ja eteneminen ovatkin tärkeitä. Haastateltava lisää vielä viettäneensä lomiam lasten kanssa ja konstruoi tälle syyksi kodista enemmän vastaavan vaimon vapauttamisen velvoitteistaan. Kotitöiden teettäminen päävastuullisesti toisella puolisoilla, jonka ura on toissijainen, mahdollistaa toiselle keskeytyksettömän työuran (Barrère-Maurisson 2000).

Joidenkin pariskuntien toinen puoliso on vähemmän paikalla kotityöntekoa varten arki-iltaisien työn tiettyjen piirteiden – matkustamisen, ulkomailla työskentelemisen, ilta- tai yöaikaan työskentelemisen – takia. Tämä saa aikaan toisen puolison suuremman kotityövastuun ja sitä kautta mahdollisesti tinkimistä tämän uran vaatimuksista. Tämä tilanne kiinnittyy myöhemmin esiteltävään puoliso työuran mahdollistajana -puhetapaan, jossa ansiotyö nähdään ensisijaisena koti-työhön nähden. Eräässä parihaastattelussa naispuoliso tuo esiin, kuinka miehen osallistuminen perheen kotiaskareisiin päivittäin ei osittaisen erillään asumisen vuoksi ole mahdollista. Miespuoliso vahvistaa naispuolison kertomaa myötäilevin sanoin. Toisessa selonteossa naishaastateltava kertoo miespuolison yrittäjyydestä johtuvien työaikojen johtavan siihen, että koti on hänen vastuullaan. Tässä yrittäjyys ei näyttäydy kotitöiden tekoa mahdollistavana vaan sitä rajoittavana tekijänä.

Erimielisyydet seuraavat toisinaan työuran vaatimuksista tinkimistä. Työuran vaatimuksista tinkiminen voi aiheuttaa puolisoitten välillä kilpailutilannetta, kuten seuraavassa aineisto-otteesta kuvataan. Tässä haastateltavat väittelevät haastattelun aikana työmenoihin liittyvästä asiasta, jolloin tullaan lähelle havainnointia:

H: ..Miten te ratkotte ongelmia ja teette päätöksiä keskenään?

N3: No me neuvotellaan yleensä keskenämme.

M4: Joo yleensä niis ei oo sit vaihtoehtoja. Että.. työmatkal on mentävä niin on mentävä. Sit jos ei millään voi mennä niin sit pitää perua se.

N3: Välillä kiistellään et kummalla on tärkeämpi meno et mulla on niin tärkeä sit toinen mut entäs mulla, mullahan on niin tärkeä ja sielt ei voi olla pois, no en mäkkään voi olla pois, no onko se nyt pakko sinne mennä, no kyllä sinne nyt on pakko ja sit tämmöstä keskustelua käydään. [...]

M4: Tietysti se on niin helppo sanoa et soittaa et itse on 39 asteen kuumees et ei pääse tuleen, sit jos sanoo että lapsi on 39 asteen kuumeessa, kyllähän ne ensimmäiseks mieltii et eiks vaimo vois hoi-taa tai Saaran tapaukses päinvastoin, eikö kukaan muu voi olla. Et se on astetta vähän vaikeempi sitten selittää mutta tota.. periaat-teessa samalla lailla. Ja se on lain mukaan saa olla pois, eihän siinä mitään. [...]

N3: Tossa ehkä on eroo sit, mä en tiedä johtuiks se sukupuolesta mut mä taas ajattelen täysin päinvastoin. Jos mä sanon töissä et lapsi on sairaana et mun pitää jäädä kotiin niin hirvee voivottelu, voi onko pikku Senni nyt sairas ja kyllä nyt sä et voi tietenkään tulla, suhtaudutaan hirveen positiivisesti mut sit jos ite on sairas niin sit on vähän semmonen olo et no.. et jos et satu kuulostamaan niin flunssaselta niin heti vaik et ei todennäköisesti tarvi töissä niin ajatella niin mut ainakin ite ajattelen.. [...]

M4: ..mut kyl se nyt on jos ajattelee et on lentoliput ostettu jotka vanhenee, nykyisin käytetään näit halpoja lentolippuja vielä niin kyllän siihen kysymys tulee että eikö siellä ketään muuta löydy tämmöses tapauksessa.

N4: Mul ei kyl oo koskaan tullu. Että..

M4: Katotaan sit kun sulla sattuu työmatka jos on turistiliput os-tettu niin..

N4: ..No vaikka olis ja varmaan semmonen tilanne on joskus ollu-kin niin kyllä mun esimies on semmonen joka sanoo et sille ei voi mitään ja sillä siisti.

M4: No niin seuraava kysymys. [naurua]

Naispuoliso aloittaa kuvaamalla, että pariskunta neuvottelee. Miespuoliso kuvaava puolestaan, kuinka vaihtoehtoja ei ole. Hän kuitenkin lieventää tätä toteamalla, että peruminenkin on mahdollista. Naispuoliso jatkaa siitä, että puolisoiden työasioiden tärkeysjärjestys aiheuttaa kiistaa. Aineistoesimerkin jatkuessa puoliset kertovat erilaisesta kokemuksestaan sen suhteen, onko helpompaa olla töistä pois, kun on itse kipeä vai kun lapsi on kipeä. Miespuolison mukaan kun on itse kipeä, on helpompi jäädä töistä pois. Jos lapsi on kipeä, työpaikalta toivotaan äidin jäävän kotiin. Hän viittaa puolisoonsa ehdottaen, että tällä on samoin. Naispuolison mukaan hän kokee päinvastoin työtovereiden olevan ymmärtäväisiä lapsen ollessa kipeä. Kun on itse kipeä, tuntee suurempaa tarvetta vakuutella sairauttaan. Selonteko tulee ymmärrettäväksi laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, jossa kotiin jääminen sairaan lapsen hoitamiseksi on naisten kohdalla yleisempää ja hyväksytympää. Tämä on esimerkki pariskunnan ulkopuolisesta tekijästä, institutionalisoiduista sukupuolirooleista, joka on yhteydessä pariskunnan sisäisiin järjestelyihin. Kysymys aiheuttaa tilanteessa kiistelyä pariskunnan välillä. Aineisto-otteessa toinen puolisoista pyrkii päättämään

kyseiseen kysymykseen vastaamisen kehottamalla haastattelijaa siirtymään seuraavaan kysymykseen. Tilanteessa syntynyt jännite lievittyi naurulla.

Puolisot sääntelevät toistensa toimintoja kohdatakseen kotitalouden vaatimukset (Marshall & Barnett 1993). Pariskunnat käyvät erilaisia neuvotteluja toistensa työuran vaatimuksiin liittyen. Syntyy tilanteita, joissa puoliso toivoo muutosta toisen puolison työuran vaatimuksiin sen rajoittaessa pariskunnan yhteistä vapaaajan viettoa tai osallistumista kodinhoitovelvoitteisiin. Muutostoiheet koskevat erityisesti työaikoja ja työn ajoitusta. Toiveet voivat koskea ensinnäkin työajan pituutta ja sen kohdistumista tyypilliseen vapaa-aikaan. Eräässä esimerkkitapauksessa haastateltava kertoo tilanteesta, jossa on toivonut muutosta puolisonsa iltatyöhön, joka rajoittaa perheen yhdessäoloa. Haastateltava myös arvaa, että puoliso on itse tuonut saman esiin omassa haastattelussaan, minkä hän on tehnytkin. Joskus esitetään toiveita puolison työuran nykytilanteen loppumisesta. Tässä on kyse sopeutumisen sijasta konfrontaatiosta, joka voi johtaa muutokseen (Connidis & McMullin 2002). Toisessa aineiston kohdassa sama haastateltava tuo esiin, kuinka miehen työnteko lisää yhteensovittamisen haastavuutta eikä voi jatkua määrättömän pitkään. Tosin hän viittaa puolisonsa ikään ja jaksamiseen yrittäjänä eikä niinkään omaan jaksamiseensa molempien puolisoitten mukaan kotitöistä lähes yksin vastaavana. Hän ei siis viitoita kertomustaan siten, että toive johtuisi hänen itsensä vaan miehen näkökulmasta. Kertomalla puolisonsa tilanteesta hän asettuu tämän asemaan, mitä kutsutaan identifikaatioksi (Holmberg 1993).

Seuraavassa esimerkissä haastateltava tuo esiin, kuinka hän itse on tullut siihen tulokseen ja hänen puolisonsa on tuonut esiin, ettei työn takia erillään asuminen voi jatkua määrättömän kauaa.

H: ..Miten kuvaisit sun ja Leenan parisuhdetta?

M4: ...Että myös siksi ehkä olen huomannut siis se on tullu se on tullu siis siis.. itseltä siis mun.. sisältä on tullu tämmönen fiilis että nyt täytyy lopettaa tää Skandinavian jutut nyt... Ja mutta myös Leenalta on tullu vähän inputia että hyvin kohteliaasti mutta kuitenkin että.. nyt Erik on.. parempi tulee takasin Suomeen.

Tässä aineisto-otteessa haastateltava viittaa toisaalta itseensä, toisaalta asettuu puolisonsa asemaan ja kertoo myös tämän toiveesta osittaisen erillään asumisen loppumisesta. Kaukosuhteen katsotaan usein merkitsevän kompromissia, joka vaatii uhrauksia, jotka vaihtelevat sukupuolen mukaan (Budgeon & Roseneil 2004). Naiset esimerkiksi ovat useammin kiinteitä jääjiä, jotka jäävät kotimaahan hoitamaan kotia miehen ulkomaankomennuksen ajaksi (Rusconi & Solga 2008). Harveyn (1995) mukaan voidaan kysyä, kuinka häiritsevä uudelleensijoittuminen on kahden uran pariskunnan väliselle sosiaaliselle tuelle. Pitkällä tähtäimellä tavoitteena voi olla sijoittaa elämänalueet lähemmäksi toisiaan (Languilaire 2011).

Seuraavassa esimerkissä naispuoliso kritisoi päävastuutaan hoivasta, mitä miespuoliso pyrkii lieventämään naispuolison jatkaessa kuitenkin omaa kertomustaan.

H: ..Onks teil ollu.. kotiapua muuta kun siivooja, palkattua tai palkatonta?

N3: ..tosin aika usein kylläkin valitettavasti se menee niin et sillon kun mä oon viikon pois työmatkalla niin sitten mä kutsun mun äidin tänne ettei Villen tarvi olla yksin Sennin kans mut sit taas kun Ville on viikon työmatkalla niin sit mä oon täällä kahestaan Sennin kans koska mun oletetaan täällä sit hoitelevan asiat siitä huolimatta et tässä ehkä se ero muuten näkyy mitä mä oon joskus kritisoinu Villelle et jos mä meen viikoks lähen jonnekin työmatkalle niin mä aina hommaan mun äidin siks ajaks tänne mut taas se ei toimi toiseen suuntaan.

M4: No mä harvoin oon koko viikkoo.

N3: Niin oot, sä oot yleensä kaks kolme päivää mut paljon semmosiikin viikkoja et sä oot kolme päivää pois..

Naispuoliso kuvaa, kuinka hän hoitaa lapselle hoitopaikan oman työmatkansa aikana, mutta se ei toimi toiseen suuntaan. Miespuoliso lieventää tätä viittaamalla poissaolonsa lyhyteen, mikä voidaan tulkita puolustelevaksi retoriikaksi. Naishaastateltava vahvistaa selonteon mutta painottaa kuitenkin miehen poissaoloa.

6.1.4 Puolustelevaa retoriikkaa

Puolustelu ja vakuuttelu ovat luvusta 5.5 tuttuja retoriikan muotoja, jotka liittyvät tässä luvussa sen ajatuksen vähättelyyn, että nainen tinkisi urastaan miestä enemmän. Tällainen retoriikka on läsnä naisten puheessa miehistään ja miesten puheessa itsestään. Tämä ei olisi mielekästä, ellei olisi etukäteisoletusta miehen uran ensisijaisuudesta. Koska kulttuurinen oletus on se, että todennäköisemmin mies osallistuu kotityöhön vähemmän ja että tämä aiheuttaa kiistaa, seurauksena on miehen osallistumisen vakuuttelu molempien puolisoitten taholta. Seuraavassa esimerkissä tuodaan esiin, kuinka puolison ulkomailla työskentely rajoittaa omaa työntekoa.

H: Koetteks te että pitää jotenkin priorisoida jommankumman uraa vai ootteks te ajatellu sillain?

N4: Ei varmaan oo ajateltu sillain että se on tietysti.. muotoutuu ja sit totta kai se vaikuttaa että toinen on Suomen ulkopuolella töissä niin sitten.. Kyl sitä tietysti vähän ajattelee että ei kannata satsata tai.. No en mä tiä satsaisinks mä muutenkaan mut että kuitenkin että ahnehtii töitä hirveesti koska ei niistä selviä.

M4: Niin. Mut jos.. sulla on kuitenkin.. niin se ei oo estäny sua ottamaan vastaan näitä.. puheenjohtajuuksia.. juttuja.. sinänsä ei hirveesti. Koska lapsilla on kuitenkin niin isoja, ei tarvitse olla kotona ihan koko ajan.

Naispuoliso aloittaa kuvaamalla, kuinka miespuolison ulkomailla työskentely rajoittaa työmäärää. Mikäli kotitöihin ja vapaa-aikaan käytettävää aikaa ei vähennetä, se voi merkitä vähempää ansiotyöaikaa. Naispuoliso pehmentää tätä toteamalla, ettei mahdollisesti muutenkaan hankkisi enempää töitä. Miespuoliso tuottaa puolustavaa retoriikkaa kuvaten sitä, ettei ulkomailla työskentely ole rajoittanut naispuolison osallistumista järjestötyöhön. Näin syntyy ymmärrys, että hänen työuransa tilanne ei ole johtanut kuitenkaan siihen, ettei puolisollla olisi työllittämissä vapaa-aikaa työ- ja kotivelvoitteiden lisäksi. Pixley (2011) tuo urien priorisoinnin suhteen esiin kysymyksen, missä määrin puoliset ovat yhtä mieltä urien priorisoinnista.

Seuraavassa esimerkissä haastateltava kuvaa, kuinka aiemmin asenteet miehen ja naisen roolista olivat perinteisemmät.

H: Millanen sun puolison rooli oli silloin, kun lapset oli pieniä? Tai lapsi, niin..

N6: Joo.. No kyl ilman muuta hän otti sen oman roolinsa siinä isänä ja kasvattajana ja huolehtijana, mutta se yleinen ilmasto oli sellanen, ja hänen isänsä malli oli semmonen, että kyllä hän.. Työ ajoi hänellä aina sen ohi, että kyl se oli useimmiten minusta tuntu, että se oli minun jäätävä kotiin tai joustettava. Hänellä oli sitten enemmän sovittu jo tai näin. Että kyllä se ensisijaisesti. Että jos aattelee, että kumpi tekee tiliä menoistaan tai joutuu sopia menonsa.. Jos mull oli ulkomaanmatka, niin mä aina sitten jouduin sopimaan, et käykö ja voitko sinä ja näin. Tai joku iltameno, niin oot sä kotona vai järjestäkö päivähoidon, mut hän aina saatto sopia menojaan välittämättä siitä, miten perheasiat järjestyy. Tää oli se pieni ero. Mun piti aina ensin, ennen kun saatoin sanoa päätöksen, että menenkö johonkin iltamenoon tai lähenkö matkalle, niin ensin katsoo miten mä järjestän ton lapsen hoidon, että pystyykö mies hoitamaan vai järjestäkö jonkun muun, ja sitten antaa se vastaus, että joo, mä tulen tai lähden.

Haastateltava kuvaa sitä, että on käytännössä joutanut enemmän kuin puolisonsa lapsen kanssa kotiin jäämisessä. Hän viittaa siihen, kuinka miespuolison työuraan liittyvät menot oli lähtökohtaisesti priorisoitu ja itse oli joustettava ulkomaanmatkoissa ja iltamenoissa. Haastateltava kuitenkin lievittää tämän merkitystä viittaamalla pieneen eroon. Haastateltava viittaa siihen, kuinka lastenhoidon järjestäminen oli hänen vastuullaan. Tämä on esimerkki, jossa pariskunnan ulkopuolinen taso – institutionalisoidut sukupuoliroolit – ja pariskunnan sisäiset

järjestelyt ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä on vastaava kuin luvussa 5.4 tuotettu ymmärrys vanhemman miehen perinteistä hoivaroolia kohtaan. Haastateltavien kuvauksissa ilmenee myös, että mies on matkustanut vanhempainvapaan aikana, mutta siihenkin liittyen tuotetaan lievennyksiä. Eräs haastateltava kuvaa ensin miehen matkustelua lapsen ollessa pieni ja sen rankkuutta itselleen. Hän kuitenkin lievittää kertomusta kuvaamalla tasa-arvoisuutta tämän jälkeen. Eräässä yhteishaastattelujen ajankohtaan liittyvässä sopimistilanteessa ilmenee, että toisen puolison työ joustaa enemmän kuin toisen. Toisaalta myös naishaastateltavien puheessa näkyy työ syynä osallistumattomuuteen kotitöihin ja siihen liittyvää puolustelevaa retoriikkaa.

Repo (2005) havaitsi, että vanhempien välinen työnjako korostuu lastenhoitoon liittyvissä poikkeustilanteissa. Näissäkin tilanteissa syntyy vakuuttelua miehen osallistumisesta. Seuraavassa aineistoesimerkissä syntyy vakuuttelevaa retoriikkaa siitä, että miespuoliso on joutanut yhtä lailla. Esimerkissä kuvataan, että työuran puitteista tingitään tasapuolisesti.

H: Millasta sitten se isän työnteko oli silloin kun lapset oli pieniä? [...] Entä muuttuks hänellä työnteko mitenkään silloin kun..

N4: Ei. Ei mitään.. Et kyl se on aika lailla samal lailla aina tehny mut kyl nyt sikäli on muuttunu et ei oo, sanotaan nyt jos lapset on kipeet niin kyl hän myöskin on osittain kotona hoitamas niit et jos on mulla esimerkiks joku palaveri tai tulee jotain ulkolaisii vierait tai jotain semmost mikä on ihan pakko saada tehtyy tai kyl me sit katotaan yleensä et kummal on vähemmän paha tilanne jäädä sit kotiin jos ei saada tai sit jaetaan päivä puoliks tai muuta että.. Sikäli hänen työnsä kyl muuttu tai työntekonsa muuttu et kyl hän on myöskin sitten välillä.. lasten kanssa kotona tai.. räkäsen lapsen sihteerin hoidettavaks että.. Et sikäli on kyllä et ei se oo mikään siinänsä ihan automaatti et mä jäisin kotiin jos lapset on kipeenä.

Selonteossa haastateltava kuvaa, ettei ole automaattista, että hän jää kotiin, jos lapset ovat kipeänä. Poissaolot eivät kasaudu vain toiselle vanhemmalle, mikä olisi määrittänyt ne naisten toimintakentäksi (Repo 2005). Otteesta kuitenkin syntyy mielikuva, että mies ottaa lastenhoitovastuun vain poikkeustapauksessa. Myös mies voi ottaa vastuun tästä – tai antaa sen sihteerilleen. Tämä on linjassa sukupuolittuneen puhetapojen yhteydessä esille tuomani esimerkin kanssa, jossa aloitteesta vastasi kotona nainen ja töissä sihteerin. Samoin se tukee dynamiikkaa, jossa haastateltavat vastaavat eksplisiittisesti neutraaliin kysymykseen vastamalla implisiittiseen vihjaukseen, että työnjako olisi epätasa-arvoista sukupuolen suhteen. Mainittu retoriikka ei olisi mielekästä, ellei etukäteisoletusta epätasa-arvoisuudesta olisi. Selonteko tulee ymmärrettäväksi laajemmassa yhteiskunnallisessa viitekehysessä, jossa naisen jääminen kotiin sairasta lasta hoitamaan

on yleisempää kuin miehen. Naisten puheessa näkyy enemmän vastuun ottaminen kotitöistä miehen ansiotyön aikana kuin toisinpäin. He varautuvat omaan ansiotyöstä johtuvaan poissaoloonsa hoitamalla ruokaa ja lapsenvahteja etukäteen, mitä ei tapahdu toisinpäin.

6.1.5 *Yhteenveto*

Yksi puolison työuran ohjaava tai muovaava merkitys on työuran liikkuvuus. Näissä esimerkeissä havainnollistuu, kuinka kaksi uraa yhtäältä rajaa ammatillista liikkuvuutta samalla alalla ja toisaalta, kuinka toisen puolison ura voi vaikuttaa toisen uran maantieteelliseen liikkuvuuteen. Puoliso samalla alalla voi rajata ammatillista liikkuvuutta vältettäessä samassa työpaikassa olemista tai sen hankaloittaessa toisen puolison uraa. Joissakin tilanteissa kahdelle uralle samassa yksikössä asettuu työympäristöstä johtuvia, pariskunnasta riippumattomia rajoitteita. Antinepotismisäännöt ovat pariskunnan ulkopuolinen tekijä. Puolisolla on merkitystä myös toisen maantieteelliseen liikkuvuuteen silloin, kun toisen opiskelu, kotimaa tai ura on vaikuttanut toisen sijoittumispäätökseen. Lisäksi puolisollla voi olla vaikutusta ammatilliseen liikkuvuuteen esimerkiksi puolison uran ohjatessa samalle alalle kanssaan tai yhteistä yritystä perustettaessa.

Toiseksi puoliso vaikuttaa toisen työuraan silloin, kun uria priorisoidaan keskenään. Urien välinen ristiriitatilanne on mahdollinen. Tietyissä tilanteissa toisen ura priorisoidaan toisen edelle. Voidaan sanoa, että hierarkkisessa mallissa priorisoidaan ensisijaisesti johtavan puolison ura, toissijaisesti parisuhde ja viimeiseksi toisen puolison ura. Lasten saanti on usein käännekohta, joka aiheuttaa toisen uran priorisoinnin (Rusconi & Solga 2008). Myös palkka ja asema ovat joskus merkityksellisiä toisen uran priorisoinnissa. Tietyissä tilanteissa urien yhteensovittamista voidaan kuvata urien priorisoinnin vuorotteluksi ajassa. Toissijaiselle uralle jättäytyminen konstruoidaan kuitenkin yleensä omaksi valinnaksi. Haastateltavat tuovat esiin tinkineensä työurastaan perheen vuoksi ja tekevät eroa menneen ja nykyisen välille. Tämän aineiston käytännön esimerkeissä näyttää kuitenkin painottuvan vaihtoehto, jossa miehen ura priorisoituu naisen työuran edelle.

Kolmanneksi puoliso vaikuttaa työuran vaatimukseen. Haastateltavat kertovat siitä, kuinka omasta urasta on tingittävä toisen uran vaatimusten takia. Työuran vaatimuksista tinkimistä koskevassa puheessa keskeisiksi asettuvat puolisoitten väliset eksplisiittiset neuvottelut erotuksena edeltävään työuran priorisoinnin puhetapaan, jonka yhteydessä neuvottelut olivat poissa. Kahden uran järjestelyt näyttäytyvät kiistanalaisina, kilpailua aiheuttavina sekä käytännön elämää hankaloittavina. Ylipäätään kahden uran asetelma näyttäytyy tilanteena, jossa työurista neuvotellaan. Pariskuntien yhteiset päätökset työtunneista on yksi tapa hallita te-

hokkaasti työn ja muun elämän velvollisuuksia (Gils 2007; Moen 2003). Kahden uran koordinointi ja neuvottelu työskentelystrategioista ovat osa kahden uran asetelmaa (Vohlídalová 2007). Joskus puoliso esittää toiveita tietyistä työuran vaatimuksista tinkimisestä. Muutostoiveet koskevat erityisesti työaikoja ja työn ajoitusta. Aineistoesimerkeissä tulee esiin, että puolison ansiotyöstä johtuvat tilanteet, joissa kotitöihin osallistuminen on rajallista, ovat puolison näkökulmasta määrääkäsia. Puolisot tuovat esiin sekä omia että puolison esittämiä toiveita näiden suhteen.

Joillakin pariskunnilla tietyt piirteet puolison työssä johtavat siihen, että hän on vähemmän paikalla kotityönteossa arki-iltaisina. Tämä kytkeytyy puolison työuran mahdollistajana -puhetapaan, jossa ansiotyö nähdään ensisijaisena kotityöhön nähden. Sekä miesten että naisten puheessa ilmenee retoriikkaa, jolla vähätellään miehen ansiotyön ensisijaisuutta. Tässä ilmenee tendenssi, jossa erityisesti naiset tuottavat vakuuttelevaa retoriikkaa puolisonsa osallistumisesta. Tällaisessa retoriikassa ei olisi mieltä, ellei implisiittinen oletus olisi, että miehen ansiotyö on ensisijainen verrattuna naisen ansiotyöhön. Vuorovaikutuksessa näyttäytyy jonkin verran ristiriitaa suhteessa kotitöihin ja hoivaan, mitä toin esiin jo niihin liittyvien puhetaipien yhteydessä. Vuorovaikutuksen ristiriitoja ovat väittelyt ja neuvottelut, toiveet muutoksesta sekä puolustelu ja vakuuttelu.

6.2 Tasapuolisesti ja joustaen

Puoliso työuran mahdollistajana ja tukijana on toinen tarkastelemani näkökulma. Osa työn ja muun elämän myönteisestä vuorovaikutuksesta liittyy erityisesti kahden uran kontekstiin, ja kahden uran asetelmasta puhutaan positiivisesti. Pariskunnat rakentavat kuvaa yhteisymmärryksestä ja konsensuksesta viittaamalla puolisoon eri tavoin ja kertomalla toisen puolison tilanteesta. Pariskunnat viittaavat puolisoon hyväksymällä, toistamalla ja täydentämällä toisen puhetta. Tähän voi liittyä huumori ja/tai normalistaminen. Teemoina ovat kaksi uraa, urista neuvottelu ja parisuhde. Kun pariskunnat rakentavat käsitystä kahdesta urasta, muodostuu tulkinta molemminpuolisesta toisen uran puitteiden ja sisällön hyväksymisestä ja ymmärtämisestä. Työura voi näyttäytyä mahdollistavana tekijänä muille järjestelyille pariskunnan elämässä. Käsitystä tasavahvoista urista täydentää vapaa-ajan luonnikas järjestäminen puolison kanssa ja suhteellisen tasavertainen kotitöiden jako. Seuraavissa aineisto-otteissa pariskunnat kuvaavat yhteisymmärrystään kahden uran kontekstissa. Ensimmäiseksi tarkastelen puolisoa työuran mahdollistajana, toiseksi urien tasavertaisuutta, kolmanneksi ansiotyön ensisijaisuutta ja sitten puolisoa työuran vaatimusten ymmärtäjänä. Sen jälkeen tutkin puolisoa työuran tukijana käytännöllisesti, sisällöllisesti ja henkisesti.

6.2.1 *Kaksi uraa – kaksi erillistä elämää?*

Työuran mahdollistajana puoliso näyttäytyy aineistossa siten, että puolison olemassaolo ei rakennu ainakaan kielteiseksi vaan neutraaliksi tai jopa oman uran myötävaikuttajaksi. Puolisolla on neutraali tai mahdollistava merkitys uralle esimerkiksi silloin, kun hän ei ole rajoite uralle eikä esteenä uraan liittyville valinnoille. Tämä on erilaista kuin ymmärrys puolisosta työuran ohjaajana ja muovaa-jana, erityisesti työuran liikkuvuutta rajaavana. Eräässä selonteossa miespuoliso kertoo siitä, että elleivät työuran ulkoiset puitteet muutu, työuran sisällöstä puoliso voi päättää vapaasti. Aiempi selonteko tukee tätä selontekoa: työuran puitteista on neuvoteltava, mutta työn sisältöön puoliso ei pyri suoranaisesti vaikuttamaan. Toisessa aineiston kohdassa ilmaistaan, että työurien takia hyväksytään tilapäisesti myös tilanne, jossa työpaikat ovat eri kaupungeissa siitä seuraavasta matkustelusta huolimatta. Yksi puolisoitten sisäinen koordinaatiostrategia onkin individualistinen malli, jossa molemmat puoliset seuraavat yksilöllisesti omia uriaan ja parisuhde on toissijaisessa asemassa (Rusconi & Solga 2008). Riippumattomien urien strategia viittaa tilanteeseen, jossa kumpikaan puoliso ei ole valmis joustamaan omasta urastaan, ja tämä pakottaa puoliset ajoittaiseen erossa olemiseen (Lähteenmäki 1995).

Seuraavassa esimerkissä puoliset kuvaavat yhdessä, kuinka ulkomailla työskentelevä miespuoliso pyrkii kompensoimaan poissaoloaan arkiviikolla – esimerkiksi hoitamalla lasten asioita sikäli kuin se on mahdollista etänä.

H: Kuin paljon teillä itellä kulkee henkilökohtasen elämän asiat mielessä töihin?

M4: ...Voi olla jotain pikku, siis yksityiskohtia joskus vaan että lapset unohtaa mennä vaikka hammaslääkäriin että vaikka olen siis fyysisesti poissa mulla on kuitenkin kalenterissa millon niillä on jotain vähän tärkeempiä juttuja ja sitten mä yritän piiskata heidät ja soittaa tai lähettää tekstiviestiä että ”älä nyt unohda se ja se asia” ja yritän sillä tavalla auttaa Leenaa että hänen ei tarvitse tai sitten sovitaan näin että kun minä lähden maanantaina hän pyytää mua hoitamaan jotain tiistaina, siis joka ei tarvitse mun fyysinen läsnäolo mutta kuitenkin että me ollaan ..nyt hoidettu...

N4: ...että just lasten juttuja pitää välillä muistaa mut sekin saattaa välillä et jos on jotain työjuttuja niin keskityn siihen yhteen juttuun ja tää on just tää hammaslääkäri on se klassinen ja sen takia Erik hoitaakin niitä. Mä saatan itekin unohtaa muistuttaa sitten taas lasta et se unohtaa mennä hammaslääkäriin.

Tässä aineisto-otteessa ilmenee myös toisen puolison toista suurempi taipumus hoitaa muun elämän asioita työaikaan, tähän palaan luvussa 7. Ulkomailla työskentelevä haastateltava kuvaa toisessa kohtaa aineistoa edelleen, kuinka hän

mahdollistaa puolison työhön ja muuhun elämään liittyvät menot viikonloppuna kompensoimalla perhevelvoitteita, joista puoliso kantaa arkena päävastuun. Kotimaassa työskentelevä puoliso kertoo erillään asumisen haasteellisuudesta ja parisuhteen kestämisestä siitä huolimatta. Hän tuo esiin, kuinka mies pyrki hoitamaan perheen yhteisiä asioita eli identifioituu (vrt. Holmberg 1993) toisen puolison tilanteeseen.

Seuraavassa haastateltava kuvaa ensin sitä, että mies on mahdollistanut kansainvälisen uran huolehtimalla kodista. Hän on kuitenkin itse mahdollistanut sen etukäteisvalmisteluillaan. Tämä lieventää ilmaisua hänen matkatyöstään aiheutuvasta kotityövajeesta. Hän muotoilee mielenkiintoisesti vahvoin sanakääntein sukupuoliodotuksia. Hän kertoo tilanteesta, jossa toimittajalla oli ennakko-oletus, että haastava työ on estänyt äidin täyspajoinen kotitöihin osallistumisen.

H: ..Mites, miten kotityöt oli silloin järjestetty tai hoidettu? [...]

N5: ..Siin vaihees kun mä tein sit ite kansainvälistä uraa ja matkustin viel paljon niin silloin mies joutu sit siin arjes olemaan eri tavalla, mä laitoin ruuat etukäteen valmiiks ja tein kaikki jutut et mä tein, vastasin tavallaan kaikesta mut sit hän oli kuitenkin fyysisesti joka oli siinä et hän mahdollisti sen et mä voin tehdä kansainvälistä uraa siin vaiheessa.

H: Aivan.

N5: ..peruslähtökohtana oli sen toisen toimittajan mielestä todistaa et mä oon ihan kelvoton ihminen eks niin et mä en tee mitään.. ..sit kun sit siel lapsilta oli kysytty et kuka teistä huolehtii, kuka teiän vaatteet hankkii, kuka teiän pyykki pesee, kuka laittaa ruuat ja vastaus sataprosenttisesti kaikkeen oli äiti. Ja kuitenkin mä olin tein hirveesti kansainvälisiä hommia. Sit se oli hirveen järkyttyny se toinen niist toimittajista.. ..niin toinen oli aivan järkyttyny kun se ei saanu todistettu sitä..

H: ..Sitä mist se lähti..

N5: ..Et nainen joka tekee jotain on aina kelvoton.

H: Aivan. Se oli varmaan silloin jos siit on aikaa niin vielä harvinaista.

N5: Se oli.. joskus 90-luvun alkupuolella.. Siit on vähän yli 10 vuotta. (Y)

Tässä aineisto-otteessa haastateltava käyttää retorisenä keinona toistoa kuvatessaan, kuinka toimittaja oli ollut asenteellinen tehdessään ohjelmaa hänestä kansainvälistä uraa tekevänä naisena. Haastattelija täydentää lopussa puhetta ja ehdottaa selitykseksi, että lasten ollessa pieniä uraa tekevät naiset eivät ehkä vielä olleet tyypillisiä. Haastateltavan vastauksesta kuitenkin ilmenee, ettei tilanteesta ollut niin kauan kuin haastattelija ehkä oletti. Kertomus antaa ymmärtää, että naisella on haastavasta urastaan huolimatta ollut päävastuu kodista. Omakohtainen kokemus on voimakas retorinen keino, jota on vaikea kiistää.

Kaikki eivät näe kahden uran asetelmaa merkityksellisenä kysymyksenä, mihin haastateltavat viittaavat tässä eksplisiittisesti:

H: Mites sit se et teillä on molemmilla siis siinä mielessä samantyyppinen työ että ootte ehkä vois sanoa vaativassa asiantuntijatehtävissä niin onks se teiän mielestä myönteistä että on samantyyppiset työtehtävät?

M3: No toisaalta sinällään et hänellä on talouspuolella ja mulla on tuotantopuolelta et..

H: Niin no itse sisältö ei varmaan oo sama.

M3: Niin, sisältö on huomattavan erilainen.

N3: Niin, en mie tiiä.. Sanos vielä.

H: Enemmän ehkä mä haen sitä et teillä on siinä mielessä et toinen ei oo vaikka suorittavassa työssä ja toinen sitten hyvin haasteellisissa johtotehtävissä tai sillain ettei oo samaa.

N3: En mä tiedä tommosia, onhan tuttavapariskuntia ja sukulaisia et missä on niin työntekijää ja päällikköä roolit ja eikä siinä oo mitään ongelmaa et.. Et en mä nyt tiedä onks sillä nyt loppujen lopuks mitään väliä.

M3: Eipä sillä oikein.

N3: Jonkun verran me puhutaan työasioista kotona mut ei me nyt hirveesti et ei mun mielestä muuta oo.. Tietysti taas sen ajankäytön kannalta niin jos ois molemmat jossain päällimmäisessä johtotehtävissä niin se saattas olla niin hankalampaa taas tasapainoilla ja järjestellä näitä asioita.

H: Teillä ei sillain sillä erityistä merkitystä että on samantasosissa työtehtävissä?

N3: No ei minusta, ei.

M3: Ei varsinaisesti.

N3: Taas ihan kysymysmerkinä pyöreän silmin kun äskenkin sulla oli joku semmonen kysymys mitä mie ajattelin et en oo koskaan ajatellutkaan et näin.. Mut ihan hyvä et on semmosiakin.

Alussa haastattelija pyrkii kysymään siitä, miten puolisoit kokevat työnsä asematasoisen samanlaisuuden. Miespuoliso kertoo työtehtävien sisällöllisestä erilaisuudesta, minkä haastattelija vahvistaa. Naispuoliso pyytää tarkennusta kysymykseen. Haastattelija tekee eron suorittavan ja vaativamman työn välille. Naispuoliso suhteuttaa tilanteen eri asematasoilla oleviin tuttaviansa ja kuvaa, ettei tämä ole ongelma. Miespuoliso vahvistaa tämän. Naispuoliso jatkaa siitä, että pariskunta puhuu jonkin verran työasioista kotona ja että haastavat johtotehtävät molemmilla voisivat olla ongelmallisia ajankäytön kannalta. Haastattelija varmistaa ymmärryksensä, että asematasoisella samankaltaisuudella puolisoit välillä ei ole merkitystä. Haastateltavat vahvistavat tämän. Naispuoliso kertoo vielä, ettei tämä eivätkä jotkin muutkaan haastattelijan kysymykset tunnu relevanteilta heidän tilanteessaan, mikä on mielenkiintoista sinänsä. Myöhemmin

tässä luvussa esille tuleva puoliso työuran sisällöllisenä tukijana ei realisoidu tässä esimerkissä, kun puoliset ovat eri alalla.

Kahden uran hyödyt voivat myös määrittyä lähinnä materiaalisiksi. Tällöin kaksi uraa nähdään muita järjestelyjä mahdollistavana pariskunnan elämässä. Eräässä esimerkissä toinen puoliso tuottaa ymmärryksen, jonka mukaan kahdet tulot ovat kahden uran pariskunnan asetelman hyöty. Toinen puoliso vahvistaa tämän ja täydentää sen mahdollistavan tietäntyyppisen elintason, mitä voidaan pitää uran taustatukena tai puolison instrumentaalisenä roolina. Korkeiden tulojen on nähty lisäävän työstä muuhun elämään suuntautuvaa myönteistä vaikutusta, koska ne tarjoavat mahdollisuuden tietynlaiseen elämäntyyliin työn ulkopuolella (Boz ym. 2009).

Urien tasavertaisuus sisältää kompromissit ja molemminpuolisen tuen osana kahden uran asetelmaa (vrt. Vohlídalová 2007). Kahden uran pariskuntien onnistumisen elementteinä Larkin ja Ragan (2008) näkevätkin vastavuoroisen sitoutumisen uraan. Joistakin aineisto-otteista käy ilmi, että jommankumman puolison uran priorisointi olisi ongelmallista. Tämä asettuu vastapuheeksi jommankumman uran priorisoinnille. Välimäki ja kumppanit (2008) toteavat, että tasavahva suhde on edellytys onnistuneelle sparraussuhteelle, jota käsittelen puolison sisällöllisen tuen yhteydessä. Pixleyn (2011) urahierarkian mukainen ymmärrys yhtäläisistä aikainvestoinneista uraan voi olla tämän taustalla. Erään miespuolison selonteossa urien priorisoimattomuus liitetään tilanteeseen, jossa uravalinnat on tehty jo ennen kuin puoliso on tavattu eikä niistä pääsääntöisesti poiketa. Rapoport ja Rapoport (1969; 1976) havaitsivat tasapuolisuuden tekijänä kahden uran pariskunnilla ymmärryksen toisen tilannetta kohtaan – erityisesti silloin, kun se on ollut tiedossa alusta asti eli puoliso on tavattu opinnoissa tai työssä. Seuraavassa kerrotaan yhden uran perheen hankaluudesta verrattuna kahteen uraan.

H: ..Tavallaan, mitä myönteistä ja kielteistä on kahden uran perheessä?

M6: Ku ei oo käyny tämmöstä yhden uran perhettä.

N6: Kyllä me on nähty niitä aika paljon.. On mulla ystäviä, ystävätäriä, jotka on olleet kotona ja omistautuneet ja kyl mä sanoisin, että meidän suomalaisen tai tämmöseen skandinaaviseen mentaliteettiin, missä on hyvin vahva tasa-arvokäsitys, niin kahden uran perhe, voipi olla, jos onnistuu, ne tuota.. Aikatauluttaa ja sopimaan asioista, että myöskin sille perheelle jää aikaa molemmilta, kyl jotenkin tuntuu, että ehkä sen avioliiton onnistumisen edellytykset on ku isommat yhden uran perheessä. [...] Kahden uran perheessä pitää molempien arvostaa toisen työtä ja hyväksyä, että ei voi lähteä, kyllä semmonenkin on paha juttu, että jos molemmat on töissä, esimerkiksi taloudellisista syistä, niin toisen työtä pidetään paljon arvokkaampana kuin toisen, ehkä vaikka rahalla mitaten, että jos toi-

nen tienaa työstä enemmän, niin pitää sitä omaa työtään arvokkaampana. En mä tiedä, kyllähän se tietysti vaatii, mutta vaatii se yhden uran perhe molemmilta hirveen paljon. [...] Kahden uran perheessä kyllä vaatii semmosta joustavuutta, siis molemmilta, se on vaativaa molemmille osapuolille. Että ei voi egoistisesti ajatella, se on tuhoontuomittua, jos ruvetaan kinastelemaan, kumman ura on tärkeempi ja kumpi, kumman pitää joustaa ja näin. Että yhtä lailla kuin se syvä riippuvuus yhden uran perheessä, niin yhtä lailla semmonen egoismi kahden uran perheessä ei oo hyvä ennuste siten.

Tässä käytetään retorisenä keinona vertaamista muihin. Haastateltava viittaa eksplisiittisesti kahden uran asetelman parempiin onnistumisen edellytyksiin verrattuna yhteen uraan. Hänen mukaansa toisen puolison työuraa on arvostettava ja sen tuottamat rajoitteet on hyväksyttävä. Hän tuo esiin yhden uran asetelman vaativuuden. Urien eksplisiittinen priorisointi näyttäytyy kohtalokkaana virheenä. Tämä voi liittyä siihen, että työurien priorisointi taloudellisella ja asematasoisella perusteella nähdään ongelmallisena. Naispuoliso kuvaa, kuinka molemmilta puolisoilta vaaditaan joustavuutta eikä voi toimia itsekkäästi tai kiistellä urien tärkeydestä. Kahden uran haasteena esiintyy itsekkyyys verrattuna yhden uran riippuvuuteen. Molemminpuolinen joustavuus ja kompromissien teko ovatkin asioita, joita haastateltavat painottavat erityisen tärkeänä asiana kahden uran järjestelyn onnistumisen edellytyksenä.

Kun on tottunut kahteen uraan, on vaikea kuvitella mitään muuta vaihtoehtoa, toivat jo Rapoport ja Rapoport (1969; 1976) esiin. Eräässä selonteossa kahta uraa merkityksellistetään hyvänä, jopa kyseisen pariskunnan ainoana vaihtoehtona. Kahden uran asetelma määrittyy luonnekysymykseksi. Selonteossa kerrotaan kahdesta urasta itselle muttei kaikille sopivana, mitä kevennetään selonteon lopussa naurulla. Tässä toistuu sama dynamiikka kuin itsen vertaamisessa kotitaitoihin (ja -isiin): ymmärrystä omasta valinnasta tuotetaan itselle sopivana muttei kaikille välttämättömänä vaihtoehtona. Haastateltavat kuvaavat tasa-arvoisuutta ja yhteisymmärrystä, vahvaa identiteettiä ja toimivaa kommunikaatiojärjestelmää (vrt. Polegato & Barras 1984). Toisessa esimerkkitapauksessa haastateltava kertoo kahden uran puolisoitten yhteisyyttä rakentavista tekijöistä. Haastateltava kuvaa yhtäläisyyttä roolien ja urien kesken. Tätä voidaan nimittää luvun 5 tapaan harmonisen pariskunnan kuvan tuottamiseksi.

Kun tunnistetaan puolison uran rajoitteet omalle uralle, tuodaan myös esiin, että oma ura on rajoittanut puolison uraa eli identifioidutaan toisen asemaan (vrt. Holmberg 1993). Tätä havainnollistaa seuraava esimerkki:

H: Onks se tai ajatteletsä et se on sillai et pitäs jotenkin priorisoida toisen uraa vai? [M4 menee kauemmas.]

N3: Ei oikeestaan.. sillä lailla kai voi aatella, no kyllä tietenkin sillä lailla et kyllä esimerkiks mulla on ollu tiettyjä mahdollisuuksii saada tosi hyviä työpaikkoja ulkomailta ja niistä mä oon joutunu luopumaan et sillä lailla niinku mut en mä nyt sano et onks siinä kysymys mistään priorisoinnista et on niit Villelläkin ollu et yhdessä vaiheessa oli mahdollisuus mennä et ois saanu ulkomailta hyvän työpaikan eikä me nyt sinne lähdetty sen takia et mulla oli, mä olin just vaihtanu taas työpaikkaa täällä et se on menny vähän puolin ja toisin et ei voi sanoo et ois priorisoitu jommankumman työuraa.

H: [lapsen puhetta]

M4: No niin seuraava kysymys.

Toinen puoliso poistuu haastattelutilanteesta ja haastattelija esittää kysymyksen yksikössä. Naishaasteltava kuvaa, kuinka on joutunut luopumaan ulkomaan töistä puolison uran takia. Hän viittaa kuitenkin siihen, ettei kyse ole priorisoinnista vaan puoliso on myös tinkinyt omasta urastaan. Vinkki heidän nykyisestä tilanteestaan saattaa löytyä kiitollisuudesta siitä, että mies teki urallaan uhrauksia lapsen ollessa pieni (vrt. Magnusson 2001). Toisen puolison kehoitus siirtyä seuraavaan kysymykseen vinkkaa haastattelijalle, ettei haastateltava aio jatkaa vastaamista. Joissakin esimerkeissä, joissa miespuolison työura on rajoittanut naispuolison työuraa lisäämällä tämän kotityövelvollisuuksia, myös miespuoliso tunnistaa nämä rajoitteet identifioituen puolisonsa rooliin (vrt. Holmberg 1993).

Ansiotyön ensisijaisuus näyttäytyy puolisoitten välillä työuran mahdollistajana. Wetherellin (1995) mukaan yksi kulttuurisesti jaettu ymmärrys on, että palkaton työ on ansiotyölle alisteista. Ansiotyöasiat priorisoidaan kotiasioiden edelle. Seuraavassa aineisto-otteessa kuvataan, kuinka työtilanne vaikuttaa toiseen puolisoon.

H: ...Koetteks te, että sillä minkälainen teidän työtilanne kullonki sattuu olemaan, ni on vaikutusta toisen elämään jollain tavalla?

M5: No, jos taas mennään käytännön asioiden tasolle, niin totta kai. Se on myös tota, mun pitää olla myöhään toimistolla tai tehdä jotain, niin sitten Marketta käy kaupassa ja..

N5: Päinvastoin.

M5: ..Ja päinvastoin. Se niin ku sillä tavalla.

N5: Mut ne on ihan taas, se on ihan, ne on vaan käytännön järjestelyjä. Soitetaan, että mä en pääse lähtee. Tarviiko tänään käydä kaupassa? Tarvii. No, käy ostamassa yks tuoremehu ja kaks viiliä ja se puhelu on siinä, et ei tarvita sitä, miks mun täytyy, ku mä kävin just edellispäivänä, ni sitä keskustelua meil ei käydä, vaan se on tavallaan sitten sovittu. Jos sitten oli suunniteltu menevänsä kuntosalille, niin sitten joko menee kauppaan ennen kuntosalia tai sen jälkeen tai ei mee kuntosalille. Se on sitte taas sen ihmisen päätettävissä, miten se tän homman järjestää, mut ei me yleensä jäädä

tinkii siihen, että onks mun pakko ja eks sää ny kuitenkin vois ja.. Meil ei oikeastaan sitä harrasteta ollenkaa, et me ymmärretään, että sit jos rupee tällai, jos tällanen puhelu tulee ja toinen ehdottaa jotain, nii se ihan oikeesti tarvii sitten tehdä näin, et ei huvikseen soitella. [...]

Mieshaastateltava aloittaa kuvaamalla, kuinka toisen puolison ansiotyövelvoite johtaa toisen puolison kotityön hoitamiseen, mitä naispuoliso täydentää. Naishaastateltava kuvaa pidemmin, kuinka ansiotyön takia kotityön jättämisestä ei tarvitse tinkiä ja edelleen kuinka vapaa-ajan harrastus asettuu toissijaiseksi kotityölle. Puolisot kertovat yhdessä molemminpuolisesta joustosta. Puheesta voidaan myös ymmärtää, että tilanne voi koskea yhtä lailla kumpaa tahansa puolisoa. Tinkimisteorian mukaan puolisot voivat käyttää palkkatyötä valttikorttina, jotta eivät tule hyväksikäytetyksi kotitaloustöissä. Ansiotyön ensisijaisuuden puhettavassa ansiotyöhön liittyvät menot ja velvoite nähdään syynä ja tekijänä, johon vedoten voidaan delegoida kotityöhön ja hoivaan liittyvät velvollisuudet toiselle puolisolle ilman tarvetta neuvotteluun.

Toisaalta myös kotityö on aikaavievää, jolloin siitä lähinnä vastaavilla ei välttämättä ole niin suurta mahdollisuutta ylityöhön. Toisena esimerkkinä yhden puolison työajat voivat johtaa siihen, että toinen puoliso on vastuussa lasten päiväkotiin viemisestä tai sieltä hakemisesta. Tämä rajoittaa toisen puolison työajan aloitusta tai lopetusta päiväkodin aukioloaikojen mukaan. Puolisoiden työtuntien eriaikaisuus mahdollistaa esimerkiksi työpäivän venyttämisen. Eriaikaisuutta voidaankin käyttää kohtuudella velvollisuuksien täyttämiseksi (vrt. Tammelin 2009). Eriaikaisuuteen ajankäyttöstrategiana palaan luvussa 7.

Työuran vaatimusten ymmärtäjänä puoliso on tärkeä; haastateltavat tuovat usein esiin toisen työn puitteiden ymmärtämisen tärkeyden. Näitä puitteita voivat olla esimerkiksi yli-, etä-, ilta-, viikonloppu- ja projektityöt sekä matkustelu – vaativa työ yleensäkin. Ymmärrys vaatimuksia kohtaan voidaan luokitella tietynlaiseksi emotionaaliseksi tueksi (Ezzedeen & Ritchey 2008; Friedman & Greenhaus 2000). Se voidaan nähdä myös tietynlaisena hiljaisena uran taustatukemisena. Puolisolta saa ymmärrystä työn puitteisiin, työelämän velvoitteisiin ja rajoitteisiin. Tämä on vastakkaista puhetta sille, että puoliso aiheuttaa työuran vaatimuksista tinkimistä ja tulee ymmärrettäväksi ansiotyön ensisijaisuuden valossa. Kahden uran perheessä ymmärrys toisen tilannetta kohtaan voi olla suurempi kuin yhden uran perheessä, toivat Rapoport ja Rapoport (1969; 1976) esiin tutkimuksissaan. Samanlaista ymmärrystä tuotettiin myös tämän tutkimuksen haastatteluselonteoissa. Haastateltavat kuvaavat, että puolisot antavat toisilleen tilaa keskittyä työhön. Seuraavassa aineistoesimerkissä kuvataan, kuinka samassa asemassa oleva puoliso ymmärtää työpaineita.

H: Entäs, onko työ jotenkin, tai kärsiikö parisuhde työn takia? [...]

M6: Ei ehkä työ sinällään.

N6: Mutta se, että on jotain muuta elämässä, niinkö?

M6: Ei vaan se, että, ei se, että on työ, niin vaikuta mun mielestä siihen parisuhteeseen ainakaan negatiivisesti. Mutta joskus työssä oleva tilanne saattaa vetää niin sanotusti pinnat kireelle ja sitten asiat, jotka ei normaaliolosuhteissa viittais niitä kintaalla, niin saattaa muodostua elämää suurempi kysymys. Sillon sillä toisella on se, toisen pitää tajuta, mistä on kysymys, eikä lähteä siihen tulivuorenpurkaukseen mukaan, vaan heittää vähän niinku vettä.. Mutta sanotaan nyt näin, että yrittää tasottua siitä ja kyllä se sit siitä meillä ainakin ohi menee. Täytyy aina vain muistaa se, että mikä on se toinen vaihtoehto.

Haasteltava kuvaa tilannetta, jossa työssä oleva hankala tilanne saattaa johtaa hermojen menettämiseen normaalia pienemmässä asiassa. Toinen puoliso ymmärtää tällöin tilanteen. Myös Rapoport ja Rapoport (1969; 1976) havaitsivat aikanaan, että kahden uran pariskunnan puoliset ovat sensitiivisempiä työpaineille ja realistisempia niiden suhteen. Lopuksi haastateltava viittaa vielä toiseen vaihtoehtoon, jonka voidaan laajemman diskursiivisen kokonaisuuden perusteella tulkita viittaavan siihen, että toisella puolisollla ei olisi töitä. Tämä on työstä kotiin siirtyvää stressiäkin huonompi vaihtoehto. Tämä käy ilmi myös puhetavasta, jonka tuon esiin luvussa 7. Siinä haastateltavat korostavat kummankin elämänalueen – työn ja muun elämän – olemassaolon tärkeyttä. Seuraavassa esimerkissä haastateltava tuo esiin kahden uran yhteisymmärrystä työaikoihin liittyen viitaten eksplisiittisesti ymmärryksen tärkeyteen parisuhteen kannalta.

H: Entäs se, että teil on molemmilla vaativa työura, onks siinä min-kälaisia hyviä ja huonoja puolia?

M4: No, parisuhteen kannalta nii ehkä se oleellisin tekijä on kuitenkin nimenomaan se, että meil on tietyllä tavalla aika, ollaan kuitenkin niin samantyyppisissä työtehtävissä elikä toinen ei oo ihan erilainen. Ensinnäkään ei ole edes vuorotyössä, et olis eri työajat tai ei ole sitte ihan eri koulutustasolla olevissa työtehtävissä, niin siinä mielessä tässä syntyy ehkä sellast jonkinlaista harmoniaa siitä, että pystyy jollain tavalla kaikesta huolimatta asettumaan toisen nahkoihin.

N4: Niin pystyy toisaalt ymmärtämään vähän, mitä toinen tekee...

M4: ...siinä mielessä täs on kehittyny semmonen positiivinen hyväksyminen toisen työuraa ja siihen sen vaatimuksia kohtaan.

Miespuoliso kertoo siitä, että puolisoitten samantyyppiset työtehtävät ja -ajat sekä koulutusalat edesauttavat molemminpuolista ymmärrystä ja toisen asemaan asettumista. Naispuoliso vahvistaa tämän. Lopussa miespuoliso vahvistaa vielä käsitystä toisen työuran vaatimusten ymmärtämisestä.

Eräässä selonteossa haastateltava tuo esiin, kuinka toisissa pariskunnissa vedotaan puolisoon jonkin työtehtävän jättämättä tekemiseksi, kun omassa parisuhteessa tällaista ei ole. Tämä tulee ymmärrettäväksi ansiotyön ensisijaisuuden puhutavan myötä. Myös seuraavassa naispuoliso kuvaa puolisoitten ammattien samankaltaisuuden hyödyllisyyttä ja yhdistää sen erityisesti työhön liittyvän edustamisen ymmärtämiseen velvollisuutena eikä hauskanpitoa.

H: ...Miten te.. missä mä nyt menenkään.. kommunikoitte, minkälainen yhteisymmärrys teillä on? [...]

N3: Asiallisesti keskustellaan. Näistäkin asioista. Et harvemmin niistä mitään esimerkiksi riitaa tulee et kyl ne yleensä.. yleensä asiat vaan niinku.. yleensä jos on jollakin toisella on joku et mun pitää olla siellä niin se on yleensä joku niin selvä syy et koska kumpikaan meistä tai yrittää välttää semmosii niin sanottuja turhia juttuja.

M4: Kyllähän se jos ensin on sopinu että.. lähtee jonnekin vaikka kavereiden kanssa ja sit jos paljastuu et toisella on pakollinen työeste niin kyl se nyt yleensä ilman riitoja peruuntuu se kaverin tapaaminen et jokuhan tästä vois ottaa riidan ja kyl mä voin hyvin kuvitella et jotkut ei sit suostu peruun sitä kaverin tapaamista.

N3: Niin, kyllä. [...]

M4: Ja kylhän silloin tällöin ne työasioita voi perua perheasioiden takia mut ei, jos yhtenänsä sitä tehdään niin sit herää kysymys et minkä takia on täntyyppisiä tehtäviä kun on. [...]

N3: Et mä luulen et siinä vois tulla et jos esimerkiksi toinen ois semmoses työssä jossa ei liity mitään semmosta niinku niin sanottuu ylimäärästä niinku edustamista ja pr-juttuja ja tämmöstä iltamenoa ja toisen työssä ei olisi ollenkaan semmosia niin mä voisin kuvitella et niis tilanteis tulee se et no onko tonne pakko mennä et jos ei ymmärrä sitä toisen työn luonnetta. Kun meillä se on kuitenkin vaikka ollaan ihan eri aloilla niin on kuitenkin aika samantyyppinen niin ymmärtää sen että..

M4: Niin pakko.

N3: ..Niin joo edustaminen kuuluu työhön joka ei välttämättä oo perinteistä työntekoa että mennään johonkin tilaisuuksiin.. Ja välillä pitää istua joku pitkä ilta jossain illallisilla ja se voi olla oikeesti tärkeää. Ettei se oo vaan sitä et huvikseen sielä käkitään.

Puolisot kuvaavat, kuinka puolison työeste on sellainen, jonka takia kumpikin on valmis tinkimään omasta vapaa-ajastaan ilman tarvetta neuvotella siitä. Tämä ymmärrys kiinnittyy ansiotyön ensisijaisuuden puhutapaan. Toinen puoliso kuvaa, kuinka työasioiden jatkuva peruminen perhesyistä ei kuulu vaativaan työhön, mikä on jälleen linjassa ansiotyön ensisijaisuuden retoriikan kanssa. Tässä käytetään retorisenä keinona vertaamista muihin. Tämä eronteko muihin tulee ymmärrettäväksi luvussa 5 esiteltyjen erontekojen valossa, joissa eroa tehtiin

kotityötä perinteisesti jakaviin pariskuntiin. Lisävalaistusta se saa myös luvusta 7, jossa kuvaan pariskuntien tekemää erontekoa kahdeksasta neljään -työskenteleviin. Tässä esimerkissä haastateltavat rakentavat yhdessä kuvaa siitä, kuinka kahden uran pariskunnassa edustustilaisuuksien velvollisuusluontoisuus erotuksena huvitteluun ymmärretään puolin ja toisin. Tällöin syntyy käsitys, ettei kaikissa pariskunnissa välttämättä näin ole.

6.2.2 *Vastavuoroista tukemista*

Puoliso voi olla työuran *käytännöllinen tukija* ja voi antaa suoraa tukea uralle verkostoja luomalla ja ylläpitämällä (Ezzedeen & Rithcey 2008; Kanter 1977). Lisäksi puoliso voi mahdollistaa uravaatimukseen vastaamisen esimerkiksi täyttämällä kotivelvollisuuksia ja tinkimällä omasta vapaa-ajastaan. Tähän työn ja muun elämän yhteensovittamisen näkökulmaan olen viitannut luvussa 5 ja tämän luvun työuran puitteista tinkimisen yhteydessä. Tässä keskityinkin työuran suoraan ja epäsuoraan tukemiseen muun elämän velvollisuuksien hoitamisen sijaan. Tässä aineistossa puoliso näyttäytyy käytännöllisenä tukena esimerkiksi uramahdollisuuden avautumisessa verkostojen muodossa, kun työmahdollisuuksia avautuu puolison työpaikan kautta. Puolison kautta voi löytyä myös verkostoja liittyen ammatilliseen osaamiseen, kuten seuraavassa:

H: ..koetteko te, että työuralla ja henkilökohtaisella elämällä on jonkinlaista myönteistä vuorovaikutusta, eli semmosta tukevaa tai täydentävää vuorovaikutusta? [...]

M6: ..Tälläkin hetkellä menossa yks, jossa itte asiassa keskustelen Maijan serkun kanssa yhdestä mun työhön liittyvästä asiasta. Ja, ja, ja tuota, idea siihen, että mä keskustelen hänen kanssaan mä sain lauantaina, kun matkustin työmatkalle ja Maijan serkun vaimo istu mun vieressä lentokoneessa matkalla sinne, tuli asia kyl juteltavaks, ja tämä sitten Maijan serku Tero soitti mulle ja sitten mä oon sopinu hänen kanssaan lounaksen. Eli nää on semmosta jatkuvaa vuorovaikutusta.

Haastateltava kuvaa, kuinka puolison sukulaisen kanssa on syntynyt työhön liittyvä keskustelu.

Toisessa aineiston kohdassa haastateltava tuo esiin, kuinka puolisoon edustus-tehtävien seuralaisena on myös voitava luottaa. AVECINA toimiminen voidaan nähdä hiljaisena uran taustatukemisena, joka ei ollut tässä aineistossa yhtä läsnä oleva tuen muoto kuin eksplisiittinen tuki. Haastateltava kuvaa, kuinka kummankin puolison on osattava käyttäytyä toisen työhön liittyvässä tilanteessa. Seuraa-

vassa aineisto-otteessa haastateltava tuo voimakkain metaforin esiin, kuinka miehen ei ole helppo asettua niin sanotun kakkosen rooliin (vrt. Välimäki ym. 2008).

H: ..Entäs mitäs sanoisit et ois merkittävimpiä sun henkilökohtasen elämän tapahtumia?

N5: ...kyllähän mun kaltanen nainen on aika haastava sillai että aika moni mies tulee henkisesti tai fyysisesti impotentiks että.. Tää on mun käyttämä sanonta et tätä täytyy ottaa sillai konkreettisesti mut ihan oikeesti se on aika haaste siis semmonen betoniraudotusta tekevä ihminen ja sit mä oon ollu aika paljon julkisuudessa jossain vaiheessa niin ja sit nois kansainvälisissä tehtävissä niin se oli aika semmosta paikoitellen nöyryyttävääkin tietysti miehelle kävellä perässä, tavallaan olla seuralainen. Nyt mä oon Juhanin kans opetellu oleen seuralainen eikä se ihan oo helppoo..

Tämä selonteko tulee ymmärrettäväksi laajemmassa diskursiivisessa kokonaisuudessa, jota toin esiin erontekoon liittyvissä puhetavoissa luvussa 5, jossa naismaskuliinisuutta kuvattiin miehen kannalta ongelmallisena. Rapoport ja Rapoport (1969; 1976) herättivät aikanaan kysymyksen, kuinka pitkälle vaimo voi mennä urallaan herättämättä kateutta ja kilpailumieltä miehessään. Lopussa haastateltava tuo esiin, kuinka seuralaisena oleminen ei ole helppoa myöskään siihen tottumattomalle naiselle.

Yrittäjäksi ryhtyminen voi mahdollistua puolison palkkatyön takaaman vakaan toimeentulon turvin. Silloin, kun toisella puolisoilla ei ole varmoja tuloja, toisen rooli vakaana tulonsaajana korostuu, kuten tässä:

H: Miten, vielä siitä yrittäjäksi siirtymisestä, miten se prosessi tapahtu?

N6: ...Ja tietysti se minun kohdalla vaikutti myöskin se, että puoliso oli ammatissa ja kokopäivätyössä toisen palveluksessa, niin tää taloudellinen riski, mikä tietysti tyhjän päälle hyppäämisessä on, ja ensimmäiset neljä kuukautta me tehtiin työtä ilman palkkaa, niin eihän sitä olis voinu varmasti tehdä, jos ois ollu yksinhuoltaja tai yksin vastuussa kaikista asuntopeloista ja muista, mutta puolison kans sovittiin näin, että uskallan lähteä. (Y)

Haastateltava kuvaa, kuinka yrittäjyyden alkuvaiheen palkattomuus mahdollistuu puolison palkkatyön kautta ja kuinka taloudelliset velvoitteet muussa elämässä asettuisivat muuten sen esteeksi. Puolison tulot yrittäjyyden mahdollistajana voidaan nähdä myös työn ja muun elämän välisenä – tässä tapauksessa instrumentaalisenä – myönteisenä siirtymänä (vrt. Grzywacz & Marks 2000), johon palaan luvussa 7.

Työuran substanssikysymysten sparraajana puoliso on työuran *sisällöllinen tuki*. Toisen puolison uravalinnat rikastavat toisen uraa ja uravalintoja (Still & Timms 1998). Kahden uran kontekstissa puolison tuki voidaan nähdä konsultationa, keskusteluna ja neuvontana (Välimäki ym. 2008; Kanter 1977). Hytti (2003) havaitsi tutkimuksessaan naisryttäjien tarinoissa puolison roolin mentorina, ideoiden testauttajana ja ongelmanratkaisijana. Haastateltavani tuovat esiin, miten erityisesti samantyyppiset työt mahdollistavat puolison antaman ammatillisen tuen. Esimerkiksi ajankäyttöpäiväkirjassa ansiotyön (ja opiskelun työajalla) kategorian eräs kuvaus oli puolison sparraus. Puolison työuran tukeminen voi näyttäytyä työurasta keskustelemisena. Eräässä haastattelussa kuvataan sitä, että työurista keskustellaan mielenkiinnosta, vaikka puitteet pysyisivät samana. Siinä tehdään eroa aiempaan selontekoon, jossa vain työuran puitteiden muuttuessa neuvotellaan puolison kanssa. Myös toisessa aineiston kohdassa haastateltava liittyy työuran päätökset eksplisiittisesti puolisoonsa. Pariskunta kuvaa humoristisesti, kuinka puolison kanssa keskustellaan urapäätöksistä. Haastateltava viittaa analogiana työelämän kehityskeskusteluihin, kun puolisona on henkilöstöalan ihminen.

Eräässä selonteossa miespuoliso kuvaa, kuinka puolisoiden samankaltaiset ammatit ja yhdessä yrittäminen rakentavat yhteisyyttä puolisoiden välille. Naispuoliso käyttää samoja diskursiivisia resursseja laajemmassa haastatteluvastauksen kokonaisuudessa seuraavasti:

H: ...Mites se että teil on molemmilla vaativa ja kaiken lisäksi aika samanlainen työura niin se että jos ois molemmat työssä mut eri aloilla niin miten se sit tai miten te näkisitte sen?

N4: Mulla on kaveri jonka mies on lääkäri, mä muistan et siit on jo aika monta vuotta aikaa kun hän sano et kyl ois hirveet jos mieskin ois samalla alalla ekonomi et sit ?? puhuu työasioita kotonakin, hän koki sen niin päin. Mut sit taas mä ajattelen et kyl se ois hankalaa sitten et jos ois vaikka lääkäri miehenä niin yrittää saada se ymmärtämään mistä puhuu että tää nyt on vaan niin kauheen tärkeä... Tai sitten että voi luottaa siihen et toisella on se sama.. perus- ja pohjatietämys asiasta niin pystyy vaan tekemään nopeita heittoja jostain ja pystyy sparraamaan toisen ??...

Tässä naispuoliso kuvaa, kuinka toiset voivat nähdä samankaltaisen ammatin ongelmallisena työasioiden kulkeutuessa kotiinkin, kun taas hän itse näkee samanlaisuuden myönteisenä työhön liittyvän keskustelun mahdollistajana puolison kanssa. Samalla alalla olevat parit kokevat enemmän samankaltaisuutta kuin parit, joissa puoliset ovat täysin eri aloilla (vrt. Rueschemayer 1981). Tietoresurssit, joita puolisoilla on jaettavana, voivat vaihdella sen mukaan, missä määrin puolisoiden työnantajat ja ammatit ovat samanlaisia. Lisäksi ne voivat vaih-

della sen mukaan, missä määrin heidän uransa ovat keskenään samanlaisia (White ym. 1997). Yhtäältä on ajateltu, että esimerkiksi pariyrityksyyden huono puoli on työhön liittyvien puheiden dominointi vapaa-ajalla. Toisaalta pariyrityksyyden etuna on luotettavan liike- ja keskustelukumppanin olemassaolo ajasta ja paikasta riippumatta (Smith 2000). Tämä saa lisävalaistusta luvussa 7 ymmärryksestä työn ja muun elämän rajaamisesta ja sekoittumisesta.

Työasioista puhumista voi rajoittaa jossain määrin puolisoiden työnantajien kilpailutilanne. Eräästä selonteosta syntyy tästä huolimatta vaikutelma, että asioista puhuttiin paljon, koska lapset valittivat työasioista puhumisesta ja asioista oli mahdollista puhua, vaikkei asiakkaiden nimiä voinutkaan käyttää. Kyseinen selonteko ja seuraava aineisto-ote ovat esimerkkejä siitä, kuinka puolisoiden ulkoinen tekijä – työnantajien kilpailutilanne samalla alalla tai jääviys ostaa puolisoilta palveluja eri alalla – rajoittavat puolisoiden tukea toisilleen. Seuraavassa puolison ammattitaidon käyttäminen tältä palveluja ostamalla on mahdotonta.

H: ..Onks jotain semmosia taitoja, mitä voi siirtää työn ja henkilökohtaisen elämän välillä? [...]

M6: Joo ja siinä on tietysti se, että mikä mitään on. Ollaanhan me sitten, kumpikin on käyttänyt toista house-konsulttina, eli tuota keskusteltu tuota toisen osaamisalueen asioista ja sen voinu siirtää omaan työhönsä. Aikoinaan kun mä etsin työnantajalleni mainostoimistoa, mä tiesin, että mä en voi käyttää vaimoni viestintätoimistoa. Sitten mä pyysin häntä kertomaan, ketkä ovat heidän pahimmat kilpailijat ja miksi.. [...] Sanotaan, että silloin kun Maija perusti tuota yhtiötä, niin mä olin mukana ensimmäisiä talousarvioita ja kannattavuuslaskelmia ja tämmösiä. (P)

Puoliso toimii ”house-konsulttina”, ja vaikka puolison ammattitaidon käyttäminen tältä palveluja ostamalla voi olla mahdotonta, suosituksia voi kuitenkin hyödyntää. Eri aloilla työskentelevän puolison tapauksessa voidaan käyttää hyödyksi toisen ammatillista osaamista, jota itsellä ei ole.

Puolisolla voi olla vaikutuksensa myös työelämässä irtautumisen päätöksiin. Yksi esimerkkitapaus liittyy esimiestyöstä luopumiseen, johon molemmat päätyivät, toinen toisen kokemukseen nojaten. Erään haastateltavan mielestä työelämästä irtautuminen on puolison kanssa yhdessä tehtävä päätös. Puolisoiden eläköitymispäätökset ovatkin usein sidoksissa toisiinsa (Akola 2009). Yhteinen yritys on tilanne, jossa puolison kanssa on luonnollisesti neuvoteltava. Toisessa esimerkkitapauksessa haastateltava kuvaa, kuinka puoliso on houkuttanut yritysyritykseen. Tällöin puoliso on saanut aikaan uraliikkeen. Puolisoiden yhteinen yritys voi olla merkittävä elämänsisältö. Kolmannessa esimerkissä toisen palveluksessa omaa uraa pohtiessa yritysyrityksen toimiala kiehtoo. Puoliso on verratun saatetaan kuvata myös ratkaisuja, jotka on tehty puolisoista poikkeavasti.

Eräässä selonteossa viitataan yrittäjyyteen luonnekysymyksenä, joka sopii puolisolalle muttei itselle.

Puolisolla voi edelleen olla merkitystä työuran vaatimuksista tinkimisessä myönteisessä mielessä. Näitä vaatimuksia ovat esimerkiksi pitkät työpäivät, kuten seuraavassa esimerkissä.

H: Tota niin, mitä sä sanoisit, että mitä sun mielestä on menestys työuralla tai että on onnistunu työuralla?

N5: ...Meillä käytiin kotona semmonen mielenkiintonen keskustelu, kun mä perjantaisin aina olin hirveen pitkään töissä. Ja meil oli asuntovaunu tuolla Ellivuoreessa, jonne meidän piti mennä sitte lasketteleen ja. Niin mä aina mä tulin niin myöhään, että me just ja just sitte sinne aina ehdittiin. Et mä olin pari kolme tuntia myöhässä siitä mitä mä olin luvannu mennä perjantaina kotiin. Ja sitte meillä kerran käytiin semmonen keskustelu, et Jaakkola sano, että mä voin vakuuttaa sulle, että ens perjantaina mä en oo täällä enää. Et mä oon lähteny. Et mä lähden sinne Ellivuoreen, tuu sinne sitten tai oo tulematta. Mut etten mä täällä rupee venttailee portailla kolmee tuntii, että tuuksää vai eksää tuu. Ja tota, sitte mä aattelin että joo hetkinen, haloo, että eihän tässä ookaan mitään järkee koko touhussa.

Haastateltava kertoo henkilökohtaisen kokemuksen tilanteesta, jossa puoliso asettaa työpäivän lyhentämisen ehdoksi yhteisen vapaa-ajan mahdollistumiselle. Kertomuksessa puolison aloite sai aikaan myös oman pitkän työpäivän kyseenalaistamisen. Haastattelun kertomusmuoto tuo vakuuttavan omakohtaisuuden tunnun, jota on vaikea kiistää. Toinen puoliso saattaa kokea toisen avanneen hänen silmänsä työuran vaatimuksia kohtaan, joihin ei ole itsekään tyytyväinen. Tässä puolison merkitys työuran vaatimuksille näyttäytyykin nimenomaan positiivisessa valossa kertomuksen tuottaman tunnun perusteella. Meriläinen ja kumppanit (2004) havaitsivat myös, kuinka entisen ja nykyisen välille rakennetaan tarkka raja ja muutokseen on saattanut vaikuttaa varoitus kotoa.

Puoliso voidaan nähdä emotionaalisenä motivaation ja mielen tasapainon säilyttäjänä (vrt. Kanter 1977), työuran *henkisenä tukijana*. Henkiseksi tueksi nimeämäni tuen muoto lähenee Välimäen ja kumppaneiden (2008) psykososiaalisen tuen käsitettä. Siinä tuki tarkoittaa, että puoliso pyrkii auttamaan parempaan menestykseen keskustelemalla, luomalla uskoa, rohkaisemalla ja kannustamalla. Tämän tuen muodon Välimäki ja kumppanit näkevät erityisen tärkeänä. Seuraavassa esimerkissä ura ja parisuhde nähdään toisiaan täydentävinä.

H: ..Koetteks te että teiän parisuhde ois.. jotenkin.. kärsiny työnteosta?

N5: En mä, must ehkä päinvastoin.

M5: Joo en mä kans nää mitään..

N5: Koska me ollaan viel kiinnostuneita toistemme töistä.. Et siis tulee jo et hei miten se meni ja mitä se nyt sit sano ja mitä siä päätettiin ja me ollaan kiinnostuneita toistemme työstä ja opiskelusta. Et must se antaa hirveesti sisältöä avioliitolle ja parisuhteelle.

Pariskunta kertoo yhdessä, että parisuhde ei kärsi työnteosta, vaan kiinnostus toisen työuraa kohtaan tuottaa sisältöä myös parisuhteelle. Tämä käy ilmi myös esimerkistä, jonka tuon esiin luvussa 7. Siinä haastateltava kuvaa tilannetta entisestä liitostaan, jossa parisuhde ja työura päinvastoin söivät toisiltaan energiaa. Välimäen ja kumppaneiden (2009; 2010) kuvauksissa puolison tuki kehittyi uran edetessä käytännöllisestä psykososiaaliseksi tai johtaa siihen, että puolison alkeellisen tuen vuoksi lähdetään liitosta, mikä voi olla uran kannalta myönteistä. Käytännöllinen tuki, joka ei muutu psykososiaaliseksi, aiheuttaa ongelmia liitossa voiden johtaa puolisojen eroon, joka voi puolestaan energisoida uralla. Puolison tuki ja rooli ajassa voi siis olla konfliktia tai psykologisen tuen kehittymistä. Nämä elementit näyttäytyvät kyseisessä selonteossa. Eräässä onnistuneen liiton kuvauksessa haastateltavani kuvaa, kuinka pikkulapsiaikana puhuttiin puolison käytännön tuen puutteesta ”suurilla kirjaimilla”, mutta ajan myötä kasvoi molemminpuoliseksi tueksi.

Kertomuksissa näkyy myös se, että puolison kanssa pohditaan yhdessä työuran hankalia tilanteita. Esimerkki tästä on epävarma työllisyystilanne. Eräässä selonteossa haastateltava kertoo, että puolison kanssa on keskusteltu organisaation muutostilanteeseen liittyvästä epävarmasta työllisyystilanteesta. Seuraavassa haastateltavat tuovat esiin, kuinka puolisolle voi purkaa työssä stressaavia asioita.

H: Entä hoidatteks te jotain henkilökohtasen elämän asioita työaikana? [...]

M5: Mä nautin niistä, se antaa kyllä hirveesti voimaa, saatiikka että mulla on joku muu systeemi päivällä ja näin pois päin niin sitten se saakin että mä järjestän tämän illan vapaaks niin se on.. tuntuu vasta hyvältä.. ja näin pois päin. Mut kyllä me yhteisillä kävely, käymme kävelemässä ja puhutaan paljon asioita, minä työstä ja hän työstä ja.. Se on niin hyvä kun voi puhua sitten illalla ja rento fiilis ja näin pois päin. Sitten myös pystyy auttamaan toinen toistaan, ainakin hän minua ..??..

N4: Molemmin puolin.

Miespuoliso kertoo, kuinka myönteisenä kokee työasioista puhumisen puolison kanssa, minkä naispuoliso vahvistaa. Kahden uran pariskuntien tukevaa vuorovaikutusta ovat esimerkiksi molemminpuolinen kuunteleminen, lohdun ja ymmärryksen tarjoaminen sekä yhteisen rintaman muodostaminen (Bird & Schnurman-Crook 2005). Keskusteluja puolison kanssa pidetään merkityksellisinä ja

nautinnollisina (vrt. Malinen ym. 2010). Seuraavassa esimerkissä tuodaan esiin, kuinka puolisolille voi purkaa sellaisia asioita, joita ei voi käsitellä muiden kanssa tai työelämässä.

H: Entäs perhe-elämä, miten se heijastuu työelämään, voiks siin nähä jotain positiivista? [...]

N5: Ja sit saa purkaa semmosia asioita mitä ei voi, meilläkin on sen verran julkinen työ kummallakin et ei niit, semmosii tuntemuksii paljon mitä ei voi purkaa kenellekään muulle. Eks niin et jos mä menisin jollekin asiakkaalle purkaan niit tunteita niin se vois miettii et toihan on ihan ammattitaidoton tyyppi et eihän toi tajuu mitään mut sit kun mä hänelle puran jotakin semmosta niin hän omasta kokemuksesta, omasta kouluttajakokemuksestaan niin hän tietää just jetsulleen miltä must tuntuu ja et hänestä tuntuu samalta, se on hirvee helpotus. (P)

Haastateltavan mukaan työhön liittyville ihmisille ei voi purkaa tuntemuksiaan ammatillisuuden säilyttämisen takia, mutta samanlaisessa työssä oleva puoliso pystyy eläytymään hankalaan tilanteeseen. Puolisot puhuvat tuntevansa ylpeyttä toisen saavutuksista, sitoutumisesta parisuhteeseensa ja tuen tarjoamisesta toisilleen vaikeina aikoina (O'Neil & Bilimoria 2005). Puolisolta saa siis myös kannustusta työhön, kuten seuraavassa esimerkissä.

H: ..Entä mitä sanoisit et mitä on menestys sitten työelämässä?

N5: ..et sit Juhani aina mua suomii siitä et sä oot ihme tyyppi et ei sulle riitä mikään... niinku Juhani sano et sä saat varmaan Suomen parhaita palautteita niin joskus voisi pistää alttarin pystyyn ja olla niinku..

Tässä selonteossa puoliso näyttäytyy puolison työuran menestystä vahvistavana seikkana. Kraimerin ja kumppaneiden (2001) mukaan vahvistaminen tarkoittaa toisen vakuuttamista kyvyistään ja hänen uskonsa vahvistamista vaikeasta tilanteesta selviytymisestä. Toisessa esimerkkitapauksessa haastateltavat kertovat, että itsetunto kestää toisen menestyksen työuralla. Naispuoliso kuvaa, että puolisot kestävät toisen työurallaan saaman tunnustuksen, minkä miespuoliso vahvistaa. Kolmas esimerkki liittyy myös molempien uran yhtäläiseen ja molemminpuoliseen arvostamiseen. Siinä haastateltava ilmaisee, että kaksi uraa voidaan nähdä ongelmallisena, mutta tekee itse eroa tähän. Scheiner ja Waite (2005) havaitsivat, että puolisot voivat tukea toista asenteellisesti arvostamalla toisen työn merkitystä.

Seuraavassa aineistoesimerkissä puolisot kuvaavat, kuinka työhuolien läpikäyminen voi olla tyypillisempää toiselle, vaikkakin on periaatteessa molemminpuolista.

H: ..Miten koetteks te että teidän.. työuran tilanne vaikuttaa toiseen että jos toisella on vaikka hektinen työuratilanne niin miten se vaikuttaa puolisoon? [...]

N5: Sä et oo niin tai sä oot vähän toisella tavalla.. toisella tavalla sitten, sä et oo tylsä mut sä oot sit taas niin et sä puhut hirveesti niistä. Mä en ihan kauheesti puhu niistä työasioista, mä jotenkin vaan niitä omassa päässäni pyörittelen mutta tai en mä tiedä. Mut sä sit taas purat niitä hirveesti niinku..

M6: Voi olla.

N5: Näin et siinä mielessä ei nyttän mut et joskus jossakin hankalissa tilanteissa niin sit koko ajan..

M6: Niin piti puhua samoja asioita moneen kertaan.

N5: Niin moneen kertaan ja sitten kauheesti osallistua niihin joka sinänsä on tosi hyvä juttu mutta.. Mut et joskus ne kävi kyllästyttään.

Naispuoliso kuvaa, että miespuoliso purkaa työasioita ääneen mutta hän miettii itsekseen. Hän kuvaa, kuinka puoliso käy läpi työasioita hankalissa tilanteissa, minkä miespuoliso vahvistaa. Tämän jälkeen nainen lievittää kuvausta tilanteen raskaudesta kuuntelevalle osapuolelle siten, että se voi olla itsellekin hyödyksi. Se, ettei tilanteessa rakennu vahvaa tuntua puolisoitten välisen tuen yksipuolisuudesta näkyy myös siinä, kun puoliso kuvaavat selonteon alussa, kuinka toisen puolison taipumus pyöritellä työasioita omassa päässään on toiselle puolisoille tylsää.

6.2.3 Yhteenveto

Puolison rooli työuran mahdollistajana näyttäytyy ensinnäkin urien riippumattomuutena siten, että toinen puoliso ei ole este toisen uravalinnoille ja mahdollistaa siinä mielessä toisen työuran. Joissain tilanteissa hyväksytään myös puitteiden muutos: uralla voi liikkua maantieteellisesti, vaikka se merkitsisi väliaikaista erillään asumista. Tällöin työurat ovat toisistaan riippumattomia, ja parisuhde asetuu samalla paikkakunnalla asumisen näkökulmasta tilapäisesti toissijaiseksi työuraan nähden. Lisäksi puoliso mahdollistavat toistensa uraa kompensoimalla perhevelvoitteita, jos toisen ura rajoittaa niiden hoitamista. Kahden uran asetelma ei myöskään näyttäyty kaikille merkityksellisenä tilanteena tai näyttäytyy vain materiaalisena hyötynä.

Toiseksi urien tasavertaisuuteen kahden uran asetelmassa kuuluu molempipuolinen arvostus, ei priorisointia urien suhteen, ja tasa-arvoisuus puolison kanssa. Työurien sovittelua kuvaa joustavuus ja kompromissien teko. Kahden uran asetelma määrittyy luonnekysymykseksi ja yhteisyyttä rakentavaksi teki-

jäksi verrattuna yhden uran haasteisiin. Tunnistetaan myös se, että oma ura on rajoittanut puolison uraa. Työurien priorisointia taloudellisista tai muista syistä pidetään kohtalokkaana virheenä, johon ei ole itse sorruttu, kun uravalinnat on tehty puolisoista riippumatta. Ymmärryksen katsotaan mahdollistuvan sitä kautta, että molemmilla puolisoilla on työura. Eronteko toisenlaisiin pariskuntiin näyttäytyy myös kotityöpuheessa erontekona perinteisesti jakaviin sekä yhteensovittamispuheessa kahdeksasta neljään työtä tekeviin. Lähteenmäen (1995) mukaan, kun molemmat ovat voimakkaasti sitoutuneita uraansa, voidaan tasapaino saavuttaa vain vaiheittaisella jaksottamisella ja molempien uratavoitetasosta tinkimällä – etenkin, jos pariskunnalla on lapsia. Rusconin ja Solgan (2008) kahden uran pariskuntien uramalleista yksi onkin tasa-arvoinen.

Kolmanneksi ansiotyön ensisijaisuus viittaa siihen, että se on riittävän hyvä peruste sille, että kotityön voi jättää tekemättä ilman, että sen tekemättä jättämisestä tarvitsee alkaa tinkimään. Myös Matias ja Fontaine (2011) havaitsivat 402 portugalilaista kahden ansaitsijan pariskuntaa tyypitellessään, että he välttävät työhön liittyvien investointien vähentämistä ja hyödyntävät ihmissuhteisiin liittyviä strategioita työtä ja muuta elämää yhteensovittaessaan. Puolisot voivat sovitella työn ajoituksiaan puolin ja toisin perhevelvollisuuksien täyttämiseksi. Neljäs tapa, jolla puoliso mahdollistaa toisen työuran, on sen vaatimusten ymmärtäminen: näitä ovat esimerkiksi työajat, työpaineet, matkustaminen ja edustustyö. Aiemmassakin tutkimuksessa on tuotu esille, että molempien puolisoitten urien vaatimukset, esimerkiksi matkustamisen, työtuntien ja viihteen määrä, rakentuvat yhteensopiviksi toisen uran kanssa kahden uran pariskunnilla (Karambaya & Reilly 1992; Rapoport & Rapoport 1969; 1976). Tämä voidaan tunnistaa myös työuran emotionaaliseksi tai hiljaiseksi taustatukemiseksi.

Puolison rooli työuran tukijana näyttäytyy ensinnäkin käytännöllisenä: puoliso mahdollistaa esimerkiksi uramahdollisuuksien avautumisen tai ammatillisen osaamisen lisääntymisen. Lisäksi käytännöllinen tuki voi merkitä seuralaisena toimimista. Puoliso voi tukea käytännöllisesti työuraa myös palkansaajan vakailla tuloillaan mahdollistamalla toisen yrittäjyyden. Käytännöllisenä tukena, joka kohdistuu suoraan työuraan, puoliso näyttäytyy esimerkiksi verkostoja luomalla ja ylläpitämällä. Avecina toimimista voidaan pitää uran taustatukemisena, tosin tämä kakkosen rooliin sijoittuminen voi olla haasteellista kahden uran puolisolle.

Toinen puolison työuran tuen muoto on sisällöllinen. Työuran sisällöllisenä tukijana puoliso näyttäytyy työuran substanssikysymysten sparraajana. Puolisoa työuran sisällöllisenä tukijana kuvataan siten, että samalla alalla ollessaan puoliso ymmärtää puolison työn sisältöä ja eri alalla ollessaan voi täydentää omaa ammatillista osaamista. Kilpailutilanne ja antinepotismisäännöt tosin rajoittavat puolison kanssa keskustelemista ja puolison maksullisen ammattiosaamisen käyttämistä työroolissa. Puolison kanssa keskustellaan työuran ja siitä irtautumi-

sen päätöksistä sekä käytetään verrokkina, jonka kanssa tehdään samanlaisia tai erilaisia ratkaisuja. Puolison aloitteesta on myös voitu tarttua työn piirteisiin, joihin ollaan oltu tyytymättömiä.

Henkisenä tukijana puoliso näyttäytyy siten, että kahden uran onnistumisen elementit, työura ja parisuhde, tukevat toisiaan. Puolison henkinen tuki näyttäytyy työurasta keskustelemisena etenkin haastavissa ja stressaavissa tilanteissa, kuten epävarmassa työllisyystilanteessa. Se, ettei ole kateellinen toisen urasta, ja itsetunto, joka kestää toisen menestyksen työuralla, kuuluvat myös tähän tuen tyyppiin. Tämän, kuten muidenkin tuen muotojen suhteen, toiselle puolisolle voi olla tyyppisempi vastaanottajan, toiselle saajan rooli.

6.3 Pohdinta

Tässä analyysiluvussa olen kuvannut puolison erilaisia merkityksiä työuran kanalta. Meriläinen ja kumppanit (2004) toteavat, että on useita diskursiivisia mahdollisuuksia, jotka ovat avoinna miehille ja naisille. Niistä voidaan tutkia tapoja, joilla miehet ja naiset puhuvat urastaan; diskursseja, joista ammennetaan sekä muotoja, joita sukupuoli ottaa puheessa työstä ja urasta. Näitä tarkastelen tässä tutkimuksessa kahden uran kontekstissa ja toiseen puolisoon viitatessa; en siinä mielessä, millä tavoin naiset ja miehet konstruoivat työuraansa sinänsä eri tavoin. Aineistossa näyttäytyy puolison monimuotoinen, vaihteleva ja ristiriitainenkin luonne (vrt. Välimäki ym. 2008). Onkin todettu, että perhe ei ole elämänkulun kontekstissa yksiselitteinen käsite vaan subjektiivinen ja muuttuva (Silvennoinen ym. 2009; Toivanen & Kauppinen 2006). Sekaran ja Hall (1989) viittasivat asynkronismilla siihen, että naisten ja miesten työn ja perheen linkit elämänkaarella voivat olla toisiinsa yhteensopimattomat, kun he pyrkivät tasapainottamaan henkilökohtaisen kehityksensä, urakehityksensä ja perhevaatimukset eri elämänvaiheissa. Erityisenä kiinnostuksenkohteenani on ollut myös analyysi tekijöistä, jotka saavat puoliset tarjoamaan tukea puolisolleen.

Tässä luvussa ymmärrykset puolisosta työuran ohjaajana ja muovaajana tai mahdollistajana ja tukijana toimivat toistensa peilikuvina. Ensimmäiseen ymmärrykseen kuuluu puolison merkitys työuran liikkuvuudelle, kun taas jälkimmäisessä painottuu työurien liikkuvuuden riippumattomuus toisistaan ja toisesta puolisosta. Urien tasavertaisuus asettuu vastapuheeksi jommankumman uran priorisoinnille. Työuran vaatimusten ymmärtäminen on vastakkaista puhetta sille, että puoliso aiheuttaa työuran vaatimuksista tinkimistä kielteisessä mielessä ja tulee ymmärrettäväksi ansiotyön ensisijaisuuden valossa. Puolison ohjaavan ja rajoittavan roolin yhteydessä esiintyy ristiriitaa tuottavia vuorovaikutustapoja, kuten kiistelyä ja neuvottelua, toiveita muutoksesta sekä puolustelua ja vakuut-

telua. Puolison mahdollistavan ja tukevan roolin yhteydessä ilmenee puolestaan yhteisyyttä ja harmoniaa tuottavia vuorovaikutustapoja.

Tässä aineistossa painottuvat puolison myönteiset merkitykset työuralle kielteisiin verrattuna, ja ne saavat monenlaisia muotoja. Näyttääkin siltä, että puoliso voi olla tärkeä resurssi työuralla. Puolison tuki ei ole merkityksellinen ainoastaan uralle vaan koko elämäntyytyväisyydelle (Välimäki ym. 2009; 2010). Kielteisten merkitysten suhteellinen vähäisyys voitaisiin tulkita niin, että uraan liittyen ei kahden uran pareilla ole niin paljon eksplisiittisesti ilmaistua epätasa-arvoisuutta kuin muuhun elämään liittyen. Tässä aineistossa ei näy näyttöä eksplisiittistä erimielisyyttä itse urien periaatteellisesta priorisoinnista, vaikka kylläkin uran vaatimuksiin liittyvistä priorisoinnin erimielisyyksistä. Sukupuoliviittausten vähyys työuran suhteen pistää kysymään, onko tilanne tosiaan työurien tasa-arvoisuuden suhteen parempi kuin kotitöiden jakamisen suhteen vai onko urien priorisointi jostain syystä liian sensitiivinen asia ottaa keskusteluun. Ansiotyön ensisijaisuus kotitöihin nähden näyttäytyy näennäisen sukupuolineutraalina työuran vaatimuksista tinkimisen puhettavan sukupuolittuneisuuden sijaan. Ansiotyöhön liittyvät syyt tuntuvat useimmiten kuitenkin johtavan lopputulokseen, jossa mies tekee enemmän ansiotyötä ja nainen enemmän kotityötä.

Puolison rajaava rooli työuralla näyttäytyy lähinnä pariskunnan ulkopuolisena tekijänä, joka liittyy puolisoon kiinnittymiseen työmarkkinoilla: esimerkiksi pariskunnan yhteiseen työllisyyteen liittyvinä sääntöinä, perhesyistä syntyvinä maantieteellisinä sidoksina sekä sukupuolirooliuskomuksina (vrt. Rusconi & Solga 2008). Ne eivät sinänsä ole yksittäisestä puolisoista lähtöisin. Työnantajien välinen kilpailuasema voi rajoittaa puolisoiden toisilleen antamaa työn sisällöllistä tukea jossain määrin. Myöskään palveluiden ostaminen puolisoilta ei ole aina mahdollista. Samassa käskytyksketjussa työskenteleminen voi myös asettaa puoliso ongelmalliseen tilanteeseen. Puolisojen ulkopuoliset tekijät, institutionalisoidut sukupuoliroolit, eivät kuitenkaan aina näyttäytyä kokemuksessa pariskunnan sisäisiin järjestelyihin vaikuttavana asiana.

Työn ja elämän tasapainon tavoittelun voidaan katsoa yleistyvän kahden uran perheiden myötä (Arnold 1997). Tähän asti ratkaisu kahden uran dilemmaan on ollut pääasiassa yksityinen: esimerkiksi pariskuntien itsensä on täytynyt käsitellä se, miten yhteensovittaa urien vaatimukset perheen tarpeiden kanssa (Rusconi & Solga 2008). Organisaatioiden taloudellisen tuottavuuden tavoittelun vaikutus parisuhteiden hyvinvointiin on jäänyt vähälle huomiolle, vaikka työn epävarmuustekijöillä on havaittu olevan yhteyksiä avioliittojen epävakauden kanssa. Tätä eivät organisaatiotkaan voi jättää huomiotta, kun kyseessä ovat esimerkiksi uran liikkuvuus ja perheen vakauden tarve (Valcour & Tolbert 2003). Kahden uran yhteensovittamiseen liittyvillä tuloksilla onkin implikaatioita yritysten urajohtamisen sekä työn ja muun elämän käytännöille.

Pariskunnan ulkoisten tekijöiden ei tulisi olla ohjaamassa sukupuolittuneisiin valintoihin (vrt. Castrén 2007), kun jo pariskunnan sisäiset järjestelyt ovat sukupuolittuneet, vaan päinvastoin tukea myös tasa-arvoistavia valintoja. Epätasa-arvoinen jakaminen voi rajata sekä enemmän kotityötä tekevän että pääelättäjyyteen kiinnittyneen mahdollisuuksia työuralla. Haastateltavieni kokemukset osoittavat, että kahden uran pariskunnilla työn ja muun yhteensovittamisen haasteet koskevat myös miespuolisoa, kun puolisoilla on vaativa työura. Tasapainoa tukevia työpaikan käytäntöjä ei tulisi siis suunnata pelkästään naisille vaan molemmille puolisoille. Haastateltavien kokemuksista ilmenee, että kaksi uraa on haastava tilanne, jota työnantajakin voisi tukea. Puoliso on todellinen uraan vaikuttava asia, eikä uralla tehdyissä ratkaisuissa ole kyseessä vain yksilöllinen ura vaan kahden uran yhteensovittaminen. Toisaalta tutkimukseni ei tue sellaista ajatusta, että puoliso olisi pääasiassa tai aina ongelma työuralle vaan näyttäytyy myös todellisena resurssitekijänä työuralle. Puolison olemassaoloa ei ole syytä ymmärtää ainoastaan työuraa rajoittavana tekijänä; eivätkä kahden uran pariskunnat välttämättä ole erityisryhmä, jolle tulisi suunnata muista työntekijäryhmistä poikkeavia käytäntöjä.

7 TYÖN JA MUUN ELÄMÄN RAJOILLA

Tässä luvussa tutkin kahden uran pariskuntien kokemuksia elämänpiirien erillisyyden ja sekoittumisen näkökulmasta. Ensimmäiseksi alaluvussa 7.1.1 tarkastelen, miten pariskunnat pitävät sitä tärkeänä, että molemmat elämänalueet – työ ja muu elämä – ovat vahvasti mukana puolisoiden elämässä. Yksipuolisuus näyttäytyy ongelmallisena. Alaluvuissa 7.1.2 ja 7.1.3 tarkastelen työn ja muun elämän erillään pitämistä ja yhteen kietoutumista. Segmentoitunut tai integroitunut elämäntapa viittaa laajuuteen, jolla ihmiset haluavat erottaa tai yhdistää toisistaan työn ja ei-työn sekä tämän mahdollistaviin käytäntöihin (Rothbard, Phillips & Dumas 2005; Nippert-Eng 1996). Työntekijät neuvottelevat aktiivisesti ja merkityksellistävät työn ja kodin välistä rajaa ja suhdetta (Repo 2005; Nippert Eng 1996). Languilainen mukaan (2011) rajanteko tai rajojen ylittäminen on ajatuksellista tai toimintaan liittyvää. Rajoja tehdään ajassa, paikassa, ihmissuhteiden ja tunteiden, käyttäytymisen ja asenteiden, kognitiivisella sekä energian ja ajan tasolla. Alaluvussa 7.2 tarkastelen merkityksiä, joita haastateltavat antavat työajalle, perheajalle, parisuhdeajalle, sosiaaliselle kanssakäynnille, vapaa-ajalle ja omalle ajalle.

Kuvaan, kuinka elämänpiirien – kuten työn, perheen, parisuhteen, vapaa-ajan ja harrastusten – erillään pitäminen ja yhteen kietoutuminen sekä niiden toivottavuus tai epätoivottavuus näkyy puolisoiden puheessa. Eri elämänalueet häiritsevät ja/tai tukevat toisiaan. Toisen puolison orientaatio voi vaikuttaa toiseen, eikä orientaatio ole molemmilla puolisoilla välttämättä sama. Analyysi on useimmiten kohdistunut työn ja perheen tasapainon tai epätasapainon syihin ja seurauksiin vaikutuksen suunnan ja tyyppin mukaan. Yhdistän työn ja muun vuorovaikutuksen suuntaa ja tyyppiä sekä erillään pitämistä ja yhteen kietoutumista tarkastelevat teoreettiset näkökulmat aineiston analyysissä. Tässä luvussa esittelemäni puhutavat olen nimennyt aineistolähtöisesti teorioita hyödyntäen. Lisäksi hyödynnän ajankäyttöpäiväkirjaa ja siihen tehtyjä sanallisia kommentteja. En käy tässä läpi haastateltavien esille tuomia yksilöllisiä kokemuksia vaan sellaisia, jotka liittyvät puolisoon ja pariskuntaan. On hedelmällistä, ettei pysähdytä työn ja muun elämän ennalta määriteltäviin rajapintaan (Perry-Jenkins ym. 2000). Tutkin, kuinka haastateltavat konstruoivat puheessa työtä ja muuta elämää joko yhteen kietoutuneina tai erillisinä elämänalueina.

7.1 Elämänalueiden rajapinnoilla

7.1.1 Yhteisyyden tuottaminen

Kahden uran pariskuntien moniroolisuus on tässä alaluvussa tarkastelemani näkökulma. Tarkastelen moniroolisuutta sekä työssä ja muussa elämässä vaadittavan käyttäytymisen erilaisuutta. *Molempien elämänalueiden turvaamiseksi* olen nimennyt tilanteen, joka muodostuu haastateltavien puheessa useimmiten ihannekuvaksi. Siinä yksilöllä on elämässään sekä ansiotyötä että muun elämän osalta erityisesti perhe, joka estää omistautumasta työlle kokonaan. Nämä ajatukset voivat realisoitua erityisesti kahden uran pariskunnilla muihin perhetyyppisiin verrattuna. Moniroolisuus saa aikaan myös ymmärryksen siitä, että molempien puolisoitten täysipainoinen työura ja muu elämä koetaan omalle parisuhteelle sopivaksi. Jommankumman elämänalueen puuttuminen nähdään riskinä, joka realisoituu, kun toisesta elämänalueesta joudutaan luopumaan (viimeinen työpäivä eläkkeelle jäädessä tai tyhjä pesä lasten pois kotoa muuttaessa). Riskiyhteiskuntakeskustelussa on tuotu esille työn puute yhtenä riskinä. Myös perheen tai vahvan muun elämän puuttuminen voidaan nähdä tällaisena riskinä (vrt. Repo 2005). Molempien elämänalueiden turvaamisella vältetään kompensaation riskiä eli riippuvuutta yhdestä elämänalueesta: jollei yksilö saa riittävästi tyydytystä yhdellä elämänalueella, hän pyrkii kompensoimaan sitä toisella.

Tällaiset ajatukset saattavat realisoitua etenkin eläkkeelle jäädessä. Eräs pariskunta esimerkiksi kuvaa, kuinka työn ulkopuolisten aktiviteettien rakentamisella on yhdessä tietoisesti varauduttu työelementin häviämiseen elämästä. Vastaavan huomion tekivät esimerkiksi Still ja Timms (1998). He argumentoivat, että toisin kuin ei-uranaiset, jotka taistelevan tyhjän pesän syndrooman kanssa, vanhemmat uranaiset kohtaavat kirkkaan ja täyden tulevaisuuden. Siinä missä tyhjä pesä näyttää haastateltavien puheessa yleensä naisten ongelmana ja viimeinen työpäivä yleensä miesten ongelmana, oman parisuhteen kohdalla naisten tilanne lähestyy enemmän viimeisen työpäivän kysymyksiä. Tämä on linjassa sen kanssa, että pariskunnat tekevät eroa muunlaisiin pariskuntiin ja erityisesti perinteisiin naisen rooleihin. Seuraavasta aineisto-otteesta käy ilmi, että työelämästä poisjättäytyminen ja kotirooliin yksin jääminen ei näyttäyty vaihtoehtona.

H: Miten te ajattelisitte semmosta vaihtoehtoa missä toinen puoliso toimii ikään kuin monissa rooleissa ja toinen.. vaan vähän kapea-alasemmin?

N5: No mulle se sopii jos mä oon se jolla on ne moninaisemmat.

M5: Niin en mäkkään oo ihan vielä ajatellu siirtyä työelämästä.. muihin kuvioihin että ei se olis helppoo.

N5: Mä voisin siirtyä sillai mut sit se tarkoittaa sitä että muutettas todella maalle ja sit yhteisesti esimerkiks kirjoitettas siellä, tuotettas

materiaalia ja tehtäs jotain mut siis ei semmosta että mä jäisin tosi-aan vaan olemaan.. tähän et mä ottasin tämmösen.. yhen roolin että mun tehtävä vaan on huolehtii siitä et hänen paidat on silitetty ja koti on siisti ja.. niin se ei, ei.. ei mahdollista. Ei oo mahdollista. (hiljaa)

Naishaastateltava aloittaa toteamalla, että moninaiset roolit ovat itselle sopivat ja tässä tilanteessa myös puolison yksipuolisempi rooli olisi mahdollinen. Mieshaastateltava vahvistaa samanlaisen käsityksen omalta osaltaan todeten, ettei työelämästä siirtyminen olisi helppoa. Naispuoliso jatkaa tätä selontekoa kuvaten, että työstä irtaantumisen mahdollistaisi pariskunnan yhteinen päätös, mutta jääminen kotirooliin nykytilanteessa ja puolison tueksi kotiin näyttää mahdottomalta. Hiljaisella äänellä puhuminen tuottaa tunnelman aiheen vakavuudesta. Tässä ei viitata tyypilliseen tapaan vain naispuoliseen kotiin jäämisen yhteydessä. Toisessa aineiston kohdassa eräs pariskunta kertoo, että pelkkä koti ei riittäisi elämänsisällöksi vaan silloin alkaisi etsiä aktiviteettia kodin ulkopuolelta. Pariskunta tuo esiin moniroolisuuden kummankin puolison luonnekysymyksenä: molemmat puoliset tarvitsevat sekä koti- että työelämää.

Moniroolisuuden hyötyjen yksi osa-alue on positiivisten tunnetilojen ja tehokkuuden siirtyminen elämänaalueiden välillä (Boz ym. 2009; Carlson, Kacmar, Wayne & Grywacz 2006). Hyvä yksityiselämä on voimavara työhön ja toisinpäin. Seuraavassa tämä havainnollistuu negaation kautta parisuhteen ja työuran vuorovaikutuksena.

H: Onks koskaan ollu sellasta tilannetta että henkilökohtasen elämän tilanne ois vaikuttanu ihmissuhteisiin työelämässä?

N5: Kun sä sanot koskaan niin kuin pitkä ajanjakso? ..On tietenkkin koska mäkin ex-mieheni kans tein töitä samas yrityksessä niin on todella vaikuttanu. Mä todella tiedän miltä se tuntuu kun nää jutut ei oo kunnossa. Eks niin et sit kun tekee vielä työtä vastaa yrityksestä ja yrittää asuu samas huushollissa niin.. Mut sul ei oo semmostakaan ihanaa kokemusta.

M5: Ei oo.

N5: Niin silloin se todella vaikutti, se oli just ihan hirveetä kun akut tyhjjeni joka päässä koko ajan. Et sen takii tätä osaa ehkä arvostaa niin paljon viel enemmän tätä olotilaa.

Naispuoliso kuvaa tilannetta, jossa työn ja muun elämän vuorovaikutus on ollut kielteinen, kun on työskennellyt yhdessä puolisonsa kanssa. Puoliset kertovat yhdessä, että tämä on vain toisen puolison entisen liiton kokemus. Tämän puheen perusteella työ ja parisuhde voivat syödä toisiltaan energiaa. Tässä tilanteessa tehdään eroa edelliseen puolisoon ja laajemmassa diskursiivisessä kokonaisu-

nessa ilmenee, että nykytilassa työ ja muu elämä antavat toisilleen. Se on myönteistä affektiivista siirtymää työn ja muun elämän välillä (Grzywacz & Marks 2000). Tässä voidaan katsoa tapahtuneen ajassa irtaantuminen puolison hankaluttavasta roolista työuralle ja puolison tuen syventyminen psykososiaalisesti tueksi toisessa liitossa (vrt. Välimäki ym. 2008), johon viittasin alaluvussa 6.2.

Seuraavassa esimerkissä pariskunta kuvaa toisiaan täydentäen, miten työelämässä mukanaolo mahdollistaa oman puolison suhteuttamisen toisiin ihmisiin.

H: Entä toisinpäin, onks mitään semmosia työelämän taitoja mistä on hyötyä yksityiselämässä?

M4: Se on ehkä vaan yleisesti, siis että töissä on niin paljon enemmän erilaisia ihmisiä että silloin sä voit itseä, miten sanotaan, tulkita ehkä omaa tilannetta että onko...

N4: Niin ja siis sanotaan et mäkin näen työssäni kaikenlaisii laidasta laitaan, välillä on niin sekopäitä et sit miettii että osaa asettaa miehenkin sitten..

M4: Oma mies ei ole niin sekoboltsi kuin olit ajatellut?

Ny: Ei mut siis totta kai se antaa sitä perspektiivii et tähän saa olla tyytyväinen että.. siihen mitä on ettei kuvittelekaan että ei elämä oo kuitenkaan semmosta ideaalia.

Tässä esimerkissä mies humorisoi itse aloittamaansa, naisen jatkamaa kertomusta tavalla, joka saa tässä tapauksessa aikaan yhteisymmärryksen vahvistumisen.

Vastaavasti moniroolisuuden rajallisuudella viitataan siihen, että yksilöillä on rajattu määrä aikaa ja energiaa, joten useammat roolit ja velvollisuudet lisäävät jännitteitä kilpailevien vaatimusten välillä (Marshall & Barnett 1993). Haasteena puheessa näyttäytyy erityisesti molempien aikataulujen yhteensovittaminen. Siitä kerrotaan siten, että tasapainoisuus elämänalueiden välillä ja täyspainoinen elämäntilaisuus ovat ajankäytöllisesti haasteellisia, kun kummallakin on menoja eikä ainoastaan toisella. Ajan merkityksiin palaan alaluvussa 7.2.

Käyttäytymisen erilaisuus, jota työ ja muu elämä vaativat, ei kielteisessä mielessä ollut hallitseva teema haastateltavien puheessa. Tämä illustroituu eräässä esimerkkitapauksessa, jossa työ- ja kotiroolin henkinen erottaminen ei näyttäyty ongelmallisena vaan ongelma on ajankäytöllinen. Puoliso viittaa toiseen puolisoon eksplisiittisesti todeten, että puoliso voi esittää oman mielipiteensä roolien erottamisen onnistuneisuudesta. Suoraan kysyttynä haastateltavat useimmiten toteavat, etteivät työ ja muu elämä vaadi käyttäytymisen erilaisuutta. Muissa yhteyksissä tuodaan kuitenkin esiin käyttäytymisen erilaisuuden merkityksellisyyttä näillä kahdella elämänalueella. Moniroolisuuden katsotaan vaativan kykyä erilaiseen käyttäytymiseen eri tilanteissa. Haastateltavat kuvaavat seuraavassa, että ajoittain tietty rooli voi jäädä päälle:

H: ...Miten te koette sen kun teil on molemmilla useita.. erilaisia rooleja yksityiselämän ja työelämän puolella että onko tällästä moniroolisuudesta niinku onks se myönteistä?

N5: Ainakin keskenään nauretaan niille välillä.

M5: Joo.. ?? se kotiminä välillä. Joo. En mä tiedä [päällekkäistä puhetta] lähinnä se on naurun paikka että..

N5: ..Kyl me enemmän joo..

M5: Et ei se.. en mä tiä, molemmat on kuitenkin sen verran esiintyviä taitelijoit se niinku se on ihan hyvä et sit kaveri sanoo et hei että nyt sä oot himassa. En mä sitä ainakaan minään rasitteena koe.

N5: En mäkään...

Haastateltavat kuvaavat roolien päälle jäämisen naurun aiheeksi, joka ei ole ongelma. Puoliso voi leikkisästi huomauttaa työroolin päälle jäämisestä kotona.

Seuraavassa paluu työstä kotiin rakentuu ekspatriaattimiespuolisolla jyrkemäksi kuin naispuolisolla, kun se on päivittäisen sijaan viikoittaista:

H: Koetteko te että se on joskus vaikeeta yhteensovittaa näitä erilaisia rooleja?

N4: Ei se oo varmaan, se jotenkin tulee aika luonnostaan. Ei tartte kun astuu kotiin niin sitten palautuu maanpinnalle kun kaks teinii palauttaa maanpinnalle.

M4: ...Mutta nyt se on niin dramaattinen, niin semmonen shokki. Työelämää yks viikko yksin, mä teen vaan töitä, ei mitään muuta ja sitten tulen kotiin ja silloin yhtäkkiä olen vaan just mies ja pitää mennä vessapaperia hakemaan, se on kyllä aika semmonen iso skarppi raja. Mä oon huomannut sen nyten että se on vähän skitso kyllä, ei nyt vaikee mutta kyllä se ärsyttää. Mutta mä oon ehkä vähän huonolla tuulella sitten perjantai-iltaa että pitää taas nukkua niin että lauantaiaamuna on taas normaali suomalainen isä taas, ei enää se suuri skandinaavinen johtaja. Että kyllä se kestää kymmenen tuntia ihan semmonen fyysinen prosessi melkein.

Tässä naispuoliso tuo esiin, että lapset palauttavat maanpinnalle. Ekspatriaattitilanne saa aikaan sen, että naispuoliso on päivittäisessä vastuussa kodista, kun taas miespuolisolla työ ja muu elämä rajautuvat tarkemmin arkiviikkoon ja viikonloppuun. Tutkijat ovat kiinnittäneet huomionsa rajatyöhön eli pyrkimykseen vetää rajaa elämänalueiden välille (Shumate & Fulk 2004). Valtosen (2005) mukaan työ-sana kuvaa hyvin vapaaksi pääsemisen joskus työlästäkin luonnetta. Aineistossa nähdään, että kotityöt muun elämän osa-alueena mahdollistavat suhteellisuudentajun. Esiin tulee toisinaan ajatus muutoksesta palkkatyön korkeasta asemasta kotityön tekemisen arvonalennukseen, mutta myös ymmärrys maanpinnalle paluun tärkeydestä. Kun oma muodollinen arvoasema muuttuu,

oma tai toisen ”arvonalennus” voidaan nähdä terveenä, helpottavana ja hauskanakin. Tässäkin tulee esille ymmärrys kotityön alisteisuudesta palkkatyölle.

7.1.2 Työn ja muun elämän rajat

Puolisoiden orientaatiot erillään pitämisessä ovat toinen tässä luvussa tarkastelemani näkökulma. Tässä alaluvussa on esimerkkejä tavoista, joilla puheessa luodaan kuvaa työn ja muun elämän erillään pitämisestä: työn rajaaminen muussa elämässä, muu elämä erillään työstä sekä joustavuuden rajallisuus. Segregointi viittaa tarkoitukselliseen työhön liittyvien ajatusten, asioiden ja käyttäytymismallien vaimentamiseen kotona ja toisinpäin (Edwards & Rothbard 2000). Tarkastelen, kuinka haastateltavat vetävät rajaa uran, perheen ja muun elämän välille. Haastateltavat kuvaavat toisinaan työtä ja muuta elämää erillisinä elämänalueina. Työn ja muun elämän vuorovaikutus tai yhteensovittamisen haasteet eivät välttämättä myöskään rakennu kovin ilmeisinä, voimakkaina tai selkeinä. Suomalais-tutkimuksessa (Rantanen, Kinnunen, Pulkkinen & Kokko 2010) merkittäväksi työn ja muun elämän yhteensovittajien ryhmäksi ilmenikin sellainen, joka kokee joka ikävaiheessa ristiriitaa kumpaankin suuntaan vain vähän. Heitä kuvaa normaalityöajan ylläpitäminen sekä työn ja muun elämän erillään pitäminen. Osa haastateltavista sanoo olevansa tyytyväisiä työuran ja henkilökohtaisen elämän tasapainoon. Seuraavassa esimerkissä haastateltava viittaa eksplisiittisesti parisunnan tyytyväisyyteen:

H: ..Onks teillä ollu sellasta tilannetta et oisitte kokenu olevanne ylikuormittuneita yksityiselämän takia? [...]

N5: ..Et mut ei, meil on jotenkin kuitenkin aika hyvin kaikki nämä jutut et ei oo semmosta. Pitäskö meidän nyt kehittää joku probleemi?

H: Ei tarvi..

Tässä esimerkissä rakentuu puolisoiden samanlainen orientaatio sen suhteen, että työt eivät pääasiassa ole mielessä kotona:

H: Onnistuuks teillä se siirtymä vai käyks teillä koskaan niin että työasiat seuraa mielessä mukana?

N3: Tottahan ne joskus aina seuraa. Mut pääsääntöisesti niin omalta osalta ainakin ihan ok.

M3: Sama, kyl ne aika tehokkaasti tosiaan tossa ton matkan aikana putoo ne hanskat.

N3: Niin ja siinähan viimeistään sitten niin häviää työasiat mielestä kun se pikkutenava juoksee vastaan halaamaan.

Naishaastateltava kertoo, että työasiat kulkevat vain joskus mielessä kotiin, minkä mieshaastateltava vahvistaa. Yhtenä metaforana töiden ajattelemisen tai tekemisen lopettamisen suhteen on hanskojen tippuminen. Työmatka voi toimia eräänlaisena siirtymäriittinä työ- ja vapaa-ajan erottajana (Valtonen 2005). Sen aikana työasiat ja kotiasiat vaihtuvat mielessä keskenään, mitä voidaan pitää tavoiteltava asiantilana. Tätä voidaan kutsua segmentaatioon pyrkiväksi rajatyöksi, jossa vältetään työhön liittyviä ihmisiä ja puheita vapaa-ajalla (Languilaire 2011). Lapsetkin nähdään työasioiden mielestä poistajina. Myös Valtonen (2005) ja Paalumäki (2004) toivat tutkimuksissaan esille, kuinka yritetään vetää rajaa työn ja muun elämän välille sekä haluttomuuden hämärtää työn ja vapaa-ajan välistä rajaa.

Työn rajaaminen muussa elämässä on asia, jota haastateltavat kuvaavat puheessa. Valtonen (2005) on tuonut esiin, että työn läikkyminen vapaa-ajalle voi saastuttaa sitä, vaikkei se olisi ajallisesti suurta. Seuraavassa esimerkissä haastateltava kertoo painokkaasti puhuen, ettei töitä välttämättä tehdä, vaikka niitä mukana kannettaisiinkin. Tässä rakentuu puolisoiden välillä samanlainen orientaatio.

H: ...Koetteks te et teil on usein keskittymisvaikeuksia vapaa-ajalla töiden takia tai kulkeeks työasiat mielessä tuola? [...]

M5: ..meil on monta, monta kertaa siis pitäs tehä niin sanotusti pitäs tehdä, molemmat kantaa tietokoneen mökille ja sit se tuodaan avaamatta sitten sunnuntai-iltana takas et ei ne kyllä häiritte. Se tehdään mikä pakko on mut.. (painokkaasti) [...]

Haastateltava kuvaa useammankin haastateltavan puheessa toistunutta tilannetta, jossa kannettava viedään mukaan mökille mutta sitä ei avata. Hän puhuu painokkaalla äänellä todetessaan, että vain se, mikä on pakko tehdä, tehdään. Kun työn vaatimukset ovat korkeat, rentoutuminen onkin toimiva palautumisstrategia (Kinnunen, Rantanen & Mauno 2010). Keskeistä onkin, kuinka ajatella oikeita asioita oikeaan aikaan, estää vääriä ajatuksia tulemasta mieleen ja erityisesti kuinka välttää työasioita vapaa-ajalla (vrt. Valtonen 2005). Paalumäen (2004) mukaan yksi tapa käsitellä suhdetta työhön on torjua liialliset työlle omistautumisen vaatimukset ja muokata työn ehdot itselle sopiviksi. Myös Repo (2009) havaitsi tutkimuksessaan puhetta työnteon rajoittamisesta. Segmentaatio toimii aktiivisena selviytymisprosessina, jolla ihmiset käsittelevät kahden roolin erottamisen aiheuttamaa stressiä (Rothbard 2001). Seuraavassa esimerkissä tuotetaan sellainen ymmärrys, että puolisoiden välillä on sama orientaatio vapaasta kiinni pitämisen suhteen. Käytännössä tilanne rakentuu kuitenkin puolisoiden välillä erilaiseksi.

H: Entäs sitten ne viikonloput?

M4: No mä pyrin siihen et viikonloppusin ei tehtäis mitään et sit se on vaan se sunnuntai-ilta, joutuu ehkä käyttään.. puol tuntii tunnin. Mut sit jos jotain erikoista, sit voi joutuu tekeen mut periaate on et ei viikonloppusin tehtäis.

N3: Sama periaate mullakin on mut et kyl useimpina viikonloppuina tai siis lähes kaikkina viikonloppuina talven aikana, ei tietenkään kesällä mut talven aikana niin joutuu semmosen puol päivää käyttään.. ehkä suurin piirtein, kolme neljä tuntia..

M4: ..Sulla se pitää paikkansa.

Miespuoliso kuvaa, kuinka pyrkii rajaamaan viikonlopun ajaksi, jolloin töitä ei tehdä. Naispuolison mukaan hänellä on sama periaate, mutta hänen tekemänsä työn määrä vapaa-ajalla voi olla kuitenkin hieman suurempi, minkä miespuoliso vahvistaa. Sunnuntai-ilta määrittyy usein tietynlaiseksi siirtymäajankohdaksi, jolloin voi tehdä työasioita. Kesäviikonloput määrittyvät myös työstä vapaiksi ajankohdiksi.

Muu elämä erillään työstä kuvaa sitä, että muu elämä ei kulkeudu työhön. Ekspatriaattitilanne, jossa perhe asuu eri maassa, tuottaa hyvin konkreettisesti tilanteen, jossa työ ja perhe muun elämän osa-alueena ovat erillisiä elämänalueita. Tämä näyttäytyy siten, että henkilökohtaisen elämän asiat eivät kulkeudu mielessä töihin. Kyseessä voi olla ammattiylpeys: on kunnia-asia, että perhe-elämän ongelmat eivät haittaa työn hoitamista (Laitinen 2007). Tätä havainnollistaa seuraava aineisto-ote.

H: Koetteko te että se on joskus vaikeeta yhteen sovittaa näitä erilaisia rooleja? [...]

N4: Niin ja sit siinä on sekin sitten että siellä Kööpenhaminassa niin ei oo semmosta arkipäivän kuvioita et hyvä et tarttee käydä kaupassa mut että.. Siellä ei tartte mistään semmosista pyykeistä ja semmosista huolehtii eikä siivota eikä mitään et vaan se että saa itsensä ruokittuu jollain lailla jossain välissä.

M4: Se on simppele elämä siinä mielessä. Mutta ihan hyvä elämä siellä Kööpenhaminassa mutta se on ehkä liian simppele, se on vaan työ ja sitten kotiin ja sitten taas työ.

Tässä aineisto-otteessa naispuoliso samaistuu miehensä tilanteeseen kuvamalla tämän arkipäivää komennusmaassa ja miespuoliso jatkaa työkeskeisen elämäntyylin liiallisesta yksinkertaisuudesta. Edwards ja Rothbard (2001) sekä Rusconi ja Solga (2008) havaitsivat myös tutkimuksissaan, että kun yksilöiden työ ja perhe ovat erillisempiä kuin he toivovat, heidän hyvinvointinsa kärsii. Paikkaan liittyviä työn ja muun elämän yhteensovittamisen näkökulmia ovat puolison kanssa asumisen läheisyys tai erillisyyys sekä työn ja kodin välimatka

(vrt. Leinonen 2011). Erillään asuminen mahdollistaa suuremman ajankäytön työhön mutta on myös sen kielteinen puoli. Tässä esimerkissä rakentuu erilainen orientaatio puolisoitten välillä.

Joidenkin pariskuntien puoliset voisivat teoriassa työskennellä samassa työpaikassa, mutta käytännössä tämä ei ole vaihtoehto. Seuraavassa esimerkissä kuvataan sitä, että puolison kanssa ei haluttaisi työskennellä, vaikka vapaa-ajalla tullaankin toimeen.

H: ...Miten sä ajattelet siitä, et jos te olisitte samassa työpaikassa, ni millasta se olis?

N5: ..Siis esimerkiks mä en oo hetkeekään harkinnu, et Pentti olis mun yrityksessä töissä, vaikka vois olla.. ..Mutta tota, miks mä en vois kuvitellakaan että se, me tehtäis? Ei se, että mä niin kun.. Mä en varmaan kyllä oikeesti tykkää sen työskentelytavasta. En oo ajatellu sitä sillai. Et ei mul oo mitään sitä vastaan, ei meil oo lomilla koskaan vaikeeta, vaikka me ollaan aamusta iltaan yhdessä ja pelataan ja asutaan siinä.. Et ei se oo se, siis se niin ku läsnäolo tai se, että se ois musta jotenki vastenmielistä.

Haastateltava kuvaa, kuinka puolison työskenteleminen omassa yrityksessä ei ole mahdollinen vaihtoehto, vaikka se olisi ammattiosaamisen puolesta mahdollista. Hän esittää itse kysymyksen, mistä tämä johtuu ja vastaa tämän liittyvän työskentelytapojen eroihin eikä niinkään pitkän yhdessäolon ongelmaan viitaten lomiin. Tämä haastatteluvastaus tulee ymmärrettäväksi laajemmassa kokonaisuudessa. Alaluvussa 5.4 haastateltavat ovat kuvanneet yhdessä vietetyn vapaa-ajan suurta määrää. Alaluvussa 6.1 he ovat kuvanneet työurallaan tekemiään liikkuvuus päätöksiä, joihin liittyy lähtökohtainen halu siitä, ettei haluta työskennellä samassa työpaikassa. Paikkaan liittyvä rajanteko on esimerkiksi toimintojen, ihmisten ja puheiden tietyille elämänalueelle rajoittamaan pyrkimistä (Languilaire 2011).

Joustavuuden rajallisuudella tarkoitan työn ja muun elämän yhteensovittamisen joustavuuspuheelle ehtojen asettamista. Sosiokulttuuriset rakenteet rajaavat mahdollisuuksia rajanvetoon (Mescher ym. 2009). Eräs haastateltava kuvaa sitä, kuinka pariskunnalla on ollut iso mahdollisuus vaikuttaa ajankäyttöön. Kuitenkin monet muut ihmiset, kuten perheenjäsenet, rajoittavat ajankäyttöä. Myös Paalumiäki (2004) havaitsi tutkimuksessaan palkansaajista ja Hytti (2003) tutkimuksessaan yrittäjistä saman. Yrittäjyyden joustavuus korostuu seuraavassa etenkin suhteessa puolison palkkatyön rajoittavuuteen:

H: ..Tota niin, ootsä tällä hetkellä tyytyväinen nyt sitte työn ja vapaa-ajan tasapainoon elämässä?

N5: Joo oon. Oon sillä tavalla miten mä ite voin siihen vaikuttaa, ni oon. Et tavallaan ehkä sitte se, että, se mikä ehkä rajottaa mun vapaa-aikaa.. Tai tarkoittaa oikeestaan niin ku lomailua, jos me puhutaan ihan vapaa-ajasta. Niin yrittäjällähän on kuitenkin vapaa-aikaa muutaki kun lomia. Et voi, mä voin ihan yhtä hyvin olla, etten mä tuu tänne. Ja kastelen kotona kukkia. Et tavallaan se on mulle vapaa-aikaa. Mut jos puhutaan ihan lomista, ni meil on rajottava tekijä on se, et mun mieheni on vieraan palveluksessa. Ni sil ei oo lomia. Ettei voi niin ku lähtee tavallaan mihinkään. Tottahan mä voisinkin lähtee. Ja ehkä nyt tässä, ihan kohtapuoliin mulle jää pari, pari hyvää ystävätärtä niin ku jää eläkkeelle.

Aineistosta on havaittavissa, että erityisesti naisen yrittäjäyys näyttäytyy joustavana vapaa-ajan suhteen, kun taas miesyrittäjien selonteossa on taipumusta esittää yrittäjäyys haasteeksi vapaa-ajan kannalta. Erityisesti naisten onkin havaittu käyttävän yrittäjäyden joustavuutta hyödyksi henkilökohtaiseen elämään yhteensovittamisessa.

Aina muun elämän merkitys työlle ei rakennu samalla tavalla omaksi valinnaksi kuin edellisissä esimerkeissä. Muun elämän osa-alueista erityisesti perhe rajaa työn tekemisen mahdollisuutta. Tässä aineisto-otteessa päivähoidon joustamattomat aikataulut yhdistettynä matkatyöhön näyttäytyvät ongelmallisena nimenomaan mahdottomuutena venyttää työpäivää illasta. Haasteltavat ovat tästä samaa mieltä.

H: Miten te koette sen että teil on molemmilla selkeesti sekä työrooli että kotirooli, verrattuna siihen että toisella ois esimerkiks vaan yks ois vaan kotona esimerkiks? [...]

N3: ..Mut toisaalta ei taas halua sillä lailla joutaan et lapsi joutuu oleen pidempään hoidossa mut et.. Niin.. Etten mä haluis pidentää lapsen hoitopäivää missään olosuhteis kuitenkaan. Vaan sit pitäis olla joku muu järjestely jolla sen sais.. sais toimimaan.

H: Miten te sit ratkasisitte sen, et se hoitopäivä ei kuitenkaan pitenis?

*M4: Sillä että.. mehän viedään kuitenkin vasta puol yheksäks. [...]
..Kun taas illasta se on päinvastoin eli toi on hankalaa tämmöselle valkokaulustyöläiselle tää päivähoitoaikataulu et tietysti ne jotka on menee töistä kaheksast neljään, nehän halua viedä jo seittemältä lapsen. Mut akateeminen matkustaa jos illasta venähtää niin se on hankalaa se aika.*

Haastateltavat kertovat, että lasten ulkopuolista hoitopäivää ei haluttaisi pidentää. Myös Revon (2005) tutkimuksessa joustavuuden idean painoarvo tuli ymmärrettäväksi siitä työelämäkehyksestä käsin, josta äidit lastenhoitoa tarkastelivat. Työn vaatimukseen haluttiin vastata siitä huolimatta, että se edellyttää

suuria järjestelyjä yksityiselämässä, mihin vaikutti työntekijän käytettävissä oltavuus. Tässä viitataan retorisenä keinona sosioekonomiseen asemaan, valkokaustustyöhön ja akateemisuuteen. Tuon myöhemmin esille oman työn asettamisen kahdeksasta neljään -työn vastakohtaksi, jonka avulla tämän voi ymmärtää. Joidenkin haastateltavien puheessa muun elämän takia myös matkustelu-, ilta-, yö- ja viikonloppumenot työn puitteissa saattavat olla rajoitettuja. Puolison merkitystä näistä työuran vaatimuksista tinkimisessä ja ymmärtämisessä olen käsitellyt luvussa 6.

7.1.3 *Työn ja muun elämän rajattomuus*

Puolisoiden orientaatiot yhteen kietoutumisessa ovat kolmas tässä luvussa tutkmani näkökulma. Näkökulma on vastakkainen elämänalueiden erillään pitämiselle. Integrointi viittaa tunteiden, arvojen ja taitojen valumiseen elämänalueelta toiselle (Edwards & Rothbard 2001). Se lähenee tietyssä kohtaa moniroolisuuden käsitettä. Tässä luvussa tarkastelen moniroolisuuden yhteydessä esille tuomiini kuvauksiin verrattuna tilanteita, joissa työn ja muun elämän myönteisen vuorovaikutuksen suunta – työstä muuhun elämään tai muusta elämästä työhön – on merkityksellinen. Tarkastelen yhdistyneitä elämänalueita: työ rikastaa muuta elämää, työ muun elämän määrittäjänä ja muu elämä kulkeutuu työhön. Haastateltavat kuvaavat monin tavoin, kuinka työtä ja muuta elämää on vaikea erottaa toisistaan erillisinä elämänpiireinä; ne ovat pikemminkin yhdistyneitä elämänalueita. Myös Valtonen (2005) havaitsi tutkimuksessaan työn ja perheen dikotomian näkemisen ei-merkittävänä sekä työn ja muun elämän välisen rajan ja sen, mitä vapaa-aika ylipäättään on, kyseenalaistamisen.

Yhteen kietoutumisen joustavuus on eräs vallitseva tapa kuvata elämänpiirien yhteen kietoutumista niin tutkimuskirjallisuudessa kuin haastatteluaineistossa. Tällöin vastaavasti rakennetaan eksplisiittisesti tai implisiittisesti kuvaa elämänpiirien erillisyyden joustamattomuudesta. Puhetta työn ja perheen yhteensovittamisesta leimaakin puhe joustavuudesta (Repo 2005). Ajallinen työn ja muun elämän yhteensovittamisen näkökulma on esimerkiksi työtuntien joustavuus (Leinonen 2011). Esimerkiksi naispuolisista yrittäjistä kerrottiin aiemmassa esimerkissä, että heidän työnsä ajoituksen autonomisuus mahdollistaa yhteisen vapaa-ajanvieton.

Työ rikastaa muuta elämää on ymmärrys, joka näyttäytyy haastateltavien puheessa myönteisessä mielessä. Yksi konkreettisimmista esimerkeistä, joissa kahden uran pariskunnan asetelmassa työ ja muu elämä linkittyvät, on tilanne, jossa puoliset ovat tavanneet toisensa työn kautta. Eräs haastateltava sanoo sen rakentaneen koko henkilökohtaisen elämän. Työura on merkityksellinen puolison kannalta: ammatilla voi olla merkitystä sosiaalisten suhteiden rakentamiselle,

kuten kumppanin valinnalle. Seuraavassa haastateltavat kuvaavat yhteisten ystävyyksien syntymistä työstä.

H: ...Eli mä voisin eka kysyy tota että minkälaista myönteistä vuorovaikutusta te näätte että työuralla ja yksityiselämällä on? Eli voisko ne jotenkin täydentää tai tukea toisiaan.. positiivisella tavalla?

N5: Kyl meillä ainakin tukee hirveesti, meil on älyttömän paljon hyviä ystäviä jotka on samanhenkisiä ja tämmösii niin yksityiselämän puolella.. Jännästi et vaik kuinka tiukkaa työtä tehään niitten kans niin sit on ihan hulvatonta vapaa-aikaa kuiteskin. Tossa ehkä parhaimmillaan ja se minkä se tekee niin on yhteiset keskustelupohjaa sit kuitenkin, sit on paljon semmosii yhteisiä taustoja että jotka sit siin keskustelu tavallaan liippaa sitä työtä mut ei oo kuitenkaan työn tekemistä. [...]

Naishaastateltava kuvaa ensin, kuinka samat ihmiset ovat pariskunnan yksityiselämässä sekä työssä että vapaa-ajalla. Emotionaalinen ja psykologinen rajojen ylittäminen voi viitata esimerkiksi siihen, että haluaa olla sama ihminen sekä työssä että muussa elämässä (Languilaire 2011). Haastateltava kuvaa mahdollisuuden keskustella töihin liittyvistä asioista myönteisenä, muttei tulkitse sitä kuitenkaan työn tekemiseksi. Tämä ymmärrys on analoginen haastateltavien tuottamalle ymmärrykselle, jossa puolison kanssa työskenteleminen ja työasioista puhuminen vapaa-ajalla näyttäytyy myönteisenä. Töiden kautta on syntynyt ystävyysuhteita, mutta heiltä saa myös ammatillista asiantuntemusta työhön. Tässä, vastaavasti kuin luvussa 6.2, nähtiin puolison merkitys asiantuntemuksen tuottajana. Tämä selonteko asettuu mielenkiintoiseksi saman pariskunnan miespuolison moniroolisuuden yhteydessä esille tuoman selonteon valossa, jossa hän kuvaa työn ja muun elämän verkostojen yhdistämisen taidon haastavuutta. Parisuntien vapaa-ajan yhteisyyteen viittaa lisää alaluvussa 7.2.

Haastateltujen puheessa ilmeni muun muassa sellainen työstä muuhun elämään suuntautuva myönteinen tekijä, että kun saa toteuttaa itseänsä mielekkäässä työssä, on miellyttävämpi kotona (vrt. Hartikainen 2009). Tätä kuvattiin myös luvussa 5.3 orientoituessa työssäkäyväksi äidiksi (tai isäksi). Eräässä esimerkitapauksessa mieshaastateltava kertoo, että lapset hyötyvät työssäkäynnistä. Mielekkästä työstä tinkiminen lasten vuoksi näyttäytyy ongelmallisena. Tämä on luvusta 5.3 tuttua vastapuhetta vanhempien oman hoivan ja intensiivisen läsnäolon vanhemmuuden vaatimuksille. Toisessa esimerkitapauksessa kuvataan ansiotyössä käyvää puolisoa ainoana realistisena ja ristiriidattomampana mahdollisuutena. Tämä on puolestaan luvusta 6.2 tuttu ajatus: kaksi uraa nähdään ainoana mahdollisena vaihtoehtona omassa parisuhteessa.

Elämänpiirien yhteen kietoutuminen voidaan nähdä toivottavana asiantilana. Seuraavassa miespuolison mukaan kysymykseen liittyy sellainen lataus, että töiden kulkeutuminen vapaa-ajalle olisi kielteistä. Tässä näyttäytyy puolisoiden samanlainen orientaatio työn ja muun elämän limittymisestä.

H: ...Koetteks te koskaan että työasiat kulkee mielessä sellasiinkin hetkiin tai tilanteisiin jollon niitä ei haluais?

N4: Ei ne oo varmaan koskaan kokonaan pois mielestä että..

M4: Niin no se edellyttäs että jollain tavalla vähän negatiivista suhtautumista et en..

N4: ?? se että mun pitäs saada se sanelin sängyn viereen kun minä herään joskus aamuyöllä ja keksin jonkun hirveen hyvän ajatuksen josta ei oo hajuakaan aamulla herätessä.

M4: Se, tavallaan se tukis sitä ajattelua et työ on vaikeeta ja vastenmielistä ja vapaa-aika on hauskaa ja kivaa.

Naispuoliso kertoo töiden jatkuvasta limittymisestä vapaa-aikaan. Miespuolison tuottaa vastapuhetta työn näkemiselle tylsänä ja epämiellyttävänä ja vapaa-ajasta miellyttävänä (vrt. Luomala & Heinonen 2011; Valtonen 2005). Naispuoliso viittaa työideoiden syntymiseen vapaa-ajalla. Kahden ajankäytön kategorian välillä olevia tiloja kutsutaan liminaalituloiksi. Tällä tarkoitetaan välissä olevia tiloja ajassa ja paikassa, muutosta yhdestä maailmasta toiseen (Turner 1982). Valtonen (2005) tuo esiin, että ideat syntyvät usein liminaaleissa välituloissa. Pitkät työpäivät eivät ole välttämättä yhteydessä toiveisiin enemmästä perheajasta, eikä perheaika ole ainoastaan positiivista (Repo 2009; Tyrkkö 2002). Töiden kulkeutuminen vapaa-aikaan voi olla molempien puolisoiden hyväksymä tilanne. Eräässä esimerkkitapauksessa kerrotaan, että työkeskeiseen elämäntyyliin on totuttu. Työn kulkeutumista muuhun elämään kuvataan myös niin, että tilanteet voivat olla ohimeneviä.

Seuraavassa esimerkissä haastateltava kuvaa työn hallitsevuutta elämässä pariskunnan yhteisen yrittäjyyden kontekstissa.

H: Millasta on sun mielestä olla puolison kanssa samassa työpäikassa? [...]

N4: ...Minä keksin joskus, että me nyt mä viime yönä keksin, että hei me kumpikin mietitään työasioita keskellä yötä. Tuntuu, että sillon ne tulee sopivasti mieleen, kun on nukahtamaisillaan. Se on sitten, kun se rakas puolisoikin on samassa työpaikassa, niin se nykyäsee olkapäästä, kun se ei ymmärrä mitään, kun se on puoliunessa ja rupee selittämään, että nyt olen ratkaissut tämän ja kumpikaan ei muista aamulla mitään.

Pariyrittäjyydessä ura ja liitto ovat kietoutuneet yhteen, mikä voi johtaa liiketoimintaan liittyviin puheisiin kotona (Smith 2000). Toisaalta työasioista puhuminen puolison kanssa voi olla tapa saada ne pois mielestä ja rajata yksityistä aikaa (Valtonen 2005). Työn ja perheen tai yksityiselämän yhteensovittamisen tutkimuksessa ei ole tähän saakka juuri tutkittu tapauksia, joissa kyse on yrittäjistä. Kyse on erityisesti siitä dilemmasta, joka liittyy pariyrityksen toimintaan eli tilanteeseen, jossa työ ja puoliso ovat läsnä ”koko ajan”.

Työ määrittää muuta elämää on nimeämäni puhetapa, jossa työn läikkyminen muuhun elämään näyttäytyy kielteisemmän sävytteisenä kuin edellisessä puhettavassa. Työstä muuhun elämään suuntautuvaa kielteistä vuorovaikutusta ilmeni haastateltavien puheessa verrattain runsaasti, ja eräänlaisena yhtenäisenä teemana näkyi työn hallitsevuus elämässä. Elämänpiirit ovat kietoutuneet yhteen usein siihen suuntaan, että työ määrittää muun elämän ratkaisuja tai häiritsee muun elämän viettoa. Tällöin syntyy käsitys, jossa elämänpiirien yhteenkietoutuminen näyttäytyy vähemmän houkuttelevassa valossa. Siihen on voitu tottua tai siitä on voitu pyrkiä irti, eli se myös kyseenalaistettiin ja sille haettiin vaihtoehtoja ja uusia ratkaisuja. Haastateltavat viittaavat puheessaan aikapaineen ja kiireen kokemuksiin (vrt. Nätti, Anttila & Oinas 2007). Tässä aineisto-otteessa miespuoliso tuottaa naispuolison ja haastattelijan vahvistamana kuvauksen työnteon kulkeutumisesta muuhun elämään.

H: Entä onks sellasta, että työ sillai ylikuormittais, että se ois vapaa-ajalla väsyny sen takia esimerkiks? [...]

M5: ..Täytyy sanoo, et se tenniskenttäkenttäjakso oli välillä kesäisin, loppukesäisin sellasta, että se tahto kyllä kuormittaa vähän, et se häiritti jo yöuniaki se on sen verran hektistä työtä, että ja siinä meni, siis sillon mulla oikestaan oli kesä töitä ja talvi, no joo, ei sekä, en mä nyt ihan voi sanoo, kyl mä talvellaki tein töitä, lisäähän se oli.

N5: Niin teitki. Itse asiassa sää teit talvella tosi paljon.

M5: Nii joo. Kesällä se oli melkein seittemän päivää viikossa ja kymmenen tuntia päivässä. Tuntu ainaki siltä. [...]

H: Oliko esimerkiks, tuliks sillon sellasta tunnetta, että työ ois vieny liikaa aikaa semmosilt aktiviteeteilt, mitä oisit halunnu..

M5: Totta kai, joo, kyllä. Sillon se oli ehdottomasti sitä.

Mieshaastateltava aloittaa kertomalla työuran tilanteestaan, joka oli aiheuttanut uniongelmia ja ylitöitä. Naishaastateltava täydentää miehen kertomaa. Haastattelija tarkentaa, oliko tämä epätoivottava tilanne, minkä miespuoliso vahvistaa. Myös muissa vastaavissa esimerkeissä haastateltavat identifioituvat puolisonsa tilanteeseen. Sen lisäksi, että työt kulkeutuvat konkreettisesti muuhun elämään, ne voivat haastateltavien puheen mukaan kulkeutua ainakin mielessä. Eräässä esimerkkitapauksessa miespuoliso viittaa tilanteeseen, jossa naispuoliso on hänen

mielestään alitajuisesti suunnitellut työasioita, minkä nainen vahvistaa. Yhdessä tuotetun selonteon mukaan viikonloppuna ei ehdi palautua edellisestä työvii-kosta, jos viikonloppun aikana ajattelee työasioita. Kinnunen ja kumppanit (2010) havaitsivat omassa tutkimuksessaan, että heikko psykologinen irrottautuminen työstä lisää työstä perheeseen suuntautuvaa ristiriitaa. Jälleen vapaa-ajan tunnusmerkiksi määrittäyty sen suojeleminen työn läsnäololta (vrt. Valtonen 2005).

Yrittäjien ajankäyttö ei aina vaikuta juurikaan jakautuvan toiveiden mukaisesti (vrt. Suvanto 2008). Eräs mieshaastateltava kuvaa jatkuvaa tavoitettavuutta ver-rattuna palkansaajiin, ja naispuoliso jatkaa selontekoa kuvaamalla, kuinka ei voi jäädä sairastamaan. Yrittäjän oma jaksaminen jää helposti taka-alalle, ja ongel-matilanteista pyritään selviämään itsenäisesti ja pelkästään omien hallintakeino-jen avulla (Suvanto 2008). Hytin (2003) mukaan erityisesti yksinyrittäjänä voi olla hankala löytää tasapainoa, vaikka olisi henkilökohtaisessa elämässä vakavia tapahtumia. Vallalla oleva kulttuurinen ymmärrys yrittäjyydestä tuottaa ajatuk-sen, että yrittäjyys on kuluttava tehtävä. Sitä ei pidetä vain työnä vaan elämää do-minoivana kokonaisuutena, johon yrittäjän täytyy sitoutua täydellisesti. Tavoitet-tavuus venyttää työaika ja syrjäyttää perhe- ja vapaa-aikaa sekä vaikeuttaa ajan koordinoimista (Anttila ym. 2007). Tarpeet irtautumiselle vaihtelevat; tavoitetta-vuudesta irti pääseminen voi vaatia arkiympyröistä pois pakenemista (vrt. Ojala 2010).

Tässä esimerkissä haasteelliseksi rakentuu yrittäjyyden ja vanhemmuuden yh-teensovittaminen yrityksen taloudellisesta vastuusta johtuen:

H: Miten se tapahtu tavallaan se valinta et sä jäät kotiin ja mies jatkaa töissä?

N4: ...Mut sit Minean kans niin siinä ei ollu paljon vaihtoehtoja kun oli oma, ties että toimitila- ja kaikki kulut raksuttaa silti vaikka mä oisin kotona että ei siinä voi tehdä paljon muuta et meillä oli kuitenkin sihteeri palkallisena eikä toinen osakas voi tehdä niin paljon töitä että kattas yksin kaikki kulut et kuitenkin se vastuu tulee sit sitä kautta.

Mielenkiintoisesti puheessa ei rakennu vaihtoehto miespuolison jäämisestä ko-tiin, vaikka juuri tämä on haastattelijan eksplisiittinen kysymys. Työnteon pikai-nen aloittaminen näyttäytyy haastateltavan puheessa välttämättömänä. Myös las-tenhoidon kontekstissa yrittäjyys vertautuu palkkatyöhön, johon viitataan nor-maalina normina ja vähemmän raskaana.

Oinas (2007) havaitsi, että työajat ovat pääasiallinen ajankäytön määrittäjä kahden uran perheillä. Tässä aineistossa erityisesti pariskunnat, joilla ei ole ko-tona asuvia lapsia, saattavat kokea, että muussa elämässä ei ole sellaisia velvolli-suuksia, jotka edistäisivät työn ja muun elämän erillään pitämistä. Työajan pituus onkin yhteydessä koettuun aikaristiriitaan erityisesti, kun molemmat puoliset

tekevät pitkää työpäivää. Tämä on havaittavissa myös lapsettomilla ja niillä, joilla lapset eivät asu kotona (Tammelin 2009). Suomalaistutkimuksessa (Rantanen ym. 2010) tyypillisin ryhmä on sellainen, jossa työstä perheeseen suuntautuvaa ristiriitaa on eniten ruuhkavuosina kokemuksen vähetessä keski-ikäisenä, mutta koko väestön tasolla ristiriidan kokemukset eivät ole merkitsevästi vähäisempiä keski-ikässä kuin ruuhkavuosina.

Toisen puolison kiireinen työtilanne näkyy toisen kuormittumisena kotona. Kuormitus näkyy erityisesti siten, että voimavarat käytetään töissä, jolloin jaksamishaasteet ilmenevät kotona. Eräs haastateltava kertoo, että toisen puolison työpaineiden aikana pyritään siihen, että kotoa olisi mahdollisimman vähän huolia. Tämä tulee ymmärrettäväksi ansiotyön ensisijaisuuden ajatuksen myötä.

On kontekstuaalinen kysymys, milloin työnteko on oikein ja milloin väärin (vrt. Valtonen 2005). Valtonen (2005) on tuonut esiin, että kun yksi perheenjäsen näkee oman työskentelynsä ongelmattomana mutta toinen haastaa sen, erilaiset ymmärrykset kohtaavat ja taistelevat. Tämä havainnollistuu seuraavassa:

H: Entä kuinka paljon te hoidatte työasioita vapaa-ajalla tai sen jälkeen, ku ootte lähteny työpaikalta? [...]

M4: ..Työn kotiinviesti tapahtuu siinä mielessä, että silloin, kun muukin perhe on kotona, joka ei ole, joka on tämmöstä ei-perinteistä työaika, nii mä voin tehdä silti töitä.

N4: Siis sä teet nyt joka ilta, viikonloppusin, aamusin ja iltasin ja vähän päivällä, että mä en tee ihan niin paljo kotona, koska mul ei oo kannettavaa konttoria, onneks. Mä yritän mahdollisimman paljon rajottaa papereitten raahaamista. Sitäkin tein kyllä joskus ja sitte välillä häivyin viikonloppuna työpaikalle.

M4: Et paljon.

N4: En paljon, en. Yritän mahollisimman paljon välttää, et mä koi-tan sit venyttää sitä työpäivää, mut tota noin en mä kauheesti kanno kotiin. Joskus kyl kannan ja sit mä kannan ne seuraavana aamuna samannäkösenä takasi, että en mä kauheesti tee ihan työhön liittyvii. Sit saatan tehdä just jotain semmosii yhdistystoimintaan liittyvii tai koulutukseen liittyvii juttuja kotona, mutta varsinaisii työtehtäviä en kauheesti tee, koska en pysty. Tekisin kyllä, jos pystyisin varmaan, mutta onneks en pysty.

M4: En mä siinä mielessä laske työtunteja, enkä itselleni ainakaa pidä sitä tämmösenä lopullisena mittarina siitä, vaan enemmänki sil mittari syntyy sitte sen laadun, laatuajan kautta, että voihan niitä tunteja tulla sitte vähän enemmän ku se 37 ja puoli tuntia viikossa. Eikä siinä mitään, että mää hyväksyn sen itse, että näin varmaan onkin, mut sitten joskus vaan ne työtunnit sitte sattuu päällekkäin jonkun muun kanssa, jota vois ol kivempi tehdä ja silloin se on ikävämpää, mutta niin ku sanottu, nii kotikonttori on, siin on hyvät ja huonot puolensa.

H: Kyllä.

N4: Niin ku näät, nii asioista on erilaisia mielipiteitä samassa perheessä.

H: [naurahtaen] Se on vissiin aika yleistä.

Miespuoliso aloittaa kuvauksen työn irtautumisesta ajasta ja paikasta. Naispuoliso tekee oman kärjekkään tulkintansa asiasta jatkaen kuvausta omasta erilaisesta orientaatiostaan, minkä miespuoliso puolestaan vahvistaa. Tässä naispuoliso ei samaistu miespuolison asemaan, mutta miespuoliso samaistuu naispuolison asemaan eli kyseessä on asymmetrinen roolinotto (Holmberg 1993). Tämä on sukupuolijaolta epätyypillinen vuorovaikutustapa, johon viitataan lisää johtopäätösluvussa 9. Naispuoliso toistaa vahvistuksen ja jatkaa kuvausta omasta orientaatiostaan, että työt eivät myöskään kulkeudu kotiin tai jos kulkeutuvatkin, niitä ei välttämättä tehdä, sekä tuottaa esimerkin siitä, kuinka työnteon rajoittaminen kotona on hyvästä. Lopussa rakentuu implisiittisesti ymmärrys siitä, että miespuoliso tekee kotona töitä ja että se ei ole mahdollista molemmille. Tähän miespuoliso puolestaan jatkaa kuvaamalla omaa orientaatiotaan. Lopuksi naispuoliso kommentoi eksplisiittisesti puolisoitten orientaatioiden erilaisuutta, minkä haastatteli ja kuittaa normalisoimalla. Naispuoliso luo jännitettä kiistämällä toisen puheenvuoron, provosoimalla tai puhumalla toisen ohi ja viittaa puolisoon luoden jännitteitä. Toistuva teema tällaisessa vuorovaikutusdynamikassa on ansiotöiden tekeminen kotona.

Etätyön hyvyys tai huonous työn ja muun elämän yhteensovittamisen kannalta ei ole kiistatonta. Nätin ja kumppaneiden (2005) tutkimuksessa tietotyö mahdollisti työn irtoamisen ajasta ja paikasta. Kielteisiin vaikutuksiin kuului perhe-elämän häiriintyminen työskentelystä. Työn on nähty lisäävän aikapaineen kautta häirintää muuhun elämään. Etätyö vie perheaikaa ja vaikeuttaa työstä irrottautumista. Etätyötä käsitellään usein teknisenä kysymyksenä, jolloin perheellisyys ja sukupuoli jäävät käsittelemättä (Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta 2003). Etätyön retoriikka ja todellisuus voivat erota toisistaan: joustavuus ajassa ja paikassa sekä teknologian mahdollisuudet periaatteessa voivat muuttua epäsopivuudeksi ja kotitalouden sekä itsekurin vaativuudeksi käytännössä (Valsecchi 2006).

Muu elämä kulkeutuu työhön harvemmin. Joidenkin haastateltavien mukaan muun elämän asiat eivät seuraa mielessä työhön muuten kuin lastenhoitoon liittyvissä poikkeustilanteissa (vrt. Repo 2005). Eräässä esimerkkitapauksessa paris-kunta kuvaa, kuinka lasten asioiden hoitaminen työajalla on enemmän toisen puolison vastuulla. Puhelimen merkityksenä eivät välttämättä ole kiireelliset työasiat vaan halu olla tavoitettavissa siksi, että joku voi soittaa lapsia koskevissa asioissa (Arjas-Kauranen 2006). Puolisoiden välillä voi olla erilaisia tendenssejä sen suhteen, missä määrin he haluavat olla tavoitettavissa työssä yksityisasiassa (Rantanen & Räikkönen 2010).

Muu elämä kulkeutuu työhön haastateltavien puheessa myös myönteisessä mielessä. Tämä puhe on erilaista kuin sellainen, jossa korostetaan muun elämän pitämistä erillään työstä. Eräässä selonteossa kuvataan, kuinka puolison voi yhdistää työhön liittyviin aktiviteetteihin: pariskunnan työt mahdollistavat puolison mukaan ottamisen ja vapaa-ajan yhdistämisen työhön. Kun kummallakaan työ ei ole sidottu aikaan eikä paikkaan, työtä ja vapaa-aikaa voi yhdistää esimerkiksi liittämällä yhden virallisen kokouksen sisältävään työmatkaan yhteisen retken puolison kanssa. Puolisoiden työrytmien samanaikaisuus mahdollistaa esimerkiksi yhteiset matkat (Tammelin 2009). Haastateltavat kertovat, että työ mahdollistaa kumppanin kanssa ajan viettämisen puolin ja toisin *avecina*. Luvussa 6.2 toin esiin *avecina* toimimisen työuran tukemisena, mutta se voidaan nähdä myös pariskunnan yhteisen ajanvieton mahdollistavana työuran piirteenä.

7.1.4 Yhteenveto

Työn ja muun elämän vuorovaikutuksen kontekstissa haastateltavat painottavat, että on tärkeää taata molempien elämänalueiden, sekä työn että muun elämän, olemassaolo. Molempien elämänalueiden turvaamiseen liittyy se, että pelkkä koti tai työ ei riitä itselle tai puolisolle elämänsisällöksi. Haastateltavat kuvasivat sen tärkeyttä, että yksilöllä on elämässään sekä ansiotyötä että muun elämän osalta erityisesti perhe. Yksipuolisuuden riskinä näyttäytyi riippuvuus, joka ei käynyt itselle mahdolliseksi vaihtoehdoksi. Riippuvuus työstä tuotetaan erityisesti miesten ja riippuvuus kodista naisten ongelmaksi. Haastateltavat painottavat erilaisia hyötyjä, joita monista rooleista on, ja vähemmässä määrin haasteita.

Moniroolisuuteen, eri elämänalueiden täydentävyyteen perustuvaa vuorovaikutusta molempiin suuntiin on puheessa runsaasti. Moniroolisuuden ensimmäiseksi myönteiseksi piirteeksi rakentuu myönteisten tunnetilojen ja energian hyödyntäminen työn ja muun elämän välillä. Parisuhteessa sujuvuus vaikuttaa myönteisesti työhön energisoiden sitä. Moniroolisuuden katsotaan mahdollistavan myös puolison realistisen suhteuttamisen toisiin ihmisiin. Vaadittavan käyttäytymisen erilaisuuden työssä ja muussa elämässä katsottiin mahdollistavan tietynlaisen suhteellisuudentajun, ”paluun maan pinnalle” arvonalennuksena töistä kotiin. Toisesta puolisoista osittain erillään asuessa raja käyttäytymisen erilaisuudessa on toisella puolisoilla toista suurempi. Yleisesti työssä ja muussa elämässä vaadittavan käyttäytymisen erilaisuuden kielteisyys ei näyttäytynyt haastateltavien puheessa kovin keskeisenä teemana.

Orientaatio pitää työtä ja muuta elämää erillisinä alueina näyttäytyy eri tavoin. Erilliset elämänalueet näyttäytyvät ensinnäkin siten, että työtä ja muuta elämää ei pidetä toisistaan riippuvina eikä niiden välinen suhde rakennu erityisen merkitykselliseksi, ongelmalliseksi tai myönteiseksi. Toiseksi työ ei välttämättä kulkeudu

muuhun elämään tai muu elämä halutaan pitää erillään työstä. Pariskunnan yhteisenä rajaamispyrkimyksenä voi olla, ettei työ kulkeutuisi muuhun elämään, joskin käytännössä puolisoiden välillä voi olla eroja. Muun elämän erillisuus työstä ilmenee esimerkiksi siten, että puoliso halutaan pitää erillään työstä. Aina muun elämän merkitys työlle ei ole oma valinta. Ekspatriaattitilanne, jossa asutaan erillään puolisoista, aiheuttaa selvän rajan työn ja muun elämän välille. Elämänpiirien rajojen hämärtymistä tuottava, työn ja muun elämän ajankäyttöön liitetty joustavuus voi olla rajallista: muut ihmiset, kuten puoliso, määrittävät sitä. Puolisoiden välillä voi olla eroa joustavuudessa, kun toinen on yrittäjä ja toinen palkkatyöntekijä. Lisäksi yrittäjyys näyttäytyy joustavuutena työn ja muun elämän suhteen lähinnä naisten kertomuksissa – mahdollisesti koska aineistossa on enemmän nais- kuin miesyrittäjiä. Toisaalta juuri naiset saattavat tavoitella joustavuutta yrittäjyydellä tai ainakin puhua siitä. Muusta elämästä erityisesti perhe rajaa työntekoa.

Orientaatiosta työn ja muun elämän yhteen kietoutumiseen on useita esimerkkejä. Yhteen kietoutumisen joustavuus on eräs vallitseva tapa kuvata sitä ja rakentaa kuvaa erillisyyden joustamattomuudesta. Elämänalueiden läpäisevyys koetaan joustavuutta ja autonomisuutta tuottavana tekijänä hyvässä ja pahassa. Joustavuuden koetaan olevan erityisesti yrittäjyyttä kuvaava piirre, millä on sekä myönteisiä että kielteisiä konnotaatioita. Työ kulkeutuu muuhun elämään, rikastaa sitä ja jopa määrittää elämää. Töiden kulkeutuminen muuhun elämään voi näyttäytyä ensinnäkin myönteisenä. Yksi merkittävistä tilanteista on sellainen, jossa puoliso on tavattu työssä. Haastateltavat tuovat esiin olevansa parempia puolisoita tai vanhempia työssäkäyvinä sekä pitävät myös toisen puolison työssäkäyntiä ainoana mahdollisena vaihtoehtona. Elämänpiirien yhteenkietoutuminen voi kaiken kaikkiaan näyttäytyä toivottavana tai ainakin molempien hyväksymänä, mahdollisesti ohimenevänä asiantilana. Pariyrittäjillä työhön liittyvät puheet voivat hallita vapaa-aikaa.

Työ voi myös määrittää muuta elämää kielteisävytteisemmin ensinnäkin kulkeutumalla muuhun elämään sekä konkreettisesti että ajatuksissa tai ainakin suunnitelmissa. Tätä puhetta oli verrattain runsaasti. Toisen puolison paineinen työtilanne kuormittaa toista kotona, kun työlle antautunut käyttää suurimman energiansa töihin. Koti pyritäänkin sopeuttamaan mahdollisimman vähän stressiä tuottavaksi kiireisessä työtilanteessa. Tämä tulee ymmärrettäväksi ansiotyön ensisijaisena pitämisen kautta. Puolisoiden välillä voi näyttäytyä erilainen orientaatio sen suhteen, halutaanko elämänalueet kietoa yhteen. Muu elämä tunkeutuu työhön myös tavoitettavuutena perheasioissa, erityisesti lastenhoitoon liittyvissä tilanteissa, jotka kuitenkin nostetaan poikkeuksiksi. Puolisoiden välillä saattaa olla jyrkkyyseroja suhtautumisessa siihen, haluaako olla tavoitettavissa työasioissa muussa elämässä. Muu elämä voi, vähemmässä määrin, kulkeutua työhön

haastateltavien puheessa myös myönteisessä mielessä. Puolison voi yhdistää työhön työmatkojen ja avec-tilaisuuksien yhteydessä.

7.2 Parisuhde ja ajan merkitykset

Tässä alaluvussa tarkastelen, millaisia merkityksiä eri toimintoihin käytettävälle ajalle annetaan – työ-, perhe-, parisuhde- ja vapaa-ajalle sekä sosiaaliselle kanssakäynnille ja omalle ajalle. Ensimmäiseksi tutkin työajan merkityksiä. Tarkastelen sitä, kuinka käsitys omasta työstä rakennetaan vastakohtana kahdeksasta neljään -työlle. Mielenkiinnon kohteenani on se, kuinka perinteinen teollinen työaika toimii normina, johon omaa tietotyötä peilataan eroa tehden. Toinen tärkeä työhön liittyvä ymmärrys on se, että vaikka perhe korostuu arvoissa, työ korostuu ajankäytössä. Ansiotyön ensisijaisuuden toin esiin luvussa 6.2. Eri toimintojen arvotuksessa näyttäytyy osin arvojärjestys, jossa ensin tulee työ, sitten perhe ja viimeisenä vapaa-aika. Tarkastelen, minkä merkityksen esimerkiksi lapset saavat parisuhteen ajankäytössä. Lapset voivat näyttäytyä parisuhteen taustatekijänä, perhe-elämään osallistujina ja jaettuna vastuuna (Malinen ym. 2010). Näistä viimeistä käsittelin luvussa 5. Toiselle sijalle asettuva perheaika näyttää tulevan ennen parisuhdeaikaa. Tarkastelen, kuinka puoliset puhuvat vapaa-ajan vietoistaan ja parisuhteestaan: millaisen sijan ne saavat ajankäytössä ja arvoissa. Tutkin myös, missä määrin vapaa-aikaan liittyen rakennetaan erillisyyttä tai yhteisyyttä puolisoa kohtaan. Tarkastelen muita työn ulkopuolisen elämän ajan merkityksiä: parisuhdeaika ja oma aika – minun tai meidän aika – ja miten on tultu siihen, että on omat tai yhteiset harrastukset tai ystävät. Perhe- ja parisuhdeaikaa seuraavat sosiaalinen kanssakäynti ja ystävät sekä oma aika ja harrastukset. Mistä puhutaan, kun puhutaan omasta ajasta? Käsittelen perheajan tärkeyttä, parisuhdeajan suojaamista sekä vapaa-ajan merkityksiä, sosiaalisen kanssakäynnin toissijaisuutta ja oman ajan puutetta.

7.2.1 Työajan merkitykset ja perheajan tärkeys

Työajan merkityksiin liittyen eräs aineistosta nouseva puhetapa on ”oma työ kahdeksasta neljään -työn vastakohtana”. Aineistossa haastateltavien puheessa näkyy monella tapaa yleisen ja yksityisen jännitteinen suhde, esimerkiksi kategorioiden käyttönä ja normalistamisen kautta. Työn merkitys rakentuu yleisen ja yksityisen suhteen kautta. Haastateltavien työroolia kuvaa jälkiteollinen rajaton tietotyö, joka tuotetaan vastinpariksi kahdeksasta neljään -työlle. Tietotyötä kuvaa työn ja vapaa-ajan välisen rajan epäselvyys (Ojala 2010; Repo 2005; Julkunen ym. 2004). Seuraavassa aineisto-otteessa luodaan muihin vertaamalla sellaista käsi-

tystä, ettei yhteisymmärrys olisi yhtä suurta, jos toinen olisi toisentyyppisessä työssä.

H: ...Mites sitte tämmönen työn ja yksityiselämän kielteinen vuoro-vaikutus. Onks se aiheuttanu jotain ristiriitoja.. [...]

N5: ..niin ei se meillä mitään suurenmoisia ristiriitoja oo aiheuttanu, mutta..

M5: Mun mielest ei.

N5: ..Mutta just sen takia, että kummallekin on käynyt niin, et jos toinen olis toisenlaisessa työssä – niin kun totesin aikasemmin – ihan semmosessa säännöllisessä 8:sta 16:sta tai ni sitä olis kauheen vaikee ymmärtää, miksei se toinen voi tulla kotiin mukamas tai miksei muka voi käydä kaupassa.

Ensin pariskunta näyttäytyy sellaisena, jolla ei ole paljon ristiriitoja. Tämän jälkeen naispuoliso kertoo, kuinka ristiriita toisentyyppisen puolison kanssa olisi mahdollinen. Vastinparina toimii säännöllinen työ, jota kuvaavaksi termiksi aiheistossa muotoutuu kahdeksasta neljään -työ. Eräässä kuvauksessa naishaastateltava kertoo, että kumpikaan puoliso ei haluaisi tehdä kahdeksasta neljään -työtä, minkä miespuoliso vahvistaa toteamalla näiden töiden vähyyden oman tyyppisessä ammatissa. Tässä lainauksessa haastateltava kuvaa narratiivin avulla kahdeksasta neljään -työn epätoivottavaa rutiininomaisuutta käyttäen voimakkaita kuvaavia sanoja.

H: ...Koetteks te että teidän työ on ylikuormittavaa? [...]

N5: Et mä koen et me ollaan molemmat ihan sikaonnekkaita siinä et saa tehdä semmost työtä mist tosi tykkää. Et siin ei tuu must sitä kuormitusta sillai samalla lail enkä mä oo eläissäni ikinä tehä töitä sillai kaheksast neljään, mä olin nuorena pankissa töissä ja must se oli aivan hirveetä että mä muistan sillon jo mä olin alle kaksikymppinen mä löin kassan kii ja menin sanoon pomolleni että kun ei ollu asiakkaita et jos ei tääl oo mitään hommii niin mä lähen kotiin muuten mä kuolen tohon. Et se on tämmönen luonnevikasuu myöskin että kunhan on actioniä niin.. aika kuluu tiäksä sillai et must ei oo semmosen rutiinin tekijäks.

M5: Onneks et kuollu.

Tässä selonteossa näyttäytyy työn mielekkyys, jonka haastateltavat tuovat usein esiin omasta työurasta puhuessaan. Koska se on yksilöllinen työuran tekijä, en erittele sitä tässä työssä laajemmin. On kuitenkin selvää, että juuri työn sisällöllinen mielekkyys on tekijä, joka tekee ymmärrettäväksi monia kahden uran pariskuntien selontekoja, kuten ansiotyön ensisijaisuuden. Miespuoliso säestää

naispuolison dramatisoitua esimerkkiä humoristisesti, mikä saa tässä aikaan pikemminkin naisen selonteon vahvistamisen kuin sen kiistämisen.

Toisaalta maalataan kuvaa, jossa kahdeksasta neljään -työ näyttäytyy kadehdittavan helppona. Tämä kuvaa ambivalenttia suhtautumista kahdeksasta neljään -työhön, joka näyttäytyy mahdottomana toisaalta luotaantyöntävällä, toisaalta puoleensavetävällä tavalla. Tämä lähestyy Garhammerin (2002) ajatusta kiireen ja onnellisuuden korreloinnin paradoksista. Kahdeksasta neljään työtä tekevien ei uskota edes ymmärtävän oman työn ehtoja. Retorisena keinona käytetään heidän mielipiteensä mahdollista oikeudellisuutta, mikä saa aikaan tunteen omasta nöyryydestä ja uskottavuudesta. Toisaalta tunnustetaan myös se, että kun ei ole kokemusta kahdeksasta neljään -työstä, ei ole myöskään kokemusperäistä tietoa sen vireystilaa nostavasta vaikutuksesta. Kahdeksasta neljään -työn katsotaan mahdollistavan perheeseen ja vapaa-aikaan liittyvät aktiviteetit omaa työtä paremmin, myös sairaan lapsen tai siviiliasioiden hoitaminen työaikana sekä lasten päivähoidon viemisen ja hakemisen aikataulut rakentuvat helpommaksi. Kahdeksasta neljään -työntekijöiden työn ja vanhemmuuden yhteensovittamisen ei katsota olevan yhtä raskasta – sen katsotaan vertautuvan lähinnä tilanteeseen, jossa toinen on kotona. Viitekehyksenä omalle työroolille näyttäytyy niin sanottu perinteinen teollinen työaika (Julkunen ym. 2004). Siihen viitataan normaalina uudenlaisten työaikamuotojen lisääntymisestä huolimatta. Juuri kahdeksasta neljään työn uskotaan myös mahdollistavan työasioiden unohtamisen vapaa-ajalla, kertoen unohtamisen mahdottomuudesta omalla kohdalla.

Työajan merkityksiin liittyy kahdeksasta neljään -työn vastakkaisasettelun lisäksi sellainen tyypillinen ristiriita, että vaikka muu elämä ja parisuhde saavat suuremman merkityksen arvoissa, työnteko korostuu ajankäytössä. Sitä kuvataan tässä aineisto-otteessa.

H: ...Mitä sä ajattelisit et millä, mitä elämässä tällä hetkellä, millä elämän alueella tapahtuu tärkeimmät asiat? Tai mikä on tärkeintä tällä hetkellä?

N6: Paha kysymys.. Ain mä sanon et yksityiselämä ja parisuhde on kaikist tärkeintä mutta jos niinku ihan oikeesti sitte niitä kattoo ajankäyttöä tai sitä energiapanosta niin kyllähän se jää viimeseks. Mutta kuitenkin mukamas se on kaikist tärkein ja ihan oikeesti mä oon sitä mieltä mut se kyllä aika pahasti ajankäytöllisesti kärsii vaik meil muuten onkin aivan ihanaa mutta..

Ambivalenttius näkyy haastateltavan eksplisiittisessä toteamuksessa kysymyksen vaikeudesta ja ristiriidan tuottamisesta selonteossa. Periaatteessa haastateltavat sanovat arvostavansa muuta elämää, mutta usein he kertovat tinkivänsä siitä ensimmäisenä. Myös esimerkiksi Silvennoisen ja kumppaneiden (2009) tutkimuksessa valtaosa naisjohtajista oli uhrannut omaa ja perheen aikaa sekä

aikaa ystäviensä parissa oman uransa vuoksi. Useampi haastateltava totesi, että parisuhde on periaatteessa tärkein mutta käytännössä ajallisesti toissijainen. Esi-merkkejä muusta elämästä työhön suuntautuvasta kielteisestä vaikutuksesta oli-kin vähemmän kuin työstä muuhun elämään. Tätä ymmärrystä tukee ansiotyön ensisijaisuus (ks. luku 6.2). Työn koetaan vievän vapaa-aikaa pikemminkin kuin toisinpäin. Tämä näyttäytyy päinvastaisen kysymyksen intuition vastaisuutena. Osa yrittäjistä kertoi tässä aineistossa käytännössä tekevänsä pitkää päivää huoli-matta arvomaailman muuttumisesta työkeskeisestä perhekeskeiseen.

Perheajan tärkeys on ymmärrys, jossa muista elämänalueista kuin työstä perhe asettuu ensisijaiseksi. Suomalaistutkimuksessa vapaa-ajan viettoa kuvastaakin perheen kanssa yhdessäolo (Salmi 2004). Yhteistä aikaa sekä puolison että lasten kanssa arvostetaan (Malinen ym. 2010). Julkunen (2010) on arvellut, että suomalaisille nuorille naisille kodista on tullut tärkeä hyvinvoinnin ja itsensä toteuttamisen paikka. Christensen ja Larsen (2008) ovat puolestaan arvelleet pohjoismaisista nuorista keskiluokkaisista naisista, että he kiinnittävät enene-vässä määrin huomiota perheeseen. Aineistossa työn ulkopuolella keskeiseksi elämänsisällöksi rakentuu erityisesti lasten kasvattaminen. Lapset korostuvat myös tulevaisuuden suunnitelmissa. Elämänkulkuteorian mukaan keski-ian ke-hitystehtävä on generatiivisuus – sekä tuottavuus että huolenpito. Työn ulkopuo-lisessa elämässä generatiivisuus liitetään herkästi lasten kasvatukseen. Myös lap-seton haastateltava viittaa lapseen seuraavassa esimerkissä:

H: Niin et mitä elementtejä on semmosia et vois sanoo että ois me-nestyny tai onnistunu elämässä?

M5: Niin no joo musta se menestyny ja se lähtee siitä miten itse ko-kee. Et.. on mulla joskus vähän huono omatunto kun me ei oo tän maan tulevaisuuden eteen tehty sitä et meil olis lapsia mut eihän se nyt, se ei oo ees oma valinta että niin ainakaan kokonaan oma va-linta niin eihän sille mitään voi. Et tavallaan se on tietysti yks sem-monen asia että kun yhteiskunnassa eletään että mehän ollaan ehkä täällä kuitenkin olemassa sitä yhteiskuntaa eteenpäin viemään, niin luonto ainakin alun perin on sen ajatellu että se.. meidän omalla te-kemisellä tai elämällä oo sinänsä muuta merkitystä kun jatkaa sitä. Näin ajatellen. (Y)

Lapsettomataan eivät välty alaluvussa 5.5 ambivalenttien puhetapojen yhtey-dessä esille tuomastani huonon omantunnon kokemisesta suhteessa lapseen, vaikka kyseessä ei olisi oma valintakaan ja kyse on tässä kohtaa lasten hankki-mattomuudesta. Tämä on ymmärrettävissä myös puolustautumisena implisiittistä syytöstä vastaan lapsettomien itsekkyydestä.

Yhteishaastatteluiissa vapaa-ajasta puhuttaessa näkyvät järjestelyt puolison kanssa. Ruuhkavuosia on määritelty siten, että sekä perheen että uran voimak-

kaimmat paineet kohdistuvat samoihin ikävuosiin: 30–45 (Lähteenmäki 2003). Lapsien ilmaantuessa perheeseen tapahtuu ajan muokkausta. Seuraavassa haastateltava kuvaa lapsen tulon vaikutusta erityisesti äidin aikaan (hoivan sukupuolitunutta jakoa kuvasin alaluvussa 5.4).

H: Miten sä kuvaisit sitä että onks se jotenkin muuttanu parisuhdetta kun on tullu lapset?

N4: On tietysti, onhan se ihan eri juttu että.. Et kyl sanotaan että tietysti se on varmaan äidille aina isompi asia koska sitten yhtäkkiä sä huomaat että on koko aika joku josta sun pitää huolehtia että sulla ei oo sitä omaa aikaa ja sit semmonen jakso on, sit kun siihen tottuu et sulla ei oo omaa aikaa niin sit sä yhtäkkiä havahdut että nyt on vähän enemmän omaa aikaa ja taas tulee lisää ja mitä enemmän lapset kasvaa niin tulee sitä omaa aikaa että sit kun ensimmäiset vuodet on niin kiinni siinä. Mut et se on osa sitä kasvamista.

Haastateltava kuvaa, kuinka lapsen tuleminen perheeseen vähentää erityisesti äidin omaa aikaa, kun taas lasten kasvaminen lisää sitä vähitellen. Yhteensovittaminen näyttäytyy ulkoa määrittyvien velvollisuuksien täyttämisenä. Työn ja perheen välistä ristiriitaa lievittääkin suomalaistutkimuksen (Rantanen, Mauno, Kinnunen & Rantanen 2011) mukaan kontrollin tunne, kun kodin vaatimukset ovat korkeat. Lapsiperheen ajan organisointi näyttäytyy haasteellisena, jatkuvana sovittelemisena puolison kanssa. Seuraavassa aineistoiesimerkissä miehen lastenhoito ja naisen kodinhoito saavat aikaan sen, että parisuhteelle ei juuri jää aikaa.

H: Entä sitten perheen kanssa? Kuinka suuri vapaa-, osa vapaa-ajasta menee siihen, että te ootte koko perheen kanssa yhdessä?

N4: ...Sillon arki-illat usein on kyl sellasii, mitkä niin kun Rikhard saattaa omistaa sitte pojille. Et ne lähtee pelaamaan tai pyöräilemään tai jotain muuta, että. Enkä mä en sillä tavalla, täytyy sanoo, että arki-illat on niin työntäyteisiä mulla, et en mä silloin ehdi niin ku oikeen kaipaamaan sitä miestä siihen. En mä ehtis niin ku tavallaan olla hänen kanssa tai viihdyttää häntä sen kummemmin. (Y)

Haastateltava kuvaa, kuinka vapaa-aika miehellä määritty lasten kanssa vietetyksi ajaksi ja oman arki-illan kiireisyyden takia – laajemmasta diskursiivisesta kokonaisuudesta käy ilmi, että kyseessä ovat kotityöt – parisuhdeajalle ei jää aikaa. Mielenkiintoisesti haastateltava muotoilee puolison kanssa olemisen hänen viihdyttämisekseen.

Tässä aineisto-otteessa ajankäytössä työtäkin suuremmaksi tekijäksi määrittyvät lapset, mikä vaikeuttaa pariskunnan kahdenkeskistä ajankäyttöä.

H: Entä miten työ vaikuttaa teidän väliseen suhteeseen? Häiritseekö se tai estääks se viettämästä aikaa keskenään?

N4: Kuhan sitä työtä on ja ottaa siit muusta ajankäytöstä, et..

M4: Niin, siis se työ ei oo varmaan se päädraiveri siinä vaan ylipäänsä se, että missä lapset on. Eli siinä mielessä, jos puhutaan meidän välisestä aikasuhteesta, nii se on enemmänki lapsisidonnaista ku työsidonnaista se ajankäyttö, että..

N4: Ei se työ ei sillai sido meitä kumpaakaan illalla, et on kauheesti semmost, mihin on eniten ja ehdottomasti tehtävä sil ns. normaalilla vapaa-ajalla, vaan se on sopivasti joustaa se normaali työaika ja sit sen jälkeen..

M4: Mutta ku siin on ne kaks lasta kotona, niin se automaattisesti tekee kahdenväliset toiminnat aika rajalliseksi, että siinä mielessä se on se ehkä suurempi tekijä ku työ konsanaan.

Naishaastateltava toteaa työn olemassaolon tärkeyden ja mahdollisuuden ottaa parisuhdeaikaa muusta ajankäytöstä. Mieshaastateltava kertoo, että lapset sitovat aikaa enemmän aikaa kuin työ. Naishaastateltava jatkaa kuvaamalla, kuinka työ ei sido vapaa-ajalla. Mieshaastateltava toistaa vielä lopussa, että lapset rajaavat kahdenkeskistä aikaa. Toisessa kohtaa haastattelujen kokonaisuutta ilmenee, että kahdenvälisiä aktiviteetteja toivottaisiin olevan enemmänkin. Toisille liian vähäinen yhteinen aika onkin ongelma, ja he toivovat enemmän yhteistä aikaa. Toisaalta haastateltavat kuvaavat lasten syventävän parisuhdetta yhdellä lisäroolilla. Toisinaan haastateltavat kuvaavat, kuinka ovat ajoittaneet lomansa niin, että lapselle annettava aika on mahdollisimman pitkä mutta loma on puolisoiden kesken eriaikainen. Tässä haastateltavat kuvaavat, kuinka he pohtivat mahdollisuutta parisuhdeajan ottamiseen perheajalta.

H: Entä onks se monimutkaista sovittaa niitä erilaisia velvollisuuksia yhteen mitä nää eri roolit tuo?

N4: Niin siis nyt esimerkiks kun me suunnitellaan tota heinäkuun lomaa niin kauheeta semmosta painia käydään tossa et voidaanks me lähtee viikoks kahdestaan ulkomaanmatkalle. Et ei olla vielä tehty lopullista päätöstä ja ollaan puhuttu siitä et lähdetäis koska ajateltiin mennä oopperajuhlille niin se ei ois semmonen sit pojille sopiva ohjelma niin kauheen huono omatunto on kyl siitä että saadaanks me nyt lähtee kesälomalla kahdestaan vai et pitäskö meidän olla se koko loma yhdessä.

M5: Ja sitten kun Matsilla on tietenkin kesäloma siinä ja näin pois päin ja viikko sitten ilman vanhempia että en tiedä mitä hän, en oo oikeestaan kysyny että mitä mieltä hän on siitä ja näin että.. Onko vaan rohkeesti sitten lähdeävä. Ehkä joskus pitäisi kysyä joltain muulta että mitä mieltä sinä olet ja näin pois päin.

Naishaastateltava kertoo, kuinka pariskunta pohtii oikeutusta parisuhdeajan ottamiselle. Hän käyttää ääri-ilmaisuja kuten ”kauheeta semmosta painia” ja ”kauheen huono omatunto”, jotka saavat tehokkaasti aikaan ymmärryksen tilanteen vaikeudesta. Mieshaastateltava jatkaa pohtien lapsen oman mielipiteen kysymistä. Hän pohtii lopussa myös, että muiden mielipiteen kysyminen voisi rohkaista päätöksessä. Kahdenkeskisen ajan saaminen ilman lapsia ja liian vähäinen aika puolison kanssa voivatkin olla haasteita erityisesti vanhemmille, jotka kokevat puolison työn aikapaineita (Malinen ym. 2010).

7.2.2 *Parisuhdeajan suojaaminen*

Parisuhdeajan suojaaminen näyttäytyy aineistossa parisuhteelle annettavana tärkeytenä työ- ja perheajan jälkeen. Tarkastelen, missä määrin parisuhteeseen liittyen rakennetaan erillisyyttä tai yhteisyyttä puolisoa kohtaan. Aineistossa ilmeni joitakin yhteisiä teemoja parisuhteeseen liittyen. Kumppanin tärkeys elämässä on johdonmukainen teema haastateltavien puheessa: elämän tärkein asia tai henkilö, hänen tapaamisensa tai naimisiinmeno hänen kanssaan elämän tärkein tapahtuma ja niin edelleen. Puheessa parisuhde on periaatteessa tärkein erityisesti miehille. Jotkut haastateltavat kuvaavat hyvän parisuhteen tärkeyttä elämänsisältönä verraten sitä aiempaan parisuhteeseensa.

Joissakin selonteoissa haastateltavat kuvaavat myös isovanhempien hoivan tärkeyttä pariskunnan keskinäisen vapaa-ajan vieton mahdollistamiseksi. Pariskunnan yhteiselle ajalle raivataan tilaa työltä. Eräästä selonteosta käy ilmi, että kahdenkeskisille toiminnoille varataan aikaa aktiivisin strategioin. Myös yhteisiä harrastuksia saatetaan suojella aikapaineilta (vrt. Gils 2007), eli esimerkiksi yhteisistä harrastusaikatauluista pidetään kiinni. Haastateltavat korostavat, että etukäteissuunnittelu ja kalenterin täsmäyttäminen ovat tällöin avainasemassa. Myös Maherin ja kumppaneiden (2010) tutkimuksessa perheen joustavat strategiat pitivät sisällään valmistautumisen etukäteen. Toiset pyrkivät mahdollisimman suureen synkronisaatioon ja sitä kautta yhteisen vapaa-ajan maksimointiin (Tammelin 2009). Yksi parisuhteen ylläpitämisen keino ovatkin yhteiset vapaa-ajan aktiviteetit ja ajan varaaminen perheen lisäksi parisuhteelle (Malinen ym. 2010; Bruess & Pearson 1997).

Tässä aineisto-otteessa syntyy ymmärrys, että kahdenkeskistä aikaa priorisoidaan ystävien edelle.

H: Entä onks työ vieny sellasta aikaa mitä ois halunnu viettää toisen kanssa?

N5: ..et totta kai silloin kun me tullaan toimeen keskenämme niin sitä tykkää olla toisen kans, me kyhnätään aina kahestaan et ei me yksistään liikuta missään vapaaehtosesti et sit ne on todella töitä.

M5: Niin me, tossa nyt sitten jompikumpi lähtee itekseen reissuun, niin kyl se tavalla tai toisella liittyy sitten aina et jos mä Reiskan ja Kallen kans lähen mökille niin en mä lähe sinne sen takia et me lähetään kaveriporukas sinne.. möyryämään vaan siin on, se liittyy tavallaan meiän duuneihin.

N5: Niin se liittyy teiän työhön. Ja mä tunnen ne tyypit ja sillai kaikki..

Naispuoliso kuvaa voimakkaasti kahdenkeskisen ajan priorisoimista. Miespuoliso jatkaa selontekoa kuvaamalla, kuinka miesseurassa vapaa-ajalla tapahtuvat toiminnot liittyvät ansiotyöhön. Aineisto-otteessa syntyy toisaalta myös ymmärrys ansiotyön ensisijaisuudesta vapaa-aikaan nähden. Myös puolison ystävien tunteminen nousee esiin.

Toiset viettävät yhdessä lähes kaiken vapaa-aikansa: illat, viikonloput ja lomat. Haastateltavat kertovat, että poikkeuksellisen suuri yhdessäolo puolison kanssa ei näyttäydy ongelmallisena. Seuraavassa esimerkissä haastateltava tuottaa vastakkaisen näkökannan siihen, että palkkatyö olisi yrittäjyyteen nähden kaudehdittavaa. Pariskuntayrittäjien poikkeuksellisen pitkä yhdessäolo päivittäin nähdään vahvuutena:

H: ...Mites te jos aattelee vielä työn ja näiden muiden aktiviteettien.. vuorovaikutusta sitten ihan vapaa-ajan kanssa et onks siinä.. mitä se vapaa-aika nyt sit ikinä onkaan, kotona oleminen, muut harrastukset.. [...]

M4: Niin. No ehkä se et niissä molemmissa on yhteisiä niin se tavallaan, se ehkä tuo ?? käyttöön enemmän aikaa, voi käsitellä asian millon vaan ja missä vaan ettei oo sitä semmosta ajallista riippuvuutta mitä ehkä muuten olis että.. olis jonkun muun tai joittenkin muitten kans, aina on tavottamisessa menee aikaa ja kaikissa menee enemmän aikaa kun ihmiset ei oo kaiken aikaa yhdessä...

Yrittäjäperheet saattavat pitkistä työtunneista huolimatta itse asiassa viettää enemmän aikaa yhdessä kuin palkansaajaperheet, koska he ovat vapaa-ajan lisäksi yhdessä myös työajalla (Kauppalehti 31.3.2003; Römer-Paakkanen 2002).

Seuraavassa haastateltava kuvaa pariskunnan harrastusten yhteisyyttä. Siinä tehdään luvuissa 5 ja 6 kuvattuun tapaan eroa oman elämäntyylin ja toisenlaisten pariskuntien välille.

H: ..Miten sä kuvailisit teiän parisuhdetta?

M4: No ehkä jos tätä sun tutkimusaihepiiriä ajatellen niin meil on paljon yhteistä on perhe tavallaan on työssä, on harrastuksissa et on monessa tämmösissä mitkä on monesti tulee et ne on niitä erottavia tekijöitä. Noi on sun harrastukset, noi on mun harrastukset.

Noi on sun kaverit, noi on mun kaverit että.. Jotenkin niissä.. Niissä sillä lailla päästy rakentamaan sitä yhteisyyttä ?? ..eikä erikseen.

Haastateltava viittaa eksplisiittisesti tutkimuksen aihepiiriin ja kertoo, että yhteiset harrastukset tuottavat pariskunnan yhteisyyttä. Toisessa aineistokohdassa saman pariskunnan toinen puoliso kuvaa, että yhteiset harrastukset ovat edellytys puolisoiden toisensa näkemiselle vapaa-ajalla. Kolmannessa selonteossa haastateltava kuvaa tyypillistä tilannetta, jossa pariskuntien ystävät ja tuttavat ovat pääasiassa yhteisiä, vaikka olisivat alun perin olleet toisen. Haastateltava laajentaa selonteossa pariskunnan yhteiset ystävät myös koko perheen ystäviksi.

Yhdessä oleminen ei aina määrity yhteiseksi aktiiviseksi tekemiseksi, vaan toisen läsnäoloksi. Tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen tulkinnanvaraisuus syntyy yksin ja yhdessä tekemisestä ajankäyttöpäiväkirjassa. Siinä mielenkiinnon kohteenani on ollut muun muassa ajankäytön jakautuminen pariskunnilla omiin ja yhteisiin aktiviteetteihin. Moniselitteisyyttä ilmeni siitä, kenen kanssa toimintoja suoritetaan, mikä ilmenee yhden tutkittavan kysymyksestä: ”Jos puoliso/lapset jne. ovat kotona, mutta tekevät omia juttujaan, niin silloin kai en merkitse siihen sarakkeeseen, vaan teen omia juttujani yksin?” Tämä kohta jäi siis tulkinnanvaraiseksi niin, että toiset merkitsivät puolison kanssa tekemiseksi vain saman toiminnon yhdessä tekemisen ja toiset myös eri toimintojen tekemisen samassa paikassa. Tutkittavat ovat merkinneet ajankäyttöpäiväkirjaansa, että ovat olleet yhtä aikaa yksin ja puolison kanssa. Tämän voisi tulkita tilanteeksi, jossa puoliso on ollut samassa tilassa mutta on tehty eri toimintoja.

Arkisin miehet viettävät oman arvionsa mukaan naisia enemmän aikaa yksin; viikonloppuisin naiset viettävät oman arvionsa mukaan miehiä enemmän aikaa yksin. Puolison kanssa arviolta vietetty aika on miehillä suurempi kuin naisilla arkisin, kun taas viikonloppuisin miehet tulkitsevat aikaa vietetyn puolison kanssa keskimäärin vähemmän kuin naiset. Viikonloppuisin se, kenen seurassa aikaa vietetään, jakautuu arkisin keskimäärin vahvemmin yksin ja puolison kanssa kuin muiden kanssa vietettyyn aikaan. Joidenkin puolisoiden välillä esiintyy siis mielenkiintoisia eroavaisuuksia puolison kanssa vietetyn ajan suhteen. Tulkinnanvaraisuudet kuvastavat mahdollisesti yksin ja toisten kanssa tekemisen väliin sijoittuvia toimintoja. Niitä tehdään yksin, mutta muiden, kuten perheenjäsenten, ollessa samoissa tiloissa läsnä. Kun molemmat puoliset ovat valveilla kotona ja ollaan eri aktiviteeteissa, tekemistä ei välttämättä lasketa puolison kanssa olemiseksi. Nukkuminen on lähes poikkeuksetta merkitty puolison kanssa olemiseksi molempien ollessa kotona. Vinkki tähän ajankäyttöpäiväkirjojen tulosten tulkintaan voi tulla tästä lainauksesta:

H: ..Miten te kuvaisitte teijän parisuhdetta tässä elämänvaiheessa, minkälaista se? [...]

M6: ..Joskus Maija kysyy, että kun ollaan maalla, että mihinkä sä mua tarvitset, kaatelet puita, hakkaat halkoja, sä voisit ihan hyvin olla siellä ilman mua. Ei se pidä paikkaansa. Siis se, että mä nään Maijan kulkevan siellä jossain tai tiedän, että kun mä palaan koiran kanssa aamukävelyttä, niin mä nään hänen päänsä..

N6: Peiton alta.

M6: Makuuhuoneen ovenraosta. Me vapaa-aikana eletään aika eri lailla. Maija nukkuu pitkään, minä nousen viikonloppuna puol kuus tai kuudelta ja näin pois päin. Kysymys on siitä..

N6: Tietoisuus läsnäolosta.

M6: Turvallinen fiilis, henkilö, johon voi luottaa, henkilö, jota voi konsultoida, jonka kanssa voi keskustella ja jonka kanssa voi puhua murheista. [...]

Miespuoliso kuvaa, kuinka naispuolison läsnäolo muodostuu tärkeämmäksi kuin itse yhdessä tekeminen. Kertomuksen jatkuessa hän viittaa myös pariskunnan aikarytmien eroavaisuuksiin. Naispuoliso täydentää miespuolisoa. Miespuoliso viittaa myös puolison tärkeyteen keskustelukumppanina, johon viittasin luvussa 6.2 puolison henkisen tuen yhteydessä.

Haastateltavat kuvaavat sen tärkeyttä, että puolisoilla on samantapaiset intressit ja yhteisiä harrastuksia. Haastatteluissa siis kuvataan samankaltaisen orientaation tärkeyttä liittyen kotona oloon ja muihin aktiviteetteihin sekä aktiiviseen vapaa-ajan viettoon. Haastateltavat kuvaavat, että jos puolisoiden orientaatio vapaa-aikaan olisi erilainen, passiivisempi, se aiheuttaisi ristiriitoja. Aineistossa tärkeänä näyttäytyy se, että molemmilla on sosiaalisia kontakteja – muitakin kuin parisuhteeseen liittyviä – eikä olla sidottuja liian yksipuoliseen elämänpiiriin. Tämä tulee ymmärrettäväksi molempien elämänalueiden turvaamisen kautta. Erään haastateltavan mukaan jos toinen on vahvemmin työroolissa ja toinen kotiroolissa, ongelmalliseksi muodostuu se, että kotona oleva puoliso kaipaa aktiivisempaa vapaa-ajan viettoa kuin toinen. Haastateltavat kuvaavat, että kahdesta urasta poikkeavassa elämäntyyliässä ongelmallista on riippuvaisuus työssä käyvästä puolisoista sosiaalisen elämän suhteen. Rapoport ja Rapoport (1969; 1976) esittivät tutkimuksessaan, että miehet kahden uran pareissa saattavat olla tyytymättömiä entisen vaimonsa, jolla ei ollut uraa, epäitsenäisyyteen; kahden uran pareissa naiset eivät odota niin paljon huomiota itselleen eivätkä vaadi liikaa, miehet arvostavat naisia enemmän ja naiset itseään. Haastateltavien puheessa ilmenee esimerkkejä, joissa kotona olevan puolison rooli perhevapaiden aikana lähenee kotiäidin/isän roolia.

Haastateltavat rakentavat eksplisiittisesti käsitystä, että toinen puoliso ei tuota toiselle ongelmaa huomionkipeydellään, jos työ estää yhteisen vapaa-ajan aktiiviteetin. Eräessä esimerkissä tilanne oli samanlainen sekä naisella että miehellä. Haastateltavat kertovat, että jos etukäteen ei ole sovittu mitään, vapaa-ajan saa käyttää haluamallaan tavalla ja kotityöt jakautuvat tasaisesti sen mukaan. Eräessä

aineisto-otteessa haastateltava mainitsee puolisolleen lähtevänsä vapaa-ajanviettoon ja tämän saavan vastuulleen kotityön. Siinä haastattelutilanne lähenee havainnointia. Toisaalta joskus syntyy tilanne, jossa puolisoiden on vaikea sovittaa yhteen työaikojaan, työtuntien eriaikaisuus vähentää yhdessä vietettyä ja parisuhteeseen käytettävää aikaa (Lesnard 2008; Ruuskanen 2004). Huomio on henkilökohtaisessa menestyksessä ja itsensä toteuttamisessa, parisuhde on toissijaisessa asemassa ja puoliset elävät ajoittain erillään (Rusconi & Solga 2008; Rapoport & Rapoport 1969; 1976). Myös Forsberg (2009) havaitsi, että vanhempien vuoroteltu lastenhoidossa johtaa siihen, etteivät vanhemmat juurikaan vietä aikaa keskenään. Toisen puolison työuran rajoitukset saattavat johtaa myös siihen, että toinen puoliso tekee itsenäisiä ratkaisuja vapaa-ajan vieton suhteen. Eriajaisuus mahdollistaa erillisen harrastamisen (Tammelin 2009). Eräs haastateltava kuvaa, kuinka puolisoiden ystäväpiirien yhdistäminen ei välttämättä ole mutkatonta. Toinen haastateltava kuvaa tilannetta, jossa pariskunnalla ei ole yhteisiä harrastuksia.

7.2.3 *Vapaa-aika, sosiaalinen kanssakäynti ja oma aika*

Vapaa-ajan merkitys näyttäytyy aineistossa moninaisena. Esimerkiksi lapsettomien pariskuntien arvotuksissa ei välttämättä painottunut perhe, vaan he saattoivat viitata muihin elämänalueisiin. Eräs haastateltava viittasi ystäviin, työhön ja terveyteen. Yleisesti työn ja perheen tutkimusta on kritisoitu siitä, että siinä on usein jätetty huomiotta muut elämän avainalueet kuin perhe ja työ, kuten vapaa-aika, ystävyys, taloudellinen turvallisuus ja terveys (Warren 2004). Mielenkiintoisesti tämänkin vastauksen kohdalla haastateltava arvaa muiden haastateltavien vastanneen samalla lailla, vaikka he pääasiassa mainitsivat tärkeimmäksi asiaksi perheen. Haastateltava myös viittaa ikäänsä näiden asioiden tärkeyden suhteen. Tämän voidaan ajatella liittyvän erityisesti terveyteen ja toisaalta ystäviin, joille voi olla aikaa eri tavalla kuin ruuhkavuosina. Ruuskasen (2004) mukaan ikääntyneillä tarpeet lyhentää työviikkoa terveyteen ja vapaa-aikaan liittyvistä syistä ovat lisääntymässä. Hytin (2003) tutkimuksessa ajatus eläköitymisestä vaati kuitenkin aktiivista pohdintaa yrittäjiltä. Haastateltavat, joilla ei ole (kotona asuvia) lapsia, korostavat erityisesti vapaa-ajan merkitystä elämässä. Myös tulevaisuuden tavoitteet puolison kanssa saattavat liittyä yhteiseen vapaa-aikaan, esimerkiksi matkoihin ja harrastuksiin. Haastateltavat kuvaavat vapaa-ajan aktiviteettien moninaisuutta. Tässä tuotetaan vastakkainen ymmärrys sille, että vapaa-ajan aktiviteetit olisivat enimmillään ruuhkavuosina (vrt. Lähteenmäki 1995). Kotitöitä ulkoistamalla, mikä mahdollistuu isoilla tuloilla, pyritään suojaamaan vapaa-aikaa. Haastateltavat kuvaavat, että lapsettomuus mahdollistaa harrastuskeskeisen elä-

mäntyylin. Toisaalta he toteavat, ettei harrastuselämäntyyli mahdollistaisikaan lasta.

Toisaalta voidaan kysyä, siirtyykö uraorientoituneisuus myös vapaa-ajalle työliitännäisenä vapaa-ajan viettöna ja vapaa-ajan vähyytenä sekä syntykö kiire myös vapaa-ajasta. Voidaan kysyä, onko järjestys työn ja muun elämän välillä selvää, onko muu elämä aina alisteista työelämälle ja johtaako se mahdollisesti ”sit ku” -puheeseen arkitehtävissä. Kahden ansaitsijan aikapaineisiin on katsottu vaikuttavan aktiivisuuden myös vapaa-ajalla. Seuraavassa otteessa haastateltavat kuvaavat lastensa kautta tulleiden harrastustensa lukuisaa määrää ja miten ne ovat korvanneet aiemmat harrastukset.

H: Entä viekö työ usein sellasta aikaa, jonka haluais käyttää johonki muuhun? [...]

M4: Nytpä ei tartte mieltii, mitä tekis.

N4: Nii, ei oo sitä ongelmaa.

M4: Ei tartte etsiä uusia harrastuksia.

N4: Nii, joo. Ei oo mitään pulmaa, et mitä, millä iltansa täyttäs.

M4: Mut siitä huolimatta me ollaan onnistuttu etsimään lukematon määrä harrastuksia lasten kautta elikkä se, mitä me ennen käytettiin itse johonki järjestötoimintaa, nii semmoset kaks kertaa enemän meni aikaa nyt lasten lainausmerkeissä järjestötoimintaan eli kyllä sitä pakollisten tarpeiden täyttämisen jälkeen löytyy sitä vapaa-aikaa ja vieläki, että näähä kaikki vois jättää pois, jos tiukka paikka tulis.

Haastateltavat kertovat, että jos harrastukset kävisivät rasitteeksi, niistä voitaisiin luopua. Garhammerin (2002) aikapaine-onnellisuus-paradoksi viittaa siihen, että kiire on osa modernia elämää ja henkilökohtainen kasvu ja saavutukset saavat aikaan flow'n. Toisaalta työliitännäinen harrastaminen saattaa johtaa ambivalenttiin tilanteeseen, jossa toiminta on oikeastaan kumpaakin – työtä ja vapaa-aikaa (Ojala 2010).

Sosiaalinen kanssakäynti toissijaisena on eräs aineistossa rakentuva ymmärrys. Haastateltavat kuvaavat yhtäältä sosiaalisen elämän tärkeyttä työn ja perheen lisäksi mutta toisaalta tasapainoisen elämänkokonaisuuden haasteellisuutta. Eräessä aineiston kohdassa rakentuu kuva perheen ajasta sosiaalista kanssakäyntiä arvokkaampana. Haastateltavat kertovat vierailujen ylimääräisyyden tunnusta. Seuraavassa haastateltava kuvaa, kuinka asiakkaiden kanssa oleminen työajalla saa aikaan sen, ettei vapaa-ajalla jaksaisi tavata muita ihmisiä perheen lisäksi, puolison toiveista huolimatta.

H: Koetteks te et te joudutte laiminlyömään joitain henkilökohtasen elämän asioita työn takia?

M5: Mähän saan olla päivittäin tekemisissä ulkopuolisten kanssa koko ajan.

N4: Niin mut ne on sun asiakkaita.

M5: Joo, on on mutta mä en oikeestaan haluakaan ketään sitten kotio, mä en oikeestaan jaksa. Mulla on ne pojat ja Iiris siellä ja näin pois päin mutta se ois varmasti kyllä aika mukavaa että siellä ois, uusia virikkeitä vois tulla sitten ja vähän rentoutua ja laittaa yhdessä ruokaa ja näin pois päin ..??. mutta että Iiris puhuu paljon siitä että pitäis olla ja mä oon taas sitten että ei, ei, ei. Mulla on tuolla että mä saan kuunnella ja näin pois päin mut ne ois ihan toisenlaisia sitten tavallaan että ois kotona vieraita.

Miespuoliso viittaa ulkopuolisten kanssa olemiseen työpäivän aikana, mihin naispuoliso kommentoi näiden olevan työliitännäisiä kontakteja. Miespuoliso jatkaa kuvaamalla, kuinka puoliso toivoisi sosiaalista kanssakäymistä. Mielenkiintoisesti naispuoliso on omista selonteoissaan kuitenkin tuottanut kuvaa myös omasta jaksamattomuudestaan vieraiden suhteen. Lopuksi miespuoliso toteaa, että vieraat kotona olisivat kuitenkin eri asia kuin asiakkaat. Seuraavassa aineisto-otteessa haastateltava käyttää defensiivistä retoriikkaa perustellessaan aktiiviteettien rajoittumista työhön ja perheeseen.

H: ..Onks teidän perheellä minkäänlaisia ystävä- tai tuttavapiirejä tai viikonloppusin joita tapaatte?

M4: On kyllä tavataan mutta joskus on aina että esimerkiksi on.. joskus ollaan siis hyvä olla siis, mitä sanoo meillä on niin spesiaali ?? tai mul on niin spesiaali elämä ja myös varmaan vähän raskas, raskasta Leenalla olla yksin sitten koko viikko että viikonloppuna halutaan olla yhdessä ettei hirveesti tavata mutta meillä on kyllä tuttavias ja tämmöstä että joskus tavataan ja kutsutaan ja tämmöstä mut joka viikonloppu ei, ei vaan jakseta. Ei oo.. voimia. Ei se tarkoita että oltais laiskoja, kyllä mä teen töitä sitten ?? helvetisti koko viikon et mun ei tarvitse sitten, miten sanotaan, todistaa mulle tai Leenalle tai jotain et mä pystyn myös viikonloppuisin olemaan ?? ja keksiä juttuja koko ajan että miks.

H: Kyllä, aivan.

M4: Vaan olla rauhassa. (Y)

Haastateltava kuvaa pariskunnan elämäntyylin raskautta viittaamalla puolison vastuuseen kodista ja omasta työnteostaan sekä siihen, ettei tarvitse todistaa mitään esimerkiksi puolisolle. Puolustelevaa retoriikkaa kuvaa provokatiivinen kyseenalaistaminen ja aineistossa kohtuullisen harvinainen kiroilu. Voidaan kysyä, onko tämä vastareaktio sille, että menestyvän ihmisen merkinä pidetään ehkä epäinhimillisen superihmisen normia eli suurta aktiivisuutta kaikilla elämänalueilla. Aktiivisen vapaa-ajan vieton ihannointi passiivisen kustannuksella (vrt.

Virtanen 2007; Valtonen 2005) voi tuottaa puolustelemaa retoriikkaa vapaa-ajasta puhuttaessa. Laiskana, tuottamattomana ja passiivisena oleminen ei ole kulttuurisesti hyväksyttävää (Hytti 2003). Myös tässä haastateltava tuottaa erontekoa viittaamalla pariskunnan elämäntyylin erikoisuuteen. Ulkomaankomennus näyttäytyy yhteistä aikaa rajaavana. Hytti (2003) havaitsi omassa tutkimuksessaan yrittäjyydessä työpainotteisen viikon kompensoinnin satsaamalla vapaa-aikaan viikonloppuna.

Työn kerrotaan myös vaikeuttavan tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitämistä. Eräs naispuoliso mainitsee työn omien vanhempiensa tapaamisen esteenä, minkä miespuoliso vahvistaa. Selonteon jälkeinen haastatteluissa melko epätyypillinen hiljaisuus saa aikaan tunteen aiheen raskaudesta. Toisessa aineiston kohdassa haastateltavat kuvaavat, kuinka ystäväpiiriä on tietoisesti rajoitettu. Haastateltavat rakentavat ambivalenttia ymmärrystä, jonka mukaan ystäväpiiriin karsiminen näyttää toisaalta kielteisenä mutta toisaalta tietoisena ja tarpeellisena. Eräs haastateltava viittaa siihen, kuinka tällöin tuntee itsensä huonoksi ihmiseksi. Puolisot rakentavat kuvaa yhteisymmärryksessä. Kolmannessa esimerkissä haastateltava toteaa, että ystävät ovat rajoittuneet pitkälti työkavereihin. Haastateltava toteaa, ettei tilanne ole mieluinen ja on ambivalentti sen suhteen, voiko asialle vielä tehdä jotain. Tässä kohtaa haastattelua koin haastattelijana surumielisen tunnelman.

Oman ajan puute näkyy aineistossa sosiaalisesta kanssakäymisestä tinkimisen ohella. On puhuttu vapaa-ajan köyhtymisestä ja pakonomaistumisesta rikkaan ja intensiivisen työn takia. Vapaa-ajasta puhuttaessa lähes kaikki priorisoivat sitä periaatteessa, mutta käytännössä oli eroja. Erityisesti aineistossa tingityksi kuvataan henkilökohtainen vapaa-aika, mitä vähättelevä retoriikka toisaalta pehmentää, toisaalta alleviivaa. Myös Maherin ja kumppaneiden (2010) tutkimuksessa perheen joustavat strategiat pitivät sisällään henkilökohtaisista tarpeista tinkimisen. Valtonen (2005) esille tuoma 'oman ajan' käsite, 'mitään tekemättömyyden' kategorian puuttuminen ja sen ongelmalliseksi tekeminen, että nukkuminen jätetään ajankäyttötutkimuksista pois, ovatkin mielestäni tervetulleita kontribuutioita tutkimukseen. Vapaa-ajalla on tekemisen konnotaatio, ikään kuin "vain" oleminen ei kuuluisi siihen (Valtonen 2005). Osa haasteltavista on sitä mieltä, että oma vapaa-aika on kärsinyt mutta lapset eivät. Haastateltavat kuvaavat, kuinka perheen – erityisesti lasten – takia ei voi ajatella vain itseään, vaikka puolison kanssa niin voisi vielä tehdä. Tässä esimerkissä erityisen haasteelliseksi asettuu täysin oman ajan löytäminen, kun ensimmäisenä prioriteettina on perheen yhteinen aika ja toisena parisuhteen aika.

H: Entä onks se monimutkaista sovittaa niitä erilaisia velvollisuuksia yhteen mitä nää eri roolit tuo? [...]

M5: Perheen yhteinen aika kyllä vähenee yllättävän paljon vaikka yks vaan pojista on sen ikänen että harrastaa ja se on koettu monta

kertaa ongelmaksi se että kun harjoituksiakin voi olla kolme kertaa viikossa ja sitten sunnuntai menee siihen että on [päällekkäistä puhetta] [...] ..Ja saada myös itselle aikaa, se on hirveen tärkeä, se on aika vaikeeta välillä ja joskus sitä mieltii kun on aina töissä öisin ja sitten käyn päivisin ja näin pois päin siellä katsomassa ja joskus mieltii sitä että kun sais olla vaan yksin ja näin pois päin. Sellasia kunnon relax ?? niin se on vaikeeta että vois sanoa vaimolle et mä oon poikien kanssa ja sitten lähde sinä jonnekin ja näin pois päin tai päinvastoin.

N4: Niin ja musta tuntuu et meidän ensisijainen tavoite on jotenkin täs tilanteessa löytää yhteistä aikaa ja sit kun meillä on yhteistä aikaa niin ei mitenkään raaski sanoa toiselle että mä muuten lähen nyt yksin johonkin, siis että mäkin kaipaen välillä siis ihan sitä täydellistä yksinäisyyttä ja siihen ehkä sit just joku lenkkeily tai tämänönen suo mahdollisuuden. [...]

Miespuoliso aloittaa kuvaamalla, kuinka perheenjäsenten itsenäiset harrastukset vievät aikaa ja rajaavat perheen yhteistä aikaa. Hän kuvaa yksinoloa tietynlaisena toteutumattomana haavetilana. Esimerkkinä hän pohtii sellaisen tilanteen vaikeutta, jossa voisi antaa puolisolalle mahdollisuuden yksinoloon. Puolison rooli voikin olla tärkeä lastenhoidossa siten, että se vapauttaa toisen puolison lepäämään. Tällöin puolison mahdollistama yksilöllinen aika nousee merkitykselliseksi (Malinen ym. 2010). Naispuoliso jatkaa selontekoa kuvaamalla, kuinka ensisijaisena tavoitteena on kuitenkin pariskunnan keskinäisen ajan löytäminen, johon nähden yksinolo asettuu toissijaiseksi. Eräässä esimerkkitaupaksessa mahdollisuus yhteiseen säännölliseen harrastukseen kuvataan mahdottomaksi työhön sitoutumisten takia ja humorisoidaan pariskunnan toimesta. Toiset parit kommentoivat, että vapaa-ajan aktiviteetteihin kuuluu lähinnä perhe ja että omiin harrastuksiin ei juuri ole aikaa. Haastateltavat vähättelevät vapaa-aikaan liittyvien tavoitteiden merkitystä suhteessa perheeseen.

Eräässä aineisto-otteessa haastateltava pohtii oikeuttaan omaan aikaan. Haastateltava pohtii jaksamisen ja itsekkyyden rajaa käyttäen esimerkkinä oman lehden tai satujen lapsille lukemista sekä omaa tai lasten lähtökohtaa. Vaikka haastateltava kokee oman aikansa ottamisen oikeutetuksi, hän pohtii myös sen tuottamaa ristiriitaa lapsille annettavan ajankäytön kannalta. Itsekkyyteen viittaaminen voidaan ymmärtää vastareaktionä lapsille annetun intensiivisen läsnäolon vaateesta – oikeutuksena laskea lastenhoidolle asetettuja vanhempjen intensiivisen läsnäolon vaatimuksia eli tavallaan hoivan laatustandardeja, jos ne käsitetään vanhempjen intensiiviseksi läsnäoloksi.

7.2.4 Yhteenveto

Olen tarkastellut, millaisia merkityksiä eri toimintoihin käytettävälle ajalle annetaan. Vastakohtaksi omalle työlle asettuu niin sanottu kahdeksasta neljään -työ, johon omaa työtä peilataan. Kahdeksasta neljään -työ näyttäytyy enemmän tai vähemmän houkuttelevassa valossa. Erontekona omaan rajattomaan tietotyöhön se näyttäytyy toisaalta vältettävänä rutiinina, toisaalta houkuttelevana helppoutena. Kahdeksasta neljään -työ rakentuu haastateltavien puheessa omalle parisuhteelle mahdottomaksi vaihtoehdoksi. Koetaan, että puolisoiden välinen ymmärrys olisi vähäisempää, jos toinen olisi tällaisessa työssä. Yhtäällä rakennetaan siis kuvaa kahdeksasta neljään työtä tekevien ymmärtämättömyydestä omia työaikoja kohtaan. Toisaalta rakennetaan käsitystä omasta ymmärtämättömyydestä kahdeksasta neljään työntekijöitä kohtaan suhteessa heidän mahdollisuuksiinsa hoitaa henkilökohtaisen elämän asioita työaikana. Toinen työajalle annettava merkitys on se, että työntöön katsotaan korostuvan ajankäytössä, vaikka muu elämä saa suuremman merkityksen arvoissa, mikä saa aikaan ambivalentin tilanteen. Työn hallitsevuus voi näkyä parisuhteesta tinkimisenä. Arvoissa, ja toisinaan myös ajankäytössä, muun elämän kategorioista korostuu erityisesti perheen ja perheajan ja toiseksi parisuhteen ja parisuhdeajan tärkeys. Perheajan ensisijaisuuden puhetapa näyttäytyy niiden haastateltavien puheessa, joilla on kotona asuvia lapsia: muun elämän osa-alueista tärkeimmäksi muodostuu niin sanottu perheaika, puolison ja lasten kanssa yhdessäolo. Työtäkin suuremmaksi tekijäksi määrittyvät lapset, jolloin parisuhteelle ei juuri jää aikaa. Haastateltavat saattavat tehdä esimerkiksi lomien suhteen ratkaisuja, joissa vanhempien lomien eriaikaisuus mahdollistaa mahdollisimman pitkän yhdessäolon lapsien kanssa.

Pariskunnan välinen kahdenkeskinen aika asettuu perheajalle toissijaiseksi. Toisaalta parisuhdeajan suojaaminen näyttäytyy aineistossa parisuhteelle annettavana tärkeytenä työ- ja perheajan jälkeen. Haastateltavat myös aktiivisesti pohtivat oikeutusta enemmän parisuhdeajan ottamiselle perheajalta. Parisuhteen merkitystä korostetaan puhetavoissa. Parisuhde aika nousee muuta vapaa-ajan viettoa merkityksellisemmäksi, ja myös yhteisten ystävien ja harrastusten kautta rakennetaan yhteisyyttä. Pariyrittäjällä yhteisen ajan paljous näkyy myönteisenä. Toisen läsnäolo asettuu toisinaan yhteistä tekemistä olennaisemmaksi. Toisaalta korostetaan myös itsenäisen vapaa-ajan vieton tärkeyttä sekä ystävien ja harrastusten erillisyyttä. Vapaa-aika ei kaikilla ole toissijaisessa asemassa vaan korostuu pareilla, joilla ei ole (kotona asuvia) lapsia. Toinen mielenkiintoinen vapaa-ajan merkitys on sen tietty työliitännäisyys. Eräs hallitseva puhetapa on vähäisen ajan jääminen sosiaaliselle kanssakäymiselle, ystäville ja sukulaisille sekä omalle ajalle. Nämä asettuvat toissijaiseen asemaan ansiotyön, perheajan ja parisuhdeajan jälkeen. Tämä aiheuttaa vuorovaikutuksessa ristiriitoja, minkä taustalla on mahdollisesti aktiivisen vapaa-ajan vieton ihannoiti. Itsekkyteen viittaaminen

oman ajan ottamisen yhteydessä hoivan sijaan voidaan ymmärtää vastareaktiona hoivapuheen lapsille annettavan intensiivisen läsnäolon vaateelle.

7.3 Pohdinta

Kolmantena lähestymiskulmanani olen tarkastellut työhön liittyvien ja liittymättömien elämänpiirien erillään pitämistä ja yhteen kietoutumista. Olen tarkastellut moniroolisuuden hyötyjä hienojakoisemmin myös myönteisestä näkökulmasta, johon ei ole ollut yhtenäistä viitekehystä. Olen tunnistanut esimerkiksi molempien elämänalueiden turvaamisen tärkeyden. Ottaen huomioon, että tutkimuskirjallisuudessa ja julkisessa keskustelussa painotetaan usein nimenomaan yhteensovittamisen ristiriitaa, myönteisen vuorovaikutuksen paljous haastateltavien puheessa yllätti. Moniroolisuuteen, eri elämänalueiden täydentävyyteen perustuva vuorovaikutusta molempiin suuntiin on puheessa runsaasti. Työn ja muun elämän vuorovaikutuksen merkityksissä näkyy laaja spektri, jossa koetaan samanaikaisesti myönteistä ja kielteistä vuorovaikutusta. Suomen kontekstissa aiemmissa tutkimuksissakin yleisiä ovat olleet tässäkin havaitut kielteisten kokemusten suhteellinen vähäisyys, monien roolien ja perhekokemusten myönteisyys, lasten vaikutus yhteensovittamisen haastavuuden lisääntymiseen sekä sukupuolten kokemusten samankaltaisuus – kun naisilla oletetaan usein olevan enemmän ristiriitaa perheestä työhön ja miehillä työstä perheeseen. Vastapuheena moniroolisuuden rikastavalle vaikutukselle oli rajallisuuspuhe, joka näyttäytyi ajankäytön haasteellisuutena ja kuormittumisena.

Elämänalueiden yhteenkietoutuminen on vastakkainen ymmärrys elämänalueiden erillään pitämiselle. Työn rajaaminen muussa elämässä on vastinpari ymmärrykselle siitä, että muu elämä kulkeutuu työhön. Jälkimmäinen puhe on erilaista kuin sellainen, jossa korostetaan muun elämän erillään pitämistä työstä. Myös se, että työ rikastaa muuta elämää myönteisessä mielessä, on vastapuhetta ymmärrykselle työstä muusta elämästä erillään pidettävänä. Työn rikastava merkitys on vastapuhetta työn näkemiselle tylsänä ja epämiellyttävänä. Ymmärryksessä rakentuu kuvaa vaadittavan käyttäytymisen samanlaisuudesta ennemminkin kuin erilaisuudesta eli moniroolisuuden hyödyistä ennemminkin kuin haitoista. Kahdeksasta neljään -työn kadehtiminen rakentuu vastakkaiseksi puhettavaksi joustavuuspuheelle, jossa oman työn nähtiin mahdollistavan henkilökohtaisten asioiden hoitamisen työajalla. Tärkeänä näyttäytyy se, että molemmilla on sosiaalisia kontakteja. Se tulee ymmärrettäväksi molempien elämänalueiden turvaamisen kautta. Joskus parisuhteelle jäävästä ajasta kuitenkin tingitään.

Jännitteiset vuorovaikutusteemat olivat suhteellisen vähäisiä puolisoitten orientaatioihin liittyvissä keskusteluissa mutta nousivat jossain määrin enemmän esiin ajan merkitysten yhteydessä. Erilaisten ajankäytön kategorioiden merkitys-

ten pohtiminen aiheuttaa aineistossa ambivalenssia, esimerkiksi puolustelevaa retoriikkaa ja tiettyjen ajankäytön kategorioiden merkityksen vähättelyä ja oikeuksen pohdintaa. Eri yhteyksissä esiin nouseva ansiotyön ensisijaisuus ajankäytössä muun elämän korkeammalle priorisoinnista arvoista huolimatta herättelee kysymystä, mitä tälle paradoksaaliselle tilanteelle voisi tehdä. Yksi kahden uran pariskuntien yhteensovittamisen strategia on henkilökohtaisista tarpeista tinkiminen. Tämä yhdistettynä siihen, että työhön käytetyn investoinnin vähentämistä strategiana vältetään, johtaa siihen, että haasteelliseksi asettuu täysin oman ajan löytäminen. Edelleen perheen ja parisuhteen tullessa toiseksi tärkeimmiksi voidaan kysyä, onko yksilön elämäkokonaisuuden kannalta mielekästä, että sosiaalinen kanssakäynti ja oma aika jäävät tärkeysjärjestyksessä viimeiseksi.

Työ muokkaa sosiaalista ja henkilökohtaista identiteettiä ja on tärkeä työllisyysvalintojen sekä työn, perheen ja vapaa-ajan tasapainottamisen kannalta (Moore, Green, Heggie, Myers & Swainstone 2005): Palkatun ja palkattoman työn merkitykset ja liukuvat identiteetit muokkaavat tapoja, joilla tasapainotetaan töitä ja kotielämää. Minuuden tunne pyritään säilyttämään useiden identiteettien neuvottelun ohella. Yksilön identiteetin suhteen voi olla kausia, jolloin työ tai perhe korostuu minän rakennuspalikkana (Baumann 2003). Ihmisillä voi olla erilaisia identiteettejä eri paikoissa ja näin he rakentavat käsityksiä itsestään. Esimerkiksi lapsen ilmaantuessa perheeseen muuttuu käsitys omasta ajasta. Hytti (2003) havaitsi, että haastateltavat eivät puhu mistä tahansa positiosta vaan positiosta yrittäjinä; yrittäjäyys ei muodosta koko identiteettiä, vaan tilaa on myös muille identiteeteille. Jos esimerkiksi työhön ja muuhun elämään liittyvät kuvaukset vaihtelevat niukkuudessaan tai rikkaudessaan, tätä voidaan pitää esimerkkinä työn ja muun elämän identiteettien vastakkainasettelusta diskurssissa (Yarwood 2009). Ihmiset käyttävät diskursiivisia strategioita kutoakseen yhteen työn ja perheen sekä luodakseen kontekstuaalisia kuvauksia toiminnastaan (Hytti 2003; Fournier & Lightfoot 1997). Orientaatiolla työn ja muun elämän erillisyyteen tai yhdistämiseen on implikaatioita työntekijän hyvinvoinnille. Rajojen hämärtyminen tai elämänalueiden erillisyydet eivät ole itsessään työn ja muun elämän yhteensovittamisen kannalta myönteisiä tai kielteisiä vaan työntekijöiden kokemuksista riippuvaisia (vrt. Antila 2005). Jos esimerkiksi henkilö mieluummin erottaa toisistaan työn ja muun elämän, hän ei välttämättä motivoitu niiden yhdistämistä edistävästä käytännöistä tai toisinpäin (Rothbard ym. 2005).

8 YHTEENVETO JA POHDINTA

8.1 Tasa-arvo ja sukupuoli, harmonia ja jännite

Tässä yhteenvedossa pohdin, kuinka luvuissa 5, 6 ja 7 tarkastelemani puhetavat liittyvät toisiinsa ja keskustelevat keskenään. Tasa-arvoiset ja joustavat kotityön ja hoivan jaon puhetavat saavat tukea puoliso työuran mahdollistajana ja tukijana -puhetavoista. Ne rakentavat kuvaa kahden uran pariskunnasta sekä kotityötä että hoivaa tasaisesti jakavana. Omaa valintaa työuralla korostava puhetapa on analoginen ymmärrys hoiva valintana -puheen omaehtoisuudelle. Jommankumman puolison pääelättäjyyteen ei juurikaan viitata aineistossa. Se tulee ymmärrettäväksi liittyen hoivaan kiinnittyvään valintapuheeseen, joka yhdistetään omaan valintaan taloudellisten kysymysten sijaan. Kahden uran yhteisymmärryksessä toistuu sama dynamiikka kuin itsen vertaamisessa kotitöihin (ja -isiin): kahden uran parikuntana oleminen näyttäytyy itselle sopivana, muttei kaikille välttämättömänä vaihtoehtona.

Kotityön ja hoivan sukupuolittuneet ja luonnollistavat puhetavat saavat puolestaan pontta puolisoista työuran ohjaajana ja muovaajana. Ne rakentavat ymmärrystä, jossa toisen puolison rooli painottuu työuralla ja toisen kotona, usein perinteisiä sukupuolirooleja noudattaen. Toisen työuran implisiittinen priorisointi on analogista hoivan yhteydessä tuotetulle ”en muista, keskusteltiin kukaan siitä” -puheelle, jonka elementtejä ovat eksplisiittisen neuvottelun puute ja muistamiseen liittyvä epävarmuus. Puhetavat eivät kuitenkaan jaottele pariskuntia tällä tavalla tasa-arvoisiin ja perinteisiin, vaan esiintyvät erilaisina kombinaatioina – esimerkiksi tilanteessa, jossa työurat ovat tasavertaiset, mutta kotityönjako ei.

Työuran yhteydessä ilmenevä epätasa-arvoisen työnjaon näkeminen oikeudenmukaisena on linjassa kotitöiden yhteydessä esiin tuomani puhetavan kanssa. Lisäksi puoliset tuottavat vakuuttelevaa ja puolustelemaa retoriikkaa miehen osallistumisesta molemmissa yhteyksissä. Puoliso voi toimia työuran tukijana mahdollistamalla uravaatimuksiin vastaamisen työuran puitteista tinkimällä, esimerkiksi täyttämällä kotivelvollisuuksia ja tinkien omasta vapaa-ajastaan, kuten toin esiin kotityö- ja hoivapuheen yhteydessä. Vapaa-ajalle annettavien merkitysten yhteydessä kuvataan yhteisyyttä ja erillisyyttä puolison kanssa, mikä tulee ymmärrettäväksi vapaa-ajan sukupuolittuneiden jakojen kautta. Malisen ja kumppaneiden (2010) mukaan työn jakaminen voi merkitä myös yhdessä tekemistä, vaikka pariskunnan tehtävänkatoon liittyvä keskustelu liittyy usein jaon reiluuteen. Koti-

työpuheesta tuttu huono omatunto ja riittämättömyyden tunne ovat ajankäytön rajallisuuden ilmentymiä.

Ymmärrys puolison tärkeydestä keskustelukumppanina liittyy puolison henkiseen tukeen. Se, että työasioiden puhuminen puolisolle myös vie ne pois mielestä ja rajaa yksityistä aikaa, on myös parisuhdeajan suojaamista. Puolison ja työn yhdistäminen näyttäytyi ammatillisen asiantuntemuksen hyödyntämisenä työurapuheissa. AVECINA toimiminen näyttäytyi työuran tukemisena ja mahdollisuus toimia puolison AVECINA ilmenee myös pariskunnan yhteisen ajanvieton mahdollistavaksi työuran piirteeksi. Työurapuheen yhteydessä esille tuotu ajassa irtaantuminen puolisosta, jonka hankaloittaa omaa työuraa, ja puolison tuen syventyminen psykososiaalisesti tueksi (vrt. Välimäki ym. 2008) toisessa liitossa näyttäytyi myös työn ja muun elämän vuorovaikutuksen haittana ja hyötynä. Ansiotyön ensisijaisuuden puhetaapa saa lisävalaistusta perheajan tärkeyttä, parisuhdeajan suojaamista sekä sosiaalisen kanssakäynnin ja oman ajan puutetta kuvaavista ajan merkityksistä: Työn takia joustavat lapset, sosiaaliset suhteet ja harrastukset, mikä saa lisävalaistusta edellä mainituilla eri elämänalueilla käytettävän ajan merkitysten yhteydessä. Tuotetaan ymmärrystä, että toisen puolison työpaineiden aikana pyritään siihen, että kotoa olisi mahdollisimman vähän huolia. Myös tämä tulee ymmärrettäväksi ansiotyön ensisijaisuuden ajatuksen myötä. Työn rajaamisen selonteot ovat tuttuja työurakuvauksista, joissa työurasta tingitään perheen hyväksi.

Se, että kummallakin puolisollla on monta roolia, on ymmärrettävissä myös työurapuheista, joissa kaksi uraa ymmärretään ainoana mahdollisena vaihtoehtona omassa parisuhteessa ja hoivapuheen kontekstissa, jossa orientoitutaan työssäkäyviksi vanhemmiksi. Tulkitsen jälkimmäisen vastapuheena intensiivisen läsnäolon vanhemmuuden vaatimukselle. Kahden uran yhteisymmärrys tulee ymmärrettäväksi myös yhteensovittamispuheen yhteydessä, jossa haastateltavat korostavat kummankin elämänalueen – työn ja muun elämän – olemassaolon tärkeyttä kummallakin puolisollla. Tässä puheessa on yhteneväisyyttä myös kotityöpuheen harmonisen pariskunnan kuvan tuottamisen kanssa. Eronteko toisenlaisiin pariskuntiin näyttäytyy myös kotityöpuheessa erontekona perinteisesti jakaaviin sekä yhteensovittamispuheessa erontekona kahdeksasta neljään -työtä tekeviin. Halu pitää puoliso erillään työstä linkittyy vapaa-aikapuheissa tuotettuun ymmärrykseen yhdessä vietetyn vapaa-ajan suuresta määrästä ja pariskunnan työurallaan tekemiin liikkuvuuspäätöksiin. Puolisoiden erilaiset orientaatiot työn ja muun elämän vaatiman käyttäytymisen erilaisuuden suhteen rakentuvat työuran erilaisuuden kautta. Puolisoiden orientaatiot pitää työuraa ja muuta elämää erillään tai yhdistyneinä kiinnittyvät myös heidän ymmärryksiinsä muun elämän jaoista ja urien yhteensovittamisesta, eivätkä puolisoloiden orientaatiot ole aina keskenään samanlaisia.

Ansiotyön ensisijaisuuteen liittyy käsitys, että uranaisille voi olla mahdollista käyttää työn ensisijaisuutta kotitöihin nähden argumenttina neuvotellessaan kotitöiden jakamista puolisoiden kesken. Naisen ura-asema ei kuitenkaan tuota tasa-arvoista työnjakoa millään yksinkertaisella tavalla. Nyman (1999) on tuonut esiin, ettei yhdessä ansaitseminen ole tae tasa-arvoisuudelle kotitöissä. Kahden uran pariskunnan asetelma voi olla yksi keino kohti tasa-arvoisuutta kotitöiden jakamisen suhteen. Jakaminen näyttäytyy välttämättömänä silloin, kun molemmilla on vaativa työura. Naisen korkea ammattiasema voi olla yksi väline, joskaan ei yksinään riittävä, neuvotteluille kohti tasa-arvoisempaa työnjakoa. Tutkimuksissa on havaittu, että miehet ovat tyytyväisempiä olemassa oleviin järjestelyihin (Ristimäki ym. 2008; Rajas & Varjonen 2007; Nordenmark & Nyman 2003). Naiset voivatkin tehdä useammin aloitteita muutokseen, koska he ovat tyypillisesti tyytymättömämpiä nykytilanteeseen. Heidän voi olla helpompi muuttaa omaa toimintaansa, eli vähentää itse tekemänsä kotityön määrää, kuin motivoida miespuolisoa tekemään enemmän kotityötä. Hyvä asema sosiaalisessa rakenteessa ei tee immuuniksi ristiriidoille vuorovaikutuksessa (Connidis & McMullin 2002; Curran 2002). Päinvastoin tasa-arvoon pyrkiminen voi altistaa pariskunnan neuvotteluille ja ristiriidoille. Toisaalta neuvottelut ovat avain muutokseen. Konfliktien ratkaiseminen on yksi neuvottelun muoto (Björnberg 2004).

8.2 Millaisia merkityksiä tasa-arvo saa – Sukupuolen konstruointi puheessa

Sitä, mitä *tasa-arvo* merkitsee – ajallista, resursseihin tai sukupuoleen liittyvää vai jotakin muuta – voidaan tarkastella pohdiskelemalla koti- ja ansiotyönjaon lopputuloksen oikeudenmukaisuutta. Puolisoiden väliset tasavertaiset ammatilliset, materiaaliset ja sosioekonomiset resurssit voivat auttaa kehittämään tasa-arvoisempia suhteita (Javefors Grauers 1999). Materiaalinen tasa-arvoisuus ei kuitenkaan ole tae diskursiiviselle tasa-arvoisuudelle. Nordenmark ja Nyman (2003) ovat antaneet esimerkkejä siitä, kuinka käytännölliset asiat pariskuntien elämässä voivat johtaa siihen, että epäoikeudenmukaista työnjakoa pidetään reiluna. Tilanne nähdään omana ja molemmin puolin hyväksyttynä valintana. Silloin kun pariskuntien käytännöllisillä työuraan liittyvillä seikoilla pyritään selittämään epätasaisesti jakautuneita kotitöitä, ne tuntuvat useimmiten johtavan samaan – kuitenkin oikeudenmukaisena pidettyyn – lopputulokseen, että nainen tekee enemmän kotityötä ja mies enemmän ansiotyötä (Nordenmark & Nyman 2002; Nyman 1999). Näin oli myös tässä aineistossa. Kun oma kotityönjako näyttäytyy ajallisesti epätasaisena tai toisen ura on priorisoitu toisen edelle, on käytettävä jotakin muuta kuin ajallisen tasajaon kriteeriä kotityönjaon lopputuloksen oikeudenmukaisuuden ja työurien tasavertaisuuden arvioinnissa. Muuten tullaan tulok-

seen, että kotityöt on jaettu ja työurat asetettu epäoikeudenmukaisesti omassa parisuhteessa, mikä ei ole houkutteleva samaistumiskohde. Kuinka siis reiluden ajatusta ylläpidetään epätasa-arvoisuuden vallitessa (vrt. Sullivan 2004)?

Tulkitsen, että tasa-arvo näyttäytyy aineistossa suhteellisena tasa-arvona vertaisryhmässä (eli kuinka tasaisesti kotityöt on jaettu omassa parisuhteessa verrattuna muihin pariskuntiin) tasajaon (eli onko kotityöt jaettu tasan omassa parisuhteessa) sijaan. Suhteellisella tasa-arvolla tarkoitan sitä, että oman parisuhteen tasa-arvoisuutta arvioidaan vertaamalla sitä muihin. Kahden uran pariskuntien tapauksessa vertaisryhmänä voivat olla muut kahden uran pariskunnat tai muut pariskunnat yleensä. Epätasa-arvoisen työnjaon reiluutta arvioidaan siis suhteessa toisiin. Siinä mielessä epätasa-arvoisuuden aste tulee merkitykselliseksi: kun kotityöt on jaettu suhteellisen tasaisesti vertaisryhmään verrattuna, sitä pidetään reiluna (Deutsch 2007). Kahden uran pariskunnat voidaan nähdä ryhmänä, jotka vahvistavat tietyn normin olemassa olon, mutta eivät itse mukaudu siihen; omassa sosiaalisessa ryhmässään he voivat nähdä normin poikkeuksellisenä (vrt. Anderson ym. 1994). Kahden uran pariskunnat voivat nähdä perinteiset sukupuoliroolit poikkeuksellisenä normina kahden uran pariskuntien keskuudessa. Kahden uran pariskuntien keskuudessa tasa-arvo voi olla normi. Jos yleisenä normina nähdään perinteiset sukupuoliroolit, voidaan ajatella, että kahden uran pariskunnat tunnistavat ne, mutteivät mukaudu niihin.

Välittävänä tekijänä suhtautumisessa oman parisuhteen tasa-arvoisuuden tilaan voi toimia suhtautuminen perinteisiin sukupuolirooleihin kotityönjaossa tai työurilla. Jos perinteiset sukupuoliroolit nähdään kielteisenä, niihin ei haluta samaistua. Kulttuurisia oletukset siitä, että mies tekee vähemmän kotitöitä kuin nainen, kotityöt on epätasa-arvoisesti jaettu ja kotitöistä riidellään, eivät näyttäyty houkuttelevina samaistumiskohteina. Nämä oletukset ovat ristiriidassa tasa-arvoisen jakamisen ideaalin kanssa, joka toisaalta näyttäytyy houkuttelevana identifioitumiskohteena. Oman parisuhteen tasa-arvon aste voidaan nähdä poikkeuksellisen korkeana verrattuna pariskuntiin yleensä. Niinpä oma, suhteellisen tasa-arvoinen työnjako nähdään reiluna, vaikkei se olisikaan täysin tasa-arvoinen. Kotityötä tekevä mies – muttei välttämättä nainen – näyttäytyy ansioituneena, mikä saa jaon tuntumaan oikeudenmukaiselta (vrt. Magnusson 2006). Lisäksi tavoitteena ei välttämättä olekaan tasajako. Vaikka tasa-arvoinen jakaminen olisi ideaali, se voi tuntua ulkopuoliselta sille, kuinka kumpikin puoliso kokee oman sisäisen minänsä (Magnusson 2006).

Kotityönjaon reflektointi oikeudenmukaiseksi tasajaosta riippumatta on yksi tapa rakentaa pariskunnasta tasa-arvoinen kuva. Joillekin pariskunnille tasavertainen jakaminen voi olla itsestään selvää ideologisesti, kuten Rapoport ja Rapoport (1976) totesivat. Nyman (1999) havaitsi, että pariskunnat ovat haluttomia hylkäämään identiteettinsä tasa-arvoisesti jakavana parina, vaikka se ei aina sovi yhteen heidän omien havaintojensa kanssa, jotka tulevat ilmi aluksi ilmaistun tyytyväi-

syyden jälkeen. Tässä aineistossa puoliset rakentavat ymmärrystä, jonka mukaan kummankaan uraa ei priorisoida, kun asiasta kysytään suoraan. Jos uria oli priorisoitu, näytti siltä, että miehen ura asetetaan naisen uran edelle. Se, ettei päinvastaisesta olisi keskusteltu, on ongelmallista haastateltavien selontekovelvollisuuden kannalta, sillä tasa-arvon ideaalin mukaan työ- ja perherooleista keskustellaan, etenkin kun naisella on työura. Se, ettei haastateltavan tuottamaa kokemus ei vastaa ideaalia, voi aiheuttaa ristiriidan puheessa.

Puolustelu ja tasa-arvoisuuden vakuuttelu ovat puhetapoja, joista ilmenee kotityönjaon tasa-arvoisuuden moraalinen lataus. Haastateltavat tuottavat erilaisia lievennyksiä mobilisoidessaan sukupuolittavia ja luonnollistavia diskursiivisia resursseja. Se osoittaa, etteivät perinteiset sukupuoliroolit asetu ongelmattomasti kahden uran pariskuntien käsitykseksi ideaalitalanteesta. Toisaalta tasa-arvoideaali ei ole aina tavoiteltava tilanne haastateltavien puheessa. Meriläisen (2000) tutkimuksessa tasa-arvoisuuden ja erilaisuuden diskurssit antoivat mahdollisuuden yhdistellä mielikuvituksellisesti identiteettejä, jotka vaikuttavat toisensa poissulkevilta. Myös Björnbergin ja Kollindin (1996) tutkimuksessa parit yhdistelivät sekä perinteisiä että moderneja elementtejä pyrkiessään luomaan omanlaisiaan ratkaisuja tasa-arvon ideaalien ja arkielämän välillä.

Sukupuolittavien diskurssien lukeminen tekstistä ei vaadi sitä, että tekstissä puhuttaisiin suoraan naisista ja miehistä; Voidaan kysyä, onko sukupuolineutraalilta näyttävä teksti aina sellaista, joka ei ota mitenkään kantaa sukupuolieroon (Salovaara 2010). Sukupuolittavissa puhetavoissa ei aina viitata sukupuoleen eksplisiittisesti. Mielenkiintoisesti sille, että nainen on päävastuussa muun elämän organisoinnista, syynä ei puheessa näyttäytynyt sukupuoli, vaan työnjako ja luonne. Sama dynamiikka toistuu puhetavoissa, joissa kotityönjaon katsotaan perustuvan osaamiseen ja mieltymykseen, jotka kuitenkin johtavat perinteiseen sukupuolijakoon. Lisäksi sukupuolta tehdään implisiittisesti myös tasa-arvoistavissa puhetavoissa. Hoivan kontekstissa tämä näyttäytyy ”mä en oo mikään kotiäiti” -puheena, joka tukee ulkoistetun hoivan puhetapoja, mutta kiinnittää toisaalta hoivaa äidin velvollisuudeksi.

Sukupuoleen liittyvä tulkintani onkin, että sukupuolta toisinaan rakennetaan aineistossa näkyvästi ja toisinaan se piiloutuu. Tässä yhteenvetoluvussa ja luvuissa 5 ja 6 olen kuvannut, kuinka kahden uran perheessä tuotetaan sukupuolta ja rikotaan stereotyyppisiä roolimalleja. Kotityöpuheessa korostuu sukupuoli, työurapuheessa sukupuolettomuus. Mikrotasolla on mielenkiintoista tarkastella, miten sukupuolta yhtäältä tuotetaan uudelleen ja miten sitä toisaalta tehdään tyhjäksi. Työuranäkökulmasta olen tarkastellut sukupuolten luonnollistettujen paikkojen lisäksi myös sukupuolen näkymättömyyttä urapuheessa. Onkin tärkeää analysoida paitsi erilaisuutta sukupuolten välillä myös sukupuolten samanlaisuutta (Gerson 2004). Se, ettei sukupuoleen viitata eksplisiittisesti työuran yhteydessä (vrt. Pixley 2011), voi viitata siihen, että toisen uran priorisointi sukupuoleen

leen liittyvien asenteiden perusteella olisi ongelmallista suhteessa kahden uran pariskuntien tasa-arvon ideaaliin.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

9.1 Tasapaino ja koheesio, yhteisyys ja erillisyyt

Tässä tutkimuksessa olen kuvannut pariskuntien työn ja muun elämän kokemuksia mikrotasolla. Puolisot ovat puhuneet näistä kokemuksista yhdessä ja erikseen. Tässä johtopäätösluvussa lähdän liikkeelle tulkinnoista, jotka liittyvät niin työn ja muun elämän tasapainon kuin puolisoitten välisen koheesioitten tuottamiseen aineistossa. Analyysini osoittaa, että puolisoitten välinen emotionaalinen side sekä yhteisyys ja erillisyyt ovat yhteydessä tasapainoon ja koheesioon. Lisäksi esitän jatkotutkimusehdotuksia. Sitten tuon esiin lähestymistapaani liittyviä pohdintojani sekä puran sukupuolen konstruointia haastattelutilanteessa. Lopuksi pohdin haastatteluasetelmaani puheen tuottamisen paikkana.

Ensimmäinen johtopäätökseni on, että puolisoitten välinen emotionaalinen side on yhteydessä työn ja muun elämän väliseen tasapainoon. Yleisempi havainto pariskuntapuheesta on, että siinä tuotetaan tasapainoa asioiden välille. Tuo tasapaino liittyy emotionaaliseen ulottuvuuteen eli puolisoitten väliseen siteeseen. Tästä on keskusteltu kirjallisuudessa vain vähän. Puolisoitten välinen harmonia linkittyy tasa-arvoisuuteen emotionaalinen sidoksen kautta. Kyse ei ole emotionaalisuudesta siinä muodossa, kun puhutaan sen julkituonnista elein, ilmein tai sanoin, vaan pariskunnan välisestä dynamiikasta, koheesioista ja yhteenkuuluvuudesta. Sanatonta viestintää on haastava tulkita. Kyseessä on yleisen, ei kielellisen ilmaisun tason johtopäätös. Tunnetta ei ole siis tuotettu puheessa. Emotionaalisuus on tunnistettavissa hienovaraisesta ja holistisesta aineiston ymmärryksestä. Vaikka kukaan pariskunnista ei viittaa asiaan suoraan, emotionaalisuus on luettavissa aineistosta. Kahden uran pariskunnilla keskeistä on tasapainon hakeminen – ja ennen muuta se, ettei tasapaino ole jäykkää yksityisen ja julkisen, uran ja perheen välisen asioiden sumplimista tai tuntikirjanpitoa. Kyseessä ei siis ole luonnollistettu tasapaino työn ja muun elämän välillä. Sen sijaan tasapainoon liittyvät vahvasti emotionaalinen ulottuvuus ja siihen kuuluva joustavuus sekä neuvottelut ja keskustelut. Vaikka joku asia on jännitteinen, aineistosta ei synny sellaista vaikutelmaa, että jännitteiset asiat olisivat päällimmäisenä. Myös jännitteisyys tuottaa tasapainoa jossain kohden. Emotionaalinen side ei siis tarkoita pelkkää harmoniaa.

Emotionaalinen side on lopulta se liima tai sidos, johon liittyy puolisoitten yhdessä pysyminen, joustavuus omissa ja keskinäisissä valinnoissa, irtiotot ja keskinäinen päätäntä arjessa. Vuorovaikutuksessa tämä näkyy vuorotteluna sekä avaa-

vana ja huomioivana puheena sulkevan ja minäkeskeisen puheen vastakohtana. Puolisoiden väliset suuret erot, distanssi tai itsekäs toiminta työn ja arjen yhteensovittamisessa voivat johtaa pariskunnan eroon. Siteen merkitys on moninainen; siihen eivät aina liity neuvottelut. Tasapainoa on helpompi tarkastella silloin, kun ei olla keskellä neuvotteluita. Toisaalta jos puolisoiden välinen yhteys katkeaa, neuvottelu tasapainosta on ongelmallista. Parisuhteen integriteetti on vahva; sen halkeaminen johtaa helposti ristiriitoihin. Osa tasapainoa on myös velvollisuudentunto puolisoa, parisuhdetta tai perhettä kohtaan. Puolisoiden välinen tiukka sidos tuottaa tilanteen, jossa on vaikea asettaa toisen uraa alempiarvoiseksi tai vähäpätöisemmäksi, ellei tätä ole yhdessä päätetty. Työuran ja parisuhteen yhteen kietoutumisen vuoksi työurien priorisoinnilla olisi heijastusvaikutuksia intiimiin elämäntilaan. Jommankumman uran eksplisiittisen priorisoinnin näkyvämmäytyminen voi siis liittyä koheesioon puolisoiden välillä. Jos toisen ura asetettaisiin toisen uran edelle, tasapaino rikkoutuisi. Kun pariskunnan osapuolet ovat tasa-arvoisia arjessa, on vaikea luoda tilannetta, jossa ei oltaisi tasa-arvoisia.

Puolisoiden välistä emotionaalista sidettä voidaan ymmärtää myös ambivalenssin kautta. Ambivalentit puhuvat tulkitsen yrityksenä ratkaista tasa-arvoistavan ja sukupuolittavan puhettavan samanaikaista läsnäoloa ja niiden välisiä ristiriitoja. Kaiken kaikkiaan vastakkaiset voimat – tasa-arvoiset ja sukupuolittavat puhettavat – liittyvät naisten ja miesten ristiriitaisiin kokemuksiin ja neuvotteluihin (vrt. Connidis & McMullin 2002; Curran 2002). Tulkitsen jännitteen olemassaolon erityisesti sukupuolten välisen epätasa-arvon eksplisiittiseksi tunnistamiseksi. Tarkastellessani, miten aineistossa tuotetaan tasa-arvoa ja sukupuolittuneisuutta eri substanssiteemoissa sekä jännitteisen tai harmonisen vuorovaikutuksen kiinnittymistä niihin, huomasin seuraavaa: Haastateltavat voivat ratkaista haastattelutilanteissa syntyvän ambivalenssin ensinnäkin sopeutumalla, jännitettä lieventämällä. Pariskunta voi tuottaa itsestään harmonisen kuvan ja kuvata parisuhdettaan sekä tasa-arvoisena että perinteisiin sukupuolirooleihin mukautuneena, kun puolisot ylläpitävät keskinäistä yhteyttä puheessa. Työuran yhteydessä jännitteisyys tulkintani mukaan piiloutuu ja harmonia korostuu muun elämän teemoihin verrattuna. Haastateltavat voivat ratkaista haastattelutilanteissa syntyvän ambivalenssin myös konfrontoimalla, nostamalla ristiriidan käsiteltäväksi. Erityisesti kotityönjaon kohdalla näin tapahtuukin. Työurapuheessa epätasa-arvoisuus ja jännitteisyys tulevat esille lähinnä silloin, kun puhutaan muun elämän työuralle asettamista rajoitteista. Erilaiset ymmärrykset työuran vaatimuksista tinkimisestä toisen puolison työuran takia näyttäytyvät parihaastatteluissa.

Joissakin aiemmissa tutkimuksissa (esim. Magnusson 2001; 2006; Holmberg 1993; Jónasdóttir 1991) on tulkittu, että puolisoiden välinen rakkaus ja pariskunnan harmonia tuottavat epätasa-arvoa sukupuolten välille. Myös omassa aineistossani pariskunnan harmoniaa tuotetaan toisinaan puolisoiden sukupuolittuneiden positioiden kautta. Siinä missä eksplisiittinen neuvottelu saattaa nostaa esiin

ristiriitoja, harmonian hakeminen voi osaltaan tuottaa perinteistä sukupuolen mukaista kotitöiden jakautumista ja työurien priorisointia. Magnussonkin (2006) on kuvannut, kuinka julkinen sukupuolen tasa-arvon ideologia voi peittyä perinteisiä sukupuolittuneita käytäntöjä tukevien diskursiivisten käytäntöjen alle. Myös sukupuolirooliin kiinnittyvä velvollisuudentunto voi tuottaa sukupuolittuneisuutta. Aiemmissa tutkimuksissa naispuolison velvollisuudentunne on tunnistettu asiaksi, joka tuottaa epätasa-arvoa puolisoitten välille (esim. Malinen ym. 2005). Kotityövastuun säilyttäminen naiselta miehelle asettuu ristiriitaiseksi avioliiton harmonian kanssa.

Jónasdóttirin (1991) rakkausvallan käsitteen mukaan naisia ja miehiä ei tule verrata vain sosioekonomisen statuksen vaan myös sosioseksuaalisen aseman mukaan. Hoiva ja seksuaalisuus nähdään resursseina, joita voidaan hyödyntää. Naisten alemmuutta ja miesten ylemmyyttä pitää siis tämän näkemyksen mukaan yllä työn ohella rakkaus. Myös Holmberg (1993) kuvaa väitöskirjassaan (”Sitä kutsutaan rakkaudeksi”) juuri rakkautta sukupuolten välisen epätasa-arvon tuottajana. Tästä näkökulmasta voidaan tulkita, että puolisoitten välinen emotionaalinen side ylläpitää epätasa-arvoa. Tämä ei kuitenkaan ole päällimmäinen tulkinta omasta aineistostani, vaan siinä tuotetaan läheisyyttä. Jónasdóttirin teoriaa arviotaessakin on korostettu, että toisaalta rakkaus on myös molempia osapuolia hyödyttävä tilanne (Gunnarsson 2009). Harmonia ja pariskunnan yhteisyyttä rakentava puhetapa voivat siis toisaalta linkittyä tasapainoon. Edelleen emotionaalinen side ja velvollisuudentunto puolisoitten välillä voivat myös suojata epätasa-arvoisilta valinnoilta.

Toiseksi tulkitsen, että erillisyyden ja yhteisyyden tasapaino puolison kanssa rakentuu limittäin puolisoitten välisen koheesion kanssa. Juuri erillisyyden ja yhteisyyden dynamiikka suhteessa puolisoon linkittyy tulkintani mukaan emotionaalisen siteen ohella työn ja muun elämän tasapainoon sekä puolisoitten tasa-arvoon. Erillisyyden rakentamisen tulkitsen kiinnittyvän tasapainon hakemiseen ja korostavan puolisoitten itsenäisyyttä. Yhteisyyden rakentaminen kiinnittyy harmonian hakemiseen ja korostaa pariskunnan yhtenäisyyttä. Tarkastelen seuraavassa yhteisyyden ja erillisyyden välistä dynamiikkaa: kuinka puolisoit rakentavat toisaalta yhteisyyttä, toisaalta erillisyyttä toisistaan vapaa-ajan ja työuran puheessa.

Yhteisyys vapaa-ajalla – se, että parisuhteeseen käytettävää aikaa pyritään suojaamaan korostaen vapaa-ajan yhteisyyttä – vahvistaa parisuhdeidentiteettiä. Parisuhde näyttäytyy suojasatamana (’safe haven’) työelämän paineilta molemmille puolisoille, eikä vain miespuolisolle, kuten joissakin aiemmissa tutkimuksissa (esim. Edlund ym. 1990) on todettu. Ymmärrys molempien puolisoitten sosiaalisen aktiivisuuden tärkeydestä korostaa yhteistä identiteettiä. Puolisoitten erilainen orientaatio aktiiviseen vapaa-ajan viettoon aiheuttaisi ristiriitoja. Erityisesti miehillä puolison merkitys vapaa-ajalla näyttäytyy suurena. Tämä saa lisä-

valaistusta siitä, että naispuolison rooli ymmärretään yhteisen vapaa-ajan koordinaattorina. Erityisesti naisten puheissa korostuvat myös toiveet omasta erillisestä vapaa-ajasta, mikä puolestaan voi selittyä ymmärryksellä miesten enemmästä omasta erillisestä vapaa-ajasta.

Voidaan kysyä, tulkitseeko yksilö myös uraansa pariskunnan tai parisuhteessa olemisen kautta ja miten tämä mahdollinen tulkinta näkyy. Parisuhteen näkökulmasta työura liittyy pariskunnan koherenssin syntyyn. Toisistaan riippumattomat urat eivät välttämättä ole ideaali. Erityisesti parihaastattelussa tuotetaan puolison kanssa parisuhdetta ja pariskunnan yhteisyyttä vahvistavaa puhetta. Kun puheen kohteena on työura parisuhteeseen liittyvänä sosiaalisena tekijänä siten, että molemmilla on vaativa työura, rakennetaan konsensusta. Silloin työura ja parisuhde nähdään toisiaan tukevinä ja täydentävinä vastavuoroisessa suhteessa: ne ruokkivat toinen toistaan ja työura on läsnä arjen puheessa. Ymmärrys siitä, että yhtäältä oma ura on rajoittanut toista ja toisaalta puoliso joutuu tinkimään työurastaan oman työuran takia, luo ymmärrystä yhteisyydestä. Se, että oma työura on rajoittanut toista, muotoillaan puolison myötävaikutuksesta syntyneeksi tilanteeksi. Tämä voitaisiin tulkita siten, että ei haluta antaa kuvaa, että oma työura olisi puolisoista huolimatta priorisoitu toisen edelle.

Molempien puolisoitten erillisen vapaa-ajan tärkeys korostaa yksilöllistä identiteettiä. Vapaa-ajalla tärkeänä näyttäytyy se, että molemmilla on sosiaalisia kontakteja. Korostetaan myös itsenäisen vapaa-ajan vieton tärkeyttä sekä ystävien ja harrastusten erillisyyttä. Vapaa-ajasta tinkiminen asettuu vain yksilön ongelmaksi, eikä siitä muodostu ongelmaa pariskunnan tasolla. Toisinaan puolisoit elävät kuitenkin rinnakkaisia elämiä, jolloin yhteisille ja jaetuille kokemuksille jää toivottua vähemmän aikaa (vrt. Rusconi & Solga 2008). Aikapula voidaan silti nähdä molemmin puolin hyväksyttynä valintana, koska työ tunnistetaan itselle ja toiselle merkitykselliseksi. Molempien tyydyttävä työelämä synnyttää tässä suhteessa harmoniaa. Erityisesti naisten puheessa näyttäytyvät toiveet miespuolison omasta erillisestä aktiivisesta vapaa-ajan vietosta. Tämä tulee ymmärrettäväksi naisille vapaa-ajan koordinaattori -positiota tuottavan puheen kautta. He tavallaan neuvottelevat pois päävastuutaan yhteisestä vapaa-ajasta.

Kertomukset, jotka korostavat yksilön erillisyyttä ja puolison rajoittavaa tai muovaavaa vaikutusta työuralle, painottuvat puolisoitten yksilöhaastatteluisissa. Tämän voi tulkita liittyvän ensinnäkin siihen, että yhtäältä yksilöhaastattelussa voi korostua yksilöllinen positio. Yksilöhaastattelusta kysyttiin erityisesti oman työuran kokemuksista. Muutenkin yksilöhaastatteluisissa on tilaa ja vapautta kertoa urakokemuksista suhteessa puolisoon ja puolisoista johtuvista omaa työuraa rajoittavista tekijöistä. Toisaalta myös parihaastattelussa voi korostua yksilöllinen positio haastateltavan vahvistaessa omaa positiotaan suhteessa toiseen. Individualistinen omaan uraan liittyvä puhe vahvistaa omaa uraan liittyvää yksilöllistä positiota parihaastattelussa. Tämä näyttäytyi jännitteisenä vuorovaikutuk-

sena pariskunnan välillä puolison uran omalle uralle asettavista rajoitteista puhuttaessa.

Kun siis puhutaan työurasta sinänsä, yksilön asiana, voidaan kertoa pariskunnan roolijaon rajoituksista uraa kohtaan tai olla liittämättä parisuhdetta siihen lainkaan. Jälkimmäinen on toisistaan riippumattomien urien mukainen ajatus. Omasta työurasta tinkiminen puolison takia muotoillaan omaksi valinnaksi. Tämä voitaisiin tulkita siten, että ei haluta identifioitua siihen, että puoliso voisi sanella oman työuran ehdot tai että vain puoliso olisi rajoittanut omaa uraa. Työn suhteen ehkä halutaankin ylläpitää erillisyyttä sekä toisen työurasta että muusta elämästä, kun molemmat puoliset rakentavat uraa. Työurien erillisuus toisistaan saa aikaan urien ristiriidattomuuden ja niiden yhteensovittamisen helppouden tunnun – kilpailun ja poleemisuuden sijaan. Urien välinen eksplisiittinen kilpailuasetelma ei näytä tässä aineistossa juuri toteutuvan, vaikka sellaisen mahdollisuus tuodaankin esiin.

Erityisesti naisjohtajien kokemuksiin keskittyneissä tutkimuksissa (esim. Välimäki ym. 2008; 2009; Still & Timms 1998; White ym. 1997) on havaittu, että naispuolison korkea ura-asema on ollut miespuolisolle ongelmallista hyväksyä. Erona kyseisiin tutkimuksiin tässä aineistossa huomionarvoista on, että puolison rooli ei juuri näyttäydy työuraa hankaloittavana naisten eikä miesten puheissa. Ylipäätään molempien vaativa työura voi vähentää sukupuolen rajaavaa merkitystä työuralle. Tosin parihaastattelussa siitä ei myöskään välttämättä puhuta. Myöskään edellä mainituissa tutkimuksissa havaittuja ristiriitaisia näkemyksiä työn sisällöstä tai työajasta aiheutuneita konflikti- ja ristiriitatilanteita ei juuri esiintynyt tässä aineistossa. Esimerkiksi Välimäen ja kumppaneiden (2008) tutkimuksessa työaikakäsitykset saattoivat vaihdella puolisoitten välillä huomattavasti: tällöin tarkkaan määrätyllä työajalla työskentelevän työntekijän on vaikea ymmärtää puolisonsa vaihtelevia ja pitkiä työaikoja, mikä aiheuttaa ristiriitoja ja rajoittaa puolison mahdollisuuksia panostaa uraan. Eronteko tällaiseen näyttäytyy siten, että kahden uran pariskunnat tekevät eksplisiittisesti eroa pariskuntiin, joiden välillä ei ole ymmärrystä toisen työuran vaatimuksien suhteen. Ristiriita näyttäytyy aineistossa siis siten, että haastateltavat nostavat sen esiin erottautumisen kohteena, toisin sanoen tämä eksplikointi tuo ristiriidan esiin.

Jatkotutkimusmahdollisuuksia tämä tutkimus tarjoaa useita. Kannustamalla haastattelua kertomusmuotoon olisi mahdollista tarkastella yhteensovittamisen muutosta ajassa. Pariskuntiin liittyvän tutkimuksen voisi kiinnittää esimerkiksi elämänkulkuun tai sukupuoleen tässä valitun työurafokuksen lisäksi. Epäonnistuneiden parisuhde- tai uratilanteiden tutkiminen kahden uran pariskunnilla retrospektiivisesti olisi haasteellinen, mutta mielenkiintoinen tutkimuskohde. Aineistollisena fokuksitumisena erilaisen sosioekonomisen aseman, seksuaalisen orientaation tai etnisen taustan tarkastelu toisi lisäulottuvuuksia. Olen itse rajannut työpaikkojen perheystävälliset ja sukupuolittavat käytännöt tämän tutkimuksen

ulkopuolelle, mutta niiden tarkastelu kahden uran pariskunnan kokemuksista käsin olisi mahdollinen työyhteisöissä yleisesti sekä professionaalisissa organisaatioissa erityisesti. Kiinnostavaa olisi myös pohtia, miten uratutkimuksessa tuotetaan luonnollistettuja sukupuolen paikkoja. Yhtenä jatkotutkimusmahdollisuutena olisi tarkastella arkisia ratkaisuja työn ja muun elämän erillään pitämisessä ja yhteen kietoutumisessa. Eräs mahdollinen lähestymiskulma olisi kahden uran pariskuntien ajankäytön tarkastelu yhdistettynä ajalle annettuihin merkityksenantoihin. Elämänalueiden priorisointi ei ole sama asia kuin ajankäyttö: mielenkiintoinen pohdinnan aihe on, miten irrotetaan toiminnan merkitys ajankäytöstä. Ne ovat kaksi eri asiaa, jotka kuitenkin kietoutuvat yhteen analyttisesti. Intiimin elämänalueen ja työn vuorovaikutusta olisi kiinnostavaa tutkia esimerkiksi pariyrityksillä, joilla nämä alueet ovat lähtökohtaisesti yhteen kietoutuneet.

9.2 Puhe liikkeessä – Merkityksenanto kulttuurisesti jaettuna toimintana

Pariskuntalähestymistapa on aineistollisesti ja teoreettisesti tuore: vastaavaa pariskunta-asetelmaa ei työelämän tutkimuksessa ole hyödynnetty kovin paljon. Pariskuntien keskinäiset neuvottelut, puolisoitten tuottamat merkitykset ja vuorovaikutus ovat osa tutkimuskohdetta. Tämä perusteleekin laadullista menetelmää, yksilö- ja parihaastatteluja. Tutkimusasetelma on menetelmällinen kontribuutio alalla käytävään menetelmäkeskusteluun. Tutkimusasetelma paljastaa uutta tutkimusteemasta: pariskunnanäkökulma, parihaastattelujen dynamiikka ja analyysin näkökulma tuovat uutta keskusteluun. Uutta ovat parisuhteen elementit, jolla yhteensovittamista tuotetaan, asiasisältöjen lisäksi. Aineiston avulla onkin voitu tutkia puolisoitten yhdessä konstruoitumia merkityksenantoja.

Aineiston vahvuus on se, että se antaa mahdollisuuden tarkastella yksilön, yksilöllisyyden ja pariskunnan, parisuhteen suhdetta ja ristivetoa. Parihaastattelun tekeminen tarjoaa lisää näkökulmia pelkkiin yksilöhaastatteluihin verrattuna, kun puolisoit pääsevät kommentoimaan toistensa selontekoja. Lisäksi voidaan ajatella, että yksilöhaastattelujen tekeminen lisää näkökulmia pelkkiin parihaastatteluihin verrattuna. Yksilöt pääsevät esittämään selontekojaan vapaasti ilman puolison läsnäolon mahdollisesti tuomaa kontrollia. Jos esimerkiksi parihaastattelussa on haluttu tuoda esiin harmonista kuvaa, yksilöhaastattelussa on voitu tuoda esiin myös ongelmia. Lisäksi, koska parisuhteesta on tiedusteltu yksilöhaastattelun lisäksi parihaastattelussa, siitä ei ole syntynyt vain puolisoitten yksin tuottama kuva.

Kiinnostavia ovat mielestäni olleet samankin yksittäisen puolison tai pariskunnan tuottamat ymmärrykset, jotka kumpuavat keskenään ristiriitaisistakin puhetaivoista. Ne eivät siten palaudu puhtaasti henkilöiden välisiksi asenne-eroiksi.

Haastateltavien tuottamissa merkityksenannoissa on yhteisiä, yli koko aineiston meneviä elementtejä. Mielenkiinnon kohteena ovat olleet tavat, joilla puoliset ja pariskunnat käsittelevät puheeseensa liittyviä ristiriitaisuuksia. Tutkimalla sitä, kuinka ihmiset puhuvat sukupuolesta, voidaankin tunnistaa ristiriitaisia ja epäjohdonmukaisia kategorisointeja ja tilanteesta toiseen muuttuvia merkityksiä (Wetherell 1986).

Vuorovaikutus monipuolistuu molempien puolisoitten ollessa läsnä haastattelutilanteessa. Haastattelututkimuksissa vuorovaikutus otetaan herkästi itsestäänselvyytenä ja oletetaan usein merkityksettömäksi (Jokinen ym. 2006). Työn ja muun elämän yhteensovittamisen dilemma on dynaaminen prosessi, joten sitä on mielekästä tarkastella vuorovaikutuksen kautta. Erityisenä mielenkiinnon kohteena pariskunnan vuorovaikutus voidaankin nostaa keskiöön aineistoa perustellessa. Aineistosta päästään kiinni yksilön ja pariskunnan sisäisiin kulttuurisiin neuvottelutilanteisiin pariskunnan vuoropuhelun, dialogin ja monologin kautta. Vuorovaikutuksen ja puheen yksityiskohtaisella analyysillä voidaankin tutkia sukupuolen rakentumista toiminnassa kulttuurista taustaa vasten (Magnusson 2006).

Sukupuolittuneessa haastatteludynamiikassa näyttäytyy naisen päävastuullisuus pariskunnan sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Pariskunnan verbaalisen vuorovaikutuksen voidaan katsoa heijastavan sukupuolittuneita vuorovaikutustapoja, joissa naispuoliso ottaa aktiivisemmän ja miespuoliso passiivisemmän roolin. Tämä on linjassa tulkintaan siitä, että naispuoliso on enemmän vastuussa tai käyttää enemmän valtaa pariskunnan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa – siis myös parihaastattelussa. Puheella vallankäytöstä en tarkoita sitä, että miehet tai naiset yrittäisivät hyväksikäyttää toisiaan (vrt. Martin 2001). Vallan asymmetrisyys rakentuu sukupuolispesifeistä vuorovaikutustavoista: erilaisista tavoista siinä, kuinka puoliset liittyvät toisensa puheeseensa ja työnjakoon kotona sekä piirteissä, joita puoliset liittyvät itseensä ja toiseen puolisoon jännitteissä kohtaamisissa (Holmberg 1993). Analyttisessä diskurssianalyysissä otetaan sukupuoli tutkimuksen kohteeksi ilman etukäteisoletuksia valta-asymmetrioista (vrt. Jokinen ym. 2006).

Vallankäyttöön liittyvä huomioni on, että naisen päävastuu – muussa elämässä ja kotona, kotitöissä, hoivassa, vapaa-ajan organisoinnissa ja sosiaalisissa suhteissa sekä vuorovaikutuksesta – on myös valtaa (vrt. esim. Jokinen 2005). Björnbergin (2004) mukaan itseohjautuvuus kommunikaatiossa voikin haastaa normatiivisen vallan ja saada aikaan tasa-arvoisuutta. Usein on tutkittu miehen vallankäyttöä naista kohtaan (esim. Holmberg 1993). Muun elämän näkökulmaan liittyen olen tarkastellut myös naisten vallankäyttöä. Vuorovaikutus voi näyttäytyä myös sukupuolijaon kannalta epätyypillisellä tavalla, sikäli kun sukupuolispesifi vuorovaikutus nähdään Holmbergin (1993) tulkinnan mukaisesti miesten

vallankäyttönä ja ylemmyytenä sekä naisen alemmuutena. Näissä tilanteissa esimerkiksi mies samaistuu naisen asemaan ja nainen erottautuu miehen asemasta.

Sukupuolittuneiden vuorovaikutustapojen voidaan katsoa heijastavan myös haastattelijan sukupuolta, sillä naispuoliso voi samaistua haastattelijaan sukupuoleltaan mutta miespuoliso ei. Voidaan myös tulkinta, että mieshaastateltava tuottaa sukupuolta palauttamalla kontrollin naishaastattelijalta itselleen (vrt. Deutsch 2007) lopettamalla kysymykseen vastaamisen kehottamalla eksplisiittisesti siirtymään seuraavaan kysymykseen. Joissakin tilanteissa tulkitsen, että naisella on suurempi mahdollisuus samaistua haastattelijaan ja siten käyttää haastattelutilannetta interventiona voidakseen kritisoida puolisoa erityisesti epätasa-arvoisuudesta. Voidaan ajatella, että pariskunnan yhteisyyden ja harmonian luomisen sijaan haastattelua käytetään tällöin interventiomahdollisuutena epätasapuolisen kotityönjaon ja uraan liittyvän joustamisen epäkohtien esille tuomiseksi. Naisille tyypillisempi tapa nostaa esiin kotityönjakoon liittyviä jännitteitä ja miehille tyypillisempi tapa luoda harmoniaa haastattelussa voivat liittyä myös tähän. Jännitteisyys tulee toisinaan esiin eksplisiittisesti esimerkiksi naishaastateltavien puheessa ja toisinaan hienoviritteisemmin esimerkiksi mieshaastateltavien puolustelevana retoriikkana. Tulkintavaihtoehtojen edelleen pohtimiseksi voisi suorittaa vertailua esimerkiksi sellaisiin tutkimuksiin, jossa myös haastattelijoina on nainen ja mies (esim. Peltomäki 2003).

Tilanteisuus on tärkeää huomioida harmonian ja jännitteen suhteen. Parisuhteen julkisen kuvan harmonia tai perheen koherenssin synnyttäminen ei tarkoita vastaavaa yhteisyyttä arkielämässä. Myöskään ristiriita haastattelupuheessa ei tarkoita, että päästäisiin suoraan kiinni ristiriitaan pariskunnan arkitodellisuudessa. Tulkitsen lisäksi niin, että paine laukaista avoin puolisojen välinen konflikti haastattelutilanteessa on kova sekä haastateltavilla että haastattelijalla. On kuitenkin mielenkiintoista sinänsä, miten ambivalenssia ratkotaan haastattelutilanteessa. Tämä aineisto on mahdollistanut suhteellisen harmonisten suhteiden tarkastelun. Haastatteluhetkellä työelämän kriisit ja muutokset eivät suurimmalla osalla haastateltavista näyttäneet ajankohtaisilta, eikä jälkiä parisuhdekriisistä näkynyt – ja parisuhdekriittisyydestäkin vähemmän kuin tyytyväisyydestä. Tämä on tutkimusetiikan kannalta hyvä. On silti mahdollista, että puoliset ovat käyttäneet haastattelua mahdollisuutena parisuhteensa epäkohtien esille nostamiseen. Pariskunnat käyttivät kuitenkin itse aktiivisesti jännitteitä purkavia keinoja, kuten huumoria. Metodisesti voi pohtia sitä, miten haastavaa on tutkia teemahaastattelussa puhetapojen kautta erityisesti puolisojen orientaatioita yhteen kietoutumisen tai erillään pitämisen suhteen. Se tulee esille salaa, saa eri muotoja ja on lopulta hyvin konkreettinen ja abstrakti samaan aikaan – läsnä ja poissa haastattelutilanteessa.

Puhe liikkuu moneen suuntaan koko ajan. Kielenkäytön tutkiminen ja pienistä merkityksistä kiinni saaminen on haasteellista. Oma tutkimukseni suuntaa tälle

alueelle eikä niinkään faktuaalisiin kysymyksiin. Tällä menetelmällä ei päästä kiinni eikä painoteta kielellisen ilmaisun eli sanojen ja muun ilmaisun välistä ristiriitaa. Aineiston läheisyys ja näyttäminen aineisto-ottein on tärkeää, jotta lukija pääsee kiinni siihen, miten ja millä tavalla argumentoin aineistostani. Intiimiteetti ja intiimialue ovat aineiston tarjoama lisäarvo peruslähtökohtaan. Tällä en tarkoita reaalista intiimiyttä vaan sitä, että puolisot jakavat kielen ja merkityksenannon intiimisti. Puolisoiden välinen intiimi tila tuotetaan tilanteisesti, ja siitä on haasteellista ottaa kiinni. Kahden uran pariskuntiin liittyvässä tutkimuksessa siitä on keskusteltu vain vähän, joten tätä aukkoa voi osaltaan täyttää tässä tutkimuksessa käytetyllä menetelmällä. Oman tutkimukseni kannalta tämäntyyppinen lähestymistapa on ollut oikea. Sen vahvuus suhteessa muihin lähestymistapoihin on se, että se on mahdollistanut mikrotason prosessuaaliset ulottuvuudet ja hienojakoiset ymmärrykset.

SUMMARY *Working career and couple relationship – separate together? Reconciling work and life of dual career couples*

Reconciling work and life is a theme that concerns most people. In Finland, dual career couples in which both spouses have a demanding working career are fairly common. As my research question, I have studied how dual career couples reconcile work and life. My first sub question is about how divisions are made in daily life – housework, child care, and free time – and what are the implications of gender for these divisions. My second sub question is how the dual career couples reconcile their careers and what kind of meaning and support each spouse has for the other's career. As my third sub question, I consider how work and life are regarded as separate on the one hand and intertwined on the other.

In my theoretical framework one of the most important theory traditions is about the division of housework. This literature is related for example to the symbolic meanings people give to housework and how people evaluate the division of domestic work. An important theoretical concept and methodological tool is ambivalence, which means positive and negative feelings exist at the same time about a matter, for example about providing care. When looking at the reconciliation of careers, the research involved with the meaning and support of the spouse for a career is the most important. Regarding the third research question, the literature on segmenting or integrating work and life is the most meaningful. As a target group for the research 10 couples were interviewed separately and together. The interviews have been themed / semi-structured. The methodological approach of this study has been constructionist. This means that the social reality is produced through the language. The data has been analyzed firstly through substantive themes with discursive close reading. The data has been analyzed also through the interaction in the interview.

From the theme of divisions of housework, childcare, and free time equal and gendered discourses was identified, and the ambivalence created by these two conflicting discourses existing at the same time. The discourse of reconciling careers was relatively conflict-free compared with the discourse on housework. The prioritization of paid work over other domains of life is emphasized in the discussions but the time for couple relationship is also prioritized. Equality does not necessarily mean a completely equal division of work but a relatively equal division of work compared to other couples. Gender was sometimes explicit, and sometimes concealed in the talk. The proactivity of the female spouses was apparent regarding the social activities of the couples. Work-life balance is connected to the emotional bond between the spouses. The balance between being separate and united with the spouse is linked with the cohesion between the spouses.

Key words: couple relationship, Finland, gender, interviews, working career

LÄHTEET

- Aaltio, I. – Kovalainen, A. (2003) Using gender in exploring organizations, management and change. Teoksessa: *The Northern lights: Organization theory in Scandinavia*, toim. B. Czarniawska – G. Sevón, 175–201. Stockholm: Liber.
- Aaltio, I. – Kyrö, P. – Sundin, E. (toim.) (2008) *Women entrepreneurship and social capital: A dialogue and construction*. Copenhagen: Copenhagen Business School Press.
- Aaltio-Marjosola, I. – Kovalainen, A. (2001) Personality. Teoksessa: *Organizational behaviour reassessed: The impact of gender*, toim. E. Wilson, 17–37. London: Sage Publications.
- Acker, J. (2000) Revisiting class: Thinking from gender, race and class. *Social Politics*, Vol. 7 (2), 192–214.
- Ahlberg, J. – Roman, C. – Duncan, S. (2008) Actualizing “democratic family?” Swedish policy rhetoric versus family practices. *Social Politics*, Vol. 15 (1), 79–100.
- Ahlroth-Enlund, C. – Hurme, H. (2008) Social capital generated by grandparents’ relations to their pre-adolescent grandchildren. *Paper presented at the 4th Congress of the European Society on Family Relations*, Jyväskylä, September 26, 2008, <<https://esfr2008.ccc.jyu.schedule/proceedings/proceed.html>>, haettu 15.5.2012.
- Ahonen A. – Kallio T. J. (2002) *Käsite- ja tekstitutkimuksen metodologia: Perusteita, näkökulmia ja haasteita johtamis- ja organisaatiotutkimuksen kannalta*. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, 5/2002.
- Ajankäyttötutkimuksen 25-vuotisjuhlaseminaari* (2004) Helsinki, 21.9.2004, <http://www.stat.fi/til/akay/akay_2004-10-07_uut_001.html>, haettu 21.9.2004.
- Akola, E. (2009) Understanding the role of life stage in career transitions: Focus on third age entrepreneurs. *Paper presented at and in the CD ROM proceedings of the 9th Annual Conference of European Academy of Management*, Liverpool, UK, May 11–14, 2009.
- Alasuutari, P. (1994) *Laadullinen tutkimus*. 2. uud. p. Tampere: Vastapaino.
- Almqvist, A-L. – Dahlgren, L. (2011) Motives for Swedish fathers’ parental leave take-up on different scenes. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 100.

- Anderson, M. – Bechhofer, F. – Gershuny, J. (toim.) (1994) *The social and political economy of the household*. Oxford: Oxford University Press.
- Antila, J. (2005) *Veteen piirretty viiva? Työn ja yksityiselämän välisen rajapinnan tarkastelua*. Helsinki: Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus, Nro 272.
- Anttila, T. – Nätti, J. – Väisänen, M. (2007) Työ, perhe ja aikapulan hallinta. *Janus*, Vol. 16 (3), 254–260.
- Anttila, T. – Oinas, T. (2008) Työn hektisyys vai kulutuksen houkutus? Aikapaineen lähteet palkansaajilla. Alustus ja abstrakti Sosiologipäivillä, Rovaniemi, 28–29.3.2008, <http://www.ulapland.fi/suomeksi/Ajankohtaista/Tapahtumat/Tapahtumia_2008/Sosiologipäivät/2008/Tyoryhmat/Tyon_Sosiologia.iw3>, haettu 15.5.2012.
- Arbnor, I. – Bjerke, B. (1997) *Methodology for creating business knowledge*. 2. uud. p. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Arjas-Kauranen, K. (2006) Harjoitustyö. Työn ja perheen yhtensovittamisen muutosagentit -koulutusohjelma. Oppimisverkostot työn ja perheen tasapainon rakentajina -hanke. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
- Arnold, J. (1997) *Managing careers into the 21st century*. London: Paul Chapman Publishing.
- Aro, J. – Sarpavaara, H. (2007) Sukupuolistereotyytiat sähköpostihuumorissa. *Sosiologia*, Vol. 3 (44), 191–203.
- Aryee, S. – Srinivas, E. S. – Tan, H. H. (2005) Rhythms of life: Antecedents and outcomes of work-family balance in employed parents. *Journal of Applied Psychology*, Vol. 90 (1), 132–146.
- Baines, S. – Wheelock, J. (2000) Working for each other: Gender, the household and micro-business survival and growth. *International Small Business Journal*, Vol. 17 (1), 16–35.
- Baird, M. – Reeves, K. (2011) “Breaking the roles”: Female breadwinner families. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 67.
- Barrère-Maurisson, M-A. (2000) *The family division of labour: Lives lived in duality*. Amsterdam: Siswo.
- Bartley, S. J. – Judge, W. – Judge, S. (2007) Antecedents of marital happiness and career satisfaction: An empirical study of dual career managers. *Journal of Business and Public Affairs*, Vol. 1 (1), 1–14.
- Baumann, Z. (2003) *Liquid love: On the frailty of human bonds*. Cambridge: Polity.

- Bech-Jørgensen, B. (1994) *Når hver dag bliver hverdag*. København: Akademisk Forlag.
- Bekkengen, L. (2002) *Man får välja: Om föräldraskap och föräldrarledighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö: Liber.
- Bernard, J. (1973) *The future of marriage*. New York: Bantam Books.
- Bihagen, E. (2007) Class origin effects on downward career mobility in Sweden 1982–2001. *Acta Sociologica*, Vol. 50 (4), 415–430.
- Bird, G. W. – Schnurman-Crook, A. (2005) Professional identity and coping behaviors in dual-career couples. *Family Relations*, Vol. 54 (1), 145–160.
- Björnberg, U. (2004) Making agreements and managing conflicts: Swedish dual-earner couples in theory and practice. *Current Sociology*, Vol. 53 (1), 33–53.
- Björnberg, U. – Kollind, A-K. (toim.) (1996) *Men's family relations: Report from an international seminar*. Monographs from the Department of Sociology, Göteborg University. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Blossfeld, H-P. – Drobníč, S. (toim.) (2001) *Careers of couples in contemporary societies: From male-breadwinner to dual-earner families*. Oxford: Oxford University Press.
- Boz, M. – Martinez, I. – Munduate, L. (2009) Breaking negative consequences of relationship conflicts at work: The moderating role of work family enrichment and supervisor support. *Revista de Psicología del Trabajo y de las Organizaciones*, Vol. 25 (2), 113–121.
- Breitkreuz, R. – Williamson, D. – Raine, K. (2010) Disintegrated policy: Welfare-to-work participants' experiences of integrating paid work and unpaid family work. *Community, Work & Family*, Vol. 13 (1), 43–69.
- Brewerton, P. – Millward, L. (2001) *Organizational research methods: A guide for students and researchers*. London: Sage Publications.
- Bruess, C. J. S. – Pearson, J. C. (1997) Interpersonal rituals in marriage and adult friendship. *Communication Monographs*, Vol. 64 (1), 25–46.
- Brunila, K. (2009) *Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön selvityksiä, 51/2009.
- Budgeon, S. – Roseneil, S. (2004) Cultures of intimacy and care beyond 'the family': Personal life and social change in the early 21st century. *Current Sociology*, Vol. 52 (2), 135–159.
- Burchielli, R. – Bartram, T. – Thanacoody, P. R. (2008) Work-family balance or greedy organisations? *Relations Industrielles*, Vol. 63 (1), 108–130.
- Burgoyne, C. B. (1990) Money in marriage: How patterns of allocation both reflect and conceal power. *Sociological Review*, Vol. 38 (4), 634–665.

- Burke, R. (2005) Foreword. Teoksessa: *Work-life integration: Case studies of organisational change*, toim. S. Lewis – G. L. Cooper, ix–xii. Chichester: Wiley.
- Bygren, M. – Duvander, A-Z. (2006) Parents' workplace situation and fathers' parental leave use. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 68 (2), 363–372.
- Bäck-Wiklund, M. – Bergsten, B. (1997) *Det moderna föräldraskapet: En studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Calás, M. B. – Smircich, L. (1996) From the woman's' point of view: Feminist approaches to organisation studies. Teoksessa: *Handbook of organization studies*, toim. S. R. Clegg – C. Hardy – W. Nord, 218–258. London: Sage Publications.
- Calás, M. B. – Smircich, L. (1997) Voicing seduction to silence leadership. Teoksessa: *Leadership: Classical, contemporary and critical approaches*, toim. K. Grint, 338–380. Oxford: Oxford University Press.
- Calás, M. B. – Smircich, L. (2006) 'From the woman's point of view' ten years later: Towards a feminist organization studies. Teoksessa: *Handbook of organization studies*, 2. uud. p., toim. S. R. Clegg – C. Hardy – W. Nord – T. Lawrence, 284–346. London: Sage Publications.
- Cameron, D. (2001) *Working with spoken discourse*. London: Sage Publications.
- Carlson, D. S. – Kacmar, M. K. – Wayne, J. H. – Grzywacz, J. G. (2006) Measuring the positive side of the work-family interface: Development and validation of a work-family enrichment scale. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 68 (1), 131–164.
- Cassell, C. – Symon, G. (1994) Qualitative research in work contexts. Teoksessa: *Qualitative methods in organizational research*, toim. C. Cassell – G. Symon, 1–13. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Castrén, A-M. (2007) Johdanto: Työn ja perheen tasapainon rakentamista jännitteisellä kentällä. Teoksessa: *Työn ja perheen tasapaino: Säätelyä, tutkimusta ja kehittämistä*, toim. A-M. Castrén, 6–11. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Oppimisverkostot työn ja perheen tasapainon rakentajina -hankkeen julkaisuja, 1/2007.
- Christensen, A-D. – Larsen, J. E. (2008) Gender, class, and family: Men and gender equality in a Danish context. *Social Politics – International Studies in Gender, State and Society*, Vol. 15 (1), 53–78.
- Coffey, A. – Atkinson, P. (1996) *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Cohen L. – Musson, G. (2000) Entrepreneurial identities: Reflections from two case studies. *Organization*, Vol. 7 (1), 31–48.

- Coltrane, S. (2000) Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 62 (4), 1208–1233.
- Connidis, I. A. – McMullin, J. A. (2002) Sociological ambivalence and family ties: A critical perspective. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 64 (3), 558–567.
- Cromie, S. – Adams, J. – Dunn, B. – Reid, R. (1998) Family firms in Scotland and Northern Ireland: An empirical investigation. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 6 (3), 253–266.
- Crompton, R. (2002) Employment, flexible working and the family. *British Journal of Sociology*, Vol. 53 (4), 537–558.
- Curran, S. R. (2002) Agency, accountability, and embedded relations: "What's love got to do with it?" *Journal of Marriage and Family*, Vol. 64 (3), 577–584.
- Cyrino, R. (2011) Domestic work and the interface between material and symbolic dimensions of social life: The case of business women. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 45.
- Daly, K. (2002) Time, gender, and the negotiation of family schedules. *Symbolic Interaction*, Vol. 25 (3), 323–342.
- Daly, M. – Lewis, J. (2000) The concept of social care and the analysis of contemporary welfare states. *The British Journal of Sociology*, Vol. 51 (2), 281–298.
- Dermott, E. (2005) Time and labour: Father's perceptions of employment and childcare. *The Sociological Review*, Vol. 53 (2), 89–103.
- Deutsch, F. M. (2007) Undoing Gender. *Gender & Society*, Vol. 21 (1), 106–127.
- De Vos, A. – Dewettinck, K. – Buyens, D. (2006) *To move or not to move? The relationship between career management and preferred career moves*. Gent: Vlerick Leuven Gent Management School, Vlerick Leuven Gent Working Paper Series, 2006/20.
- Dulk, L., den (2008) The healthy organization and work-life policies: The perspective of Dutch top-managers. Esitelmä. Tukholman yliopisto, Sosiologian laitos, 5.11.2008.
- Dulk, L., den – Cernigoj-Sadar, N. – Doorne-Huiskes, A., van – Lewis, S. – Pepper, B. – Smithson, J. (2008) Work, family and managerial attitudes and practices in the European workplace: Comparing Dutch, British and Slovenian financial sector managers. *Social Politics*, Vol. 18 (2), 300–329.
- Easterby-Smith, M. – Thorpe, R. – Lowe, A. (2000) *Management research: An introduction*. London: Sage Publications.

- Eby, L. – Casper, W. – Lockwood, A. – Bordeaux, C. – Brinley, A. (2005) Work and family research in IO/OB: Content analysis and review of the literature (1980–2002). *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 66 (1), 124–197.
- Edlund, C. – Ahltop, B. – Andersson, G. – Kleppesø, S. (1990) *Karriärer i kläm: Om chefen, familjen och företaget*. Stockholm: Norstedts.
- Edwards, D. – Potter, J. (1992) *Discursive Psychology*. London: Sage Publications.
- Edwards, J. R. – Rothbard, N. P. (2000) Mechanisms linking work and family: Clarifying the relationship between work and family constructs. *The Academy of Management Review*, Vol. 25 (1), 178–199.
- Elloy, D. F. – Smith, C. R. (2003) Patterns of stress, work-family conflict, role ambiguity and overload among dual-career and single-career couples: An Australian study. *Cross Cultural Management*, Vol. 10 (1), 55–66.
- Eriksson, P. – Kovalainen, A. (2008) *Qualitative Methods in Business Research*. London: Sage Publications.
- Eräranta, K. (2007) Olevasta tekijäksi? Psykososiaalinen tieto isän määrittäjänä. Teoksessa: *Perhetyön tieto*, toim. J. Vuori – R. Nätkin, 83–105. Tampere: Vastapaino.
- Eräranta, K. – Käsälä, M. (2007a) Tutkimuksen näkökulmia työn ja perheen yhteensovittamiseen. Teoksessa: *Työn ja perheen tasapaino: Sääntelyä, tutkimusta ja kehittämistä*, toim. A-M. Castrén, 57–78. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Oppimisverkostot työn ja perheen tasapainon rakentajina -hankkeen julkaisuja, 1/2007.
- Eräranta, K. – Käsälä, M. (2007b) Työ, perhe ja yhteensovittaminen: Katsaus tutkimuksiin ja käsitteisiin. *Janus*, Vol. 16 (3), 184–199.
- Eskola, J. – Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Evertsson, M. – Nermo, M. (2004) Dependence within families and the household division of labor: Comparing Sweden and the United States. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 66 (5), 1272–1286.
- Evertsson, M. – Nermo, M. (2007) Changing resources and the division of housework: A longitudinal study of Swedish couples. *European Sociological Review*, Vol. 23 (4), 455–470.
- Ezzedeen, S. R. – Ritchey, K. G. (2008) The man behind the woman: A qualitative study of the spousal support received and valued by executive women. *Journal of Family Issues*, Vol. 29 (9), 1107–1135.

- Fava, S. F. – Genovese, R. G. (1983) Family, work, and individual development in dual-career marriages: Issues for research. Teoksessa: *Research in the interweave of social roles: Jobs and families*, toim. H. Lopata – J. Pleck, 163–185. Greenwich, CT: JAI Press.
- Foley, S. – Powell, G. N. (1997) Reconceptualizing work-family conflict for business/marriage partners: A theoretical model. *Journal of Small Business Management*, Vol. 35 (4), 36–47.
- Forsberg, L. (2009) Managing time and childcare in dual-earner families: Unforeseen consequences of household strategies. *Acta Sociologica*, Vol. 52 (2), 162–175.
- Forster, N. (2000) The myth of the 'international manager'. *International Journal of Human Resource Management*, Vol. 11 (1), 126–142.
- Fournier, V. – Lightfoot, G. (1997) Identity work in family business. Teoksessa: *Enterprising Futures*, toim. M. Ram, 22–33. London: Paul Chapman Publishing.
- Friedman, S. D. – Greenhaus, J. H. (2000) *Work and family: Allies or enemies? What happens when business professionals confront life choices*. Oxford: Oxford University Press.
- Garhammer, M. (2002) Pace of life and enjoyment of life. *Journal of Happiness Studies*, Vol. 3 (3), 217–256.
- Gavanas, A. (2008) Luento kurssilla Family Sociology. Tukholman yliopisto, Sosiologian laitos, syyslukukausi 2008.
- Gershuny, J. (2000) *Changing times: Work and leisure in postindustrial society*. Oxford: Oxford University Press.
- Gerson, K. (2004) Understanding work and family through a gender lens. *Community, Work & Family*, Vol. 7 (2), 163–178.
- Gils, W. S., van (2007) *Full-time working couples in the Netherlands: Causes and consequences*. Väitöskirja. Nijmegen: Radboud University Nijmegen.
- Glass, J. (2004) Blessing or curse? Work-family policies and mother's wage growth over time. *Work and Occupations*, Vol. 31 (3), 367–394.
- Goffee R. (1996) Understanding family businesses: Issues for further research. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 2 (1), 36–48.
- Gordon, J. R. – Whelan-Berry, K. S. (2004) It takes two to tango: An empirical study of perceived spousal/partner support for working women. *Women in Management Review*, Vol. 19 (5), 260–273.
- Grant, P. – Perren, L. (2002) Small business and entrepreneurial research: Meta-theories, paradigms and prejudices. *International Small Business Journal*, Vol. 20 (2), 185–211.

- Greenhaus, J. H. – Beutell, N. J. (1985) Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, Vol. 10 (1), 76–88.
- Grint, K. (toim.) (1997) *Leadership: Classical, contemporary and critical approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Grundy, E. (2005) Reciprocity in relationships: Socio-economic and health influences on intergenerational exchanges between Third Age parents and their adult children in Great Britain. *British Journal of Sociology*, Vol. 56 (2), 233–255.
- Grzywacz, J. G. – Carlson, D. S. (2007) Conceptualizing work-family balance: Implications for practice and research. *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 9 (4), 455–471.
- Grzywacz, J. G. – Marks, N. F. (2000) Reconceptualizing the work–family interface: An ecological perspective on the correlates of positive and negative spillover between work and family. *Journal of Occupational Health Psychology*, Vol. 5 (1), 111–126.
- Gunnarsson, L. (2011) Love – Exploitable resource or ‘no-lose situation’? Reconciling Jónasdóttir’s feminist view with Bhaskar’s philosophy of meta-reality. *Journal of Critical Realism*, Vol. 10 (4), 419–441.
- Gutek, B. A. – Gilliland, C. (2007) Work versus the family: Keeping the balance. Teoksessa: *Managing social and ethical issues in organizations*, toim. S. Gilliland – D. Steiner – D. Skarlicki, 53–82. Research in Social Issues in Management Series, Vol. 5. Greenwich, CT: Information Age Publishers.
- Haapala-Samuel, A. (2008) *Raavas mies vai tunnollinen työntekijä? Ainokaiset naiset puhuvat miesenemmistöisistä ammatillisista opiskelualoistaan*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitos.
- Haas, B. (2005) The work-care balance: Is it possible to identify typologies for cross-national comparison? *Current Sociology*, Vol. 53 (3), 487–508.
- Haddock, S. A. – Zimmerman, T. – Lyness, K. – Ziemba, S. (2006) Practices of dual earner couples successfully balancing work and family. *Journal of Family and Economic Issues*, Vol. 27 (2), 207–234.
- Hakovirta, M. (2007) Au-äidistä yksinhuoltajaäidiksi: Yksinhuoltajaäitien asema suomalaisessa yhteiskunnassa. *Janus*, Vol. 15 (1), 66–71.
- Hakovirta, M. (2008) Yksinhuoltajaäitien palkkatyövalinnat. *Sosiologia*, Vol. 45 (2), 91–103.
- Harris, S. R. (2003) Studying equality/inequality: Naturalist and constructionist approaches to equality in marriage. *Journal of Contemporary Ethnography*, Vol. 32 (2), 200–232.

- Hartikainen, A. (2009) *Työn ja perheen myönteinen vuorovaikutus*. Pro gradu -tutkielma. Johtaminen, Taloustieteiden tiedekunta, Jyväskylän yliopisto, syksy 2009.
- Harvey, M. G. (1995) The impact of dual-career families on international relocations. *Human Resource Management Review*, Vol. 5 (3), 223–244.
- Hays, S. (1996) *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- Heimo, T. – Nätkin, R. (2007) Valintojen mosaiikki: Perhevapaalta työhön paluu. *Janus*, Vol. 16 (3), 215–228.
- Heinonen, E. (2004) *Aktiivinen harrastus työn siirtymän ja kompensaation ilmentymänä: Case matkailuoppaat*. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-6/2004.
- Henttonen, E. (2010) *An ethnographic study of women's small ICT business in Finland*. Väitöskirja. Helsinki: Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis, A-371.
- Hirsjärvi, S. – Hurme, H. (2004) *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. – Remes, P. – Sajavaara, P. (2000) *Tutki ja kirjoita*. 6. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hobson, B. (2008) Luentokurssi Doing gender: Mapping transitions in institutions, policies and practices. Tukholman yliopisto, Sosiologian laitos, syyslukukausi 2008.
- Hochschild, A. R. (2001) *The time bind: When work becomes home and home becomes work*. 2. uud. p. New York: Holt Paperbacks.
- Holmberg, C. (1993) *Det kallas kärlek: En socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Göteborg: Anamma förlag.
- Holstein, J. A. – Gubrium, J. A. (2002) Active interviewing. Teoksessa: *Qualitative research methods*, toim. D. Weinberg, 112–126. Malden, MA: Blackwell.
- Husu, L. – Hearn, J. – Lämsä, A-M. – Vanhala, S. (toim.) (2011) *Women, management and leadership: Naiset ja johtajuus*. Helsingfors: Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan, 72.
- Huttunen, J. (1994) Isyys ja miehisuus: Isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Teoksessa: *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*, toim. J. Virkki, 46–66. Juva: WSOY.
- Huuskonen V. (1992) *Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu*. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A2/1992.
- Hytti, U. (2003) *Stories of Entrepreneurs. Narrative Construction of Identities*. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-1/2003.

- Iellatchitch, A. – Mayrhofer, W. – Meyer, M. (2003) Career fields: A small step towards a grand career theory? *International Journal of Human Resource Management*, Vol. 14 (5), 728–750.
- Javefors Grauers, E. (1999) *AB Adam och Eva: En studie av familjeföretag inom ICA*. Lisensiaatintutkimus. Linköping: Linköpings universitet.
- Javefors Grauers, E. (2002) *Profession, genus och företagarpär: En studie av advokater och köpmän*. Väitöskirja. Linköping: Linköpings universitet.
- Jokinen, A. – Juhila, K. (1991) *Pohjimmaiset asuntomarkkinat: Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä*. Väitöskirja. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto.
- Jokinen, A. – Juhila, K. – Suoninen, E. (2006) *Diskurssianalyysi liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina*. 3. p. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, E. (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jolanki, O. (2011) To work or to care? Working women's decision-making. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 36.
- Jónasdóttir, A. (1991) *Love power and political interests: Towards a theory of patriarchy in contemporary Western societies*. Örebro: Högskolan i Örebro, Örebro studies, 7.
- Julkunen, R. (2010) *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R. – Nätti, J. – Anttila, T. (2004) *Aikanyrjähdys: Keskiluokka työn puristuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kakkuri-Knuutila, M-L. (2006) Kausaalisuhteet ja selittäminen tulkitsevassa tutkimuksessa. Teoksessa: *Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia*, toim. K. Rolin – M-L. Kakkuri-Knuutila – E. Henttonen, 54–87. Helsinki: Gaudeamus.
- Kallio, T. J. (2004) *Organisaatiot, johtaminen ja ympäristö: Organisaatioteollisen ympäristötutkimuksen ongelmista kohti yleistä teoriaa yritysluontosuhteesta*. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-3/2004.
- Kanter, R. M. (1977) *Men and women of the corporation*. New York: Basic Books.
- Karambaya, R. – Reilly, A. H. (1992) Dual earner couples: Attitudes and actions in restructuring work for family. *Journal of Organizational Behaviour*, Vol. 13 (6), 585–601.
- Karlsson Stider, A. (2000) *Familjen & firman*. Stockholm: EFI Stockholm School of Economics.

- Kaufman, G. (2000) Do gender role attitudes matter? *Journal of Family Issues*, Vol. 21 (1), 128–144.
- Kingston, P. W. – Nock, S. (1992) Couples' joint work status and community and social attachments. *Social Science Quarterly*, Vol. 73 (4), 862–875.
- Kinnunen, U. – Mauno, S. (2005) Puolisoiden työn kuormittavuus ja hyvinvointi: Kokemusten väliset yhteydet. Helsinki: Työterveyslaitos, *Työ ja ihminen* -kirjasarjan julkaisuja, T2/2005, 186–198.
- Kinnunen, U. – Rantanen, J. – Mauno, S. (2010) Auttavatko palautumisen strategiat työn ja perheen vaatimusten yhteensovittamisessa? Alustus ja abstrakti abstraktikirjassa Perhetutkimuksen päivillä, Jyväskylä, 15–16.4.2010, 39.
- Kira, M. (2003) *Byrokratian jälkeen: Kohti uudistavaa työtä ja kestäväää työjärjestelmäkehitystä*. Helsinki: Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus, 254.
- Kivimäki, R. (2003) Perhe tuli työelämään. Teoksessa: *Perhe murroksessa: Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*, toim. H. Forsberg – R. Nätkin, 186–201. Helsinki: Gaudeamus.
- Kivimäki, R. (2009) *Vanhemmuus työpaikoilla*. Väitöskirja. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis, 1472.
- Kivimäki, R. – Otonkorpi-Lehtoranta, K. (2003) *Pomot ja perheet. Työelämä ja perheiden hyvinvointi*. Helsinki: Sitra.
- Koivunen, T. (2011) *Gender in call centre work*. Väitöskirja. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis, 1680.
- Korhonen, A. (2001) *Äidin siloposkesta taistelutahtoinen nuorimies. Sotilaskouluttajan sanansäilä diskurssianalyysissä*. Lisensiaatintutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Korvajärvi, P. (2010) Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ. Teoksessa: *Käsi-kirja sukupuoleen*, toim. T. Saresma – L-M. Rossi – T. Juvonen, 183–195. Tampere: Vastapaino.
- Korvajärvi, P. – Kinnunen, M. (1996) Lopuksi: Työelämän sukupuolistaminen. Teoksessa: *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*, toim. M. Kinnunen – P. Korvajärvi, 233–240. Tampere: Vastapaino.
- Korvela, P. – Rönkä, A. (2008) Teoriat perhetutkimuksessa: Vertailuja ja tulevaisuuden suuntaviivoja. Yhteenvetoa Perhetutkimuksen päivillä, Jyväskylä, 13–14.3.2008. <<https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/perhetutkimus/koulutus/pt-paivat2008/luentomateriaalit2008>>, haettu 15.5.2012.
- Koskinen, I. – Alasuutari, P. – Peltonen, T. (2005) *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere: Vastapaino.

- Kossek, E. E. – Lautsch, B. A. – Eaton, S. C. (2005) Flexibility enactment theory: Implications of flexibility type, control, and boundary management for work–family effectiveness. Teoksessa: *Work and life integration: Organizational, cultural, and individual perspectives*, toim. E. E. Kossek – S. J. Lambert, 243–261. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kovalainen, A. (1993) *At the margins of the economy. Women's self employment in Finland 1960–1990*. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-9/1993.
- Kovalainen, A. (2001) Julkisen sektorin ja sukupuolisopimuksen muutoksia: Palkansaajista yrittäjiksi. Teoksessa: *Hyvinvointivaltio organisoi uudeelleen: Entä sukupuolijärjestelmä?*, toim. A. Haataja, 45–58. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan julkaisuja, 6/2001.
- Kovalainen, A. (2003) Yrittäjyyden sukupuolen mukaiset jaot 2000-luvulla. *Hyvinvointikatsaus*, 4/2003, 25–30.
- Kraimer, M. L. – Wayne, S. J. – Jaworski, R. A. (2001) Sources of support and expatriate performance: The mediating role of expatriate adjustment. *Personnel Psychology*, Vol. 54 (1), 71–99.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Känsälä, M. – Kovalainen, A. (2004) Managing work/personal life interface within family businesses. *Paper in the CD ROM proceedings of and presented at the 49th ICSB World Conference*, Johannesburg, South Africa, June 20–23, 2004.
- LaChapelle, K. – Barnes, L. B. (1998) The trust catalyst in family-owned businesses. *Family Business Review*, Vol. 11 (1), 1–17.
- Laitinen, L. (2007) Perheenjäsenistään erillään asumisen vaikutus työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen Ulkoministeriön työntekijöillä. Tilaus-tutkimus. Oppimisverkostot työn ja perheen tasapainon rakentajina -hanke. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
- Laitinen, M. – Uusitalo, T. (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus*, Vol. 17 (4), 316–332.
- Lambing, P. – Kuehl, C. R. (2000) *Entrepreneurship*. 2. p. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Lammi-Taskula, J. (2007) *Parental leave for fathers? Gendered conceptions and practices in families with young children in Finland*. Väitöskirja. Helsinki: Stakes Research Report, 166.

- Languilaire, J-C. (2011) Integrating and segmenting: An essential combination to reach work/non-work balance. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 160.
- Larkin, J. M. – Ragan, J. M. (2008) The dual-career balancing act. *Pennsylvania CPA Journal*, Vol. 79 (2), 26–27.
- Laukkanen, S. (1994) *Sukupolvenvaihdos perheyriyksessä: Inhimillinen näkökulma*. Lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen teknillinen korkeakoulu.
- Lehto, A-M. – Sutela, H. (2008) *Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimuksen tuloksia 1997–2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehtonen, M. (1996) *Merkitysten maailma: Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.
- Leicht, K. T. – Fennell, M. L. (2001) *Professional work: A sociological approach*. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Leinonen, A. (2011) Reconciliation of work and care: Experiences of partner carers. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 37.
- Leira, A. (2002) *Working parents and the welfare state. Family change and policy reform in Scandinavia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lempiäinen, K. (2003) *Sosiologian sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Lesnard, L. (2008) Off-scheduling within dual-earner couples: An unequal and negative externality for family time. *American Journal of Sociology*, Vol. 114 (2), 447–490.
- Lewis, S. – Cooper, C. (2005) *Work–life integration: Case studies of organisational change*. Chichester: Wiley.
- Loscocco, K. A. (1997) Work–family linkages among self-employed women and men. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 50 (2), 204–226.
- Lowenstein, A. – Daatland, S. O. (2006) Filial norms and family support in a comparative cross-national context: Evidence from the OASIS study. *Ageing and Society*, Vol. 26 (2), 203–223.
- Lundberg, S. – Pollak, R. A. (1996) Bargaining and distribution in marriage. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 10 (4), 139–158.
- Lundberg, U. – Frankenhaeuser, M. (1999) Stress and workload of men and women in highranking positions. *Journal of Occupational Health Psychology*, Vol. 4 (2), 142–151.
- Luomala, K. – Heinonen, J. (2011) Life and job satisfaction among entrepreneurs and employees during the life course. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 136.

- Luotonen, A. (2011) Women's return to work after family leave. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 102.
- Lüscher, K. – Pillemer, K. (1998) Intergenerational ambivalence: A new approach to the study of parent-child relationships in later life. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 60 (2), 413–425.
- Lähteenmäki, S. (1995) ”Mitä kuuluu – kuka käskee?” *Yksilöllinen urakäyttäytyminen ja sitä ohjaavat tekijät suomalaisessa liiketoimintaympäristössä: Vaihemallin mukainen tarkastelu*. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-1/1995.
- Lähteenmäki, S. (2003) Urajohtaminen ei kulu suhdanteissa, vaan kantaa niiden yli. Teoksessa: *Johtaminen ja organisointi: Management and organizing*, toim. R. Nurmi, 177–204. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, B-2/2003.
- Löfgren Nilsson, M. (2004) Könsmärkning i SVT:s nyheter 1958–2003. *Nordicom Information*, Vol. 26 (4), 39–50.
- MacDermid, S. A. – Lee, D. – Buck, M. – Williams, L. (2001) Alternative work arrangements among professionals and managers: Rethinking career development and success. *The Journal of Management Development*, Vol. 20 (4), 305–317.
- MacInnes, J. (2006) Work-life balance in Europe: A response to the baby bust or reward for the baby boomers? *European Societies*, Vol. 8 (2), 223–249.
- Magdalenic, S. (2004) Sociology of the professions through gender lens. Teoksessa: *Gendering the sociology profession: Sweden, Britain and the US*, toim. S. Magdalenic, 9–33. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Magnusson, E. (2001) Heterosexual couples talking about ”doing gender”. *NIKKK-magazin*, 3/2001, 4–7.
- Magnusson, E. (2006) Gendering or equality in the lives of Nordic heterosexual couples with children: No well-paved avenues yet. *Nordic Journal of Women's Studies*, Vol. 13 (3), 153–163.
- Maher, J. M. – Lindsay, J. – Bardoel, E. A. (2010) Freeing time? The 'family time economies' of nurses. *Sociology*, Vol. 44 (2), 269–287.
- Malinen, K. – Härmä, S. – Sevón, E. – Kinnunen, U. (2005) *Miten meillä menee? Työssäkäyvien pienten lasten vanhempien kokemuksia perhe-elämästä ja työstä*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylän yliopiston perhetutkimuskeskuksen julkaisuja, 15.
- Malinen, K. – Rönkä, A. – Sevón, E. (2010) Good moments in parents' spousal relationship: A daily relational maintenance perspective. *Family Science*, Vol. 1 (3–4), 230–241.

- Marshall, N. L. – Barnett, R. C. (1993) Work-family strains and gains among two-earner couples. *Journal of Community Psychology*, Vol. 21 (1), 64–78.
- Martin, P. Y. (2001) 'Mobilizing masculinities': Women's experiences of men at work. *Organization*, Vol. 8 (4), 587–618.
- Martin, P. Y. – Collinson, D. L. (1999) Gender and sexuality in organizations. Teoksessa: *Revisioning gender*, toim. M. M. Ferree – B. Hess – J. Lorber, 285–311. London: Sage Publications.
- Matias, M. – Fontaine, A. M. (2011) Can we have it all? The work-family coping profiles of dual-earners. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 132.
- Mauno, S. – Kinnunen U. (1999) The effects of job stressors on marital satisfaction in Finnish dual-earner couples. *Journal of Organizational Behavior*, 20 (6), 879–895.
- Mauno, S. – Pyykkö, M. (2004) Perheystävälliseen organisaatiokulttuuriin yhteydessä olevat tekijät: Vertaileva tutkimus viidessä organisaatiossa. *Psykologia*, Vol. 39 (3), 196–212.
- Mayhew, E. (2006) The parental employment context. Teoksessa: *Social policy, employment and family change in comparative perspective*, toim. J. Bradshaw – A. Hatland, 37–60. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Melkas, T. (2004) *Tasa-arvobarometri 2004*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 20/2004.
- Meriläinen, S. (2000) Discourses of equality and difference in bank managers' talk. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*, Vol. 49 (3), 416–432.
- Meriläinen, S. – Tienari, J. – Thomas, R. – Davies, A. (2004) Management consultant talk: A cross-cultural comparison of normalizing discourse and resistance. *Organization*, Vol. 11 (4), 539–564.
- Mescher, S. – Benschop, Y. – Doorewaard, H. (2009) Representations of work life balance support. *Human Relations*, Vol. 63 (1), 21–39.
- Minnotte, K. L. – Stevens, D. P. – Minnotte, M. C. – Kiger, G. (2008) Emotion-work performance among dual-earner couples. *Journal of Family Issues*, Vol. 28 (6), 773–793.
- Moen, P. (toim.) (2003) *It's about time: Couples and careers*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Moen, P. (2009) Keynote speech at the 3rd International Community, Work and Family Conference, Utrecht, The Netherlands, April, 16–18, 2009.
- Moen, P. – Sweet, S. (2002) Two careers, one employer: Couples working for the same corporation. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 61 (3), 466–483.

- Montanari, I. (2008) Women in Europe: Is the 'adult worker' ideal achieved? *International Journal of Health Services*, Vol. 39 (2), 245–269.
- Moore, J. – Green, E. – Heggie, J. K. F. – Myers, M. – Swainstone, K. A. (2005) *Widening Horizons: Improving the role of women in the workplace*. Research Report. Middlesbrough: Centre for Social and Policy Research, University of Teeside.
- Musson, G. – Tietze, S. (2004) Feelin' groovy: Appropriating time in home-based telework. *Culture and Organization*, Vol. 10 (3), 251–264.
- Mårtenson, M. (2008) Luento Gender dynamics in close relationships. Luento kurssilla Doing gender: Mapping Transitions in Institutions, Policies and Practices. Tukholman yliopisto, Sosiologian laitos, syyslukukausi 2008.
- Mäkelä, L. – Suutari, V. (2008) The coping strategies of global careerist in achieving work-life balance. *Paper in the proceedings of the International HRM Global 2008 Conference*, Turku, Finland, August 27–29, 2008, 174–181.
- Niemistö, C. (2007) Onko työn ja perheen yhteensovittamisesta suomalaisiksi menestystarinaksi? Katsaus tasa-arvopolitiikkaan, perhepolitiikkaan ja työelämään. Teoksessa: *Työn ja perheen tasapaino: Säätelyä, tutkimusta ja kehittämistä*, toim. A-M. Castrén, 81–94. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Oppimisverkostot työn ja perheen tasapainon rakentajina -hankkeen julkaisuja, 1/2007.
- Nippert-Eng, C. (1996) *Home and work: Negotiating boundaries through everyday life*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nordenmark, M. – Nyman, C. (2003) Fair or unfair? Perceived fairness of household division of labour and gender equality among women and men: The Swedish case. *The European Journal of Women's Studies*, Vol. 10 (2), 181–209.
- Nyman, C. (1999) Gender equality in the 'most equal country in the world'? Money and marriage in Sweden. *The Sociological Review*, Vol. 47 (4), 766–793.
- Närvi, J. (2011) The gendered consequences of work insecurities on parents' work–family choices and life trajectories. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 87.
- Nätti, J. – Anttila, T. – Oinas, T. (2007) *Aikapula. Yleisyys, ennustajat, seuraukset ja hallinta palkansaaajilla*. Projektin loppuraportti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

- Nätti, J. – Väisänen, M. – Anttila, T. (2005) Tietotyö, ansiotyö kotona ja perhe. Helsinki: Työterveyslaitos, *Työ ja ihminen* -kirjasarjan julkaisuja, T1/2005, 71–90.
- Oinas, T. (2007) Synchronicity in the work schedules of working couples in Finland. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 2nd International Community, Work and Family Conference*, Lisbon, Portugal, April 12–14, 2007, 52.
- Oinas, T. (2010) *Sukupuolten välinen kotityönjako kahden ansaitsijan perheissä*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 402.
- Ojala, S. (2010) Kotona työskentely ja keinot irtautua työstä. Alustus ja abstrakti abstraktikirjassa Perhetutkimuksen päivillä, Jyväskylä, 15–16.4. 2010, 39.
- O’Laughlin, E. M. – Bischoff L. G. (2005) Balancing parenthood and academia: Work/Family stress as influenced by gender and tenure stress. *Journal of Family Issues*, Vol. 26 (1), 79–106.
- O’Neil, D. A. – Bilimoria, D. (2005) Women’s career development phases: Idealism, endurance, and reinvention. *Career Development International*, Vol. 10 (3), 168–189.
- Oppenheimer, V. K. (1994) Women’s rising employment and the future of family in industrial societies. *Population and Development Review*, Vol. 20 (2), 293–342.
- Paalumäki, A. (2004) *Keltaisella johdetut: Artefaktit, johtaminen ja organisaation kulttuurinen identiteetti*. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-5/2004.
- Pangert, B. – Rein, I. – Weber, J. – Jöns, I. (2011) The interaction of life-domains: Does perspective matter? *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 133.
- Parasuraman, S. – Simmers, C. A. (2001) Type of employment, work-family conflict and well-being: A comparative study. *Journal of Organizational Behavior*, Vol. 22 (5), 551–568.
- Parker, I. (1999) *Critical textwork: An introduction to varieties of discourse analysis*. Buckingham: Open University Press.
- Peiperl, M. – Arthur, M. – Goffee, R. – Morris, T. (toim.) (2000) *Career frontiers: New conceptions of working lives*. New York: Oxford University Press.
- Peltomäki, S. (2003) Aviopari yrittäjänä. Alustus Perheyrittysten liitto ry:n toisessa kansallisessa perheyrittystutkijatapaamisessa, Tampere, 12–13.3.2003.

- Perry-Jenkins, M. – Folk, K. (1994) Class, couples, and conflict: Effects of the division of labor on assessments of marriage in dual-earner families. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 56 (1), 165–180.
- Perry-Jenkins, M. – Repetti, R. L. – Crouter, A. C. (2000) Work and family in the 1990's. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 62 (4), 981–998.
- Piekkola H. – Ruuskanen, O-P. (2006) *Työtä eri elämänvaiheissa ja ajankäyttö: Äidit ja ikääntyvät*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 73/2006.
- Piha, K. (2006) *Äitijohtaja*. Helsinki: Talentum.
- Pitt-Catsoupes, M. – Kossek, E. E. – Sweet, S. (toim.) (2006) *The work and family handbook: Multi-disciplinary perspectives, methods, and approaches*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Pixley, J. (2011) WLB and dual earners. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 134.
- Plantin, L. (2007) Different classes, different fathers? On fatherhood, economic conditions and class in Sweden. *Community, Work & Family*, Vol. 10 (1), 93–110.
- Poelmans, S. – Beham, B. – Sahibzada, K. (2005) The mediating role of work-family conflict on the relationship between mothers' time distribution and children's concentration. *Paper presented at the 1st International Community, Work and Family Conference*, Manchester, UK, March 16–18, 2005.
- Polegato, R. – Barras, R. G. (1984) Geographically separated dual-career families. *Business Quarterly*, Vol. 49 (1), 145–150.
- Potter, J. – Stringer, P. – Wetherell, M. (1984) *Social texts and context: Literature and social psychology*. London: Routledge.
- Potter, J. – Wetherell, M. (1987) *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- Press, J. E. – Townsley, E. (1998) Wives' and husbands' housework reporting: Gender, class, and social desirability. *Gender & Society*, Vol. 12 (2), 188–218.
- PRIMA International Research Report (2000) Tutkimusraportti. London: Grant Thornton International.
- Punnett, B. J. (1997) Towards effective management of expatriate spouses. *Journal of World Business*, Vol. 32 (3), 243–257.
- Punnett, B. J. – Crocker, O. – Stevens, M. (1992) The challenge for women expatriates and spouses: Some empirical evidence. *International Journal of Human Resource Management*, Vol. 3 (3), 585–592.

- Pälli, P. – Rissanen, T. (2006) Työ ja perhe. Teoksessa: *Uuden työn sanakirja*, toim. M. Jakonen – J. Peltokoski – A. Virtanen, 41–49. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Pääkkönen, H. (2010) *Perheiden aika ja ajankäyttö: Tutkimuksia kokonaistyöajasta, vapaaehtoistyöstä, lapsista ja kiireestä*. Väitöskirja. Helsinki: Tilastokeskus, Tutkimuksia, 254.
- Rabe, M. (2001) Commuter couples: An inside story. *Society in Transition*, Vol. 32 (2), 277–291.
- Raijas, A. – Varjonen, J. (2007) Minä vastaan vaatteista, sinä autosta. Muuttuuko kotitöiden jakaminen suomalaisissa lapsiperheissä? *Janus*, Vol. 15 (3), 261–279.
- Ram, M. (2001) Family dynamics in a small consultancy firm: A case study. *Human Relations*, Vol. 54 (4), 395–418.
- Rantalaiho, L. – Heiskanen, T. (toim.) (1997) *Gendered practices in working life*. New York, US: Macmillan Press.
- Rantanen, J. – Kinnunen, U. – Pulkkinen, L. – Kokko, K. (2010) Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat aikuisuuden eri vaiheissa: 14 vuoden pitkittäistutkimus. Alustus ja abstrakti abstraktikirjassa Perhetutkimuksen päivillä, Jyväskylä, 15–16.4.2010, 37.
- Rantanen, M. – Mauno, S. – Kinnunen, U. – Rantanen, J. (2011) Does coping help or harm in work-family conflict situation? Examining coping as a moderator between work-family conflict and well-being. *International Journal of Stress Management*, Vol. 18 (1), 24–48.
- Rantanen, J. – Räikkönen, E. (2010) Työn laadulliset piirteet, hyvinvointi työssä sekä työn ja perheen yhteensovittaminen. Teoksessa: *Keski-ikä elämänvaiheena*, toim. L. Pulkkinen – K. Kokko, 40–48. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja, 352.
- Rapoport, R. – Rapoport, R. N. (1969) The dual career family: A variant pattern and social change. *Human Relations*, Vol. 22 (1), 3–30.
- Rapoport, R. – Rapoport, R. N. (1976) *Dual-career families re-examined: New integrations of work and family*. London: Martin Robertson.
- Reed, R. (1996) Entrepreneurialism and paternalism in Australian management: A gender critique of the “self-made” man. Teoksessa: *Men as managers, managers as men: Critical perspectives on men, masculinities and managements*, toim. D. L. Collinson – J. Hearn, 99–122. London: Sage Publications.
- Repo, K. (2004) Combining work and family in two welfare state contexts: A discourse analytical perspective. *Social Policy & Administration*, Vol. 38 (6), 622–639.
- Repo, K. (2005) Muuttuvan työelämän äidit ja lastenhoidon merkitykset. *Janus*, Vol. 13 (4), 403–421.

- Repo, K. (2009) *Lapsiperheiden arki. Näkökulmina raha, työ ja lastenhoito*. Väitöskirja. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis, 914.
- Repo, K. (2011) The constructions of a child as an actor in the context of child-care: Finnish mothers' assessments. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 4th International Community, Work and Family Conference*, Tampere, Finland, May 19–21, 2011, 914.
- Riessman, C. K. (1993) *Narrative analysis: Qualitative research methods series 30*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Ristimäki, T. – Meriläinen, H. – Kylä-Setälä, E. – Holmberg, M. (2008) *Kotitalouspalvelut osana työn ja perheen yhteensovittamista: Tuloksia PALAPELI – perheiden arkea helpottavien palveluiden kehittämishankkeesta*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Katsaus, E31/2008.
- Ritakallio, V.-M. (2007) Vauraudesta osattomaksi jääneet: Köyhyys Suomessa 1995–2005. Teoksessa: *Taloukasvun hedelmät – Kuka sai ja kuka jää ilman?*, toim. H. Taimio, 122–140. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.
- Rosenbaum, M. – Cohen, E. (1999) Equalitarian marriages, spousal support, resourcefulness, and psychological distress among Israeli working women. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 54 (1), 102–113.
- Rosener, J. B. (1997) Sexual static. Teoksessa: *Leadership: Classical, contemporary and critical approaches*, toim. K. Grint, 211–229. Oxford: Oxford University Press.
- Rothbard, N. P. (2001) Enriching or depleting? The dynamics of engagement in work and family roles. *Administrative Science Quarterly*, Vol. 46 (4), 655–684.
- Rothbard, N. P. – Phillips, K. W. – Dumas, T. L. (2005) Managing multiple roles: Work-family policies and individuals' desire for segmentation. *Organization Science*, Vol. 16 (3), 243–258.
- Rueschemeyer, M. (1981) *Professional work and marriage: An East-West comparison*. New York: St. Martin's Press.
- Runté, M. – Mills, A. J. (2004) Paying the toll: A feminist post-structural critique of the discourse bridging work and family. *Culture and Organization*, Vol. 10 (3), 237–249.
- Rusconi, A. – Solga, H. (2008) *A systematic reflection upon dual career couples*. Mietintö. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, SP I 2008-505.
- Ruuskanen, O.-P. (2004) *An econometric analysis of time use in Finnish households*. Väitöskirja. Helsinki: Acta Universitatis Oeconomicae Helsinkiensis, A-246.

- Räsänen, P. (2006) Tulkintaan liittyvän mielivallan ratkaisuyrityksiä kvalitatiivisessa analyysissä. *Janus*, Vol. 14 (2), 167–173.
- Römer-Paakkanen, T. (2002) *Family entrepreneurship in a retail chain: The Grocer's household-enterprise complex*. Väitöskirja. Helsinki: University of Helsinki, Department of Economics and Management, Consumer Economics, Publications, 33.
- Safilios-Rothschild, C. (1969) Family sociology or wives' family sociology? A cross-cultural examination of decision-making. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 31 (2), 290–301.
- Salmi, M. (2004) Arkielämä kokoaa yhteen työn ja perheen. Teoksessa: *Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea*, toim. M. Salmi – J. Lammi-Taskula, 11–28. Helsinki: Stakes.
- Salmi, M. – Lammi-Taskula, J. (toim.) (2004) *Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea*. Helsinki: Stakes.
- Salmi, M. – Lammi-Taskula, J. – Närvi, J. (2009) *Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys, 24/2009.
- Salovaara, P. (2010) *Työelämän sukupuolistavat käytännöt sosiaalityössä: Diskurssianalyysi Talentia-lehdessä käydystä sosiaalityön ammatillisesta keskustelusta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Santos, G. G. – Cabral-Cardoso, C. (2007) Career and family life among Portuguese academics. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 2nd International Community, Work and Family Conference*, Lisbon, Portugal, April 12–14, 2007, 62.
- Saru, E. (2009) *Sewn as a patchwork: How bits and pieces from the HRM, HRD and OL perspectives can improve performance in small enterprises*. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-16/2009.
- Schneider, B. – Waite, L. J. (toim.) (2005) *Being together, working apart: Dual career families and the work-life balance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scott, R. W. (1998) *Organizations: Rational, natural, and open systems*. 4. p. New Jersey: Prentice Hall.
- Sekaran, U. – Hall, T. D. (1989) Asynchronism in dual-career and family linkages. Teoksessa: *Handbook of career theory*, toim. M. B. Arthur – T. D. Hall – B. S. Lawrence, 159–180. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shumaker, S. A. – Brownell, A. (1984) Toward a theory of social support: Closing conceptual gaps. *Journal of Social Issues*, Vol. 40 (4), 11–36.

- Shumate, M. – Fulk, J. (2004) Boundaries and role conflict when work and family are collocated: A communication network and symbolic interaction approach. *Human Relations*, Vol. 57 (1), 55–74.
- Sihvo, T. (2002) *Työ ja parisuhde, tuleeko stressaantuneesta työntekijästä myös pahantuulinen puoliso?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja, 13.
- Silius, H. (1992) *Den kringgårdade kvinnligheten. Att vara kvinnlig jurist i Finland*. Väitöskirja. Åbo: Åbo Akademi.
- Silvennoinen, M. – Paalumäki, A. – Keskinen, S. (2009) Akateemisten naisjohtajien kokemuksia työn ja perheen yhteensovittamisesta. *KeVer-verkkolehti*, 1/2009, 1–17. <<http://ojs.seamk.fi/index.php/kever/issue/current>>, haettu 30.6.2009.
- Silverman, D. (2000) *Doing qualitative research: A practical handbook*. London: Sage Publications.
- Silverman, D. (2006) *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. 3. p. London: Sage Publications.
- Singh, R. – Greenhaus, J. H. – Parasuraman, S. (2002) The impact of family life on career decisions and outcomes. Teoksessa: *The new world of work: Challenges and opportunities*, toim. C. L. Cooper – R. J. Burke, 95–112. Oxford, UK: Blackwell Publishers.
- Smith, C. R. (2000) Managing work and family in small 'copreunial' business: An Australian study. *Women in Management Review*, Vol. 15 (5–6), 283–289.
- Solankallio, T. – Kauko-Walli, S. (2010) What is power? Subjective construct of experienced power among self-employed women. Teoksessa: *Leadership through the gender lens: Women and men in organisations*, toim. L. Husu – J. Hearn – A-M. Lämsä – S. Vanhala, 111–124. Helsingfors: Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan, 71.
- Song-Chul, K. (2001) 'Weekend couples' amongst Korean professionals: An ethnography on living apart on weekdays. *Korea Journal*, Vol. 41 (4), 28–47.
- Still, L. – Timms, W. (1998) Career barriers and the older woman manager. *Women in Management Review*, Vol. 13 (4), 143–155.
- Suchet, M. – Barling, J. (1986) Employed mothers: Interrole conflict, spouse support, and marital functioning. *Journal of Occupational Behavior*, Vol. 7 (3), 167–178.
- Suhonen, A-S. – Salmi, M. (2004) Yksin vastuussa arjesta. Teoksessa *Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea*, toim. M. Salmi – J. Lammi-Taskula, 89–96. Helsinki: Stakes.
- Suhonen, P. (1994) *Mediat, me ja ympäristö*. Helsinki: Hanki ja Jää.

- Sulkunen, P. (1990) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa: *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*, toim. K. Mäkelä, 264–285. Helsinki: Gaudeamus.
- Sullivan, O. (2004) Changing gender practices within the household: A theoretical perspective. *Gender & Society*, Vol. 18 (2), 207–222.
- Sundblad, M. (2007) Tasapainoilua ja vuorovaikutusta elämänviivojen rajapinnalla: Vaativissa työtehtävissä työskentelevien henkilöiden työuran ja perhe-elämän yhteensovittamisen haasteet ja strategiat eri elämäntasapainovaiheissa. Teoksessa: *Työn ja perheen tasapaino: Säätelyä, tutkimusta ja kehittämistä*, toim. A-M. Castrén, 80. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Oppimisverkostot työn ja perheen tasapainon rakentajina -hankkeen julkaisuja, 1/2007.
- Suoninen, E. (1997) *Miten tutkia moniäänistä ihmistä: Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittäminen*. Väitöskirja. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis, 80.
- Suvanto, K. (2008) *Kiire – statuksen osoitusta, huonoa organisointia vai liian paljon töitä? Tutkimus yrittäjien kiirekokemuksista*. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- Symon, G. – Cassell, C. M. (1998) *Qualitative methods and analysis in organizational research: A practical guide*. London: Sage Publications.
- Takala, P. (2004) Lisääntyneen vapaa-ajan ja kiireen paradoksi. *Hyvinvointikatsaus*, 2/2004, 14–19.
- Takala, P. (toim.) (2005) *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* Helsinki: Kela.
- Tammelin, M. (2009) *Working time and family time: Experiences of work and family interface among dual-earning couples in Finland*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 355.
- Thomas, R. – Linstead, A. (2002) Losing the plot? Middle managers and identity. *Organization*, Vol. 9 (1), 71–93.
- Tichenor, V. (2005) Maintaining men's dominance: Negotiating identity and power when she earns more. *Sex Roles*, Vol. 53 (3–4), 191–205.
- Tienari, J. – Söderberg, A-M. – Holgersson, C. – Vaara, E. (2005) Gender and national identity: Constructions in the cross-border merger context. *Gender, Work and Organization*, Vol. 12 (3), 217–241.
- Toivanen, M. – Kauppinen, K. (2006) Eri elämänalueiden tasapaino. Teoksessa: *Työ ja terveystilassa Suomessa 2006*, toim. T. Kauppinen – R. Hanhela – P. Heikkilä, – A. Kasvio – S. Lehtinen – K. Lindström – J. Toikkanen – A. Tossavainen, 139–151. Helsinki: Työterveyslaitos.

- Toivanen, M. – Väänänen, A. – Ala-Mursula, L. – Linna, A. – Vahtera, J. (2005) Eri elämänalueille kiinnittyminen, kielteinen siirräntä työstä perheeseen ja psyykinen hyvinvointi naisilla ja miehillä. Helsinki: Työterveyslaitos, *Työ ja ihminen* -kirjasarjan julkaisuja, T1/2005, 17–33.
- Turner, V. W. (1982) *From ritual to theatre: The human seriousness of play*. New York: PAJ Publications.
- Turpeinen, M. – Toivanen, M. (2008) *Perhe työssä, työ perheessä. Työn ja perheen yhteensovittamisen rajat ja mahdollisuudet työorganisaatiotoimijoiden, perheen ja sukupuolen näkökulmasta*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Tutkimustie Oy (2009) <www.tutkimustie.fi>, haettu 1.8.2009.
- Tyrkkö, A. (2002) The intersection between working life and parenthood: A literature review. *Economic and Industrial Democracy*, Vol. 23 (1), 107–123.
- Töttö, P. (2004) *Syvällistä ja pinnallista: Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Vaara, E. – Laine, P-M. (2006) Kriittinen diskurssianalyysi metodologiana strategiatutkimuksessa. Teoksessa: *Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia*, toim. K. Rolin – M-L. Kakkuri-Knuuttila – E. Henttonen, 155–173. Helsinki: Gaudeamus.
- Valcour, P. M. – Tolbert, P. S. (2003) Gender, family and career in the era of boundarylessness: Determinants and effects of intra- and interorganizational mobility. *International Journal of Human Resource Management*, Vol. 14 (5), 768–787.
- Valsecchi, R. (2006) Visible moves and invisible bodies: Case of teleworking in an Italian call centre. *New Technology, Work and Employer*, Vol. 2 (2), 123–138.
- Valtonen, A. (2005) *Rethinking freetime: A study on boundaries, disorders and symbolic goods*. Väitöskirja. Helsinki: Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis, A-236.
- Vanhala, S. (2005) Huono omatunto: Naisjohtaja perheen, työn ja uran törmäyskurssilla. Helsinki: Työterveyslaitos, *Työ ja ihminen* -kirjasarjan julkaisuja, T2/2005, 199–214.
- Varjonen, J. – Aalto, K. – Leskinen, J. (2005) *Kotityön markkinat*. Helsinki: Sitran raportteja, 45.
- Viljamaa, H. (2005) *Äitinä työelämään – kahden roolin yhteensovittaminen*. Seminaaritulaisuus, Helsinki, 17.2.2005.
- Virtanen, T. (2007) *Across and beyond the bounds of taste: On cultural consumption patterns in the European Union*. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-11/2007.

- Vohlídalová, M. (2007) Couples and careers in Czech Republic. *Presentation and abstract in the book of abstracts at the 2nd Community, Work and Family International Conference*, Lisbon, Portugal, April 12–14, 2007, 71.
- Voydanoff, P. (1989) Work and family: A review and expanded conceptualization. Teoksessa: *Work and family: Theory, research and applications*, toim. E. B. Goldsmith, 1–22. London: Sage Publications.
- Vuori, J. (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnellut asi-
antuntijoiden kirjoituksissa*. Väitöskirja. Tampere: Acta Universitatis
Tampereensis, 55.
- Vähämäki, M. (2008) *Dialogi organisaation oppimisessa: Itseohjautuvan
muutoksen mahdollisuus tuotantotyössä*. Väitöskirja. Turku: Turun
kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-2/2008.
- Välimäki, S. – Lämsä, A-M. – Hiillos, M. (2008) *Millainen mies on menestyvän
naisen takana?* Jyväskylä: University of Jyväskylä, Working paper,
351/2008.
- Välimäki, S. – Lämsä, A-M. – Hiillos, M. (2009) The spouse of the female man-
ager: Role and influence on the woman's career. *Gender in Manage-
ment: An International Journal*, Vol. 24 (8), 596–614.
- Välimäki, S. – Lämsä, A-M. – Hiillos, M. (2010) Forms of spousal support for a
woman manager's career. Teoksessa: *Leadership through the gen-
der lens: Women and men in organisations*, toim. L. Husu – J. Hearn
– A-M. Lämsä – S. Vanhala, 68–83. Helsingfors: Forskningsrappor-
ter från Svenska handelshögskolan, 71.
- Warren, T. (2004) Working part-time: Achieving a successful 'work-life' bal-
ance? *The British Journal of Sociology*, Vol. 55 (1), 99–122.
- Weinberg, D. (2002) *Qualitative Research in Action*. London: Sage Publications.
- West, C. – Zimmerman, D. H. (1987) Doing Gender. *Gender & Society*, Vol. 1
(2), 125–151.
- Wetherell, M. (1995) Introduction: Public definitions and private lives. Teok-
sessa: *Understanding the family*, toim. J. Muncie – M. Wetherell –
M. Langan – R. Dallos – A. Cochrane, 1–4. London: Sage Publica-
tions.
- Wetherell, M. (1998) Positioning and interpretative repertoires: Conversation
analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse and Society*,
Vol. 9 (3), 387–412.
- Wetherell, M. (2001) Themes in discourse analysis: The case of Diana. Teok-
sessa: *Discourse theory and practice: A reader*, toim. M. Wetherell –
S. Taylor – S. J. Yates, 14–28. London: Sage Publications.

- Wetherell, M. – Potter, J. (1992) *Mapping the language of racism: Discourse and the legitimation of exploitation*. New York: Columbia University Press.
- White, B. – Cox, C. – Cooper, C. (1997) A portrait of successful women. *Women in Management Review*, Vol. 12 (1), 27–34.
- Wierda-Boer, H. H. – Gerris, J. – Wermulst A. (2008) Adaptive strategies, gender ideology, and work-family balance among Dutch dual earners. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 70 (4), 1004–1014.
- Wiessman, S. – Boeije, H. R. – Doorne-Huiskes, A., van – Dulk, L., den (2008) ”Not worth mentioning”: The implicit and explicit nature of decision making about the division of (house)work, *Community, Work & Family*, Vol. 11 (4), 341–363.
- Willig, C. (2008) *Introducing qualitative research methods in psychology*. 2. p. Maidenhead: Open University Press.
- Winther Jørgensen, M. – Phillips, L. (1999) *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Yarwood, G. (2009) In pursuit of work-family harmonisation: Experiences of piecing the jigsaw together. *Paper presented at the 3rd International Community, Work and Family Conference*, The Netherlands, Utrecht, April 16–18, 2009. <[http://www.fss.uu.nl/CWF2009/Finalprogram_April16 .pdf](http://www.fss.uu.nl/CWF2009/Finalprogram_April16.pdf)>, haettu 15.5.2012.
- Zartler, U. (2010) Multiple perspectives in qualitative family research: Crafting and conducting research projects. *Family Science*, Vol. 1 (03–04), 173–182.
- Österberg-Högstedt, J. (2009) Yrittäjänä ammatissaan sosiaali- ja terveystalalla: Yrittäjyyden muotoutuminen kuntatoimijoiden ja yrittäjien näkökulmasta. Väitöskirja. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, A-3/2009.

LIITTEET

Liite 1: Kohdehenkilöiden kontaktointi käytännössä

Tutkimuksen ensimmäisenä kontaktiryhmänä olivat naisjohtajaverkosto Gaian jäsenet ja heidän puolisonsa. Kontakti syntyi, koska naisverkostosta tuli yksi tutkimuksen rahoittajista, keskustelin useaan otteeseen joidenkin jäsenten kanssa ja osallistuin heidän vuosittaiseen foorumiinsa. Aktiivijäsenet katsoivat paremmaksi, että voin ottaa jäseniin yhteyttä kuin että jäsenet ilmoittautuisivat minulle, koska jälkimmäisen ei uskottu tehoavan. Aktiivijäsen totesi sähköpostia tulevan jäsenistölle jopa satoja päivässä, joten päädyimme ensikontaktointissa perinteiseen kirjeeseen. Koska alkuvaiheen haastateltavani olivat noin 40–60-vuotiaita, otin toiseksi yhteyttä Suomen Ekonomiliittoon. Tavoitteenani oli saada pääsy heidän jäsenistönsä tavoittaakseni mahdollisesti noin 30–40-vuotiaita tutkittavia, joiden tavoittaminen toisesta ryhmästä osoittautui haasteelliseksi. Ekonomiliiton kautta kontaktoin yhteyshenkilöiden työnsä kautta tuntemia pariskuntia. He poimivat jäsenkunnasta potentiaalisia henkilöitä, mutta kuitenkin useampia vaihtoehtoja. Motivoin tutkimuskohteita aiheen yleisellä tärkeydellä, sen mahdollisilla hyödyillä heille, heidän kiinnostavuudellaan minulle ja luottamuksellisuudella (vrt. Lähteenmäki 1995).

Potentiaalisia kohdehenkilöitä valitessani pyrin valikoimaan sekä yrittäjiä että palkansaaajia, monen ikäisiä sekä aktiivijäsenten ja oppiaineen professorien suosittelemia henkilöitä. Kaksi pariskuntaa valitsin jo haastateltujen spontaanista suosituksesta ikään kuin niin sanotulla lumipallomenetelmällä: tutkija tutkii ensin muutamia avainhenkilöitä kohderyhmästä, jotka ehdottavat uusia tutkittavia, erityisesti vaikeasti saavutettavien kohdehenkilöiden kohdalla (Koskinen ym. 2005; Magnusson 2001). Gaian kontaktien ammattinimikkeen perusteella saattoi päätellä, että he täyttivät tutkimuskohteiden kriteerin oman työuran kannalta, joten tiedustelin puolisoehdon täyttymistä. Muutamalta haastateltavalta sain alun perin suostumuksen, mutten saanut heitä enää kiinni, kun yritin kontaktoida heitä.

Liite 2: Kontaktikirjemalli

XX.XX.XXXX Espoo

Hyvä vastaanottaja,

Olen Turun kauppariikoriakoulun tohtoriopiskelija ja lähestyn Sinua pyytääkseni kohdehenkilöksi tutkimukseeni, jonka aiheena on *työuran ja henkilökohtaisen elämän yhteensovittaminen*. Tutkimuksessa tarkastellaan omia kokemuksia, valintoja ja arkipäivän jäsentymistä. Koska tarkoituksena on tutkia molempia sukupuolia tasapuolisesti ja erityisesti kahden uran tasapainottamisen haasteita, tutkimus on päätetty kohdistaa pariskuntiin, joissa molemmilla on vaativa työ: johtava asema, vaativa asiantuntijatehtävä tai yrittäjäura.

Haluaisin tutkia juuri Sinua, mikäli elät parisuhteessa, ja sekä sinä että kumppanisi olisitte molemmat valmiita osallistumaan. Toivon, että teiltä löytyisi mielenkiintoa ja halua antaa aikaanne, mikä olisi erittäin tärkeä osa tutkimusta. Tästä ajankohtaisesta aiheesta tarvitaan lisää tutkittua tietoa parien näkökulmasta. Uskon osallistumisen myös lisäävän ymmärrystä omasta elämäkokonaisuudesta ja ajankäytöstä. Itsereflektion kautta voi lisäksi syntyä ajatuksia siitä, miten oman työyhteisön yrityskulttuuria voisi edistää työntekijöiden elämäntilintaa tukevaksi.

⁴ Kyseessä on liiketaloustiede, johtamisen ja organisoiminnin väitöskirjatutkimus, jota on tuettu Gaia-stipendillä. Tästä syystä olen saanut Gaia ry:n jäsentiedot (luovutettavuutta tiedusteltiin syyskuun jäsenkirjeessä), ja lähestyn tätä valikoitua kohderyhmää avoimesti. Tutkimus toteutetaan kevään 2005 aikana joustavasti tutkittavien aikataulujen mukaan, ja sen alustavia tuloksia esitellään Gaia-verkostofoorumissa 8.9.2005. / // Kyseessä on liiketaloustiede, johtamisen ja organisoiminnin väitöskirjatutkimus. Tutkimus toteutetaan kevään 2005 aikana joustavasti tutkittavien aikataulujen mukaan ja sopivissa paikoissa (asun itse Espoossa). // Tutkimuksen tuloksia käsitellään kokonaisuutena, josta yksittäisiä vastaajia ei pysty tunnistamaan, ja aineisto on ainoastaan tutkijan käytössä.

Otan Sinuun yhteyttä parin viikon päästä puhelimitse tiedustellakseni kiinnostusta osallistua tutkimukseen.

Ystävällisesti,

Marja Känsälä

KTM, Tutkija, Turun kauppariikoriakoulu, Johtamisen laitos

Lisätietoja tutkimuksesta: e-mail: xxxxx.xxxxxxx@xxxxx.xx, gsm: XXX XX XX XXX

Ohjaaja Anne Kovalainen. KTT, Professori. LTT, liiketoimintaosaaminen ja yrittäjäyys.

Pääopettaja Satu Lähteenmäki. KTT, Professori. LTT, johtaminen ja organisointi.

⁴ Kauttaviivojen (/) välissä Gaian, kaksien kauttaviivojen (//) välissä SEFEn versio kontaktikirjeestä.

Liite 3: Kontaktisähköposti

Otsikko: Tutkimus työuran ja henkilökohtaisen elämän yhteensovittamisesta

Hei,

Olimme viime vuoden lopulla yhteydessä sinun ja kumppanisi osallistumisesta tutkimukseeni työuran ja henkilökohtaisen elämän yhteensovittamisesta. Sovimme, että otan yhteyttä teihin tämän vuoden alkupuolella.

⁵ Pyytäisin sinua tässä vaiheessa toimittamaan kumppanisi yhteystiedot hänen luvallaan (sähköposti- tai postiosoite sekä kännykkä- tai puhelinnumero), jotta voisin ottaa myös häneen yhteyttä henkilökohtaisesti. /

Kerroin, että tutkimus koostuu yksilö- ja parihaastatteluista, lyhyestä esitietolomakkeesta sekä helpotäyttöisestä ajankäyttöpäiväkirjasta:

- 1) Lähetän ohessa esitietolomakkeen, jossa kartoitetaan taustatietojasi. Toivoisin, että voisit palauttaa sen minulle sähköpostitse ennen haastatteluja.
- 2) Haastatteluissa on tarkoitus keskustella vapaamuotoisemmin työuran ja henkilökohtaisen elämän yhteensovittamiseen liittyvistä teemoista omien kokemusten kautta. Toivoisin siis voivani haastatella kumpaakin erikseen yksilöhaastatteluina ja yhdessä parihaastatteluna. Haastattelujen kesto voi vaihdella, mutta niille olisi hyvä varata aikaa noin pari tuntia.
- 3) Ajankäyttöpäiväkirjassa ideana on seurata omaa ajankäyttöään viikon ajan "rasti ruutuun" -periaatteella. Toimitan sen haastattelujen yhteydessä.

Otan teihin yhteyttä sopiakseni teille sopivista haastattelujen ajankohdista ja paikoista.

Lämpimät kiitokset yhteistyöstä!

Ystävällisin terveisin,
Marja Känsälä, Tutkija
Turun kauppakorkeakoulu
puh: XXX XX XX XXX

⁵ Kauttaviivan (/) välissä Gaian versio kontaktisähköpostista.

Liite 4: Esitietolomake

Huom. tiedot ovat tutkijaa varten, eikä niitä tulla käyttämään niin, että vastaajia voitaisiin tunnistaa.

1. Syntymävuotesi:
2. Asuinpaikkakuntasi:
3. Ylin kouluksesi ___ kansakoulu/ kansalaiskoulu ___ keskikoulu/ peruskoulu
 ___ ylioppilastutkinto ___ oppisopimuskoulutus
 ___ ammattikoulututkinto ___ opistotason tutkinto
 ___ alempi korkeakoulututkinto ___ ylempi korkeakoulututkinto
 ___ tutkijakoulutus

Minkä alan koulutus on kyseessä?

Viimeisimmän tutkintosi valmistumisvuosi:

4. Siviilisäätysi: ___ naimaton ___ avioliitossa ___ avioliitossa
5. Nykyisen parisuhteesi pituus:
6. Onko sinulla lapsia? ___ ei ___ kyllä,
 kuinka monta: ___ alle kouluikäistä lasta ___ kouluikäistä lasta ___ vanhempaa lasta
 Onko sinulla lastenlapsia? ___ ei ___ kyllä, kuinka monta ___
7. Huolehditko työn ulkopuolella toisesta henkilöstä, joka tarvitsee apua korkean iän, pitkäaikaissairaudesta tai vamman vuoksi? ___ ei ___ kyllä
8. Lukuun ottamatta kotitöitä, asiointia, ruokailua, hygieniaa, lepäilyä ja nukkumista, minkälaisia aktiviteetteja sinulla on työn ulkopuolella? (Esimerkiksi omat, harrastukset, liikunta, kulttuuri, hovit, matkustelu, sosiaalinen kanssakäynti, yhteiskunnallinen osallistuminen, järjestöt, kerhot, vapaaehtoistoiminta, politiikka, uskonto, opiskelu tms.) *Jatka tarvittaessa toiselle sivulle.*

9. Onko työnantajaorganisaatiosi ___ valtio, kunta tai valtion/kunnan liikelaitos
 ___ yksityinen sektori, oletko ___ palkansaaja ___ yrittäjä
11. Mikä on työnantajaorganisaatiosi päätoimiala?
 Kauanko olet toiminut tässä organisaatiossa?
12. Mikä on pääasiallinen työtehtäväsi?
 Kauanko olet toiminut tässä tehtävässä?
13. Mikä on asemasi työnantajaorganisaatiossasi?
 Kauanko olet toiminut tässä asemassa?
14. Onko työsuhteesi ___ toistaiseksi voimassa oleva ___ määräaikainen
15. Onko työaikasi ___ kokoaikainen ___ osa-aikainen
16. Onko työaikasi ___ kiinteä ___ liukuva
17. Mikä on keskimääräinen työviikkosi todellinen pituus _____ (arvio)
18. Mikä on henkilömäärä koko työnantajaorganisaatiossasi _____ yksikössä, jossa työskentelet _____
19. Onko sinulla välittömiä alaisia ___ ei ___ kyllä, montako _____
20. Luettele tähänastiset työsuhteesi, myös yrityksen sisäiset siirrot. / Liitä cv. *Voi jatkaa toiselle sivulle.*

Toimiala	Työtehtävä	Asema	Aika
----------	------------	-------	------

Liite 5: Yksilöhaastattelun teema-alueet

Alkukeskustelu

1. Yleistä

1.1. Tämänhetkinen elämäntilanne

- Kertoisitko hiukan vapaamuotoisesti tämänhetkisestä elämäntilanteestasi, työuran ja henkilökohtaisen elämän aktiviteettien suhteen?

1.2. Tyytyväisyys tasapainoon

- Oletko tällä hetkellä tyytyväinen näiden eri elämänpiirien tasapainoon?

1.3. Aktiviteetit ja harrastukset

- Kertoisitko vapaamuotoisesti henkilökohtaisen elämän aktiviteeteistasi ja harrastuksistasi?

1.4. Ystävät ja tuttavat

- Kertoisitko millaisia ystävä/tuttavapiirejä sinulla on?

2. Arvot

2.1. Elämässä tärkeintä

- Mikä on elämässäsi tärkeintä tällä hetkellä?

2.2. Tärkeimmät tavoitteet

- Millaisia ovat tärkeimmät tavoitteesi elämässä tällä hetkellä?

2.2.1. Työuran tavoitteet

2.2.2. Henkilökohtaisen elämän

2.3. Menestyminen työelämässä

- Mitä on menestys työelämässä?

2.3.1. Työn motivaatio: Mikä sinua motivoi työssä?

2.4. Onnistuminen henkilökohtaisessa

- Mitä on onnistuminen henkilökohtaisessa elämässä?

3. Merkittävät tapahtumat

3.1. Merkittävät työuralla

- Mitkä ovat työurasi merkittävimpiä tapahtumia?

3.1.1. Alan opinnot: Miten päädyit alun perin näihin opintoihin / tälle alalle?

3.1.2. Työelämään siirtyminen: Miten tapahtui työelämään siirtyminen?

3.1.3. Yrittäjäksi ryhtyminen: Miten tapahtui päätös yrittäjäksi ryhtymisestä? (vain yrittäjät)

3.1.4. Miten tästä eteenpäin: Miten työurasi jatkuu tästä eteenpäin?

3.1.5. Muu täsmennys

3.2. Henkilökohtaisessa elämässä

- Mitkä ovat henkilökohtaisen elämäsi merkittävimpiä tapahtumia?

4. Tärkeät ihmiset

4.1. Tärkeät ihmiset

- Millaisia tärkeitä ihmisiä sinulla on elämässäsi?

5. Parisuhde

5.1. Kuvaus

- Kuinka kuvaisit parisuhdetanne?

5.2. Alun perin tavanneet

- Missä olette alun perin tavanneet kumppanisi kanssa?

5.3. Vapaa-ajasta yhdessä

- Kuinka suuren osan vapaa-ajasta vietätte yhdessä?

5.3.1. Tyytyväisyys määrään

- Kuinka tyytyväinen olet tähän määrään?

5.3.2. Perheen kanssa

- Kuinka suuren osan vapaa-ajasta vietätte perheen kanssa?

5.3.3. Harrastukset yhteisiä

- Kuinka suuri osa harrastuksistanne on yhteisiä?

5.3.4. Tuttavapiirit yhteisiä

- Onko teillä yhteisiä ystävä- ja tuttavapiirejä?

5.4. Lasten vaikutus

- Mitä merkitystä parisuhteelle on mielestäsi sillä, että on lapsia verrattuna siihen, kun ei ole?

5.5. Parisuhteen tyyppi

- Mitä erityistä merkitystä sinulle on sillä, että parisuhteenne tyyppi on juuri avioliitto / avioliitto, esimerkiksi johonkin muuhun verrattuna?

6. Lapsuudenperhe

6.1. Millainen lapsuudenperhe

- Millaisesta lapsuudenperheestä tulet?

6.2 Aikaa perheenä

- Vietittekö silloin aikaa yhdessä perheenä?

6.3. Roolimallit

- Koetko ottaneesi jommastakummasta vanhemmastasi roolimallia vanhempana tai työelämässä?

7. Vanhemmuus (vain pariskunnat, joilla on lapsia)

7.1. Vaiheet

7.1.1. Yhteensovittamisen kokemus

- Miten olet kokenut vanhemmuuden ja työn yhteensovittamisen?

7.1.2. Valinta lastenhankinnasta

- Miten tapahtui valinta lasten hankinnasta? Oliko vanhemmaksi haluaminen samanaikaista?

7.1.3. Työssäkäynti ja kotiinjäänti

- Miten tapahtui valinta työssäkäynnin ja kotiinjäännin välillä?

7.2. Vuorovaikutus

7.2.1. Myönteinen vuorovaikutus

- Onko työllä ja vanhemmuudella jotakin myönteistä vuorovaikutusta? Voivatko ne tukea ja täydentää toisiaan jotenkin?

7.2.2. Taidot työelämään

- Mitä vanhemmuuden taitoja voi siirtää työelämään?

7.2.3. Haasteellisinta vanhempana

- Mikä on haasteellisinta vanhempana työelämässä?

7.2.4. Suhtautuminen työhön

- Muuttaako vanhemmuus suhtautumista työhön?

7.3. Käytäntö

7.3.1. Puolison rooli

- Millainen oli työssäkävyn puolison rooli lasten ollessa pieniä? Millaista oli puolison työssäkäynti?

7.3.2. Vanhemmuus samanlaista

- Onko isän ja äidin vanhemmuus samanlaista? Onko vanhemmuus jaettua, tasavertaista?

7.3.3. Lastenhoito

- Miten oli järjestetty lasten hoito (päivähoito + hoitovapaat)?

7.3.4. Kotityöt

- Miten oli järjestetty kotityöt?

7.3.5. Aika parisuhteelle

- Jäikö aikaa parisuhteelle?

7.3.6. Ulkopuolinen tuki

- Minkälaista ulkopuolista tukea oli?

7.4. Suhtautuminen

7.4.1. Tyytyväisyys

- Oletko yleisesti ottaen olen tyytyväinen itseesi vanhempana? Oletko yleisesti ottaen olen tyytyväinen siihen, millaiset suhteet sinulla on lapsiisi?

7.4.2. Palkitsevuus

- Koetko vanhemmuuden palkitsevana?

7.4.3. Odotustenmukaisuus ja kokeminen

- Onko vanhempana oleminen ollut sitä mitä odotit? Miten olet kokenut vanhemmuuden roolin?

7.4.4. Epäpätevyys ja stressi

- Oletko kokenut vanhemmuuteen liittyvää epäpätevyyden tunnetta? Oletko kokenut vanhemmuuteen liittyvää stressiä?

7.4.5. Rajoittavuus

- Oletko kokenut vanhemmuuden jollain tavalla rajoittavaksi? Koetko, ettet voisi tehdä joitain asioita, joita haluaisit, lastensaannin jälkeen?

7.5. Perhemuoto

7.5.1. Uusperhe (vain uusperheessä elävät)

- Olet elänyt uusperheessä, millainen vaikutus sillä on ollut?

8. Poissa työelämästä

8.1. Poissa työelämästä

- Onko työurasi ollut yhtenäinen (jos on ollut perhevapaalla: perhevapaita lukuun ottamatta)?

8.1.1. Paluu ja porrastus: Miten tapahtui paluu työelämään, oliko se porrastettua?

9. Oma työura

9.1. Työn piirteet

9.1.1. Työuran autonomia

- Missä määrin koet sinulla olleen vaikutusmahdollisuuksia työurasi etenemisen suhteen?

9.1.2. Työnsisällön autonomia

- Entä työn sisällön suhteen?

9.1.3. Epävarmuus työtilanteesta

- Oletko missään työurasi vaiheessa kokenut epävarmuutta työtilanteesi suhteen?

9.1.4. Aikapaine ja kiireentuntu

- Koetko työssäsi aikapainetta ja kiireentuntua?

9.1.5. Vaikutus työaikoihin

- Kuinka pitkälti sinulla on vapaus vaikuttaa työaikoihisi?

9.1.6. Poikkeukselliset työaikatratkaisut

- Oletko soveltanut joitakin poikkeuksellisia työaikatratkaisuja?

9.1.7. *Matkustelu*

- Kuuluuko työhösi matkustelua?

9.1.8. *Iltta- ja viikonloppumenot*

- Kuuluuko työhösi iltta- ja viikonloppumenoja?

9.1.9. *Etätö*

- Teetkö etätöitä? Kuinka paljon?

9.1.10. *Ylityöt*

- Koetko tekeväsi ylityöitä? Normaalityöaikaan verrattuna?

9.2. Työyhteisö ja perheystävällisyys

9.2.1. *Ilmapiiri ja ihmissuhteet*

- Millaisena koet työyhteisösi ilmapiirin ja ihmissuhteet?

9.2.2. *Sukupuolijakauma ja kulttuuri*

- Onko työpaikkasi mies- tai/vai naisvaltainen? Millainen vaikutus sillä on ilmapiiriin ja kulttuuriin?

9.2.3. *Organisointi ja henkilökunta*

- Onko työt organisoitu hyvin ja henkilökuntaa riittävästi?

9.2.4. *Tietotekniikan käyttö*

- Kuinka suuren osan ajastasi käytät tietotekniikkaa?

9.2.5. *Kulttuuri ja esimies*

- Millaista on työyhteisösi johtamiskulttuuri suhteessa joustoihin henkilökohtaisen elämän suhteen? Miten oma esimiehesi suhtautuu siihen, jos alainen tarvitsee joustoa?

9.2.6. *Itse esimiehenä*

- Kuuluuko omaan asemaasi muiden työn johtamista tai tehtävien jakamista toisille? Miten itse suhtaudut asiaan esimiehenä? Miten voi tukea alaista, jonka elämäntilanne vaikeuttaa työntekoa?

9.2.7. *Urakehityskulttuuri*

- Onko työyhteisösi urakehityskulttuuri neutraalia henkilökohtaisen elämäntilanteen suhteen?

9.2.8. *Työaikakulttuuri*

- Onko työyhteisösi työaikakulttuuri neutraalia henkilökohtaisen elämäntilanteen suhteen?

9.2.9. *Arvot ja arki*

- Koetko, että julkilausutuilla arvoilla ja arjen työkuulttuurilla on eroa? Onko kyse virallisista vai epävirallisista käytännöistä?

9.2.10. *Viralliset toimenpiteet*

- Sovelletaanko työpaikalla mitään virallisia työn ja perheen yhteensovittamisen toimenpiteitä? Mikä on yrityksen virallinen kanta asiaan?

10. **Työelämä yleisesti**

10.1. *Sukupuolen merkitys*

- Onko sukupuolella mielestäsi merkitystä työn ja muun elämän yhteensovittamisessa?

10.2. *Työelämän muutokset*

- Onko työelämä muuttunut työurasi aikana? Onko sillä ollut vaikutusta työn ja muun elämän yhteensovittamiseen?

10.3. *Ulkoiset vai omat*

- Onko mielestäsi kyse enemmän työelämän piirteistä vai ihmisten valinnoista?

Loppukeskustelu

Liite 6: Yhteishaastattelun teema-alueet

Alkukeskustelu

11. Myönteinen vuorovaikutus

11.1. Tukevuus ja täydentävyys

- Koetteko työuralla ja henkilökohtaisella elämällä olevan jonkinlaista myönteistä vaikutusta toisiinsa? Tukevatko / täydentävätkö ne toisiaan jollain tavalla?

11.2. Henkilökohtaisesta työhön

- Minkälaisia myönteisiä vaikutuksia henkilökohtaisella elämällä on työtä ajatellen?

11.3. Taidot työhön

- Mitä henkilökohtaisen elämän taitoja voi siirtää työelämään?

11.4. Moniroolisuus

- Koetteko, että useista eri rooleista työssä ja muussa elämässä on hyötyä; millä tavalla?

11.5. Käyttäytymisen samanlaisuus

- Koetteko, että voi käyttäytyä tai toimia samalla tavoin kotona ja työssä?

11.6. Työstä henkilökohtaiseen

- Minkälaisia myönteisiä vaikutuksia työllä on henkilökohtaista elämää ajatellen?

11.7. Taidot henkilökohtaiseen

- Mitä työelämän taitoja voi siirtää henkilökohtaiseen elämään?

11.8. Työ parisuhteeseen

- Onko työllä myönteinen vaikutus parisuhteeseen?

11.9. Työ lapsiin

- Helpottaako työssä käyminen hyvien suhteiden ylläpitämistä lapsiin?

12. Kielteinen vuorovaikutus

12.1. Moniroolisuus

- Koetteko, että useista eri rooleista työssä ja muussa elämässä on haittaa; millä tavalla?

12.2. Velvollisuuksien yhteensovittaminen

- Tuntuuko raskaalta yhteensovittaa velvollisuuksia kotona ja työssä?

12.3. Ristiriidat

- Koetteko työuralla ja henkilökohtaisella elämällä olevan jonkinlaista kielteistä vaikutusta toisiinsa? Esiintyykö ristiriitoja?

13. Työstä henkilökohtaiseen

13.1. Kielteiset vaikutukset

- Onko työllä kielteisiä vaikutuksia henkilökohtaiseen elämään?

13.2. Keskittymisen häiriintyminen

- Onko teillä keskittymisvaikeuksia henkilökohtaisessa elämässä työn takia? Häiritsevätkö työhuolet henkilökohtaisen elämän aktiviteetteihin keskittymistä?

13.3. Mielessä seuraaminen

- Seuraavatko työasiat mielessä henkilökohtaiseen elämään?

13.4. Työasioiden hoitaminen

- Hoidatteko työasioita vapaa-ajalla?

13.5. Henkilökohtaisen laiminlyönti

- Koetteko, että laiminlyötte henkilökohtaista elämää työasioiden takia?

13.6. Ajan vieminen

- Viekö työ aikaa, jonka haluaisitte viettää henkilökohtaisen elämän aktiviteeteissa?

13.7. Kotiasioiden hoitaminen

- Häiritseekö työ tehtäviä kotona? Vaikeuttaako työ kotiasioiden hoitamista?

13.8. Väsymys ja kuormittavuus

- Tunnetteko olevanne väsyneitä tai ärtyneitä työn vuoksi? Koetteko, että työ on ylikuormittavaa?

13.9. Työ parisuhteeseen

- Kärsiikö parisuhde työn vuoksi? Estääkö työ viettämästä aikaa kumppanin kanssa? Häiritsevätkö työhuolet suhdetta kumppaniin?

13.10. Työ lapsiin

- Vaikeuttavatko työn velvollisuudet hyvän suhteen ylläpitämistä lapsiin? Koetteko, ettei ole töiden vuoksi riittävästi aikaa lapsille?

14. Henkilökohtaisesta työhön*14.1. Keskittymisen häiriintyminen*

- Onko keskittymisvaikeuksia töissä henkilökohtaisen elämän takia? Häiritsevätkö henkilökohtaisen elämän asiat töihin keskittymistä?

14.2. Mielessä seuraaminen

- Seuraavatko henkilökohtaisen elämän asiat mielessä töihin?

14.3. Kotiasioiden hoitaminen

- Hoidatteko henkilökohtaisen elämän asioita työaikana?

14.4. Töiden laiminlyönti

- Koetteko, että laiminlyötte töitä henkilökohtaisen elämän takia?

14.5. Ajan vieminen

- Viekö henkilökohtainen elämä vie aikaa, jonka haluaisi käyttää työhön?

14.6. Työasioiden hoitaminen

- Häiritsevätkö henkilökohtaisen elämän asiat tehtäviä työssä? Vaikeuttavatko henkilökohtaisen elämäsi asiat töiden hoitamista?

14.7. Lykkääminen

- Koetteko, että täytyy lykätä työtehtäviä henkilökohtaisen elämän takia? Koetteko, että muu elämä häiritsee tehtäviä työssä, kuten töihin ajoissa ehtimistä ja päivittäisten työtehtävien suorittamista?

14.8. Kuormittavuus

- Tunnetteko olevanne ylikuormittuneita kotiasioiden vuoksi?

14.9. Ihmissuhteet työpaikalla

- Vaikuttaako henkilökohtaisen elämän tilanne kollegasuhteisiin työpaikalla? Kärshivätkö suhteesi kollegoihin, työtovereihin, esimiehiin tai alaisiin henkilökohtaisen elämän asioiden takia?

15. Kaksi uraa*15.1. Hyötyä rooleista*

- Mitä hyötyä koette siitä, että te molemmat toimitte monissa eri rooleissa?

15.2. Hyötyä urista

- Mitä hyötyä koette siitä, että teillä molemmilla on vaativa työura?

15.3. Haittaa rooleista

- Mitä haittaa koette siitä, että te molemmat toimitte monissa eri rooleissa?

15.4. Haittaa urista

- Mitä haittaa koette siitä, että teillä molemmilla on vaativa työura?

15.5. Työuran vaikutus puolisoon

- Koetteko, että työuran tilanteella on vaikutusta toiseen puolisoon?

16. Työnjako

16.1. Kotitöiden jako

- Miten teillä on jaettu kotityöt?

16.2. Sovittu yhdessä

- Onko siitä sovittu yhdessä?

16.3. Oikeudenmukaisuus

- Koetteko, että kotityöt on jaettu oikeudenmukaisesti perheessänne?

16.4. Palkattu tai muu kotiapu?

- Onko teillä palkattua kotiapua tai muuta apua?

16.5. Työuran tilanteesta neuvottelu

- Neuvotteletteko keskenänne toisen työuran tilanteesta? Onko jommankumman uraa priorisoitu?

17. Parisuhde*17.1. Kuvaus*

- Miten kuvaisitte parisuhdettanne?

17.2. Luonne ja arvot

- Oletteko samanlaisia luonteenpiirteiltänne ja tavoiltanne, täydennättekö toisianne?

Onko teillä samanlaiset arvot ja periaatteet?

17.3. Yhteisymmärrys ja päätöksenteko

- Miten ilmaisette asioita toisillenne ja millainen on yhteisymmärryksenne? Miten ratkaisette ongelmia ja teette päätöksiä suhteessanne?

17.4. Tunteiden ja kiintymyksen ilmaisu

- Miten osoitatte tunteitänne ja kiintymystänne toisillenne? Oletteko siinä samanlaisia?

Loppukeskustelu

Liite 7: Haastattelujen käytännöllinen suorittaminen

Haastattelujen suorittamisajat – päivällä vai illalla – ja paikat – töissä, kotona vai muualla – ovat aineistonkeruun kuvauksen lisäksi mielenkiintoisia myös itse tutkimusaiheen kannalta. On mahdollista, että esimerkiksi työpaikka työaikana virittää erilaisia ajatuksia työn ja muun elämän yhteensovittamisesta kuin koti vapaa-aikana. Kaiken kaikkiaan haastattelujen tunnelma ei ollut ainoastaan ajankohdasta riippuvainen, mutta joissakin tapauksissa iltahaastattelujen tunnelma tuntui rennommalta. Tämä voi kuitenkin yhtä lailla liittyä haastattelupaikkaan, joka oli tällöin usein haastateltavien koti. Iltahaastattelut olivat lisäksi usein parihaastatteluja, jolloin tunsin haastateltavat jo yksilöhaastatteluista. Haastattelupaikkoja on mahdollista perustella eri tavoin; kotona haastattelusta esimerkiksi saa kuvaa haastateltavan elinolosuhteista, mutta siellä ei välttämättä kerrota yhtä vapaasti kuin neutraalimmassa ympäristössä (Eskola & Suoranta 1998). Valtaosa yksilöhaastatteluista suoritettiin päiväaikaan työpaikalla. Parihaastattelut puolestaan jakautuivat melko tasaisesti päivälle työpaikalle tai illalle kotiin. Haastattelu on luonnollisesti helpompi sovittaa yhden kuin kahden puolison työpäivään. Haastattelun ajankohta ei lähtökohtaisesti vaikuttanut haastattelun ajankäyttöön, mutta voi kertoa siitä, onko haastattelu sisällytetty työaikaan vai ei – sikäli kun työaika on tulkittavissa päiväaikaiseksi.

Haastattelupaikoiksi valikoituivat kahvila ja työpaikan aula yhteensä viiteen haastatteluun haastateltavien erityisestä toiveesta. Ne eivät osoittautuneet erityisen ongelmallisiksi nauhoituksen ja yksityisyyden suhteen. Haastattelijana tarjosin haastattelupaikaksi myös kotiani. Tähän mahdollisuuteen tartuttiin kahden yksilöhaastattelun osalta. Kaiken kaikkiaan haastattelujen sijoittuminen työpaikalle on omiaan luomaan sille virallisen ja haastateltavan kontrollia korostavan kontekstin, kotiin epävirallisen ja haastattelijan kotiin tai kahvilaan neutraalin (Hirsjärvi ym. 2000; Eskola & Suoranta 1998). Yksilöhaastattelut erosivat miesten ja naisten välillä siinä, että miehillä yleisimmäksi paikaksi muotoutui työpaikan neuvotteluhuone ja naisilla taas ruokapöytä tai oma työhuone. Neuvotteluhuoneen ja ruokapöydän eroa kontekstina vähentää se, että molemmat lienevät valikoituneet haastattelupaikaksi sen takia, että paikalla oli tarjoilua – sillä erotuksella tosin, että edellisessä tilattuna ja jälkimmäisessä itse laitettuna. Rapoport ja Rapoport (1976) ovat tutkimuksessaan tuoneet esiin, että suuri osa perhetutkimuksesta on liittynyt naisten haastatteluihin kotona. Tutkimus miehistä miesten asetelmissa mutta perheestä ja sukupuolirooleista on haasteellinen.

Liite 8: Ajankäyttöpäiväkirjojen keruun kuvaus

Toisena haastateltavien taustatekijöitä kartoittavana tutkimusmenetelmänä esittolomakkeen ohella oli ajankäyttöpäiväkirja. Päiväkirjamenetelmän hyötyjä ovat tuttuus ja ajallinen ulottuvuus sekä heikkoutena sisällön kontrollin puute ja vähäinen palautuminen (Brewerton & Millward 2001). Esittelen joitakin omia tulkintojani ajankäyttöpäiväkirjan tuloksista alaluvussa 7.2. Ajankäyttöpäiväkirjojen analyysi on osin kvalitatiivinen eli analysoin myös tutkittavien sanallisia kuvauksia ja kommentteja aikapäiväkirjoista. Lisäksi tarkastelen joitakin analyysin kannalta mielenkiintoisia seikkoja, kuten mitä aktiviteetteja, paikkoja tai ihmisiä yhdistetään samaan aikaan. En käy perusteellisesti läpi, mihin aktiviteetteihin, paikkoihin ja ihmisiin haastateltavat olivat arvioineet käyttävänsä aikaansa määrällisesti. Kiinnostuksen kohteenani ovat olleet tutkittavien tekemät omat tulokset, joten koin mielenkiintoisena nähdä heidän omat tulkintansa elämänsä rakentumisesta ajankäytön suhteen. Liitteessä 9 on ote ajankäyttöpäiväkirjasta.

Ajankäyttöpäiväkirjoista palautui reilut puolet. Ajankäyttöpäiväkirjojen kokonaisuus kuvastaa enemmän niiden pariskuntien ajankäyttöä, joilla ei ole kotona asuvia lapsia. Ajankäyttöpäiväkirjan täyttämättä jättämisen syynä voi paradoksaalisesti olla lapsiperheen ajan niukkuus. Siihen, ettei ajankäyttöpäiväkirjoja palautunut enempää, lienee lisäksi syynä tutkittavien kiireisyys, tehtävänannon viimeisyys, aikaavievyys ja työläys sekä viimeisimpien haastattelujen sijoittuminen kesäloman alkuun. Tosin eräs tutkittava totesi keskustelussa, että laskutettavassa työssä on ajankäyttöään tottunut raportoimaan, joten se käy luonnostaan, ja muun elämän suhteen puolestaan se on mielenkiintoista. Päiväkirjat puuttuivat enimmäkseen myöhemmin haastatelluilta. Ajankäyttöpäiväkirja oli viimeinen haastateltaville antamani tehtävä, jotta tehtävät jakautuivat tasaisesti. Sen toteutumiseen pystyin vähiten vaikuttamaan, koska haastateltavat täyttivät sen itsenäisesti, joten halusin luoda haastateltaviin ensin kontaktin voidakseni motivoida heitä siihen. Täyttämisestä muistutin kaksi kertaa. Päiväkirjan ja sen kategoriat muokkasinkin tutustumalla aiempiin ajankäyttöpäiväkirjoihin (esim. Viljamaa 2005; Ajankäyttötutkimuksen 25-vuotisjuhlaseminaari 2004). Tutkittavat kommentoivat kategorioiden tulkinnan vaikeutta ja esiin nousseita kysymyksiä, tulkinnanvaraisuutta, kategorioiden selkeyttä ja mahdollisesti eri tavalla kuin tutkija on tarkoittanut. Voidaan huomata, että ennalta asetetut kategoriat eivät ole käytännössä olleet kaikilta osin ihanteen mukaisesti kattavia, yksiselitteisiä ja toisensa poisulkevia. Vastaajia ei ohjeistettu, pitikö valita yksi vai saiko valita useamman kohdan, joten se jäi se jäi heidän harkintansa varaan.

Liite 9: Ote ajankäyttöpäiväkirjasta

Tee näin: Rastita sopiva kohta kuhunkin sarakkeeseen / kirjoita mahdollinen sanallinen selitys

KLO	Mitä?			Omat			(+opiskelu			Vapaa-			Vapaa-			Missä?			Kenen kanssa?			(kotona asuvat)	Yksit.	Julk.
	Uni /	Ruokailu /	Ostokset	matkat	Työ-	työajalla)	Kodin-	aika, *2	Vapaa-	aika, *3	Työ-													
	lepo	hygienia	/ asiointi	/ ajelu	matka	Ansiotyö	hoito *1	yksityis	julkinen	paikka	Koti	Muu	Yksin	Puoliso	Lapset	Suku *4	piiri *5	piiri *6						
06.00																								
06.15																								
06.30																								
06.45																								
07.00																								
07.15																								
07.30																								
07.45																								
08.00																								
08.15																								
08.30																								
08.45																								
09.00																								
09.15																								
09.30																								
09.45																								
10.00																								
10.15																								
10.30																								
10.45																								
11.00																								
11.15																								
11.30																								
11.45																								
12.00																								

*1
ruoanlaitto, astioiden pesu,
vaatteiden pesu, silittäminen,
siivous, lasten/omaisenhoito,
eläimet, pihatyöt, kulkuneuvot,
rakentaminen, huolto ja korjaus

*2
omat harrastukset, liikunta,
ulkoilu, kulttuuri, hovit, pelit,
TV, radio, lukeminen,
sosiaalinen kanssakäynti,
kyläily, opiskelu omalla ajalla

*3
järjestöt, yhteiskunnallinen
osallistuminen, kerhot,
vapaaehtoistoiminta,
politiikka, uskonto

*4
aikuiset lapset, vanhemmat,
sisarukset, muut sukulaiset
*5
ystävät, tuttavat, naapurit,
muut vapaa-ajan verkostot

*6
kollegat, työtoverit,
esimies, alaiset,
muut työelämän verkostot,
yhteiskunnallinen vaikuttaminen,
tiedotusvälineet

Liite 10: Esimerkit sukupuolittuneista vuorovaikutustavoista

Aineisto-otteissa toinen puoliso pyrkii saamaan toisen vastaamaan johdattamalla ja kehottamalla tai toinen puoliso pyrkii lopettamaan kysymykseen vastaamisen pyytämällä haastattelijaa siirtymään seuraavaan kysymykseen (ks. s. 136).

Johdattelu/kehottaminen, esimerkki 1:

Tässä aineisto-otteessa haastateltavat humorisoivat kehotustilanteen eksplisiittisesti viitaten puolison rooliin. Naishaasteltava hakee selontekonsa päätteeksi vahvistusta puolisoltaan.

H: Onks yksityiselämässä sitten erilaisia rooleja vai onks se samaa?

N6: ...Vai mitä?

M6: Kyllä kultaseni. [naurua]

N6: Joo. Ja semmosen tottelevan puolison rooli.

M6: Sanotko sinä sen nyt vieraskoreasti? [...]

Johdattelu/kehottaminen, esimerkki 2:

N4: ...Mitäs sulla, mitä sä voisit viedä töihin?

M5: [vaimeaa puhetta] Ei oikeestaan..

N4: Eiks se lataa kuitenkin akkuja?

M5: No totta kai.

N4: Tuskin sä jaksaisit muuten ellei sit välillä ois..

M5: Joo, kyllä.

Tässä aineisto-otteessa kerrotaan siitä, kuinka muu elämä energisoi työtä varten.

Ohittaminen ("seuraava kysymys"), esimerkki:

Tässä aineisto-otteessa myös vaimea puhe saa aikaan tunnelman aihepiirin vaikeudesta.

H: Koetteks te sen jotenkin hankalana vaihdella niitä rooleja? [...]

M5: Siinä on oma fiiliksensä kyllä, näin on. Mut se että vaihtelua on se että millon [vaimeaa puhetta] Se on välillä raskasta, heijastuu ehkä kotiinkin sitten joskus. Seuraava kysymys.

**TURUN KAUPPAKORKEAKOULUN JULKAISUSARJASSA A OVAT
VUODESTA 2011 LÄHTIEN ILMESTYNEET SEURAAVAT JULKAISUT**

- A-1:2011 Marjo Kumpula
Vakuutusalan työn sisältö ja työntekijöiden ammatti-identiteetin muovautuvuus – Vakuutusvirkaileijasta finanssialan myyjäksi?
- A-2:2011 Helena Keinänen
Algorithms for coalitional games
- A-3:2011 Matti Mäntymäki
Continuous use and purchasing behaviour in social virtual worlds
- A-4:2011 Arto Kuuluvainen
Dynamic capabilities in the international growth of small and medium-sized firms
- A-5:2011 Ville Korpela
Four essays on implementation theory
- A-6:2011 Leena Aarikka-Stenroos
Reference communication and third actors in the initiation of business relationships
- A-7:2011 Jouni Suominen
Kohti oppivaa organisaatiota – Konstruktion muodostaminen johtamisen ja oppimisen välisistä riippuvuussuhteista
- A-8:2011 Samuli Leppälä
Essays in the economics of knowledge
- A-9:2011 Nina Stenström-Iivarinen
The communication of strategically significant topics in business-to-business relationships: An empirical study in the electronics manufacturing industry
- A-10:2011 Katja Heikkilä
A business-network view on managing MNC relationships with state actors – Russian public officials in Finnish MNC business networks
- A-1:2012 Aleksandra Masłowska
Studies on institutions and central bank independence
- A-2:2012 Salla Laasonen
Corporate responsibility guaranteed by dialogue? Examining the relationship between nongovernmental organizations and business
- A-3:2012 Mikko Kepsu
Earnings management in the process of preparing corporate financial reports

- A-4:2012 Diego Chantrain
Social capital inheritance and resource co-optation in corporate spin-off firms
- A-5:2012 A. K. M. Najmul Islam
Understanding e-learning system users' post-adoption usage behavior and its outcomes: a study of a learning management system
- A-6:2012 Markku Karma
Tunnetaito neljässä organisaatiotyypissä. Merkitysten joustavuus yhteisön menestystekijänä
- A-7:2012 Marja Känsälä
Työura ja parisuhde – erilliset yhdessä? Työn ja muun elämän yhteensovittaminen kahden uran pariskunnilla

Kaikkia edellä mainittuja sekä muita Turun kauppakorkeakoulun julkaisusarjoissa ilmestyneitä julkaisuja voi tilata osoitteella:

KY-Dealing Oy
Rehtorinpellonkatu 3
20500 Turku
Puh. (02) 333 9422
E-mail: ky-dealing@tse.fi

All the publications can be ordered from

KY-Dealing Oy
Rehtorinpellonkatu 3
20500 Turku, Finland
Phone +358-2-333 9422
E-mail: ky-dealing@tse.fi